

Wydział Prawa, Administracji i Stosunków Międzynarodowych
NAUKI PRAWNE

mgr Robert Czekaj

**ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA KRZYWDĘ DOZNANĄ
W WYNIKU NIEZGODNOŚCI USŁUGI TURYSTYCZNEJ
Z UMOWĄ**

Rozprawa doktorska
przygotowana pod kierunkiem
prof. dr hab. Mariusza Załuckiego

Kraków 2025

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	3
ROZDZIAŁ I – PODSTAWOWE POJĘCIA I FUNKCJE ZADOŚĆUCZYNIENIA	9
1.1. Pojęcie szkody i jej rodzaje	9
1.2. Krzywdy i szkody w prawie turystycznym	15
1.3. Zmarnowany urlop jako szkoda	18
1.4. Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę na gruncie KC	24
1.5. Podstawy prawne zadośćuczynienia pieniężnego w KC oraz przepisach szczególnych.....	26
1.6. Pojęcie zadośćuczynienia za zmarnowany urlop.....	32
1.7. Funkcje zadośćuczynienia pieniężnego.....	35
1.8. Podsumowanie.....	57
ROZDZIAŁ II – EWOLUCJA ZADOŚĆUCZYNIENIA PIENIĘŻNEGO W POLSCE	59
2.1. Instytucja zadośćuczynienia pieniężnego na gruncie przepisów KZ	59
2.2. Zadośćuczynienie pieniężne i odszkodowanie w odpowiedzialności kontraktowej KZ.....	65
2.3. Zadośćuczynienie pieniężne w projektach do KC w latach 1948-1964	75
2.4. Zadośćuczynienie pieniężne za krzywdę w latach 1964 –1996	77
2.5. Przepisy kodeksowe i szczególne zezwalające na uzyskanie zadośćuczynienia pieniężnego	79
2.6. Nowelizacja art. 24 KC, 448 KC w 1996 r.....	81
2.7. Nowelizacja art. 446 KC w 2008 r.	82
2.8. Nowelizacja art. 446 ² KC w 2021r.	84
2.9. Nowelizacja art. 24 KC, 445 KC, 446 ² KC, 448 KC w 2023 r.....	84
2.10. Ewolucja zadośćuczynienia pieniężnego za szkodę niemajątkową wynikającą z niewykonania umowy w latach 1964–2024.....	87
2.11. Ewolucja zadośćuczynienia za zmarnowany urlop	96
2.12. Podsumowanie.....	104
ROZDZIAŁ III – PODSTAWY PRAWNE ZADOŚĆUCZYNIENIA PIENIĘŻNEGO ZA TZW. ZMARNOWANY URLOP	106
3.1. Uwagi wstępne	106
3.2. Art. 471 KC jako podstawa prawna zadośćuczynienia pieniężnego za zmarnowany urlop.....	106
3.3. Art. 322 KPC jako podstawa prawna zadośćuczynienia pieniężnego za zmarnowany urlop	113
3.4. Art. 56 KC jako podstawa prawna zadośćuczynienia za zmarnowany urlop.....	115
3.5. Dobra osobiste (art. 445 KC i art. 448 KC) jako podstawa prawna zadośćuczynienia za zmarnowany urlop.....	117

3.6. Roszczenie mieszane (<i>ex contractu i ex delicto</i>) jako podstawa prawna zadośćuczynienia za zmarnowany urlop	128
3.7. Konstrukcja prawa art. 16a ustawy o usługach turystycznych jako podstawa prawna zadośćuczynienia za zmarnowany urlop	130
3.8. Konstrukcja prawa art. 11a u.u.t jako podstawa prawna zadośćuczynienia za zmarnowany urlop	132
3.9. Podsumowanie.....	143

ROZDZIAŁ IV – ZADOŚĆUCZYNIE NIE ZA ZMARNOWANY URLOP NA GRUNCIE

USTAWY O IMPREZACH TURYSTYCZNYCH Z 2017 r..... 146

4.1. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych (EU) 2015/2302	146
4.2. Nowa ustawa z 2017r. o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych.....	150
4.3. Podstawy prawne dotyczące odpowiedzialności organizatora turystyki.....	151
4.4. Konstrukcja prawa art. 50 ustawy o imprezach turystycznych i powiązanych usługach jako nowa konstrukcja prawna dla zadośćuczynienia za zmarnowany urlop	153
4.5. Prawo modelowe Unii Europejskiej	157
4.5.1. Zasady <i>Pecl the Principles of European Contract Law</i>	157
4.5.2. <i>Unidroit Principles of International (PICC)</i>	158
4.5.3. <i>ACQUIS PRINCIPLES</i>	159
4.5.4. <i>Draft Common Frame of Reference (DCFR)</i>	160
4.6. Projekty zmian regulacji prawnych w zakresie naprawiania szkody niemajątkowej	162
4.6.1. Projekt M. Nesterowicza dot. zmiany art. 361 KC.....	164
4.6.2. Projekt z uzasadnieniem pod kierunkiem J. Pisulińskiego oraz F. Zolla (Wykonanie i skutki naruszenia zobowiązań)	164
4.6.3. Projekt M. Safjana.....	165
4.6.4. Projekt regulacji umowy o podróż w kodeksie cywilnym M. Nesterowicza	167
4.6.5. Projekt dotyczący kompensacji szkody niemajątkowej w KC z 2015 r.	169
4.7. Podsumowanie.....	169

WNIOSKI KOŃCOWE I POSTULATY DE LEGE FERENDA 173

BIBLIOGRAFIA 181

WYKAZ SKRÓTÓW 207

WPROWADZENIE

W związku z dynamicznym rozwojem branży turystycznej i dostępnością zorganizowanych imprez turystycznych zwiększyła się ilość wyjazdów obywateli na zorganizowane imprezy turystyczne (krajowe i zagraniczne), co w konsekwencji miało wpływ na ilość przypadków niewykonania lub nienależytego wykonania umowy o imprezę turystyczną przez organizatorów podróży bądź ich podwykonawców¹. Konsumenci w przypadku niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy o usługi turystyczne występują przeciwko organizatorom o naprawienie szkody majątkowej, „szkody niemajątkowej w postaci zmarnowanego urlopu zwanego inaczej utratą przyjemności z wypoczynku, zmarnowanym urlopem, utraconym wypoczynkiem, utratą przyjemności z wakacji”².

W Polsce występowała luka prawna w zakresie rekompensaty szkody niemajątkowej w postaci zmarnowanego urlopu. Ustawa o imprezach turystycznych z 1997 r. oraz inne akty prawne nie wskazywały podstawy prawnej umożliwiającej zasądzenie kwoty tytułem zadośćuczynienia za zmarnowany urlop na rzecz konsumentów (turystów)³. Sądy w niektórych przypadkach zasądzały zadośćuczynienie za zmarnowany urlop w oparciu o orzeczenie TSUE z dnia 12 marca 2002 r. w sprawie *S. Leitner v. TUI Deutschland GmbH and Co*⁴, uchwałę SN z dnia 19.11.2010 r., sygn. akt III CZP 79/10⁵. Zdarzały się natomiast przypadki, w których sądy powszechne oddalały roszczenia w postaci zadośćuczynienia za zmarnowany urlop przeciwko organizatorom turystyki z uwagi na brak podstawy prawnej, co

¹ Na wstępie wyjaśnić należy używaną w niniejszej pracy terminologię, ponieważ może ona budzić wątpliwości. Według poprzedniej ustawy o usługach turystycznych z 1997 r. konsumenta korzystającego z usług turystycznych definiowano klientem bądź w doktrynie potocznie turystą. Przedsiębiorcę turystycznego organizatorem turystyki, zaś potocznie biurem podróży. Umowę o świadczenie usług turystycznych, natomiast potocznie umową o podróż. Natomiast według nowej ustawy o imprezach turystycznych z 2017 r. strony w usługach turystycznych zostały określone następująco: pojęcie klienta bądź turysty zostało zastąpione podróżnym. Organizator turystyki oznacza również przedsiębiorcę turystycznego. Umowa natomiast została określona jako umowa o udział w imprezie turystycznej. Ponadto w niniejszej pracy występują następujące pojęcia: poszkodowanego, które dotyczy odpowiedzialności deliktowej: sprawcy - osoba, która jest odpowiedzialna za wyrządzenie i naprawienie szkody. Roszczący – osoba, która dochodzi swoich roszczeń. Ponadto występują inne określenia dla stron stosowane w innych gałęziach prawa, np. w prawie karnym, w prawie pracy bądź historycznych aktach prawnych.

² S. Łazarewicz, *Odpowiedzialność za zmarnowany urlop w świetle ustawy o usługach turystycznych, prawa Unii Europejskiej oraz orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości*, „Studia Prawnoustrojowe”, Olsztyn 2012, s. 42-43; M. Ciemiński, *Naprawienie uszczerbku polegającego na utraconej przyjemności z podróży*, „KPP”, 2005, nr 2, s. 359.

³ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997r. o usługach turystycznych (Dz. U. 2004, Nr 223, poz. 2268 ze zm.).

⁴ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 12.03.2002 r. w sprawie *S. Leitner V. TUI Deutschland GmbH*, sygn. akt C-168/00, EuroLex nr 62000J0168.

⁵ Uchwała SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, Legalis nr 260723.

w konsekwencji pozbawiało konsumentów (turystów) ochrony prawnej⁶. Zasadność dotycząca podstawy prawnej roszczenia w postaci zadośćuczynienia za zmarnowany urlop od wielu lat budziła w polskiej doktrynie i judykaturze sporo kontrowersji⁷. Sytuacja ta ma istotny wpływ na poziom ochrony konsumentów (turystów). W lipcu 2018 r. Polska wprowadziła w życie ustawę o imprezach turystycznych z 2017 r., w której art. 50 ust. 2 umożliwia podróżnym uzyskanie odszkodowania lub zadośćuczynienia za poniesione szkody lub krzywdy, których podróżny doznał w wyniku niezgodności⁸. Natomiast ustawa ta, w szczególności art. 50, obarczony jest licznymi wadami⁹. Zauważyć należy niejednoznaczność w polskiej literaturze przedmiotu i orzecznictwie w zakresie

⁶ S. Łazarewicz, *Odpowiedzialność za zmarnowany urlop...*, Olsztyn 2012, s. 41-45.

⁷ Zob. na ten temat stanowiska jurystów oraz orzecznictwo: I. Kuska – Żak, *Odpowiedzialność organizatora turystyki za szkodę niemajątkową powstałą na skutek niewykonania lub nienależytego wykonania umowy o imprezę turystyczną*, [w:] *Turystyka a prawo. Aktualne problemy legislacyjne i konkurencyjne*, Sucha Beskidzka Kraków 2008, s. 123-138; G. Cern, *Odpowiedzialność biura podróży za zmarnowany urlop w prawie turystycznym*, „Przegląd ustawodawstwa gospodarczego”, LX III, Nr 6 (744), Warszawa 2010, nr indeksu 371319, s. 18-22; B. Wojtyniak, *Odpowiedzialność za zmarnowany urlop w rękach prawa czy dobrych praktyk*, [w:] *Prawo sportowe i turystyczne – między regulacją a deregulacją*, Kraków 2011, s. 309-315; P. Cybula, *Usługi Turystyczne Komentarz*, Warszawa 2012, s. 171-192; S. Łazarewicz, *Odpowiedzialność za zmarnowany urlop...*, Olsztyn 2012, s. 41-45; M. Wałachowska, *Odszkodowanie za niewykonanie lub nienależyte wykonanie umowy o podróż i zadośćuczynienie za „zmarnowany urlop”*, [w:] *Odpowiedzialność biur podróży a ochrona klientów w prawie polskim i Unii Europejskiej*, red. M. Nesterowicz Toruń 2013, s. 65-86; M. Kaliński, *Szkoda na mieniu i jej naprawienie. Instytucje Prawa Prywatnego*, Warszawa 2011, s. 310-315, zob. także, *Szkoda na mieniu i jej naprawienie. Instytucje Prawa Prywatnego*, Warszawa 2021, s. 318-323; M. Sekuła – Leleno, *Odpowiedzialność za szkodę niemajątkową wyrządzoną niewykonaniem umowy o imprezę turystyczną*, Warszawa 2014, s. 164-202; G. Siedlecki, *Zadośćuczynienie za zmarnowany urlop*, „Studenckie Zeszyty Naukowe”, Zeszyt nr 24, Lublin 2014, s. 39-45; L. Ćwikła, *Wpływ dorobku prawa UE na zmiany linii orzeczniczej sądów polskich w sprawach dotyczących odpowiedzialności organizatora turystyki za tzw. zmarnowany urlop*, [w:] *Sądownictwo polskie wobec dorobku prawa UE*, Lublin 2015, s. 187-196; prace M. Nesterowicza: *Odpowiedzialność kontraktowa i deliktowa (uwagi de lege ferenda i o stosowaniu prawa)*, „PiP”, 1999, Nr 1, s. 17-23; *Prawo Turystyczne*, Warszawa 2016, s.108-117; *Prawo zobowiązań część szczególna*, t.7, [w:] *System Prawa Prywatnego*, red. J. Rąjski, Warszawa 2018, s. 1214-1222; P. Piskozub, *Odpowiedzialność przedsiębiorcy turystycznego za niewykonanie lub nienależyte wykonanie umowy o świadczenie usług turystycznych*, Lublin 2017, s. 140-163; Zob. także orzecznictwo: wyr. SA w Warszawie z dnia 29.04.2013 r., VI ACA 1357/12, Lex nr 1372486; wyr. SN z dnia 24.03.2011 r., I CSK 372/10, OSP 2012, z.1, poz. 3; wyr. SA w Warszawie z dnia 08.09.2009 r., VI ACa 201/09, Lex Polonica nr 1164707; wyr. SR dla Warszawy Śródmieście z dnia 23.07.2008 r., VI C- upr 160/07, [w:] M. Nesterowicz, *Prawo Turystyczne*, 5 wydanie, Warszawa 2016, s. 115; wyr. SA w Warszawie z dnia 10.06.2005 r., I ACa 941/04, Lex nr 1642238; wyr. SR dla Miasta stołecznego Warszawy z dnia 11.11.1967 r., XC 2687/67, wyr. SN z dnia 25.02.1986 r., III CZP 2/86, [w:] M. Nesterowicz, *Prawo turystyczne*, Warszawa 2016, s. 115.

⁸ Ustawa z dnia 24 listopada 2017 r. o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych (Dz. U. z 2023 r. poz. 2211 ze zm.).

⁹ Zob. szerzej: K. Kryla-Cudna, *Komentarz do art. 50 ustawy o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych*, wyd. 1, red. K. Osajda 2019, Legalis 2020; P. Cybula, *W sprawie oceny dopuszczalności powoływania się przez organizatora turystyki na przepisy szczególne ograniczające zakres albo warunki, na jakich odszkodowanie lub zadośćuczynienie jest wypłacane przez dostawcę usług turystycznych (czyli potrzeby zmiany art. 50 ust. 5 ustawy o imprezach turystycznych i powiązanych usługach*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny”, 2018, nr 47, <http://ikar.wz.uw.edu.pl/>, (dostęp: 26.05.2024 r.); K. Maciąg, *Ochrona podróżnego na tle ustawy o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych oraz ustawy o usługach turystycznych analiza porównawcza*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny”, 2018, nr 47, <http://ikar.wz.uw.edu.pl/>, (dostęp: 26.05.2024 r.).

zadośćuczynienia za zmarnowany urlop¹⁰. Instytucja zadośćuczynienia pieniężnego może być zatem nadal interesującym przedmiotem szczegółowych badań naukowych.

Zidentyfikowania luka badawcza stanowiła podstawę do sformułowania celów i problemów badawczych. Przedmiotem badań w niniejszej pracy doktorskiej są systemy prawne w Polsce, w szczególności zagadnienia dotyczące naprawienia szkody niemajątkowej w postaci zmarnowanego urlopu, instytucja zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę oraz instytucja zadośćuczynienia za zmarnowany urlop.

Celem autora jest próba kompleksowej analizy omawianego zagadnienia w prawie polskim, w tym usystematyzowanie poglądów doktryny i dorobku orzecznictwa w zakresie pojęcia i charakteru szkody w postaci zmarnowanego urlopu, podstawy prawnej i reżimu prawnego dla jej kompensacji, przesłanek do dochodzenia tego roszczenia i sposobu ustalania wysokości rekompensaty, kwestii terminologicznych z nią związanych. Ponadto celem autora jest rozwiązanie problemu dotyczącego podstawy prawnej zadośćuczynienia za zmarnowany urlop i sformułowanie odpowiednich wniosków *de lege ferenda*.

Główny problem badawczy został sformułowany w następujący sposób: w jaki sposób funkcjonują w Polsce regulacje prawne dotyczące zadośćuczynienia za zmarnowany urlop? Pytanie to stanowi asumpt do sformułowania problemu szczegółowego: jaki jest stan teorii i obowiązującej doktryny, judykatury w zakresie naprawienia szkody niemajątkowej w postaci zmarnowanego urlopu w Polsce?

W niniejszej pracy główną tezę jest stwierdzenie, że zasadne jest zmodyfikowanie obecnych regulacji prawnych dotyczących instytucji zadośćuczynienia za zmarnowany w celu wzmocnienia ochrony prawnej konsumentów.

Wskazany powyżej problem badawczy pozwala na określenie następujących hipotez:

1. H1: Przepisy dotyczące zadośćuczynienia za zmarnowany urlop budzą od wielu lat kontrowersje zarówno wśród przedstawicieli doktryny, jak i judykatury.
2. H2: Obecne regulacje prawne dotyczące instytucji zadośćuczynienia za zmarnowany urlop wymagają interwencji ustawodawcy, albowiem nowa konstrukcja prawna (art. 50 uit.) obarczona jest licznymi wadami.

W niniejszej pracy zostanie udzielona odpowiedź na następujące pytania badawcze:

1. Czy według przepisów Kodeksu zobowiązań mogło zostać przyznane zadośćuczynienie pieniężne w odpowiedzialności kontraktowej?

¹⁰ K. Kryla-Cudna, *Komentarz do art. 50 ustawy o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych*, wyd. 1, red. K. Osajda 2019, Legalis 2020.

2. Czy zadośćuczynienie pieniężne może być obecnie przyznane w odpowiedzialności kontraktowej, a jeśli tak, to w oparciu o jaką podstawę prawną ?
3. Czy w umowie strony mogą uregulować sposób naprawienia szkody niemajątkowej powstałej w wyniku niewykonania umowy przez dłużnika zgodnie z zasadą swobody umów?
4. Czy art. 471 KC może stanowić ewentualną podstawę prawną do przyznania zadośćuczynienia za zmarnowany urlop ?
5. Czy art. 322 KPC może stanowić ewentualną podstawę prawną do przyznania zadośćuczynienia za zmarnowany urlop ?
6. Czy art. 56 KC może stanowić ewentualną podstawę prawną do przyznania zadośćuczynienia za zmarnowany urlop ?
7. Czy zachowanie organizatora turystyki prowadzące do zmarnowania urlopu może również doprowadzić do naruszenia dóbr osobistych, a jeśli tak, to jakich?
8. Czy art. 448 KC, art. 445 KC mogą być ewentualną podstawą prawną zadośćuczynienia za zmarnowany urlop ?
9. Czy roszczenie mieszane *ex contractu i ex delicto* mogą być ewentualną podstawą prawną zadośćuczynienia za zmarnowany urlop?
10. Czy art. 16 a ustawy o usługach turystycznych mógł być ewentualną podstawą prawną zadośćuczynienia za zmarnowany urlop w poprzednim stanie sprawnym?
11. Czy art. 11a ustawy o usługach turystycznych mógł być podstawą prawną zadośćuczynienia za zmarnowany urlop w poprzednim stanie sprawnym?
12. Czy wprowadzenie nowej ustawy wraz z art. 50 uit. w całości rozwiązało problem z podstawą prawną dla roszczenia w postaci zadośćuczynienia za zmarnowany urlop?
13. Czy przepisy wyrażone w Zasadach Prawa modelowego Unii Europejskiej, PECL, UNIDROIT, ACQUIS PRINCIPLES, DCFR dopuszczają możliwość naprawienia szkody w postaci zmarnowanego urlopu w usługach turystycznych?

W niniejszej pracy stosowane są następujące metody badawcze: dogmatyczno-prawna (formalno-dogmatyczna), historyczno-prawna oraz metoda studium przypadku (*case study*). W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że określenie *metoda* oznacza ogół zabiegów, wynikający z przyjętych technik badawczych¹¹. Natomiast techniki badawcze są sposobami działania¹². Metoda badawcza stanowi zatem zbiór sposobów działania¹³. Metoda formalno-

¹¹ J. Bardach, *Themis a Clio, czyli prawo a historia*, Warszawa 2001, s. 12.

¹² M. Górnicka, *Wersja systemowa metody historyczno-prawnej na przykładzie prawa dowodowego w polskiej procedurze karnej*, s. 11, Uniwersytet Wrocławski, 2015, vol. 4 (2), s. 9-34,

dogmatyczna opiera się na zastosowaniu analizy logiczno-językowej¹⁴. Metoda ta jest wykładnią prawa¹⁵. Przedmiotem jej badań są przepisy prawa oraz orzecznictwo¹⁶. Polega ona na analizie i interpretacji przepisów aktów prawnych oraz orzecznictwa w celu ustalenia ich treści i zastosowania¹⁷. Przy stosowaniu wykładni wykorzystywane są reguły znaczeniowe konstrukcyjne, poprawnego myślenia, rozumowań prawniczych¹⁸. Główną metodą wykorzystaną w pracy jest metoda dogmatyczno-prawna. Zastosowanie jej polega na przeprowadzeniu analizy i interpretacji przepisów aktów prawnych w szczególności ustawy o usługach turystycznych z 1997 r., ustawy o imprezach turystycznych z 2017 r., przepisów KC oraz literatury prawniczej i orzecznictwa w celu ustalenia ich treści i zastosowania. Wybór tej podstawowej metody jest niezbędny do uchwycenia całokształtu problematyki. W ramach dociekań wykorzystuje się orzecznictwo sądów powszechnych, Sądu Najwyższego, Trybunału Sprawiedliwości UE oraz prace wielu autorów dot. zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę, zadośćuczynienia za zmarnowany urlop. Kolejną wykorzystaną metodą będzie historyczno-prawna. Obejmuje ona metodę prawną i metodę historyczną¹⁹. Przedmiotem badań metody prawnej jest prawo²⁰. Natomiast metoda historyczna to metoda uwypuklająca wyznacznik czasowy²¹. Metoda ta ukazuje przeszłość i zmiany²². W doktrynie przyjmuje się „trzy etapy badania historycznego: 1) szukanie i porządkowanie materiału źródłowego (heurystyka); 2) analizę i krytykę źródeł (hermeneutyka); 3) łączenie faktów zrekonstruowanych na podstawie źródeł w pewien ciąg zdarzeń, ciąg dziejowy (synteza faktów synteza historyczna)²³. Skorzystanie z tej metody w pracy ma na celu dostrzeżenie ewolucji badanych instytucji w oparciu o analizę nieobowiązujących przepisów prawa.

https://repozytorium.uni.wroc.pl/Content/79281/PDF/01_01_GornickaM_Wersja_systemowa_metody_historyczno-prawnej.pdf, (dostęp: 20.11.2024 r.).

¹³ Ibidem, s.11.

¹⁴ T. Barankiewicz, B. Hołyst, H. Izdebski, A. Łazarska, J. Sobczak, R. A. Stefański, *Metodologia dysertacji doktorskiej dla prawników. Teoria i praktyka*, Warszawa 2022 r., s. 113-114. Zob. szerzej: J. Nowacki, O. Bogucki, *Wykładania funkcjonalna w działalności najwyższych organów władzy sądowniczej*, Szczecin 2011, s. 11-33, s. 149-220; M. Zieliński, *Wykładania prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2017, s. 43-59, s. 62-87, J. Nowacki, Z. Tobor, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2016, s. 293-312.

¹⁵ Ibidem, s. 113-114, Zob. także: L. Leszczyński, *Kryteria pozaprawne w sądowej wykładani prawa*, Warszawa 2022, s. 25-5, J. Stelmach, B. Brożek, *Metody prawnicze*, Kraków 2006 r., s. 32-38.

¹⁶ Ibidem, s. 113-114.

¹⁷ T. Barankiewicz, *Metodologia...*, s. 113-114; Zob. Z. Ziemiński, *Metodologia nauk prawnych. Przewodnik dla studentów studiów dla pracujących*, Poznań 1972 r., s. 41-51, s. 52-74.

¹⁸ Ibidem, s. 113-114.

¹⁹ M. Górnicka, *Wersja systemowa...*, s. 11. Zob. także M. Wąsowicz, *Rola dyscypliny historyczno-prawnych i metody historyczno-prawnej w formie współczesnego prawnika*, [w:] *Dziedziny prawa, dyscypliny i metody, prawnicze*, red. T. Giaro, Warszawa 2013, s. 83-98.

²⁰ M. Górnicka, *Wersja systemowa...*, s. 11.

²¹ Ibidem, s. 11.

²² Ibidem, s. 11.

²³ T. Barankiewicz, *Metodologia...*, Warszawa 2022 r., s. 123.

Zastosowanie jej pozwala także na pozyskanie informacji na temat zmian regulacji prawnych dotyczących zadośćuczynienia pieniężnego w rozwoju historycznym od 1933 r. do czasów współczesnych. Ponadto do przeprowadzenia badań orzecznictwa w sprawach o zapłatę zadośćuczynienia za zmarnowany urlop wykorzystuje się metodę studium przypadku (*case study*). Pozwala to na pozyskanie informacji dot. przesłanek pozytywnych i negatywnych tego roszczenia oraz wysokości przyznawanych kwot w poszczególnych przypadkach np. przy utracie bagażu przez podróżnego.

Niniejsza rozprawa doktorska obejmuje wprowadzenie, cztery rozdziały i wnioski. Wprowadzenie zawiera uzasadnienie wyboru tematu pracy. Dodatkowo zgodnie z przyjętą w naukach społecznych metodologią sformułowano odpowiednio: cel pracy, problemy badawcze, tezę i dwie hipotezy oraz metody badawcze. W pierwszym rozdziale poddaje się analizie podstawowe pojęcia: m.in. szkody w postaci zmarnowanego, zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę, zadośćuczynienia za zmarnowany urlop. Przedmiotem badań są także funkcje i podstawy prawne zadośćuczynienia pieniężnego. Ponadto autor podejmuje próbę przedstawienia własnej definicji zadośćuczynienia za zmarnowany urlop i ustali jakie funkcje powinno pełnić zadośćuczynienie pieniężne. Rozdział drugi przedstawia rozwój historyczny zadośćuczynienia pieniężnego w odpowiedzialności *ex delicto*, *ex contractu*. Przedmiot trzeciego rozdziału dotyczy podstaw prawnych zadośćuczynienia pieniężnego za zmarnowany urlop m.in.: art. 11a, 16 u.u.t., art. 56, 471, 445, 448 KC, 322 KPC. W czwartym rozdziale są prowadzone badania w zakresie szerokiej problematyki zadośćuczynienia za zmarnowany urlop na gruncie przepisów ustawy o imprezach turystycznych z 2017 r. i dyrektywy nr UE 2015/2302. Ponadto analizie zostają poddane międzynarodowe przepisy prawa modelowego oraz projekty zmian regulacji prawnych dot. zadośćuczynienia pieniężnego w odpowiedzialności *ex contractu*. Po zakończeniu badań autor pracy udziela odpowiedzi na pytania badawcze. Ponadto zweryfikuje tezę i hipotezy. Następnie rozważa sformułowanie postulatów *de lege ferenda*. W ocenie autora przyjęcie następującej struktury pracy (tj. wstępu i czterech rozdziałów oraz wniosków końcowych) jest niezbędne do osiągnięcia planowanego celu. Umożliwi to dokonanie kompleksowej analizy w zakresie zadośćuczynienia pieniężnego za zmarnowany urlop. Dodatkowo przyjęta struktura pomoże odpowiednio sklasyfikować stanowiska jurystów i orzecznictwo dotyczące kwestii terminologicznych, podstaw prawnych, miarkowania zadośćuczynienia, co pozwoli na podjęcie próby rozwiązania problemu naukowego.

Praca uwzględnia stan prawny i orzecznictwo na dzień 09.09.2025 r

ROZDZIAŁ I – PODSTAWOWE POJĘCIA I FUNKCJE ZADOŚĆUCZYNIENIA

1.1. Pojęcie szkody i jej rodzaje

W niniejszym rozdziale są badane podstawowe pojęcia oraz funkcje zadośćuczynienia pieniężnego. Autor wyodrębnia zadośćuczynienie za zmarnowany urlop spośród innych pojęć, albowiem jest to konieczne do prowadzenia dalszych badań. Ponadto wskazuje, jakie funkcje powinno pełnić zadośćuczynienie pieniężne.

W odpowiedzialności odszkodowawczej *ex delicto* i *ex contractu* kluczową rolę odgrywa pojęcie „szkody”²⁴. Z przepisów Kodeksu cywilnego wynika, że szkoda jest niezbędną przesłanką każdego roszczenia o jej naprawienie²⁵. Pokreślić należy, że obecny Kodeks cywilny i nieobowiązujący już Kodeks zobowiązań nie zawierają legalnej definicji szkody²⁶. Przyjmuje się, że ustalenie znaczenia tego terminu należy do zadań doktryny i judykatury²⁷. W literaturze przedmiotu wyrażono stanowisko, że nieuregulowanie definicji szkody w KZ i KC było działaniem zamierzonym ustawodawcy²⁸. Wystarczające jest bowiem znaczenie przypisywane pojęciu szkody w języku potocznym²⁹. Krytycznie do tego stanowiska odnieśli się m.in.: T. Dybowski i A. Szpunar. A. Dybowski trafnie wskazał, że definicje pojęcia szkody zaczerpnięte z języka potocznego kładą główny nacisk na ekonomiczny charakter szkody³⁰. Zupełnie natomiast pomijają walor prawny tego pojęcia³¹. Ponadto nie każdy zatem uszczerbek w znaczeniu ekonomicznym podlega również naprawieniu na gruncie obowiązujących przepisów prawa (jest prawnie relewantny)³². A. Szpunar słusznie zakwestionował, że termin szkoda w języku potocznym jest

²⁴ M. Ciemiński, *Odszkodowanie za szkodę niemajątkową w ramach odpowiedzialności ex contractu*, Warszawa 2015, s. 188-189.

²⁵ Ibidem, s. 188-189, Zob. art. 415 i n. oraz art. 471 i n. Kodeksu cywilnego;

²⁶ K. Kryla-Cudna, *Zadośćuczynienie pieniężne za szkodę niemajątkową powstałą wskutek niewykonania lub nienależytego wykonania umowy*, Instytucje Prawa Prywatnego, Warszawa 2018, s.1. Zob. Ustawę z dnia 23.04.1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237 ze zm.); Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27.10.1933 r. Kodeks Zobowiązań (Dz. U. R. P. Nr 82, poz. 598).

²⁷ Ibidem, s. 1-2.

²⁸ M. Ciemiński, *Odszkodowanie...*, s. 189-190.

²⁹ Ibidem, s.190. Zob. szerzej na temat pojęcia szkody w języku potocznym R. Longchamps de Berier R, *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań z uwzględnieniem ostatecznego tekstu kodeksu*, z. 4, Warszawa 1934 s. 191, *Polskie prawo cywilne - zobowiązania*, wydanie drugie, Lwów – Poznań 1999, s. 229-230; T. Dybowski, *Prawo zobowiązań - część ogólna*, [w:] *System Prawa Cywilnego*, t. III. cz.1, red. Z. Radwański, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź, Ossolineum 1981, s. 213-214; M. Balwicka-Szczyrba, *Przedawnienie roszczeń z tytułu odpowiedzialności deliktowej za szkody przyszłe na osobie*, Poznań 2008, s. 15-16.

³⁰ T. Dybowski, *Prawo zobowiązań...*, 1981, s. 213-215.

³¹ M. Ciemiński, *Odszkodowanie...*, 2015, s. 190-191.

³² Ibidem, s. 190-191.

wieloznaczny³³. Tylko rdzeń znaczeniowy tego słowa jest jasny, natomiast kontury pozostają zamazane³⁴. Nadto szkoda w języku potocznym stanowi kategorie ekonomiczną a nie prawną³⁵. Autor ten także trafnie wskazał, że zbędna jest legalna definicja szkody³⁶. Ponadto stwierdził, że określenie szkody w znaczeniu prawnym leży w gestii doktryny prawa oraz judykatury i jest trudnym zadaniem³⁷. F. Błahuta wyraził stanowisko odmienne na temat definicji szkody. Stwierdził on, że to art. 361 § 2 KC zawiera definicję szkody³⁸. Stanowisko to zostało poddane krytyce. Przeciwnicy słusznie zarzucili, że art. 361 KC nie zawiera jednak tej definicji³⁹. Pojęcie szkody jest wyłącznie pojęciem o charakterze doktrynalnym⁴⁰. Nadto art. 361 KC wskazuje jedynie na zakres szkody podlegającej naprawieniu, nie będąc źródłem jurydycznej definicji samego pojęcia szkoda⁴¹. W literaturze przedmiotu przedstawiono także pogląd krytyczny dotyczący podziału szkody w znaczeniu prawnym i ekonomicznym⁴². A. Ohanowicz trafnie stwierdził, że stosowanie takiego podziału grzeszy przesadną dokładnością⁴³. Podkreślił także, iż ustawa dotycząca odpowiedzialności za szkodę może mieć na myśli tylko takie szkody, z którymi ta odpowiedzialność się łączy⁴⁴. Ponadto wskazał, że tworzenie terminu technicznego, który odbiega od znaczenia słowa potocznego jest bezzasadne⁴⁵. Słusznie wskazał, że to samo zdarzenie może wywołać raz szkodę tylko w znaczeniu ekonomicznym, a drugi raz w znaczeniu prawnym, zależnie od tego, kto za tą szkodę będzie ponosił odpowiedzialność bądź nie⁴⁶. Należy nadmienić, że w literaturze naukowej występuje także inne stanowisko, zgodnie z którym „pojęcie szkody jest terminem techniczno-prawnym⁴⁷”.

³³ A. Szpunar, *Odszkodowanie za szkodę majątkową. Szkoda na mieniu i na osobie*, Bydgoszcz 1999, s. 21-22; Zob. R. Kaczmarek, *Pojęcie szkody w literaturze karnistycznej w porównaniu z cywilistyczną jej kwalifikacją*, NP. 1982, nr 11-12, s. 60.

³⁴ Ibidem, s. 22. Zob. A. Szpunar, *Ustalenie odszkodowania w prawie cywilnym*, Warszawa 1975, s. 18.

³⁵ Ibidem, s. 22.

³⁶ Ibidem, s. 22. Por. także stanowisko M. Kalińskiego, *Szkoda na mieniu i jej naprawienie. Instytucje Prawa Prywatnego*, Warszawa 2021, s. 170.

³⁷ Ibidem, s. 22.

³⁸ F. Błahuta, *Komentarz KC*, t. II, 1972, s. 865.

³⁹ Wyrok SN z dnia 25.01.2007 r., V CSK 423/06, Legalis nr 141349.

⁴⁰ V CSK 423/06, Legalis nr 141349.

⁴¹ V CSK 423/06, Legalis nr 141349, Zob. M. Kaliński, *Prawo zobowiązań - część ogólna*, [w:] *System Prawa Prywatnego*. t. 6, red. A. Olejniczak, wydanie 4, Warszawa 2023, s. 86-87.

⁴² A. Ohanowicz, *Zobowiązania zarys według kodeksu cywilnego, Część Ogólna*, Warszawa – Poznań 1965, s. 74-75; Por. A. Ohanowicz, J. Górski, *Zarys prawa zobowiązań*, Warszawa 1970, s. 46.

⁴³ Ibidem, s. 74-75.

⁴⁴ Ibidem, s. 74-75.

⁴⁵ Ibidem, s. 74-75.

⁴⁶ Ibidem, s. 74-75, Zob. przykłady ujęcia szkody w znaczeniu ekonomicznym i prawnym, A. Ohanowicz, *Zobowiązania...*, 1965, s. 74-75.

⁴⁷ Szerzej: M. Kaliński, *Prawo zobowiązań...*, 2023, s. 87, zob. także na temat autonomicznego pojęcia szkody w przepisach KC, M. Kaliński, *Szkoda na mieniu...*, Warszawa 2021, s. 171-172.

Szkoda zazwyczaj oznacza uszczerbek, stratę materialną bądź moralną⁴⁸. Ponadto definiowana jest także jako „uszczerbek materialny powstały w majątku poszkodowanego wbrew jego woli⁴⁹. W doktrynie prawa i orzecznictwie używa się terminu uszczerbek, w celu określenia niekorzystnego stanu dla poszkodowanego⁵⁰. Szkodę najczęściej określa się jako każdy uszczerbek majątkowy bądź niemajątkowy w prawnie chronionych dobrach (interesach)⁵¹. Uszczerbek ten polega na różnicy pomiędzy stanem dóbr, jaki by istniał, gdyby to zdarzenie nie nastąpiło, a stanem, który wytworzył się na skutek tego zdarzenia⁵². Uszczerbek może polegać na utracie, zmniejszeniu bądź niepowiększeniu aktywów albo powstaniu lub zwiększeniu pasywów⁵³. Przyjając zatem należy, że szkodą jest każda negatywna zmiana godząca w sferę praw bądź dóbr poszkodowanego⁵⁴. Przez dobra i interesy, które uległy naruszeniu rozumie się wszystko to co, służy zaspokojeniu potrzeb oraz celów materialnych bądź duchowych poszkodowanego⁵⁵. Zdarzenie wyrządzające szkodę może naruszyć dobra majątkowe, osobiste poszkodowanego⁵⁶. Zauważyć należy, że w piśmiennictwie naukowym i orzecznictwie głównie wykorzystywana jest szeroka definicja szkody M. Dybowskiego⁵⁷. Autor ten trafnie sprecyzował „szkodę jako każdy uszczerbek w prawnie chronionych dobrach (interesach), wyrażający się różnicą pomiędzy stanem dóbr,

⁴⁸ *Słownik języka polskiego PWN*, red. A. Więcek, Warszawa 2002, s. 384, Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/szukaj/szkoda%20.html>, (dostęp: 26.04. 2025 r.).

⁴⁹ M. Balwicka – Szczyrba, *Przedawnienie roszczeń...*, s. 16.

⁵⁰ A. Olejniczak, *Komentarz do Kodeksu Cywilnego, Zobowiązania. Część ogólna*, red. A. Kidyba, t. III, red. Warszawa 2014, s. 103.

⁵¹ R. Longachamps de Berier, *Polskie prawo ...*, 1999, s. 229-230; M. Balwicka – Szczyrba, *Przedawnienie roszczeń...*, s.16, Por. definicję szkody: K. Grzesiowski, *Komentarz do KC*, red. M. Załucki, wydanie IV, Warszawa 2024, s. 824-826; G. Kozieł, *Komentarz do KC*, red. M. Załucki, wydanie III, Warszawa 2023, s.785-787; K. Zagrobelny, *Komentarz do KC*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, wydanie XI, Warszawa 2024, s.791-792; A. Koch, *Komentarz do KC*, red. M. Gutowski, t. II, Warszawa 2022, s. 129; P. Machnikowski, *Komentarz do KC*, red. P. Machnikowski, t. I, Warszawa 2022, s.1740; Z. Banaszczyk, *Komentarz do KC*, red. K. Pietrzykowski, t. I, wydanie X, Warszawa 2020, s. 1230; K. Czub, *Komentarz do KC*, red. M. Balwicka-Szczyrba, A. Sylwestrzak, Warszawa 2022, s. 642-644; A. Brzozowski, J. Jastrzębski, M. Kaliński, E. Skowrońska-Bocian, *Zobowiązania część ogólna*, wydanie III, Warszawa 2019, s. 87; G. Karaszewski, *Komentarz do KC*, red. J. Ciszewski, P. Nazaruk, Warszawa 2019, s. 641-642; B. Fuchs, *Komentarz do KC. Zobowiązania. Część ogólna*, t. III, Warszawa 2018, s.91; A. Olejniczak, *Komentarz do KC. Zobowiązania. Część ogólna*, t. III, wydanie II, Warszawa 2014, s.103; M. Ciemiński, *Odszkodowanie...*, 2015, s.191-194; M. Sekuła – Leleno, *Odpowiedzialność...*, 2014, s. 152-154; W. Czachórski, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2004, s.95; A. Szpunar, *Odszkodowanie...*, 1999, s.21-24; R. Kaczmarek, *Pojęcie szkody w literaturze karnistycznej w porównaniu z cywilistyczną jej kwalifikacją*, NP. 1982, nr 11-12, s.61; T. Pajor, *Odpowiedzialność dłużnika za niewykonanie zobowiązania*, Warszawa 1982, s. 147; Z. Radwański, *Zadośćuczynienie pieniężne za szkodę niemajątkową*, Poznań 1956, s. 3; R. Longachamps de Berier, *Polskie prawo ...*, 1999, s. 229-230.

⁵² K. Kryla-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 3-4.

⁵³ M. Kaliński, *Szkoda na mieniu...*, Warszawa 2021, s. 172.

⁵⁴ K. Kryla-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 3.

⁵⁵ M. Balwicka – Szczyrba, *Przedawnienie roszczeń...*, s.16, Dobra takie jak np. życie, zdrowie, godność ludzka.

⁵⁶ M. Kaliński, *Szkoda na mieniu...*, Warszawa 2021, s. 172.

⁵⁷ Tak m.in.: M. Sekuła – Leleno, *Odpowiedzialność...*, s. 153-153; K. Kryla-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 3; M. Ciemiński, *Odszkodowanie...*, 2015, s. 191-192.

jaki już istniał i jaki mógłby następnie w normalnej kolei rzeczy się wytworzyć, a stanem, jaki powstał wskutek zdarzenia wywołującego zmianę w dotychczasowym stanie rzeczy, z którym to zdarzeniem ustawodawca wiąże powstanie odpowiedzialności odszkodowawczej”⁵⁸. W literaturze niektóre definicje szkody zawierają zastrzeżenie, że uszczerbek powstał wbrew woli poszkodowanego⁵⁹. Zwolennicy tego zastrzeżenia twierdzą, że jest to konieczne w celu odróżnienia szkody od wszelakich uszczerbków, które powstają zgodnie z wolą samego zainteresowanego⁶⁰. Ponadto wola uprawnionego w postaci jego zgody jest istotna przy ustalaniu odpowiedzialności odszkodowawczej⁶¹. Przeciwnicy natomiast uważają to zastrzeżenie za niepotrzebne. Podnoszą, że szkoda jako uszczerbek może powstać wbrew jego woli, pomimo jego woli, a nawet z jego woli⁶². Należy zatem przyjąć, że wola uprawnionego nie ma charakteru uniwersalnego⁶³. Występują przecież szkody, które rodzą odpowiedzialność odszkodowawczą, lecz nie można ich uznać za powstałe wbrew woli poszkodowanego np. koszty leczenia⁶⁴.

Określenie szkody bywa również uzupełniane zastrzeżeniem, że chodzi o uszczerbek dotyczący osobę bez prawnego uzasadnienia (usprawiedliwienia)⁶⁵. Zastrzeżenie to posiada oczywiście swoich zwolenników, jak i przeciwników. W literaturze przedmiotu dominuje jednak stanowisko uznające to zastrzeżenie jako zbędne⁶⁶. Pogląd ten jest właściwy, ponieważ brak bezprawności nie zmienia charakteru poniesionego uszczerbku⁶⁷.

Uwypuklić należy, iż w literaturze prawniczej przez pewien okres czasu pojawiały się niezgodności co do zakresu i rodzaju uszczerbków objętych pojęciem szkoda⁶⁸. Uszczerbki niemajątkowe nie uznawano za szkodę⁶⁹. Według tego nurtu szkoda niematerialna, moralna czy niemajątkowa nie była objęta pojęciem szkody⁷⁰.

⁵⁸T. Dybowski, *Prawo...*, s. 214-215.

⁵⁹ T. Dybowski, *Prawo...*, s. 215-216.

⁶⁰ T. Dybowski, *Prawo...*, s. 215-216; T. Wiśniewski, *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Zobowiązania część ogólna*, red. J. Gudowski, t. III, wydanie II, Warszawa 2018, s. 106.

⁶¹ T. Dybowski, *Prawo...*, s. 216.

⁶² K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 3-4. Zob. A. Olejniczak, *Komentarz do KC...*, 2014, s. 103-104.

⁶³ T. Dybowski, *Prawo...*, s. 216.

⁶⁴ Ibidem, s. 216.

⁶⁵ M. Kaliński, *Szkoda...*, 2021, s. 178.

⁶⁶ Tak, T. Dybowski, *Prawo...*, s. 215-216; M. Kaliński, *Szkoda...*, 2021, s. 178-179; K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 3.

⁶⁷ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 3.

⁶⁸ M. Bałwicka-Szczyrba, *Przedawnienie roszczeń...*, s. 16; Zob. T. Dybowski, *Prawo...*, s. 221-224; W. Warkało, *Odpowiedzialność odszkodowawcza. Funkcje, rodzaje, granice*, Warszawa 1972, s. 85; W. Czachórski, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2004, s. 95.

⁶⁹ A. Śmieja, *Współczesne Problemy Prawa Prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci profesora Edwarda Gniewka*, Warszawa 2010, s. 617-618. Zob. Winiarz, *Obowiązek naprawienia szkody*, Warszawa 1970, s. 105.

⁷⁰ M. Sekuła – Lelono, *Odpowiedzialność...*, s. 153. Zob. Z. Radwański, *Zadośćuczynienie pieniężne za szkodę niemajątkową*, Poznań 1956, s. 3.

Zadośćuczynienie, natomiast za doznaną krzywdę pojęciem odszkodowania (wąskie rozumienie szkody)⁷¹. Zaznaczyć należy, iż obecnie w doktrynie nie występują już rozbieżności w tym zakresie.

Przyjąć zatem należy, że szkodę stanowią uszczerbki majątkowe, jak również niemajątkowe⁷². Szkoda obejmuje ogół peyoratywnych reperkusji zdarzenia, z którym ustawa łączy obowiązek odszkodowawczy⁷³.

W literaturze przedmiotu oraz judykaturze występuje podział na szkodę majątkową oraz szkodę niemajątkową⁷⁴. Szkoda majątkowa stanowi uszczerbek w dobrach i szeroko rozumianych interesach o wartości majątkowej, którą można wyrazić w pieniądzu⁷⁵. Szkoda majątkowa występuje także w przypadkach, gdy naruszone dobro nie ma charakteru majątkowego, natomiast naprawienie jego odbywa się przez nakłady natury majątkowej⁷⁶. Szkoda majątkowa⁷⁷ może wystąpić w dwojakiej postaci: strat, które poszkodowany poniósł *damnum emergens*, oraz korzyści, które mógłby osiągnąć, gdyby nie wyrządzono mu szkody *lucrum cessans*⁷⁸. Przez stratę należy rozumieć każdą zmianę w majątku poszkodowanego polegającą na zmniejszeniu jego aktywów bądź na zwiększeniu jego pasywów⁷⁹. Zwiększenie aktywów następuje poprzez utratę, ubytek bądź zniszczenie poszczególnych składników majątkowych przysługujących poszkodowanemu⁸⁰. Należy przyjąć, że utracone korzyści *lucrum cessans*⁸¹ mają charakter czysto hipotetyczny np. utrata zarobków, utrata

⁷¹ A. Śmieja, *Współczesne...*, s. 617-618; Zob. A. Szpunar, *Zadośćuczynienie ...*, Bydgoszcz 1999, s. 67-69.

⁷² M. Sekuła-Leleno, *Odpowiedzialność...*, s. 153.

⁷³ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 4-5.

⁷⁴ M. Kaliński, *Szkoda...*, s. 211. Por. definicję szkody majątkowej i niemajątkowej: K. Grzesiowski, *Komentarz do art. 361 KC*, red. M. Załucki, Warszawa 2024, s.824-826; G. Kozieł, *Komentarz do KC*, red. M. Załucki, Warszawa 2024, s.785-787; A. Koch, *Komentarz do KC*, red. M. Gutowski, Warszawa 2022, s. 129-134; Z. Banaszczyk, *Komentarz do KC*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020, s. 1230-1238; K. Czub, *Komentarz do KC*, red. M. Balwicka- Szczyrba, Anna Sylwestrzak, Warszawa 2024, s. 709-712; A. Brzozowski, J. Jastrzębski, *Zobowiązania...*, Warszawa 2019, s. 87-91, s. 641-642; A. Koch, *Komentarz do KC*, red. M. Gutowski, t. II, Warszawa 2022, s. 129; M. Ciemiński, *Odszkodowanie za szkodę niemajątkową...*, 2015, s. 197-202; B. Gnela, *Problem naprawienia szkody niemajątkowej w ramach reżimu kontraktowego*, [w:] E. Gniewek, K. Górską, red. P. Machnikowski, *Zaciąganie i wykonywanie zobowiązań*, Warszawa 2010, s. 105; A. Szpunar *Zadośćuczynienie ...*, Bydgoszcz 1999, s. 68-72; M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne za krzywdę*, Toruń 2007, s. 14-15; J. Panowicz – Lipska, *Majątkowa ochrona...*, Warszawa 1970, s. 37.

⁷⁵ T. Dybowski, *Prawo...*, s. 227.

⁷⁶ M. Kaliński, *Szkoda...*, 2021, s. 214.

⁷⁷ Zob. szerzej definicję szkody majątkowej: Jakub J. Szczerbowski, *Szkoda czysto majątkowa w kontekście unifikacji prawa prywatnego w Europie*, Olsztyn 2013, s. 19-27, s. 98-100, s. 106-107. Zob. także: *Odpowiedzialność za szkodę czysto majątkową w wybranych systemach prawnych*, s. 91- 101. Należy wskazać, że podstawowa reguła określająca zakres indemnizacji szkody majątkowej została sformułowana w art. 361 § 2 KC.

⁷⁸ T. Dybowski, *Prawo...*, s. 227.

⁷⁹ K. Grzesiowski, *Komentarz...*, 2024, s. 825; G. Kozieł, *Komentarz...*, 2019, s. 854.

⁸⁰ G. Kozieł, *Komentarz do art. 361 KC*, 2023, s. 786.

⁸¹ Np. utrata zarobków, utrata spodziewanego zysku z planowanych transakcji handlowych.

spodziewanego zysku z planowanych transakcji handlowych⁸².

Szkoda niemajątkowa jest antytezą szkody majątkowej i obejmuje wszelkie skutki natury fizycznej i psychicznej⁸³. W literaturze przedmiotu oraz judykaturze przyjmuje się, że szkoda niemajątkowa oznacza uszczerbek polegający na cierpieniach psychicznych i fizycznych człowieka, ogół negatywnych przeżyć oraz emocji dotyczących zarówno sfery fizycznej, jak i psychicznej, takich jak: ból, cierpienie, silny stres⁸⁴. Ponadto w zakresie szkody niemajątkowej niebędącej krzywdą mieści się wszelki dyskomfort psychiczny, uczucie przykrości i ogół cierpień doznawanych w związku z naruszeniami sfery dóbr, których nie da się zakwalifikować jako dobra osobiste (np. negatywne przeżycia związane z uszkodzeniem lub utratą majątku, także następstwa naruszenia spokoju psychicznego, utrata możliwości udziału w wydarzeniach sportowych, turystycznych, pozbawiania innych doznań estetycznych i poznawczych)⁸⁵. Szkoda niemajątkowa obejmuje krzywdę oraz te przypadki uszczerbku niemajątkowego, które nie stanowią konsekwencji naruszenia dóbr osobistych⁸⁶. Zaznaczyć należy, iż szkoda niemajątkowa dość często w piśmiennictwie naukowym kojarzona jest tylko z samą krzywdą⁸⁷. Do tego stanowiska natomiast należy odnieść się krytycznie bowiem pojęcie „krzywdy” ma węższy zakres niż charakter uszczerbku niemajątkowego⁸⁸. Krzywda jest terminem normatywnym⁸⁹, natomiast szkoda niemajątkowa tylko doktrynalnym⁹⁰.

⁸² A. Olejniczak, *Komentarz do KC...*, 2014, s. 105.

⁸³ M. Kaliński, *Szkoda...*, 2021, s. 214-215; K. Kryla-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 6-7.

⁸⁴ K. Kosicki, *Kompensacja szkody niemajątkowej, innej niż na osobie, w reżimie kontraktowym w prawie polskim i niemieckim*, [w:] *Odpowiedzialność odszkodowawcza*, red. J. Jastrzębski, Warszawa 2007, s. 98.

⁸⁵ K. Kosicki, *Kompensacja*, 2007, s. 98, M. Kaliński, *Prawo...*, [w:] *System...*, Warszawa 2018, s. 93-94; M. Sekuła – Leleno, *Odpowiedzialność...*, s. 163; A. Brzozowski, J. Jastrzębski, *Zobowiązania...*, Warszawa 2019, s. 90; M. Safjan, *Naprawienie krzywdy niemajątkowej w ramach odpowiedzialności ex contractu*, [w:] *Odpowiedzialność cywilna. Księga Pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara*, Kraków 2004, s. 268, 272, 279; M. Kaliński, *Szkoda...*, 2014, s. 213.

⁸⁶ K. Kryla-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 6-7.

⁸⁷ M. Sekuła–Leleno, *Odpowiedzialność...*, s. 161.

⁸⁸ Ibidem, s. 161, zob. U. Walczak, *Uwagi de lege lata i de lege ferenda na temat zasad odpowiedzialności kontraktowej w świetle orzeczenia Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z dnia 12.03.2002 r. w sprawie Simone Leitner v. Tui GmbH Co.*, *TPP* 2006, nr 2, s.116.

⁸⁹ W KC ustawodawca posługuje się pojęciem krzywda w celu oznaczenia uszczerbku o charakterze niemajątkowym np. art. 445 KC, art. 448 KC.

⁹⁰ M. Sekuła – Leleno, *Odpowiedzialność...*, Warszawa 2014, s. 161.

1.2. Krzywdy i szkody w prawie turystycznym

W piśmiennictwie przyjmuje się, że pod pojęciem „krzywda należy rozumieć uszczerbek niemajątkowy, który wynika z naruszenia dóbr osobistych uprawnionego”⁹¹. Krzywda wypełnia „poczucie nieszczęścia, cierpienia, bólu, lęku oraz dyskomfortu psychicznego wyrażającego się m.in. poczuciem odrzucenia, pogorszeniem relacji rodzinnych i towarzyskich, utratą zawodu, pozbawieniem możliwości odczuwania przyjemności, utratą atrakcyjności, obniżeniem poczucia własnej wartości”⁹². Zgodnie z art. 445 KC krzywda stanowi „niemajątkowy skutek wywołany uszkodzeniem ciała lub rozstrojem zdrowia, pozbawieniem wolności, naruszeniem wolności i integralności seksualnej zarówno w postaci cierpień fizycznych, jak i psychicznych”⁹³. Krzywdą jest także „utrata zaufania osoby prowadzącej określoną działalność gospodarczą, narażenie dobrego imienia tej osoby i firmy na jego utratę, dyskomfort psychiczny związany z koniecznością tłumaczenia się oraz możliwość utraty stałego kontrahenta”⁹⁴. W kontekście prowadzonych badań należy wyodrębnić szkodę niemajątkową obejmującą krzywdę, oraz te przypadki uszczerbku niemajątkowego, które nie stanowią konsekwencji naruszenia dóbr osobistych⁹⁵. Podział taki znajduje także poparcie w doktrynie prawa⁹⁶. M. Świdowska zaproponowała używanie wyłącznie pojęcia *szkody niemajątkowej*. Słusznie twierdzi, że pojęcie krzywdy powinno zostać zastąpione sformułowaniem szkody niemajątkowej⁹⁷. Przeciwno wyodrębnieniu pojęcia krzywdy od pojęcia szkody niemajątkowej opowiedziała się J. Matys⁹⁸. Jurystka wskazuje na art. 446 § 4 KC i brak jednoczesnego powiązania go z naruszeniem dóbr osobistych⁹⁹. Ustawodawca w art. 446 § 4 KC użył terminu „krzywda”, pomimo, że możliwość naprawienia szkody niemajątkowej nie jest powiązana z konstrukcją dóbr

⁹¹ M. Kaliński, *Prawo zobowiązań*..., 2023, s. 102. Por. definicję krzywdy w *Słownik języka polskiego*, t. I, red. M. Szymczak, Warszawa 1982, s. 1069. Por. definicję w *Encyklopedii prawa*, red. Urszula Kalina-Prasznica, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego, Warszawa 1999, s. 294 oraz doktrynie: G. Koziół, *Komentarz do KC*, red. M. Załucki, Warszawa 2023, s. 785; A. Koch, *Komentarz do KC*, red. M. Gutowski, Warszawa 2022, s. 129-130; Z. Banaszczyk, *Komentarz do KC*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020, s. 1235-1237; K. Mularski, *Komentarz do KC*, red. M. Gutowski, Warszawa 2022, s. 980.

⁹² J. Gudowski, *Komentarz do Kodeksu cywilnego, Zobowiązania. Część Ogólna*, t. III, red. J. Gudowski, wydanie 2, Warszawa 2018, s. 1016; por. stanowiska judykatury, wyr. SN z dnia 04.07.1969 r., I PR 178/69, OSNCP 1970, nr 4, poz. 71; wyr. SN z dnia 19.11.2015 r., IV CSK 792/14, Legalis nr 1364675; wyr. SN z dnia 14.12.2010 r., I PK 95/10, Legalis nr 414600.

⁹³ I. Długoszewska – Kruk, *Komentarz do art. 445 KC*, red. M. Załucki, Warszawa 2019, s. 1024-1025.

⁹⁴ Wyr. SA w Warszawie z dnia 19.08.2005 r., VI ACA 330/05, Legalis nr 76271.

⁹⁵ M. Kaliński, *Prawo zobowiązań*..., 2023, s. 102.

⁹⁶ Tak m.in. M. Kaliński, *Prawo zobowiązań*..., 2023, s. 102; K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie*..., s. 7.

⁹⁷ M. Świdowska, *Zadośćuczynienie jako środek rekompensaty szkód niemajątkowych w przypadku naruszenia dóbr osobistych osób prawnych*, [w:] *Odpowiedzialność Odszkodowawcza*, Warszawa 2007, s. 300.

⁹⁸ J. Matys, *Model*..., 2010, s. 199, zob. także stanowisko R. Strugała, *Komentarz art. 448 KC*, red. E. Gniewek, wydanie 9, Warszawa 2019, Legalis nr 11191652.

⁹⁹ Ibidem, s. 199.

osobistych¹⁰⁰. Nie można oczywiście wykluczyć, że w niektórych przypadkach wynikiem śmierci poszkodowanego mogą zostać naruszone dobra osobiste bliskich mu osób¹⁰¹. Dopuszczalność natomiast uzyskania zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę nie została uzależniona od naruszenia dóbr osobistych¹⁰². Należy zatem przyjąć, że ustawodawca posługuje się pojęciem krzywdy na oznaczenie wszelkich przypadków szkody niemajątkowej, która może podlegać naprawieniu. Praktykę taką należy ocenić negatywnie ponieważ może ona zaburzać porządek terminologiczny ugruntowany w literaturze i orzecznictwie. Zdecydowanie bardziej trafne byłoby posługiwanie się sformułowaniem szkody niemajątkowej ze względu na szerszy zakres jej znaczenia.

Kolejne pojęcia, jakie należy sklasyfikować to szkoda na mieniu oraz szkoda na osobie. Szkodę na mieniu stanowią wszelkie uszczerbki powstałe w majątku poszkodowanego bez związku z jego osobą¹⁰³. Natomiast szkodę na osobie uszczerbki niemajątkowe, jak i majątkowe¹⁰⁴. Kryterium służące do odróżnienia szkody na osobie od szkody na mieniu to wyłącznie rodzaj naruszonego dobra¹⁰⁵. Szkoda na osobie może przybierać postać szkody majątkowej bądź niemajątkowej¹⁰⁶. Szkoda na mieniu, natomiast tylko majątkowej¹⁰⁷.

Należy dodatkowo wspomnieć, iż doktryna oraz judykatura posługuje się dwoma terminami szkody w granicach pozytywnego interesu umownego oraz szkody w granicach ujemnego interesu umownego¹⁰⁸. Pierwszy termin obejmuje uszczerbek powstały w wyniku niewykonania bądź nienależytego wykonania zobowiązania¹⁰⁹. Drugi określa szkodę powstałą poprzez niedojście do skutku zamierzonej umowy np. wydatki związane z zawarciem umowy, utrata spodziewanych korzyści z innych źródeł niż zamierzona umowa, o ile ich uzyskanie było możliwe¹¹⁰.

¹⁰⁰ Ibidem, s. 199.

¹⁰¹ Zob. orzecznictwo SN, uchwała z dnia 22.10. 2010 r., III CZP 76/10; wyr. z dnia 10.11.2010 r., II CSK 248/10, Legalis nr 309862; uchwała z dnia 13.07.2011r., III CZP 32/11, Legalis nr 344782.

¹⁰² J. Matys, *Model...*, 2010, s. 199, zob. Z. Radwański, *Zadośćuczynienie pieniężne...*, Poznań 1956, s. 168-169.

¹⁰³ M. Kaliński, *Prawo zobowiązań...*, 2023, s. 102; Z. Banaszczyk, *Komentarz do KC*, t. I, wydanie IX, Warszawa 2018, s. 1206. Przyjęta przez ustawodawcę klasyfikacja dot. szkody na mieniu oraz szkody na osobie ma charakter normatywny. Ustawodawca posługuje się tymi terminami m.in.: w 385³ pkt 1 KC, 417², 435, 449², 449⁷ KC. Zob. także definicję mienia w art. 44 KC. Por. definicje szkody na osobie i mieniu: M. Ciemiński, *Odszkodowanie...*, 2015, s. 207-210; M. Kaliński, *Prawo zobowiązań...*, [w:] *System...*, 2018, s. 101-106.

¹⁰⁴ Z. Banaszczyk, *Komentarz...*, s. 1206-1207.

¹⁰⁵ M. Ciemiński, *Odszkodowanie...*, 2015, s. 206.

¹⁰⁶ Ibidem, s. 206-207.

¹⁰⁷ A. Olejniczak, *Komentarz do KC. Zobowiązania część szczególna*, t. III, wydanie 2, Warszawa 2014, s. 104.

¹⁰⁸ Ibidem, s. 104.

¹⁰⁹ M. Kaliński, *Szkoda...*, 2014, s. 342-343.

¹¹⁰ Ibidem, s. 342-343.

Szkodą w prawie turystycznym¹¹¹ jest uszczerbek majątkowy na osobie i mieniu oraz uszczerbek niemajątkowy¹¹². Uszczerbek majątkowy obejmuje straty oraz utratę korzyści, które mógłby podróżny osiągnąć, gdyby mu szkody nie wyrządzono¹¹³. W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że szkodą są straty ponoszone przez podróżnego wskutek niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy¹¹⁴. Szkodą jest także nieotrzymanie zagwarantowanych w umowie świadczeń albo otrzymanie świadczeń o niższym standardzie¹¹⁵. Niewykonanie bądź nienależyte wykonanie umowy może spowodować powstanie także negatywnych konsekwencji niemajątkowych¹¹⁶. Wśród niemajątkowych skutków niewykonania umowy o podróż należy wyodrębnić dwie kategorie uszczerbków – szkodę niemajątkową w postaci zmarnowanego urlopu oraz krzywdę wynikającą z naruszenia dóbr osobistych¹¹⁷. Uszczerbki majątkowe rekompensuje świadczenie definiowane jako odszkodowanie, natomiast uszczerbki niemajątkowe zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę, zadośćuczynienie za tzw. zmarnowany urlop¹¹⁸.

¹¹¹ Pojęcie szkody w prawie turystycznym zostało przyjęte wyłącznie na potrzeby niniejszej pracy w celu wyodrębnienia go z pośród pozostałych pojęć. Definicji normatywnej szkody nie zawiera poprzednia ustawa o usługach turystycznych z dnia 29.08.1997r. jak również nowa ustawa o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych z dnia 24.11.2017r. Ponadto z uwagi na pewne zawirowania terminologiczne, które pojawiły się w prawie polskim konieczne jest wyjaśnienie znaczenie poszczególnych pojęć. W niniejszej pracy należy przyjąć jednolitą nomenklaturę. Pakietowa umowa o świadczenie wielu usług turystycznych bywa nazywana „umową o wycieczkę”, „umową o imprezę turystyczną”, a także „umową o podróż”, „umową o udział w imprezie turystycznej”. Pierwsze dwie znajdowały umocowanie w ustawie o usługach turystycznych z 1997r., przy czym wycieczka jest szczególną postacią imprezy turystycznej, której program obejmuje zmianę miejsca pobytu jej uczestników. Natomiast nazwa „umowa o podróż” znalazła aprobatę zarówno w doktrynie oraz orzecznictwie i była używana jeszcze przed wejściem w życie ustawy o usługach turystycznych. Z kolei nazwa „umowa o imprezę turystyczną” znajduje swój wyraz w aktualnie obowiązującej ustawie o imprezie turystycznej z 2017r. Kolejne pojęcia, które określają strony umowy to (I) klient, organizator turystyki; (II) turysta i biuro podróży; (III) podróżny, organizator usług turystycznych. Pierwsza grupa znajduje wyraz w ustawie o usługach turystycznych, druga w doktrynie oraz orzecznictwie, natomiast trzecia w ustawie o imprezach turystycznych. W niniejszej pracy została przyjęta nomenklatura w postaci: „umowa o imprezę turystyczną”, „umowa o podróż”, „podróżnego”, „organizatora turystyki”.

¹¹² M. Nesterowicz, *Prawo...*, [w:] *System...*, 2018, t. 7, s. 1214-1215.

¹¹³ M. Nesterowicz, *Prawo Turystyczne*, wydanie 5, Warszawa 2016, s. 63.

¹¹⁴ M. Nesterowicz, *Prawo...*, [w:] *System...*, 2018, t. 7, s. 1214-1215; J. Chlebowski, *Odpowiedzialność za zmarnowany urlop w prawie Polskim i Wspólnotowym*, „Zeszyty Cywilistyczne Lege Artis”, t. V, Warszawa 2013, s. 51.

¹¹⁵ M. Nesterowicz, *Prawo...*, *System...*, 2018, s. 1214-1215; M. Wałachowska, *Odpowiedzialność biur podróży a ochrona klientów w prawie polskim i Unii Europejskiej*, „Monografie i opracowania naukowe” nr 4, Toruń 2013, s. 75-76.

¹¹⁶ Ibidem, s.1215.

¹¹⁷ M. Ciemiński, *Odszkodowanie...*, 2015, s. 452-453.

¹¹⁸ M. Wałachowska, *Odpowiedzialność biur podróży...*, Toruń 2013, s. 75 -79; P. Cybula, *Usługi turystyczne...*, 2012, s. 184-185.

1.3. Zmarnowany urlop jako szkoda

Urlop oznacza dni wolne od pracy, a także dłuższy wypoczynek trwający kilkanaście dni¹¹⁹. Przyjmuje się, że podstawowym celem urlopu jest zregenerowanie sił fizycznych i psychicznych oraz zapewnienie wypoczynku¹²⁰. Urlop przysługuje każdej osobie fizycznej bez względu na jej właściwości osobiste bądź majątkowe¹²¹. Należy przyjąć na potrzeby prowadzenia dalszych rozważań, że „urlop” to dni wolne od pracy wykorzystywane na uczestnictwo w imprezie turystycznej.

Zmarnowany urlop natomiast jest „skrótem semantycznym oddającym zwięźle istotę szkody polegającą na utracie oczekiwanych przyjemnych przeżyć, związanych najczęściej z podróżą, relaksem oraz wypoczynkiem¹²². Urlop może zostać zmarnowany u każdego uczestnika podróży np. emeryta, studenta, dziecka.

Szkodę w postaci zmarnowanego urlopu w literaturze i orzecznictwie definiuje się także jako utracony wypoczynek, utracona przyjemność z urlopu, utracona przyjemność z podróży, zepsuty urlop¹²³. Szkoda ta obejmuje brak satysfakcji i utratę wypoczynku¹²⁴. Najczęściej tego typu konsekwencje powstają w wyniku nienależytej organizacji wycieczki, braku właściwej synchronizacji poszczególnych świadczeń, nieotrzymania niektórych świadczeń bądź otrzymania ich o gorszej jakości, przereklamowaniu wycieczki, kradzieży, zaginięcia bądź uszkodzenia bagażu¹²⁵. Przyczyną wystąpienia takiej szkody jest uniemożliwienie podróżnemu spędzenia urlopu zgodnie z jego oczekiwaniami¹²⁶. Zmarnowanie urlopu to przeżycie przez podróżnego pewnego dyskomfortu psychicznego¹²⁷. Są to doznania należące do sfery ludzkich uczuć i przeżyć¹²⁸. W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że organizator ponosi odpowiedzialność tylko w przypadku, gdy wyobrażenia podróżnego co do oferowanego wypoczynku są usprawiedliwione ze względu na treść umowy bądź okoliczności określone w art. 56 KC¹²⁹. W piśmiennictwie oraz judykaturze występują od wielu lat spory dotyczące charakteru szkody w postaci zmarnowanego urlopu oraz podstawy

¹¹⁹ G. Siedlecki, *Zadośćuczynienie...*, s. 40; *Słownik języka polskiego*, red. M. Bańko, t. 5, Warszawa 2007, s. 485.

¹²⁰ Ibidem, s. 40. Zob. także M. Łajeczko, *Urlop wypoczynkowy pracownika*, Warszawa 1998, s. 14; J. Loga, *Urlopy wypoczynkowe*, Łódź 1963, s. 47.

¹²¹ Ibidem, s. 40, J. Gospodarek, Glosa do uchwały SN z dnia 19.11. 2010 r., III CZP 79/10, OSP 2012/1/2.

¹²² Uchwała SN z 19.11.2010 r., III CZP 79/10, Legalis nr 260723. Por. G. Siedlecki, *Zadośćuczynienie...*, s. 40.

¹²³ S. Łazarewicz, *Odpowiedzialność za zmarnowany urlop...*, Olsztyn 2012, s. 42-43.; M. Nesterowicz, *Prawo...*, 2018, s.1216; M. Ciemiński, *Naprawienie uszczerbku...*, s. 359-360.

¹²⁴ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 132.

¹²⁵ M. Nesterowicz, *Prawo...*, 2018, s. 1216; S. Łazarewicz, *Odpowiedzialność...*, 2012, s. 42-43; M. Ciemiński, *Naprawienie uszczerbku ...*, 2005, s. 371.

¹²⁶ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 132.

¹²⁷ M. Ciemiński, *Naprawienie uszczerbku ...*, 2005, s. 370-371.

¹²⁸ Ibidem, s. 370-371.

¹²⁹ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 132.

prawnej służącej do jej naprawienia¹³⁰. Wykształciły się dwa główne stanowiska dotyczące prób sklasyfikowania uszczerbku w postaci zmarnowanego urlopu, utraconego wypoczynku, zmniejszenia atrakcyjności czy przyjemności z podróży¹³¹. Pierwszy z nich zakłada zakwalifikowanie tego typu uszczerbek do kategorii szkody majątkowej, natomiast drugi do niemajątkowej¹³². Zwolennicy pierwszego stanowiska¹³³ powołują się na pakietowy charakter umowy o podróż, która składa się z kilku świadczeń połączonych funkcjonalnie w jedną całość¹³⁴. Oferowanych za jedną cenę, bez wskazania wartości poszczególnych składników¹³⁵. Wskazują, że przedmiotem umowy poza świadczeniami typu przejazd jest również odpoczynek, regeneracja sił, unikanie stresu, komfort psychiczny, spędzanie czasu bez zakłóceń¹³⁶. Ponadto celem umowy jest „dostarczenie podróżnemu przyjemności poprzez zgodne ukształtowanie podróży, co prowadzi do wniosku, że zakupiona przyjemność ma wartość majątkową wyrażaną w cenie podróży¹³⁷. Prawo do spędzania zgodnego z umową urlopu stanowi wartość majątkową należącą do aktywów majątkowych podróżnego¹³⁸. Brak odczuwania przyjemności wskutek nienależytego wykonania umowy ma charakter uszczerbku majątkowego, którego wysokość można ustalić stwierdzając, w jakim stopniu przyjemność zmniejszyła się wskutek nienależytego wykonania umowy¹³⁹. W badaniach podkreśla się, że podróżny uiszcza opłatę za komfort, bez troskę oraz odpowiednie miejsce w pokoju hotelowym itp.¹⁴⁰. Stanowi to wartość mierzalną, która wyraża się maksymalnie w cenie imprezy turystycznej. Szkada majątkowa występuje w takim ujęciu zawsze, jeżeli uszczerbkiem dotknięte jest dobro bądź interes majątkowy, a niekoniecznie, gdy dochodzi do przesunięcia w majątku podróżnego¹⁴¹. Ze względu na komercjalizację przyjemności proponuje się uznać tego typu uszczerbek za szkodę majątkową¹⁴². W literaturze wskazuje się

¹³⁰M. Nesterowicz, *Prawo...*, 2018, s. 1216-1227; P. Cybula, *Usługi turystyczne...*, 2012, s. 186-190; S. Łazarewicz, *Odpowiedzialność...*, 2012, s. 42-52; M. Ciemiński, *Naprawienie...*, 2005, s. 359-391; M. Sekuła - Lelono, *Odpowiedzialność...*, s. 191-213.

¹³¹P. Cybula, *Usługi turystyczne ...*, 2012, s. 186 -190.

¹³²M. Nesterowicz, *Prawo...*, 2018, s. 1216; M. Ciemiński, *Naprawienie...*, 2005, s. 364.

¹³³M. Ciemiński, *Naprawienie...*, 2005, s. 364-317.

¹³⁴Por. T. Dybowski, *Prawo...*, [w:] *System...*, t. III, cz.1, s. 237-238; P. Cybula, *Umowa o imprezę turystyczną w praktyce biur podróży*, [w:] *Prawo w praktyce biur podróży*, red. P. Cybula, Warszawa 2006, s. 126; T. Kierzyk, *Ochrona konsumentów na rynku usług turystycznych*, „Rejent”, 2002, nr 12, s. 41.

¹³⁵M. Ciemiński, *Naprawienie...*, 2005, s. 364; I. Kuska – Żak, *Odpowiedzialność organizatora...*, 2008, s.130-132; M. Nesterowicz, *Prawo...*, 2018, s. 1219.

¹³⁶Ibidem, s. 364.

¹³⁷T. Dybowski, *Prawo...*, s. 237-238.

¹³⁸M. Wałachowska, *Odpowiedzialność...*, s. 77-79.

¹³⁹R. Adamus, *Umowa o podróż w prawie polskim*, Difin 2012, s. 160-162.

¹⁴⁰M. Ciemiński, *Odszkodowanie...*, s. 452 -456; T. Kierzyk, *Ochrona konsumentów...*, s. 41-42.

¹⁴¹M. Ciemiński, *Naprawienie...*, 2005, s. 366.

¹⁴²Ibidem, s. 366.

¹⁴³Ibidem, s. 368-369.

także na występującą tendencję do komercjalizacji czasu wolnego jako dobra podlegającego ochronie prawnej¹⁴³. W piśmiennictwie naukowym do tego nurtu zostały wyrażone stanowiska krytyczne. Zakwestionowano w nich, że nie sposób wycenić krzywdy uwzględniając tylko i wyłącznie poszczególne niezrealizowane świadczenia¹⁴⁴. Zwłaszcza, że sama podróż ma pewną globalną wartość, której nie należy rozbijać na odrębne świadczenia¹⁴⁵. Przyjęto, że utracona przyjemność to nic innego, jak dyskomfort psychiczny, a zatem doznanie należące do sfery ludzkich uczuć i wrażeń¹⁴⁶. Kwestionowano także brak przesunięcia w majątku podróżnego¹⁴⁷. Ograniczenie odszkodowania za utracony wypoczynek tylko do sumy kontraktowej - ceny podróży¹⁴⁸. Zauważyć jednak należy *nota bene*, iż próby kwalifikacji zmarnowanego urlopu do kategorii szkody majątkowej były uzasadnione. Głównym tego powodem było łatwiejsze jej dochodzenie oraz wymiar bardziej oczywisty do ustalenia¹⁴⁹. W literaturze, jak również orzecznictwie występował problem z podstawą prawną służącą do naprawienia tej szkody¹⁵⁰. Przyjęcie takiej koncepcji umożliwiało zastosowanie np. art. 471 KC bądź art. 322 KPC¹⁵¹. Wypada także podkreślić, iż mimo wielu wątpliwości, jakie budzi zakwalifikowanie zmarnowanego urlopu do szkody majątkowej ma ono istotny walor uniwersalności¹⁵². W piśmiennictwie zostało wyrażone stanowisko, że koncepcja ta może być stosowana wobec każdej szkody niemajątkowej, wynikającej z umowy, a także do różnorodnych przypadków¹⁵³. Przyjęcie jej nie groziłoby perturbacjami dla systemu prawnego, bowiem nie łączy się z koniecznością wzruszania utartych praktyk interpretacyjnych¹⁵⁴. Pomimo zauważanej tendencji do komercjalizacji wszystkich dóbr nie należy jednak w obecnym stanie prawnym podzielić pierwszego nurtu z uwagi na jego dość abstrakcyjny charakter oraz wstępujące ograniczenia do kwoty kontraktowej. Przedstawiciele drugiego nurtu *repraesentatores secundae solutionis*, natomiast uznają uszczerbek w postaci zmarnowanego urlopu jako samodzielną szkodę, niezależną od

¹⁴³ Ibidem, s. 368-369.

¹⁴⁴ J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność za zmarnowany urlop w prawie polskim*, „Kwartalik Prawa Prywatnego”, Rok XIV, 2005, z. 2, s.330-332; M. Ciemiński, *Naprawienie...*, 2005, s. 364-369.

¹⁴⁵ Ibidem, s. 330-332, s. 364-369.

¹⁴⁶ M. Ciemiński, *Naprawienie...*, 2005, s. 364-369; I. Kuska – Żak, *Odpowiedzialność organizatora...*, 2008, s.130-132.

¹⁴⁷ Ibidem, s. 364-368, s.130-132.

¹⁴⁸ S. Łazarewicz, *Odpowiedzialność...*, 2012, s. 42-43.

¹⁴⁹ I. Kuska – Żak, *Odpowiedzialność...*, 2008, s. 130-132; E. Łętowska, *Prawo umów konsumenckich*, Warszawa 1999r., s. 413-414.

¹⁵⁰ Ibidem, s.130-132.

¹⁵¹ R. Adamus, *Umowa o podróż...*, s. 160–161; M. Nesterowicz, *Prawo...*, [w:] *System...*, 2001, t. 7, s. 800.

¹⁵² J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, 2005, s. 330-332; Łętowska, *Prawo umów konsumenckich*, Warszawa 1999r., s. 413-414.

¹⁵³ Ibidem, s. 330-332.

¹⁵⁴ Ibidem, s. 330-332.

wszelkich innych uszczerbków¹⁵⁵. Kwalifikują ją do kategorii szkody niemajątkowej, ponieważ w majątku podróznego, nie dochodzi z tego tytułu do jakiegokolwiek uszczerbku¹⁵⁶. Podkreślają, że w przypadku niewykonania umowy poniesiona przez podróznego szkoda nie będzie wyrażać się ani w wartości świadczenia, ani też w wartości utraconych przez niego korzyści¹⁵⁷. Porównywalnie w stosunku do nienależytego wykonania umowy szkodą nie będzie wartość niezrealizowanych świadczeń czy różnica pomiędzy ceną świadczenia sprecyzowanego w umowie, a faktycznie zrealizowanego¹⁵⁸. W obu przypadkach szkoda ta obejmować będzie wyłącznie uszczerbek psychiczny związany z niewykonaniem bądź nienależytym wykonaniem umowy¹⁵⁹. Zwolennicy tego nurtu twierdzą, że nieuzyskana przyjemność w związku z podróżą urlopem pozostaje wyłącznie w sferze uczuć i wrażeń¹⁶⁰. Jest to zjawisko czysto psychiczne, pozbawione elementu majątkowego bądź komercyjnego¹⁶¹. Wskazują także na motyw 34 preambuły dyrektywy 2015/2302, wedle którego utrata przyjemności z danej podróży bądź wakacji stanowi szkodę niemajątkową¹⁶².

W pełni przystoi zaaprobować argumentację przedstawioną przez zwolenników drugiego nurtu. Należy zakwalifikować uszczerbek w postaci utraconej przyjemności z urlopu do kategorii szkody niemajątkowej. Przyjąć należy, że szkoda w postaci zmarnowanego urlopu polega na nieuzyskaniu satysfakcji¹⁶³, przyjemności z wypoczynku, spodziewanych doznań estetycznych oraz kulturalnych¹⁶⁴. Utracony wypoczynek jest to uszczerbek moralny, jaki ponosi podrózny w związku z utratą zadowolenia z urlopu na skutek okoliczności, za które odpowiedzialność ponosi organizator turystyki¹⁶⁵. Niezależnie od szkody niemajątkowej w postaci zmarnowanego urlopu, niewykonanie bądź nienależyte wykonanie umowy o podróż może wiązać się

¹⁵⁵ Z. Banaszczyk, *Komentarz...*, 2018, s. 1212.

¹⁵⁶ Wyrok SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, OSNC 2011/4/41; wyr. SN- Izba Cywilna z dnia 24.03.2011 r., I CSK 372/10, Legalis nr 354220.

¹⁵⁷ P. Piskozub, *Odpowiedzialność przedsiębiorcy turystycznego za niewykonanie lub nienależyte wykonanie umowy o świadczenie usług turystycznych*, Lublin 2017, s. 151-152.

¹⁵⁸ Ibidem, s. 151-152.

¹⁵⁹ Wyrok SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, OSNC 2011/4/41; J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, 2005, s. 330-335.

¹⁶⁰ Wyrok SN - Izba Cywilna z dnia 24.03.2011 r., I CSK 372/10, Legalis nr 354220; G. Siedlecki, *Zadośćuczynienie...*, s. 41-43.

¹⁶¹ Z. Banaszczyk, *Komentarz...*, 2018, s. 1212.

¹⁶² Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2302 z dnia 25 listopada 2015 r. w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, zmieniająca rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 i dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE oraz uchylającą dyrektywę Rady 90/314/EWG, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32015L2302>.

¹⁶³ Przyjmuje się, że satysfakcja stanowi pewną wartość, interes odmienny od dóbr osobistych.

¹⁶⁴ M. Kaliński, *Szkoda...*, 2014, s. 315.

¹⁶⁵ Ibidem, s. 169 i n.

z naruszeniem dóbr osobistych podróżnego¹⁶⁶. Analiza orzecznictwa pozwala stwierdzić, że niezgodne z umową zachowanie organizatora turystyki może prowadzić do uszkodzeń ciała bądź rozstroju zdrowia¹⁶⁷. Należałoby także zasygnalizować wątek podejmowany w piśmiennictwie i judykaturze na temat prób zakwalifikowania powstania szkody niemajątkowej w postaci zmarnowanego urlopu jako przypadku naruszenia dóbr osobistych¹⁶⁸. Wskazuje się między innymi, że wartością, która może zostać zaliczona do kategorii dóbr osobistych, jest prawo do czerpania pełnej satysfakcji z zakupionej imprezy turystycznej¹⁶⁹, prawo do czasu wolnego¹⁷⁰, prawo do udanego urlopu¹⁷¹, prawo do korzystania z wartości nieskażonego środowiska naturalnego¹⁷². Problematyka naruszenia dóbr osobistych w związku z niewykonaniem umowy o imprezę turystyczną zostanie poddana szczegółowej analizie w dalszej części pracy.

W literaturze kwalifikuje się także zmarnowany urlop do szkody niemajątkowej rozumianej wąsko jako krzywda bądź szeroko jako naruszenie innych interesów niemajątkowych niebędących dobrem osobistym, z jednoczesnym wyeksponowaniem wagi proeuropejskiej wykładni prawa cywilnego¹⁷³. Pierwszy pogląd *primo facie* znajduje pewne logiczne uzasadnienie przy zaakceptowaniu toku rozumowania polskiego ustawodawcy. Posługuje się on pojęciem „krzywdy” w celu oznaczenia przypadków szkody niemajątkowej podlegających naprawieniu¹⁷⁴. Terminem tym oznacza uszczerbki niemajątkowe np. w art.50 ImprTurU¹⁷⁵. Zauważyć jednak w tym miejscu należy niekonsekwencję polskiego ustawodawcy w zakresie używanej terminologii, tym razem na gruncie ImprTurU. Używa on terminu „krzywda” na oznaczenie uszczerbku w postaci zmarnowanego urlopu w przypadku, gdy nie został on jednoznacznie uznany za dobro osobiste¹⁷⁶. Podkreślić należy, że na płaszczyźnie naukowej, jak również orzeczniczej pod pojęciem „krzywda” należy rozumieć

¹⁶⁶ K. Kryła-Cudna, *Komentarz do art. 50 ustawy o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych*, wyd. 1, red. K. Osajda 2019, Legalis 2020; Zob. także E. Bagińska, *Komentarz do art. 50...*, Legalis 2025.

¹⁶⁷ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie ...*, Warszawa 2018, s. 133.

¹⁶⁸ P. Piskozub, *Odpowiedzialność przedsiębiorcy turystycznego...*, Lublin 2017, s. 151-152.

¹⁶⁹ Wyr. SA w Warszawie z dnia 22.06.2006 r., V CA 2387/05, Lex 1714175; zob. także wyr. SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, OSP 2012, Nr 1, poz. 2.

¹⁷⁰ M. Ciemiński, *Naprawienie...*, 2005, s. 375-376.

¹⁷¹ J. Matys, *Model...*, Warszawa 2010, s. 362.

¹⁷² M. Sekuła- Leleno, *Odpowiedzialność...*, s. 180-181.

¹⁷³ Ibidem, s. 165.

¹⁷⁴ J. Matys, *Model...*, s. 199.

¹⁷⁵ Ustawa o imprezach turystycznych i usługach turystycznych z dnia 24.11.2017r., (Dz. U. z 2023 r. poz. 2211 ze zm.).

¹⁷⁶ K. Kryła-Cudna, *Komentarz do art. 50 ustawy...*, 2019, Legalis 2020. Zob. także E. Bagińska, *Komentarz do art. 50 ustawy o imprezach turystycznych*, red. P. Machnikowski, Legalis 2025.

uszczerbki niemajątkowe wynikłe z naruszenia dóbr osobistych¹⁷⁷. Z uwagi na powyższe zarzuty wypada jednak temu pogładowi odmówić akceptacji. Drugi pogląd natomiast znajduje w pełni poparcie u większości przedstawicieli doktryny oraz judykaturze krajowej, jak również zagranicznej, z którym należy się w pełni zgodzić¹⁷⁸. Prowadząc rozważania nad problematyką szkody analizie należy podać również metody służące do jej ustalania. Wyodrębnić należy dwie podstawowe metody obiektywną oraz dyferencyjną¹⁷⁹. Pierwsza służy do ustalenia wysokości szkody w stosunku do konkretnego dobra¹⁸⁰. Metoda ta sprowadza się tylko do ustalenia bezpośrednich następstw zdarzenia szkodzącego¹⁸¹. Sprowadza się ona jedynie do ustalenia bezpośrednich następstw zdarzenia szkodzącego¹⁸². Krytycy zarzucili jej, że w niektórych przypadkach pozwala tylko na określenie minimum szkody powstałej u poszkodowanego¹⁸³. Z krytycznym stanowiskiem należy się oczywiście zgodzić, natomiast nie należy całkowicie wykluczać tej metody jako nieprzydatnej¹⁸⁴. Druga metoda polega na porównaniu aktualnego stanu majątku poszkodowanego z hipotetycznym stanem jego majątku, jaki by istniał, gdyby nie nastąpiło zdarzenie szkodzące¹⁸⁵. W doktrynie występuje stanowisko dopuszczające stosowanie metody dyferencyjnej do ustalania uszczerbków niemajątkowych, co jest istotne z punktu widzenia analizowanej problematyki¹⁸⁶. Dodatkowo wskazać należy, iż polska judykatura posiłkuje się przy określaniu szkody u podróźnych postanowieniami Tabeli Frankfurckiej (Karty Frankfurckiej) w razie nienależytego wykonania umowy o podróż przez organizatora turystyki¹⁸⁷. Tabela ta wykorzystywana jest głównie w orzecznictwie niemieckim i nie stanowi w Polsce źródła

¹⁷⁷ M. Kaliński, A. Śmieja, *Prawo...*, 2018, s. 93 i n., s. 756.

¹⁷⁸ Por. wyrok TSWE z dnia 12.03.2002 r., *Simone Leitner v. TUI Deutschland GmbH & Co. KG*, C-168/00, EU:C:2002:163; wyrok SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, OSP 2012, Nr 1, poz. 2), M. Ciemiński, *Naprawienie...*, 2005, s. 357; M. Nesterowicz, *Prawo turystyczne*, 2003, s. 98; J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, 2005, s. 307-308; M. Sekuła- Lelono, *Odpowiedzialność...*, s. 165.

¹⁷⁹ A. Olejniczak, *Komentarz ...*, Warszawa 2014, s. 105 i n. Szerzej na temat metody dyferencyjnej oraz obiektywnej: M. Kaliński, *Prawo..., System...*, 2018, s. 84 -90; T. Dybowski, *Prawo...*, t. III, cz.1, s. 214 – 221; A. Duży, *Dyferencyjna metoda ustalania wysokości szkody*, „PiP”, 1993, nr 10, s. 55, M. Balwicka – Szczyrba, *Przedawnienie roszczeń...*, s.17. por. orzecznictwo: wyr. SN z dnia 07.08.2003 r., IV CKN 387/01, Legalis nr 61379; wyr. SA w Łodzi z dnia 29.4.2015r., I ACa 1141/14, Legalis nr 1271253.

¹⁸⁰ A. Olejniczak, *Komentarz ...*, Warszawa 2014, s. 105-106.

¹⁸¹ Z. Banaszczyk, *Komentarz...*, s.1214 –1215.

¹⁸² Ibidem, s. 1214-1215.

¹⁸³ Ibidem, s. 1214-1215.

¹⁸⁴ Szerzej tą problematykę analizuje: M. Kaliński, *Prawo..., System prawa...*, s. 84-90.

¹⁸⁵ Z. Banaszczyk, *Komentarz...*, 2018, s.1214 – 1215.

¹⁸⁶ K. Kryla-Cudna, *Zadośćuczynienie ...*, Warszawa 2018, s. 4. Przeciwno stosowaniu metody dyferencyjnej do szkody niemajątkowej: M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, Toruń 2007, s. 14.

¹⁸⁷ Orzeczenie Dwudziestej Czwartej Izby Cywilnej Sądu Krajowego we Frankfurcie nad Menem, <https://uokik.gov.pl/download.php?plik=9434>.

prawa, natomiast z jej postanowień pomocniczo korzysta orzecznictwo europejskie¹⁸⁸. W polskiej literaturze oraz wśród prawników występuje stanowisko zgodnie z którym tabelę frankfurcką należy uznawać nie za źródło prawa zwyczajowego, lecz środek służący realizacji tzw. *ius moderandi*, czyli upoważnienie sądu do ustalenia odszkodowania w oparciu o wszystkie okoliczności sprawy, gdy ścisłe udowodnienie wysokości żądania jest niemożliwe¹⁸⁹.

1.4. Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę na gruncie KC

Pojęcie, zadośćuczynienie definiowane jest w słownikach języka polskiego jako moralne lub materialne odszkodowanie, wynagrodzenie za coś, rekompensata¹⁹⁰. W piśmiennictwie naukowym zazwyczaj przyjmuje się, że zadośćuczynienie za doznaną krzywdę¹⁹¹ jest to postać odszkodowania i przyznawane jest za krzywdę wywołaną naruszeniem dóbr osobistych¹⁹². Zadośćuczynienie stanowi rekompensatę za poniesione cierpienia fizyczne i psychiczne¹⁹³. Związane jest z odpowiedzialnością deliktową¹⁹⁴. Za przyjęciem tej definicji przemawia brzmienie art. 445 KC i 448 KC¹⁹⁵. W doktrynie prezentowany jest także drugi nurt zgodnie z którym zadośćuczynienie stanowi odszkodowanie za doznaną krzywdę niepowiązaną z naruszeniem dóbr osobistych¹⁹⁶. Zwolennicy wskazują, że z treści art. 446 § 4 KC, art. 446² KC ani uzasadnień do tych

¹⁸⁸ Zob. orzecznictwo, wyr. SR w Toruniu z dnia 10.01.2018 r., X C 3016/16; wyr. SR dla Łodzi-Śródmieścia w Łodzi z dnia 09.11.2016 r., I C 228/16; wyr. SR w Kielcach z dnia 18.02.2016r., VIII C 1278/14, Legalis nr 2048862; wyr. SR Poznań -Stare Miasto w Poznaniu z dnia 13.01.2021r., I C2872/18, Legalis nr 2606331.

¹⁸⁹ Wyr. SO w Gliwicach z dnia 30.3.2017 r., III Ca 1761/16, Legalis nr 2029153.

¹⁹⁰ *Słownik języka polskiego PWN*, red. A. Więcek, Warszawa 2002, s. 840. Zob. pojęcie w *Wielkim słowniku języka polskiego*, red. P. Żmigrodzki. 2007, s. 1005, zob. także *Mała Encyklopedia Prawa*, red. U. Karina – Prasznic, Warszawa 2005, s.723-724; *Wielka Encyklopedia Prawa*, wydanie drugie, red. B. Hołyst, E. Smoktunowicz, *Prawo i Praktyka Gospodarcza*, 2000, s. 1222; *Encyklopedia prawa*, wydanie czwarte, red. U. Kalina - Prasznic, Warszawa 2007, s. 1005.

¹⁹¹ Por. definicję zadośćuczynienia, *Mała Encyklopedia Prawa*, red. Z. Rybicki, Warszawa 1980 r., s. 869; art. 157 KZ -167 KZ, Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27.10.1933 r. Dz. U. R. P. Nr . 82, poz. 598., Kodeksie Zobowiązań, Oddział 6. odszkodowanie w ogólności art. 157 KZ -167 KZ; R. Longachamps de Berier, *Polskie prawo ...*, s. 292-296.

¹⁹² P. Sobolewski, *Komentarz do KC, Zobowiązania Część Ogólna*, red. K Osajda, t. III A, Warszawa 2017, s. 849; Z. Radwański, *Zadośćuczynienie pieniężne...*, Poznań 1956, s.129 -131.

¹⁹³ Ibidem.

¹⁹⁴ A. Szpunar, *Odszkodowanie za szkodę majątkową...*, Bydgoszcz 1998, s. 24; A. Cisek, W Dubis, [w:] *Komentarz do art. 445 Kodeksu cywilnego*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, wydanie 8, Warszawa 2017, s. 939; A. Rzetecka - Gil, *Zobowiązania - część ogólna*, [w:] *Komentarz do art.445 Kodeksu cywilnego*, Lex/EL. 2011, s. 1; A. Raczyński, *Sytuacja prawna poszkodowanego w ubezpieczeniu odpowiedzialności cywilnej*, Warszawa 2010, s. 198; M. Świdowska, *Zadośćuczynienie...*, 2007, s. 273.

¹⁹⁵ P. Machnikowski i A. Śmieja, *Prawo zobowiązań część ogólna*, t.6, [w:] *System Prawa Prywatnego*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2023, s. 783-784.

¹⁹⁶ Zob. szerzej: M. Wałachowska, *Komentarz do art. 446 KC*, [w:] *Zobowiązania. Część ogólna (art.354-535)*, t. III red. M. Habdaz, M. Fras. Warszawa 2018, s. 694-703.

przepisów nie wynika, że zadośćuczynienie zostało przewidziane jako narzędzie do kompensacji krzywdy wynikającej z naruszenia dobra osobistego¹⁹⁷. Przepisy te nie wymagają (przynajmniej w swojej warstwie słownej) naruszenia jakiegoś dobra osobistego objętego zakresem art. 23 KC¹⁹⁸. Stanowią one samoistną podstawę naprawienia krzywdy doznanej w skutek śmierci lub wskutek ciężkiego i trwałego uszczerbku na zdrowiu¹⁹⁹. Na tym etapie analizy należy zauważyć niejednorodny charakter krzywdy. Z uwagi na występujące zawirowania terminologiczne zasadnym jest przyjęcie, że zadośćuczynienie pieniężne jest instrumentem prawnym służącym do dochodzenia roszczeń przez podmiot poszkodowany w wyniku zdarzenia²⁰⁰. Stanowi odszkodowanie za doznaną krzywdę (prawnie relewantną). *De lege lata* zadośćuczynienie związane jest z odpowiedzialnością deliktową²⁰¹. Powszechnie przyjmuje się, że niewykonanie zobowiązania nie stanowi podstawy zasądzenia zadośćuczynienia²⁰². Stanowisko takie uzasadnione jest wykładnią systemową²⁰³. Przepisy dotyczące zadośćuczynienia umieszczone zostały przez ustawodawcę w Tytule VI Księgi trzeciej: "Czyny niedozwolone". Tytuł VII nie zawiera przepisu dotyczącego przyznania zadośćuczynienia²⁰⁴. Stanowisko takie dominuje w nauce i orzecznictwie²⁰⁵. W literaturze przedmiotu występują także stanowiska odmienne²⁰⁶.

¹⁹⁷ R. Strugała, *Komentarz do art. 446² KC*, [w:] *Zobowiązania, Część ogólna*, t. 2, red. P. Machnikowski, wydanie 11, Warszawa 2024, s. 1094; I. Długoszewska- Kruk, *Komentarz do art. 446² KC*, red. M. Załucki, wydanie 4, Legalis 2024.

¹⁹⁸ Ibidem, s. 1094-1095; B. Lackoroński, *Komentarz do art. 446² KC*, red. K. Osajda, wydanie 33, Legalis 2024.

¹⁹⁹ Ibidem, s. 1094-1095; I. Długoszewska- Kruk, *Komentarz...*, Legalis 2024.

²⁰⁰ M. Maliszewska, *Zadośćuczynienie pieniężne jako instrument ekonomizacji prawa*, Wrocław 2021, s. 9; E. Bagińska, *Komentarz do art. 445 KC*, red. P. Machnikowski, wydanie 1, Legalis 2024.

²⁰¹ P. Sobolewski, *Zobowiązania...*, [w:] *Komentarze Prawa...*, Warszawa 2017, s. 849; A. Śmieja, *Komentarz do art. 445 KC*, red. A. Olejniczak, wydanie 4, Legalis 2022.

²⁰² A. Szpunar, *Zadośćuczynienie...*, Bydgoszcz 1999, s. 74-75; R. Strugała, *Komentarz do art. 445 KC*, red. P. Machnikowski, wydanie 11, Legalis 2023.

²⁰³ P. Sobolewski, *Zobowiązania...*, [w:] *Komentarze Prawa...*, Warszawa 2017, s. 849.

²⁰⁴ Ibidem, s. 849.

²⁰⁵ Tak. m.in. T. Pajor, *Odpowiedzialność dłużnika za niewykonanie zobowiązania*, Warszawa 1982, s. 136; P. Sobolewski, *Zobowiązania...*, 2017, s. 849-850; J. Gudowski, *Komentarz...*, t. III, Warszawa 2018, s. 1013-1014.

²⁰⁶ R. Trzaskowski, *Zadośćuczynienie za krzywdę związaną z niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem zobowiązania*, „PS”, Nr 5/2006, s. 21 i n.; M. Wilczyńska, *Przyznanie zadośćuczynienia w ramach reżimu kontraktowego-wnioski de lege lata i de lege ferenda*, [w:] *Wokół rekodyfikacji prawa cywilnego. Prace jubileuszowe*, red. P. Stec, M. Załucki, Kraków 2015, s. 317-329; wyr. SN z dnia 09.08.2005r., IV CK 69/05, Lex nr 371781. Zadośćuczynienia pieniężne w odpowiedzialności kontraktowej zostanie poddane szczegółowej analizie w dalszej części pracy.

1.5. Podstawy prawne zadośćuczynienia pieniężnego w KC oraz przepisach szczególnych

Zadośćuczynienie w świetle regulacji KC może być przyznane w następujących przypadkach: uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia (art. 445 § 1 KC²⁰⁷ w związku z art. 444 KC); pozbawienia wolności (art. 445 § 2 KC); skłonienia za pomocą podstępu, gwałtu lub nadużycia stosunku zależności do poddania się czynowi nierządному (art. 445 § 2 KC); spowodowania śmierci najbliższego członka rodziny (art. 446 § 4 KC); utraty więzi rodzinnej (art. 446² KC); naruszenia dobra osobistego (art. 448 KC)²⁰⁸. Zadośćuczynienie na podstawie art. 445 KC może być przyznane tylko w przypadkach wyraźnie wskazanych w ustawie²⁰⁹. Ponadto służy do rekompensowania krzywdy tylko w odpowiedzialności deliktowej²¹⁰. Zasądzenie zadośćuczynienia pieniężnego jest fakultatywne, co oznacza, że nawet w przypadku wystąpienia krzywdy, tylko zależy od uznania i oceny sądu (konkretnych okoliczności sprawy)²¹¹. Dobrami prawnie chronionymi na gruncie art. 445 KC są życie i zdrowie człowieka. Dobra te mogą zostać naruszone wskutek uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia²¹². Uszkodzenie ciała polega na naruszeniu integralności fizycznej człowieka o charakterze zewnętrznym, jak i wewnętrznym²¹³. Rozstrój zdrowia natomiast należy rozumieć jako zakłócenie funkcjonowania organów²¹⁴. Kolejnym chronionym przez ten przepis dobrem osobistym jest wolność człowieka. Bezprawne jej pozbawienie stanowi samoistną podstawę przyznania zadośćuczynienia²¹⁵. Przysługuje ono jako rekompensata za negatywne przeżycia psychiczne związane z samym faktem bezpodstawnego pozbawiania wolności²¹⁶. Analizowany przepis obejmuje także ochroną przypadki naruszenia wolności i integralności seksualnej człowieka w postaci skłonienia go za pomocą podstępu, gwałtu lub nadużycia stosunku zależności do

²⁰⁷ Krzywda w ujęciu art. 445 § 1 KC obejmuje cierpienia fizyczne oraz moralne; wyr. SN z dnia 04.07.1969 r., I PR 178/69, OSNC 1970, nr 4, poz. 71; uchwała składu 7 sędziów SN - zasada prawna z dnia 21.11.1967 r., III PZP 37/67, OSNC 1968, nr 7, poz. 113; wyr. SN z dnia 26.11.2009 r., II CSK 62/09, OSNC-ZD 2010, nr 3, poz. 80, por. P. Księżak, *Kodeks cywilny. Wybór orzecznictwa. Komentarz orzecznicy do art. 445 KC*, opublikowano: WK 2015; A. Kidyba, *Zobowiązania – część ogólna*, [w:] *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, t. III, wyd. II, Lex 2014; J. Ciszewski *Komentarz do art. 445 KC*, wyd. II, LexisNexis 2014; A. Rzetecka-Gil, *Komentarz do art. 445 KC*, [w:] *Zobowiązania część ogólna*, Lex/EL. 2011.

²⁰⁸ Dz. U. z 2024 r. poz. 1061 ze zm.

²⁰⁹ G. Bieniek, *Komentarz do Kodeksu Cywilnego art. 445 KC*, [w:] *Zobowiązania. Księga trzecia*, t.1, Warszawa 2011, s. 643-645; Dz. U. z 2024 r. poz. 1061 ze zm.

²¹⁰ G. Bieniek, *Komentarz do art. 445 KC*, Warszawa 2011, s. 643-645. Por. J. Gudowski, *Komentarz do art. 445 KC*, Warszawa 2018, s. 1011-1016.

²¹¹ Ibidem, s.643-645.

²¹² I. Długoszewska – Kruk, *Komentarz do art. 445 KC*, Warszawa 2023, s. 950-951; E. Bagińska, *Komentarz do art. 445 KC*, Legalis 2024.

²¹³ Ibidem, s. 950-951; A. Śmieja, *Komentarz do art. 445 KC*, Legalis 2022.

²¹⁴ Ibidem, s. 950-951; R. Strugała, *Komentarz do art. 445 KC*, Legalis 2023.

²¹⁵ Ibidem, s. 950-951; E. Bagińska, *Komentarz...*, Legalis 2024.

²¹⁶ Ibidem, s. 950-951; A. Śmieja, *Komentarz...*, Legalis 2022.

poddania się czynowi nierządному²¹⁷. Poszkodowany w przypadku naruszenia dóbr osobistych określonych w tym przepisie może domagać się zapłaty zadośćuczynienia za doznaną krzywdę od podmiotu, który dopuścił się wyrządzenia szkody i ponosi odpowiedzialność na zasadach określonych przez ustawodawcę dla poszczególnych deliktów²¹⁸. Podstawą odpowiedzialności deliktowej są przepisy KC (art. 415 KC – 449 KC). Przepisem mającym podstawowe znaczenie dla tego reżimu odpowiedzialności ma niewątpliwie art. 415 KC., który stanowi, że: „Kto z winy swej wyrządził drugiemu szkodę, obowiązany jest do jej naprawienia”²¹⁹. Poszkodowany może domagać się od sprawcy zapłaty zadośćuczynienia na zasadzie winy (np. od sprawcy art. 415 KC, art. 416 KC), zasadzie ryzyka (np. od posiadacza pojazdu art. 436 KC, zwierznika art. 430 KC, lub organu władzy publicznej art. 417 KC) czy zasadach słuszności (np. od chowającego zwierzę art. 431 § 2 KC lub od małoletniego art. 428 KC)²²⁰. W doktrynie występuje pogląd, że podciągnięcie do odpowiedzialności sprawcy w przypadkach określonych w art. 445 § 2 KC wymaga wykazania mu winy umyślnej²²¹. Podstawową przesłanką zasądzenia zadośćuczynienia na podstawie art. 445 KC jest istnienie szkody niemajątkowej (krzywdy) powstałej w związku z naruszeniem dóbr osobistych sprecyzowanych w tym przepisie²²². Nadto między faktem naruszenia tych dóbr osobistych a szkodą musi istnieć adekwatny związek przyczynowy, co oznacza, że szkoda ta musi być normalnym następstwem działania sprawcy szkody²²³. Z treści art. 446 § 4 KC wynika, że sąd może także przyznać najbliższym członkom rodziny zmarłego odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę. Przesłanki do jego przyznania wynikają z ogólnych zasad odpowiedzialności deliktowej w KC²²⁴. Po wejściu w życie art. 446 § 4 KC tj. od dnia 3 sierpnia 2008 r. roszczenie o zadośćuczynienie za krzywdę doznaną wskutek śmierci poszkodowanego w wyniku uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia, przysługuje tylko najbliższym członkom rodziny zmarłego²²⁵. Za krzywdę powstałą wskutek śmierci poszkodowanego spowodowanej czynem niedozwolonym popełnionym przed dniem 3 sierpnia 2008 r. najbliższym członkom

²¹⁷ Zob. szerzej jak należy rozumieć czyn nierządny, I. Długoszewska – Kruk, *Komentarz do art. 445 KC*, Warszawa 2023, s. 950–952; A. Śmieja, *Komentarz...*, Legalis 2022; R. Strugała, *Komentarz...*, Legalis 2023.

²¹⁸ L. Jantowski, *Komentarz do art. 445 KC*, red. M. Balwicka- Szczyrba, Warszawa 2022, s. 807.

²¹⁹ Dz. U. z 2024 r. poz. 1061 ze zm.

²²⁰ A. Olejniczak, *Komentarz do KC...*, 2014, s. 564.

²²¹ Ibidem, s. 564.

²²² I. Długoszewska – Kruk, *Komentarz...*, 2023, s. 950-951.

²²³ Szerzej: A. Olejniczak, *Komentarz do KC...*, 2014, s. 564.

²²⁴ Wyrok SN z dnia 03.06.2011 r., III CSK 279/10, Legalis nr 442095; P. Sobolewski, *Komentarz do art. 446 KC*, red. K. Osajda, wydanie 33, Legalis 2024.

²²⁵ Postanowienie składu 7 sędziów SN z dnia 27.06.2014 r., III CZP 2/14, Biul. SN 2014, nr 10, s. 8; I. Długoszewska – Kruk, *Komentarz do art. 446 KC*, red. Załucki, wydanie 4, Legalis 2024.

rodziny przysługuje zadośćuczynienie na podstawie art. 448 w związku z art. 24 § 1 KC²²⁶. Zadośćuczynienie to ma charakter kompensacyjny²²⁷. Przy określaniu wysokości tego zadośćuczynienia powinno się brać pod uwagę m.in.: dramatyzm doznań osoby bliskiej, poczucie osamotnienia i pustki, cierpienia moralne i wstrząs psychiczny wywołany śmiercią osoby bliskiej²²⁸. Członkowie najbliższej rodziny poszkodowanego zgodnie z art. 446² KC mają możliwość wystąpić z roszczeniem o zapłatę zadośćuczynienia za doznaną krzywdę w razie ciężkiego i trwałego uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia u poszkodowanego, skutkującego niemożnością nawiązania lub kontynuowania z nim więzi rodzinnej²²⁹. Do czasu wejścia w życie tego przepisu dochodzenie zapłaty zadośćuczynienia odbywało się na podstawie art. 448 KC²³⁰. Sądy powszechne zazwyczaj zasądzały kwoty tytułem zadośćuczynienia za doznaną krzywdę w przypadku naruszenia dobra osobistego w postaci więzi rodzinnej²³¹. Stanowisko to miało także swoich przeciwników²³². Należy zauważyć, że art. 446² KC nie stanowi samodzielnej podstawy prawnej dla osób roszczących, albowiem muszą oni skorzystać z odpowiednich przepisów odpowiedzialności deliktowej w KC²³³. Zastosowanie mogą mieć przepisy dotyczące zasady winy (art. 415, 427, 429, 433 § 1 KC), zasady ryzyka (art. 430, 417 i 434 - 436 KC), zasady słuszności (art. 428, 433 § 2 i art. 417² KC)²³⁴. Niezbędne jest także wystąpienie po stronie bezpośrednio poszkodowanego ciężkiego i trwałego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia, który uniemożliwia najbliższym członkom rodziny podjęcie lub kontynuowanie więzi rodzinnej z bezpośrednio poszkodowanym oraz doznana wskutek tego krzywda przez osoby najbliższe bezpośrednio poszkodowanemu²³⁵. Ponadto musi występować adekwatny związek

²²⁶ Uchwała SN z dnia 13.07.2011 r., III CZP 32/11, OSNC 2012, nr 1, poz. 10; P. Sobolewski, *Komentarz do art. 446 KC*, Legalis 2024; E. Bagińska, *Komentarz do art. 446 KC*, red. P. Machnikowski, Legalis 2024.

²²⁷ Ibidem.

²²⁸ I. Długoszewska- Kruk, *Komentarz do art. 446 KC*, red. M. Załucki, wydanie 4, Legalis 2024; P. Sobolewski, *Komentarz do art. 446 KC*, red. K. Osajda, wydanie 33, Legalis 2024; P. Machnikowski, A. Śmieja, *Komentarz do art. 446 KC*, red. A. Olejniczak, wydanie 4, Legalis 2023; zob. szerzej przesłanki, wyr. SN z dnia 14.02.2008 r., II CSK 536/07, OSP 2010, z. 5, poz. 4; wyr. SN z dnia 26.11.2009 r., III CSK 62/09, OSNC-ZD 2010, nr 3, poz. 80; wyr. SN z dnia 03.06.2011 r., III CSK 279/10, Legalis nr 442095; wyr. SN z dnia 09.03.2012 r., I CSK 282/11, OSNC 2012, nr 11, poz. 130; wyr. SA w Szczecinie z dnia 28.11.2014 r., I ACa 566/14, Legalis nr 1242569; wyr. SA w Łodzi z dnia 06.07.2016 r., I ACa 17/16, Legalis nr 1508793.

²²⁹ I. Długoszewska- Kruk, *Komentarz do art. 446² KC*, red. M. Załucki, wydanie 4, Legalis 2024.

²³⁰ Uchwała składu 7 sędziów SN z dnia 27.03.2018 r., III CZP 60/17, Legalis nr 1781927; P. Machnikowski, A. Śmieja, *Komentarz do art. 446² KC*, Legalis 2023.

²³¹ I. Długoszewska – Kruk, *Komentarz...*, s. 955; B. Lackoroński, *Komentarz do art. 446² KC*, red. K. Osajda, wydanie 33, Legalis 2024.

²³² Szerzej na ten temat w uchwale składu 7 sędziów SN z dnia 22.10.2019 r., I NSNZP 2/19, Legalis nr 2236263.

²³³ A. Śmieja, *Komentarz do art. 446² KC*, s. 823. Zob. art. 415-436 KC; Bagińska, *Komentarz do art. 446 KC*, red. P. Machnikowski, Legalis 2024.

²³⁴ Ibidem, s. 823-824.

²³⁵ Ibidem, s. 823-824.

przyczynowy między zdarzeniem szkodzącym a ciężkim i trwałym uszkodzeniem ciała lub rozstrojem zdrowia bezpośrednio poszkodowanego²³⁶. Szkoda obejmuje zarówno ciężkie i trwałe uszkodzenie ciała lub roztrój zdrowia bezpośrednio poszkodowanego, jak i niemożność nawiązania bądź kontynuowania z nim więzi rodzinnej przez najbliższych członków jego rodziny²³⁷. W orzecznictwie do kategorii szkody niemajątkowej (krzywdy) wywołanej naruszeniem dobra osobistego w postaci „niemożności kontynuowania więzi rodzinnej zalicza się w szczególności takie uszczerbki jak: wstrząs psychiczny, cierpienia psychiczne, spadek sił życiowych, przyspieszenie rozwoju choroby, uczucie smutku, tęsknoty, żalu, poczucie osamotnienia, utrata wsparcia, rady, towarzystwa, niemożność odnalezienia się w nowej sytuacji, zaburzenia w prawidłowym funkcjonowaniu rodziny, zachwianie poczucia bezpieczeństwa”²³⁸. Z kolei art. 448 KC przewiduje dwa majątkowe środki ochrony dóbr osobistych: zadośćuczynienie na rzecz pokrzywdzonego oraz odpowiednią kwotę na cel społeczny. Pokrzywdzony może dokonać wyboru roszczeń np. wybrać jedno albo dochodzić dwóch równocześnie²³⁹. Przepis ten umożliwia przyznanie zadośćuczynienia z tytułu naruszenia każdego dobra osobistego. Są to dobra wymienione w art. 23 KC, jak i również inne wartości zakwalifikowane przez sądy jako dobra osobiste²⁴⁰. Natomiast do dóbr osobistych niepodlegających ochronie nie zalicza się np.: prawa do rozpoznawania sprawy przez sąd bez nieuzasadnionej zwłoki²⁴¹; prawa do niezakłóconego korzystania z energii elektrycznej²⁴² lub wolności działalności gospodarczej²⁴³; prawo do życia w czystym środowisku²⁴⁴. W doktrynie, jak i orzecznictwie wątpliwości wzbudza kwestia zasad odpowiedzialności na podstawie art. 448 KC, albowiem nie wynika ona wprost

²³⁶ R. Strugała, *Komentarz do art. 446² KC*, red. M. Machnikowski, Warszawa 2023, s. 1092; A. Śmieja, *Komentarz do art. 446² KC*; K. Mularski, P. Klaczak, *Komentarz do art. 446² KC*, red. M. Gutowski, Warszawa 2022, s. 1046-1070.

²³⁷ I. Długoszewska – Kruk, *Komentarz...*, Warszawa 2023, s. 955.

²³⁸ Wyrok SA w Gdańsku z dnia 30.11.2021r., V ACa 442/20, Legalis nr 2712320; B. Lackoroński, *Komentarz do art. 446² KC*, red. K. Osajda, wydanie 33, Legalis 2024.

²³⁹ Uchwała składu 7 sędziów SN z dnia 09.09.2008 r., III CZP 31/08, Legalis nr 107308.

²⁴⁰ J. Regan, *Komentarz do art. 23 KC*, red. M. Załucki, wydanie 4, Legalis 2024; P. Sobolewski, *Komentarz do art. 448 KC*, red. W. Borysiak, Warszawa 2023, wyd. 31, Legalis 2024; I. Długoszewska – Kruk, *Komentarz do art. 445 KC*, Warszawa 2023, s. 955. Zob. szerzej: Uchwała SN z dnia 14.01.2010 r., IV CK 307/09, OSP 2011, Nr 2, poz. 15; wyr. SN z dnia 07.08.2014r., II CSK 552/13, Legalis 1061788; wyr. SA w Krakowie z dnia 03.12.2014 r., I ACa 1225/14, Legalis nr 1213269.

²⁴¹ Wyrok SN z dnia 24.09.2015r., V CSK 741/14, Legalis nr 1358761.

²⁴² Wyrok SN z dnia 07.12.2011r., II CSK 160/11, Legalis nr 429213; J. Sadowski, *Komentarz do art. 23 KC*, red. K. Osajda, wydanie 33, Legalis 2024.

²⁴³ Wyrok SN z dnia 05.04.2013r., III CSK 198/12, Legalis nr 734582; P. Machnikowski, *Komentarz do art. 23 KC*, red. E. Gniewek, wydanie 11, Legalis 2024.

²⁴⁴ Uchwała SN z dnia 28.05.2021r., III CZP 27/20, Legalis nr 2580338; M. Wałachowska, *Komentarz do art. 23 KC*, red. E. Bagińska, wydanie 1, Legalis 2021.

z jego treści²⁴⁵. Obecnie dominuje stanowisko, zgodnie z którym odpowiedzialność na gruncie tego przepisu została skonstruowana wyłącznie na zasadzie winy²⁴⁶. Przyjmuje się, że nie musi to być wina kwalifikowana dla powstania odpowiedzialności. Wystarczający jest każdy stopień winy²⁴⁷. Przesłankami do zasądzenia zadośćuczynienia lub odpowiedniej sumy na wskazany przez poszkodowanego cel społeczny są: istnienie szkody niemajątkowej powstałej w związku z zawinionym naruszeniem dóbr osobistych oraz adekwatnego związku przyczynowego między tym naruszeniem a powstałą szkodą²⁴⁸. Uprawnionym do dochodzenia roszczeń na podstawie art. 448 KC jest każdy pokrzywdzony: osoby fizyczne, prawne, ułomne osoby prawne²⁴⁹. Przepis ten nie zawiera szczegółowych kryterium określających, w jaki sposób ustalić wysokość odpowiedniego zadośćuczynienia²⁵⁰. Sądy zatem przy ustalaniu zadośćuczynienia zachowują duży zakres swobody w ramach tzw. prawa sędziowskiego²⁵¹. Należy również wskazać, iż oprócz przepisów uregulowanych KC, niektóre przepisy szczególne umożliwiają uzyskanie zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. Według art. 94³ Kodeksu pracy „zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę może być przyznane od pracodawcy na rzecz pracownika, u którego mobbing wywołał rozstrój zdrowia²⁵². Z kolei na podstawie art. 78 ustawy o prawie autorskim, twórca, którego autorskie prawa osobiste zostały zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania²⁵³. W razie dokonanego naruszenia może także żądać, aby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności, aby złożyła publiczne oświadczenie o odpowiedniej treści i formie²⁵⁴. Jeżeli naruszenie było

²⁴⁵ I. Długoszewska – Kruk, *Komentarz do art. 445 KC*, Warszawa 2023, s. 955. Zob. szerzej na temat podstawy prawnej art. 448 KC: P. Sobolewski, *Komentarz do art. 448 KC*, red. W. Borysiak, Warszawa 2023, wyd. 31, Legalis 2024 oraz powołana przez niego literatura.

²⁴⁶ Por. wyr. SN z dnia 12.12.2002 r., VCKN 1581/00, Legalis nr 56455; wyr. SN z dnia 15.6.2005 r., IV CK 805/04, Legalis nr 76124; uchwała składu 7 sędziów SN z dnia 09.09.2008 r., III CZP 31/08, Legalis nr 107308; wyr. SN z dnia 05.03.2010 r., IV CSK 340/09, Legalis nr 358159; uchwała składu 7 sędziów SN z dnia 18.10.2011 r., III CZP 25/11, Legalis nr 373893; wyr. SN z dnia 28.09.2011 r., I CSK 33/11, Legalis nr 461891; wyr. SN z dnia 11.12.2013 r., IV CSK 188/13, Legalis nr 1066926.

²⁴⁷ Wyrok SN z dnia 12.12.2002 r., VCKN 1581/00, Legalis nr 56455.

²⁴⁸ I. Długoszewska – Kruk, *Komentarz do art. 445 KC*, 2023, s. 955; Zob. wyr. SN z dnia 06.12.1972 r., I PR 352/72, OSNC 1973, nr 6, poz. 115; wyr. SN z dnia 11.10. 2001 r., II CKN 559/99, OSNC 2002, nr 6, poz. 82; Uchwała składu 7 sędziów SN z dnia 18.02. 2005 r., III CZP 53/04, OSNC 2005, nr 7-8, poz. 114; wyr. SN z dnia 21.9.2006 r., I CSK 118/06, OSNC 2007, nr 5, poz. 77; wyr. SN z 29.10. 2010 r., I CSK 651/09, OSNC 2011, nr 6, poz. 74; wyr. SN z 18.01.2013 r., IV CSK 270/12, OSNC 2013, nr 7-8, poz. 94.

²⁴⁹ Wyrok SN z dnia 15.12.1975 r., I CR 887/75, Legalis nr 19160.

²⁵⁰ L. Jantowski, *Komentarz do art. 445 KC*, red. M. Balwicka- Szczyrba, A. Sylwestrzak, Warszawa 2022, s. 822.

²⁵¹ Szerzej na temat ustalania wysokości zadośćuczynienia: L. Jantowski, *Komentarz do art. 445 KC*, red. M. Balwicka- Szczyrba, Warszawa 2022, s. 822.

²⁵² Art. 94³ ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. *Kodeks pracy* (Dz. U. z 2024 r., poz. 878 ze zm.).

²⁵³ Art. 78 ustawy z 4 lutego 1994 r. *o prawie autorskim i prawach pokrewnych* (Dz. U. z 2024 r. poz. 1222 ze zm.).

²⁵⁴ Dz. U. z 2024 r. poz. 1222 ze zm.

zawinione, sąd może przyznać twórcy odpowiednią sumę pieniężną tytułem zadośćuczynienia za doznaną krzywdę lub – na żądanie twórcy zobowiązać sprawcę, aby uiścił odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez twórcę cel społeczny²⁵⁵. Na uwagę zasługuje także art. 4 ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta, zgodnie z którym w razie zawinionego naruszenia praw pacjenta sąd może przyznać poszkodowanemu odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę, na podstawie art. 448 KC²⁵⁶. W razie zawinionego naruszenia prawa pacjenta do umierania w spokoju i godności sąd może, na żądanie małżonka, krewnych lub powinowatych do drugiego stopnia w linii prostej lub przedstawiciela ustawowego, zasądzić odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez nich cel społeczny na podstawie art. 448 KC²⁵⁷. Przepis prawa karnego materialnego tj. art. 46 § 1 KK również dopuszcza możliwość zasądzenia zadośćuczynienia za doznaną krzywdę²⁵⁸. W razie skazania sąd może orzec, a na wniosek pokrzywdzonego lub innej osoby uprawnionej orzeka, stosując przepisy prawa cywilnego, obowiązek naprawienia, w całości albo w części, wyrządzonej przestępstwem szkody lub zadośćuczynienie za doznaną krzywdę²⁵⁹. W przypadkach, gdy prawo strony do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki zostało naruszone na skutek działania lub bezczynności sądu lub prokuratora prowadzącego lub nadzorującego postępowanie przygotowawcze, strona może w odrębnym postępowaniu dochodzić naprawienia szkody wynikłej ze stwierdzonej przewlekłości od Skarbu Państwa albo solidarnie od Skarbu Państwa i komornika²⁶⁰. Roszczenia, jakich może dochodzić, to odszkodowanie i zadośćuczynienie za doznaną krzywdę²⁶¹. Kolejnym aktem prawnym, który dopuszcza zasądzenie zadośćuczynienia za doznaną krzywdę w przypadku niesłusznego zatrzymania, skazania oraz aresztowania jest art. 552 i następne Kodeksu postępowania karnego²⁶².

²⁵⁵ Dz. U. z 2024 r. poz. 1222 ze zm.

²⁵⁶ Art. 4 ustawy z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (Dz.U.2023r. poz. 605 ze zm.).

²⁵⁷ Dz.U.2023 r. poz. 605 ze zm.

²⁵⁸ Art. 46 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U. 2024 r. poz. 17 ze zm.).

²⁵⁹ Dz.U. 2024 r. poz. 17 ze zm.

²⁶⁰ Art. 1, art. 15, art. 16 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz. U. 2023r. poz. 1725 ze zm.).

²⁶¹ Dz. U. 2023r. poz. 1725 ze zm.

²⁶² Art. 552 i n. ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Postępowania Karnego (Dz.U.2022r. poz. 1375 ze zm.).

1.6. Pojęcie zadośćuczynienia za zmarnowany urlop

Zadośćuczynienie za zmarnowany urlop i utratę przyjemności podróży stanowi odszkodowanie za uszczerbek niemajątkowy poniesiony na skutek niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania przez organizatora imprezy turystycznej²⁶³. K. Kosicki wskazuje, że zadośćuczynienie jest kompensacją szkody niemajątkowej, niezwiązaną ze szkodą na osobie²⁶⁴. Zadośćuczynienie to swym zakresem nie obejmuje szkód o charakterze majątkowym²⁶⁵. Potwierdza on, że w przypadku zmarnowanego urlopu mamy do czynienia z uszczerbkiem o charakterze niemajątkowym niezależnie od charakteru zdarzenia, które je wywołało²⁶⁶. Z kolei zadośćuczynienie na gruncie ustawy ImpTurU należy zdefiniować jako rekompensatę za doznaną krzywdę, powstałą w związku z niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem umowy o świadczenie usług turystycznych²⁶⁷. Podstawę prawną stanowi art. 50 ust. 2 i 3 ImpTurU. Zgodnie z tym przepisem „organizator turystyki zobowiązany jest do zapłaty odszkodowania lub zadośćuczynienia za poniesione szkody i krzywdy, których doznał podróżny w związku z niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem umowy o świadczenie usług turystycznych, chyba, że udowodni, że: 1) winę za niezgodność (niewykonanie lub nienależyte wykonanie usług turystycznych objętych imprezą turystyczną) ponosi podróżny; 2) winę za tę niezgodność ponosi osoba trzecia, niezwiązana z wykonywaniem usług turystycznych objętych umową o udział w imprezie turystycznej, a niezgodności nie udało się przewidzieć lub uniknąć; 3) niezgodność ta została spowodowana nieuniknionymi i nadzwyczajnymi okolicznościami”²⁶⁸. Do tej definicji należy odnieść krytycznie z następujących względów. Ustawodawca na określenie szkody niemajątkowej doznanej przez podróżnego używa terminu „krzywda”. Pod tym terminem w piśmiennictwie i ugruntowanej linii orzeczniczej rozumie się uszczerbek niemajątkowy wynikający z naruszenia dóbr osobistych²⁶⁹. Co prawda niemajątkowe skutki niewykonania umowy o udział w imprezie turystycznej mogą obejmować zarówno krzywdę, jak i szkodę niemajątkową niewynikającą z naruszenia dóbr

²⁶³ P. Cybula, *Usługi turystyczne...*, 2012, s. 186; R. Adamus, *Umowa o podróż...*, s.165; S. Łazarewicz, *Odpowiedzialność...*, s. 46-42.

²⁶⁴ K. Kosicki, *Kompensacja...*, s. 125-126.

²⁶⁵ M. Ciemiński, *Naprawienie...*, s. 361-362.

²⁶⁶ Ibidem, s. 361-362.

²⁶⁷ Art. 50 ust. 2 i 3 ustawy o imprezach turystycznych i usługach turystycznych z dnia 24.11.2017r., (Dz. U. z 2023 r. poz. 2211 ze zm.).

²⁶⁸ Dz. U. z 2023 r. poz. 2211 ze zm.

²⁶⁹ K. Kryła-Cudna, *Komentarz do ustawy o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych*, wydanie 3, 2021r., red. serii K. Osajda, red. merytoryczny P. Mikłaszewicz, Legalis 2024r., (dostęp: 29.03. 2024 r.).

osobistych podróznego²⁷⁰. To jednak szkoda niemajątkowa w postaci zmarnowanego urlopu jest konsekwencją niewykonania lub nienależytego wykonania usług turystycznych i obejmuje przede wszystkim brak satysfakcji i utratę przyjemności z wypoczynku. Tego typu konsekwencje powstają najczęściej w wyniku m.in. niskiego standardu poszczególnych świadczeń, nieotrzymania niektórych świadczeń albo otrzymania świadczeń gorszej jakości²⁷¹. Dodatkowo wskazać należy, że prawo do spokojnego wypoczynku, czy prawo do czerpania pełnej satysfakcji z zakupionej imprezy turystycznej nie zostały uznane jako dobro osobiste²⁷². Konsekwencje niewykonania lub nienależytego wykonania umowy o udział w imprezie turystycznej nie stanowią naruszenia dóbr osobistych podróznego. Prawodawca zatem według ustawy ImpTurU powinien zastosować sformułowanie szkoda niemajątkowa np. „za zmarnowany urlop” a nie krzywda²⁷³. Tym bardziej, że doktryna posiada już wypracowane projekty ustaw dot. rozwiązania problemu z podstawą prawną zadośćuczynienia za tzw. zmarnowany urlop. Jednym z nich jest projekt M. Nesterowicza dot. regulacji umowy dotyczącej podróży w kodeksie cywilnym. Zgodnie z „art. 646⁸ § 1 KC tego projektu Organizator podróży jest obowiązany do naprawienia wyrządzonej podróżnemu szkody i zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę, wynikłych z niewykonania lub nienależytego wykonania umowy o podróż, chyba że niewykonanie lub nienależyte wykonanie jest spowodowane działaniem lub zaniechaniem podróznego albo lub osób trzecich, nieuczestniczących w wykonaniu usług przewidzianych w umowie, jeżeli tego działania lub zaniechania nie można było przewidzieć ani uniknąć albo siłą wyższą. § 2. Sąd może również przyznać podróżnemu odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za zmarnowany urlop i utratę lub zmniejszenie przyjemności podróży. Suma ta nie może przekraczać wynagrodzenia za podróż. § 3. Wyłączenie odpowiedzialności organizatora podróży w przypadkach wymienionych w § 1. nie zwalnia go od obowiązku udzielania w czasie podróży pomocy podróżnemu”²⁷⁴. W projekcie tym autor użył terminu „krzywda” na oznaczenie uszczerbków niemajątkowych wynikający z naruszenia dóbr osobistych oraz wyodrębnił szkodę w postaci zmarnowanego urlopu i utratę przyjemności podróży. Projekt M. Nesterowicza zostanie poddany szczegółowej analizie w dalszej części pracy. Po uwzględnieniu stanowisk prezentowanych w literaturze i judykaturze zasadnym jest przyjęcie poniższej definicji.

²⁷⁰ Ibidem.

²⁷¹ Ibidem.

²⁷² Wyrok SN z dnia 24.03.2011r., I CSK 372/10, OSP 2012, nr 1, poz. 3.

²⁷³ K. Kryla-Cudna, *Komentarz...*, 2021, Legalis 2024.

²⁷⁴ M. Nesterowicz, *Projekt regulacji umowy o podróż w kodeksie cywilnym, Turystyka a prawo Aktualne problemy legislacyjne i konstrukcyjne*, red. P. Cybula i J. Raciborski, Kraków 2008, s. 43.

Zadośćuczynienie stanowi kompensatę dla podróżnego za szkodę niemajątkową w postaci tzw. zmarnowanego urlopu i utratę lub zmniejszenie przyjemności podróży zwaną inaczej utratą przyjemności z wypoczynku, *the loss of enjoyment of the holiday*, utraconym wypoczynkiem, utratą przyjemności z wakacji, zrujnowanymi (zepsutymi) wakacjami, wynikłą z niewykonania lub nienależytego wykonania umowy o świadczenie usług turystycznych²⁷⁵. Organizator turystyki może ponosić odpowiedzialność deliktową i kontraktową²⁷⁶ za szkody wyrządzone podróżnym²⁷⁷. Odpowiedzialność deliktowa występuje, gdy mimo umowy występują przesłanki odpowiedzialności deliktowej²⁷⁸. Przesłanką odpowiedzialności będzie czyn niedozwolony po stronie organizatora²⁷⁹. Odpowiedzialność kontraktowa wynika z postanowień umowy o podróż²⁸⁰. Przyjmuje się, że odpowiedzialność organizatora za niewykonanie lub nienależyte wykonanie swoich zobowiązań wobec podróżnych ma charakter kontraktowy ponieważ źródłem jest umowa²⁸¹. Przesłanki niezbędnymi do powstania odpowiedzialności organizatora są: szkoda poniesiona przez uczestnika imprezy lub osoby bliskie pośrednio poszkodowane na skutek jego śmierci. Szkoda musi wynikać z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania bądź deliktu. Ponadto powinien istnieć normalny związek przyczynowy pomiędzy tą szkodą a zdarzeniem prawnym, za które prawo czyni daną osobę odpowiedzialną²⁸².

Podsumowując można postawić tezę, że zadośćuczynienie może być przyznane tylko w wypadkach przewidzianych przez ustawę, a więc w ramach reżimu odpowiedzialności deliktowej i na podstawie wyraźnego przepisu ustawowego tj. art. 50 ust. 2 ustawy z dnia 24 listopada 2017 r. o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych – jako zadośćuczynienie za zmarnowany urlop, co stanowi punkt wyjścia do prowadzenia dalszych rozważań.

²⁷⁵ K. Kosicki, *Kompensacja...*, s. 125-126; M. Sekuła - Lelenc, *Odpowiedzialność...*, s. 64-168; M. Nesterowicz, *Prawo zobowiązań ...*, t.7, [w:] *System...*, 2018, s. 1216-1222.

²⁷⁶ Zob. art. 48, 49, 50 ustawy ImpTurU.

²⁷⁷ M. Nesterowicz, *Prawo...*, 2018, s. 1176-1181.

²⁷⁸ Np. gdy szkoda na osobie została wyrządzona w trakcie przewozu autokarem organizatora art. 436 § 1 KC; szkoda nastąpiła na skutek oderwania się balkonu w hotelu art. 435 KC.

²⁷⁹ M. Nesterowicz, *Prawo...*, s. 1176- 1181.

²⁸⁰ Ibidem, s. 1176- 1181.

²⁸¹ Wyrok SN z dnia 06.07.1966 r., I CR 134/64, OSP 1967, Nr 7-8, poz. 183. Szerzej na temat umowy o podróż: R. Adamus, *Umowa o podróż...*, s. 30 i n.; M. Nesterowicz, *Prawo...*, 2018, s. 11-28; R. Czekaj i K. Kulig, *Umowa o imprezę turystyczną. Część I – charakter prawny umowy o podróż*, Tom 6, nr 2, 109-124, czerwiec 2018, <https://cejme.eu/volumes-2018-02/>.

²⁸² M. Nesterowicz, *Prawo...*, 2018, s. 1178.

1.7. Funkcje zadośćuczynienia pieniężnego

Pojęcie funkcja jest stosowane na określenie oczekiwań co do rezultatów pewnego działania²⁸³. Funkcje można podzielić na założone lub projektowane²⁸⁴. W znaczeniu konsekwencji następstw działania prawa na funkcje faktyczne lub realizowane²⁸⁵. Powyższy podział funkcji nie jest oczywiście wyczerpujący. W literaturze funkcje prawa określane są także jako ogół następstw działania prawa we wszystkich sferach rzeczywistości²⁸⁶. Pojęcie funkcji prawa może być różnie interpretowane w piśmiennictwie naukowym. Najczęściej jednak wykorzystywana jest definicja A. Kędzierskiej-Cieślakowej. Zgodnie z jej założeniami „przez funkcje prawa (lub odpowiedniej instytucji prawnej) należy rozumieć dodatni kierunek społecznego oddziaływania prawa (czy też danej instytucji prawnej), z którym łączy się pewna dodatnia ocena społeczna. Ta dodatnia ocena społeczna decyduje o tym, że dane prawo (czy dana instytucja) może być rozpatrywana pod kątem widzenia tego oddziaływania jako wytwór zamierzony (w myśl założenia, że sens prawa tkwi w korzystnym normowaniu stosunków społecznych), a rezultat tego oddziaływania – jako cel (niekoniecznie główny i niekoniecznie wyłączny) danego prawa (czy danej instytucji prawnej). Ponadto przez funkcje prawa należy rozumieć tylko typowy sposób działa prawa. Wyłączeniu więc będą podlegać rezultaty przypadkowe, nietypowe²⁸⁷. Rezultaty społecznie dodatnie mogą posłużyć tylko za podstawę do wyodrębnienia określonej funkcji. Natomiast rezultaty ujemne choćby występowały w sposób typowy, wypada uznać za niezamierzony produkt uboczny działania danego urządzenia prawnego, czy zespołu takich urządzeń”²⁸⁸. Po przeanalizowaniu literatury uznać należy za dominującą i kompleksową definicję A. Kędzierskiej-Cieślakowej spośród pozostałych definicji przytaczanych w doktrynie. Po zdefiniowaniu zadośćuczynienia

²⁸³ J. Matys, *Model...*, 2010, s. 324.

²⁸⁴ Ibidem, s. 324. Szerzej: M. Borucka – Arctowa, *Obraz funkcji prawa w świadomości działaczy społecznych i prawników*, [w:] A. Kojder, E. Łojko, W. Staśkiewicz, A. Turska, *Elementy socjologii prawa. Wybór tekstów*, t. 2, Warszawa 1990, s. 147.

²⁸⁵ J. Matys, *Model...*, s. 324.

²⁸⁶ Z. Ziemiński, *Problemy podstawowe prawnictwa*, Warszawa 1980, s. 481. Por. definicje funkcji: T. Pajor, *Przemiany w funkcjach odpowiedzialności cywilnej*, [w:] *Rozprawy z polskiego i europejskiego prawa prywatnego. Księga pamiątkowa oferowana Prof. J. Skąpskiemu*, red. A. Mączyński, M. Pazdan, A. Szpunar, Kraków 1994, s. 297; H. Stasiak, *Pojęcie związane z terminem „funkcja” w socjologii*, *Studia Socjologiczne* 1964, nr 2, s. 247.

²⁸⁷ Zob. przykład autorki: „jeśli jakiś zlicytowany dłużnik rozpije się i zejdzie na manowce, to fakt ten nie może być podstawą do twierdzenia, że funkcją prawa cywilnego jest deprawowanie dłużników”, A. Kędzierska – Cieślakowa, s. 36.

²⁸⁸ A. Kędzierska – Cieślakowa, *Zagadnienie funkcji prawa cywilnego w związku z unormowaniem odszkodowania w ustawodawstwie polskim*, [w:] *Odpowiedzialność cywilna za wyrządzenie szkody*, red. S. Grzybowski, Warszawa 1969, s. 35.

pieniężnego należy stwierdzić, że ona jest rodzajem odszkodowania²⁸⁹. Przyjęcie takiego twierdzenia prowadzi do konieczności rozpatrywania funkcji zadośćuczynienia wraz z szeroko ujmowanymi funkcjami odpowiedzialności odszkodowawczej w niniejszej pracy²⁹⁰. Przeprowadzenie analizy w zakresie funkcji odpowiedzialności odszkodowawczej ułatwi zrozumienie treści poszczególnych norm dotyczących naprawienia szkody i sensu odpowiedzialności. Będzie to także pomocą przy dokonywaniu wykładni na tle poszczególnych przypadków²⁹¹. Wyjaśnić należy, iż z uwagi na stosunkowo nowatorską instytucję, jaką jest zadośćuczynienie za tzw. zmarnowany urlop brakuje ugruntowanego stanowiska w judykaturze i doktrynie w zakresie funkcji, jakie powinna spełniać ta instytucja. Należy przyjąć, że sądy przy ustalaniu zadośćuczynienia za zmarnowany urlop w odpowiedzialności kontraktowej, w szczególności przy miarkowaniu wysokości, wykorzystują dorobek doktryny i orzecznictwa z odpowiedzialności deliktowej²⁹².

Na potrzeby niniejszego rozdziału zostały przyjęte przez autora pracy następujące pojęcia: poszkodowanego, ubezpieczonego, ubezpieczyciela, sprawcy. Poszkodowanym jest określana strona, której została wyrządzona szkoda. Ubezpieczonym jest strona posiadająca ochronę ubezpieczeniową. Ubezpieczyciel – podmiot udzielający ochrony ubezpieczeniowej. Natomiast sprawcą jest strona, która wyrządziła szkodę poszkodowanemu. Przyjęcie takiej nomenklatury jest konieczne do prowadzenia dalszych rozważań w niniejszym rozdziale i dalszej części pracy. Po przeprowadzeniu badań zostanie udzielona odpowiedź na pytanie: jakie funkcje powinno pełnić zadośćuczynienie za tzw. zmarnowany urlop, aby zapewniało pełną ochronę podróżnemu w przypadku niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy o imprezę turystyczną?

Kluczowym zadaniem odpowiedzialności odszkodowawczej jest realizowanie idei sprawiedliwości²⁹³. Odbyna się to poprzez stanowienie odpowiednich regulacji przez

²⁸⁹ Teza, że zadośćuczynienie jest rodzajem odszkodowania jest popierana przez większość przedstawicieli doktryny: P. Sobolewski, *Zobowiązania...*, Warszawa 2017, s. 849; K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, Warszawa 2018, s.12-13; J. Panowicz Lipska, *Majątkowa ochrona...*, Warszawa 1970, s. 35; T. Dybowski, *Prawo zobowiązań...*, 1981, s. 207-213; A. Szpunar, *Zadośćuczynienie...*, w *Kodeksie cywilnym*, „PIP”, 1965, z. 3, s. 365; A. Raczyński, *Sytuacja prawna poszkodowanego...*, Warszawa 2010, s. 198.

²⁹⁰ J. Matys, *Model...*, s. 323; M. Ciemiński, *Odszkodowanie...*, Lex 2015.

²⁹¹ M. Sekuła-Lelono, *Odpowiedzialność...*, s. 283; M. Kaliński, *Szkoda...*, 2014, s. 148.

²⁹² Zob. wyr. SN z dnia 29.05.2008 r., II CSK 78/08, Legalis nr 133158; postanowienie SN z dnia 05.07.2005 r., II KK54/05, Legalis nr 96556; wyr. SR dla Warszawy- Mokotowa w Warszawie z dnia 26.01.2022 r., I C 3242/20, Legalis nr 2687850; wyr. SR dla Warszawy- Mokotowa w Warszawie z 21.9.2021r., I C 3725/19, Legalis nr 2681231; wyr. SR w Toruniu z dnia 14.03.2017r., X C 1382/16, Legalis nr 2024132; wyr. SA w Poznaniu z dnia 09.08.2006 r., akt I ACa 161/06.

²⁹³ M. Kaliński, *Szkoda...*, s. 143; T. Dybowski, *Prawo...*, s. 207-208.

legislatora²⁹⁴. Na podstawie tych regulacji można uchwycić bardziej skonkretyzowane, dodatkowo oceniane, rzeczywiste kierunki ich oddziaływania²⁹⁵. Nazywane są one funkcjami odpowiedzialności odszkodowawczej²⁹⁶. Po przeprowadzonych analizach należy uznać, że judykatura oraz doktryna wyróżnia następujące funkcje odpowiedzialności odszkodowawczej: kompensacyjną, repartycyjną, represyjną (penalną), prewencyjną²⁹⁷.

Zasadniczą funkcją odpowiedzialności odszkodowawczej jest funkcja kompensacyjna²⁹⁸. Funkcja ta tkwi w samej naturze prawa cywilnego i decyduje ona o jego istocie i odrębności w stosunku do innych gałęzi prawa²⁹⁹. Polega na „wyrównaniu uszczerbku w dobrach prawnie chronionych i przywróceniu dzięki temu wyrównaniu stanu poprzedniego tych dóbr”³⁰⁰. W piśmiennictwie przyjmuje się, że funkcja kompensacyjna powinna być ujmowana szeroko i obejmować także zadośćuczynienie za wyrządzoną szkodę niemajątkową (krzywdę), zwłaszcza gdy przybiera ona postać zadośćuczynienia pieniężnego³⁰¹. Odszkodowanie powinno odpowiadać wysokości wyrządzonej szkody majątkowej³⁰². Powinno przywrócić stan, który istniał przed powstaniem szkody³⁰³. Odszkodowanie nie może być niższe od szkody³⁰⁴. Kwota tytułem odszkodowania nie może przewyższać poniesionej szkody ani prowadzić do wzbogacenia się poszkodowanego³⁰⁵. Z kolei przy szkodzie niemajątkowej zadośćuczynienie za doznaną krzywdę powinno być odpowiednie³⁰⁶. Odpowiedniość ta wyraża się w tym, że ekwiwalent pieniężny przeznaczony na zaspokojenie w zwiększonym zakresie potrzeb poszkodowanego może przynajmniej w pewnym stopniu przyczynić się do złagodzenia doznanej krzywdy³⁰⁷. W niektórych jednak przypadkach realizacja funkcji kompensacyjnej może być ograniczona. Odpowiedzialność na zasadzie winy ogranicza zakres kompensacji do szkód wyrządzonych z winy podmiotu odpowiedzialnego, ponieważ do jej powstania nie wystarczy samo doznanie szkody ani

²⁹⁴ M. Kaliński, *Funkcje odpowiedzialności odszkodowawczej, Prawo zobowiązań część ogólna*, t.6, [w:] *System Prawa Prywatnego*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2023, s. 78.

²⁹⁵ Ibidem, s. 78.

²⁹⁶ Ibidem, s. 78.

²⁹⁷ K. Kryla-Cudna, *Zadośćuczynienie* ..., Warszawa 2018, s. 12-13; W. Warkało, *Odpowiedzialność odszkodowawcza*..., 1972, s. 65; P. Bucoń, *Odpowiedzialność cywilna uczestników wypadku komunikacyjnego*, Warszawa 2008, s. 25-28; A. Szpunar, *Odszkodowanie za szkodę majątkową*..., Bydgoszcz 1998, s. 131-136; M. Kaliński, *Funkcje odpowiedzialności*..., Warszawa 2023, s. 78-85.

²⁹⁸ A. Kędzierska – Cieślakowa, *Zagadnienie funkcji*..., s. 34.

²⁹⁹ Ibidem, s. 34.

³⁰⁰ T. Dybowski, *Prawo* ..., s. 208.

³⁰¹ Ibidem, s. 209.

³⁰² J. Matys, *Model*..., s. 324.

³⁰³ M. Kaliński, *Funkcje*..., 2023, s. 78-79.

³⁰⁴ M. Matys, *Model*..., s. 324.

³⁰⁵ Ibidem, s. 324.

³⁰⁶ T. Dybowski, *Prawo* ..., s. 209.

³⁰⁷ Ibidem, s. 209.

obiektywny fakt jej spowodowania³⁰⁸. Realizacja tej funkcji w niektórych przypadkach jest ograniczona np. przy odpowiedzialności na zasadzie słuszności³⁰⁹, ubezpieczeniach majątkowych (franszyza redukcyjna)³¹⁰. Ubezpieczyciele ograniczają swoją odpowiedzialność poprzez stosowanie odpowiednich klauzul umownych (np. franszyzy redukcyjnej), co ma istotny wpływ na zakres szkody podlegającej naprawieniu³¹¹. Franszyza redukcyjna stanowi kwotę o którą ubezpieczyciel pomniejsza wypłacone odszkodowanie (np. ubezpieczyciel wypłaca kwotę odszkodowania pomniejszoną o kwotę franszyzy)³¹². W tym przypadku szkodę naprawia ubezpieczyciel i ubezpieczony³¹³. Ubezpieczyciel może także odmówić wypłaty odszkodowania, gdy wartość szkody nie przekracza kwoty franszyzy redukcyjnej³¹⁴. W takim przypadku szkodę naprawić musi sam ubezpieczony. Franszyza redukcyjna może być określona kwotowo lub procentowo³¹⁵. Ubezpieczyciele stosują klauzule wyłączające lub ograniczające ich odpowiedzialność w ogólnych warunkach ubezpieczenia (OWU)³¹⁶. W dziedzinie ubezpieczeń odpowiedzialności cywilnej natomiast następuje wzmoczenie kompensacji szkód³¹⁷. Ubezpieczenie OC umożliwia uzyskanie odszkodowania w większym stopniu niż realizacja odpowiedzialności osoby ubezpieczonej ponieważ ubezpieczyciele są zazwyczaj wypłacalni³¹⁸. Ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej pojazdów mechanicznych, tj. OC sprawcy, stanowi gwarancję, że roszczenia osób poszkodowanych w wypadkach komunikacyjnych zostaną zaspokojone³¹⁹. W przypadku nawet upadłości ubezpieczyciela odszkodowanie OC wypłaca Ubezpieczeniowy Fundusz Gwarancyjny (UFG)³²⁰. Podobnie przy ubezpieczeniach mienia dochodzi do indemnizacji szkód, w których nikt by odpowiedzialności nie poniósł³²¹. Są to przypadki, gdy ubezpieczony sam sobie wyrządził szkodę bądź szkoda powstała w wyniku działania siły

³⁰⁸ M. Kaliński, *Szkoda...*, s. 151.

³⁰⁹ Art. 417², 428, 431 § 2 KC, M. Kaliński, *Szkoda...*, s. 152.

³¹⁰ Ibidem, s. 152.

³¹¹ Ibidem, s. 152.

³¹² <https://www.link4.pl/blog/co-jest-i-jak-dziala-franszyza-redukcyjna-wyjasnia-ekspert>, (dostęp: 26.03.2024 r.).

³¹³ <https://rf.gov.pl/serwis-prawny/>, (dostęp: 26.03.2024 r.).

³¹⁴ <https://www.uniqa.pl/porady-komunikacja/franszyza-redukcyjna/>, (dostęp: 26.03.2024 r.).

³¹⁵ <https://rf.gov.pl/serwis-prawny/>, (dostęp: 26.03.2024r.).

³¹⁶ <https://www.uniqa.pl/porady-komunikacja/franszyza-redukcyjna/>, (dostęp: 26.03.2024 r.).

³¹⁷ P. Bucoń, *Odpowiedzialność cywilna...*, s. 26.

³¹⁸ Ibidem, s. 26.

³¹⁹ Ibidem, s. 26.

³²⁰ Zob. szerzej: Jakub J. Szczerbowski, *Komentarz do ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych, Komentarz*, red. naukowa G. Dybała, K. Szpyt, Warszawa 2022, s. 440-441. Art. 98 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, ubezpieczeniowym funduszu gwarancyjnym i polskim biurze ubezpieczycieli komunikacyjnych, (Dz.U. 2023 r. poz. 1123 ze zm.). Zob. także: P. Bucoń, *Odpowiedzialność cywilna...*, s. 222-223.

³²¹ M. Kaliński, *Szkoda...*, s. 152.

wyższej³²². W przypadku zasady ryzyka następuje także wzrost pewności kompensacji ze względu na brak wymagania winy³²³. Wystąpienie przesłanek egzoneracyjnych może wyłączyć jej realizację³²⁴. Należy przyjąć, że zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę i odszkodowanie za szkodę majątkową pełnią w polskim systemie głównie funkcję kompensacyjną³²⁵. Zasięg działania funkcji kompensacyjnej jest najszerszy i obejmuje wszystkie typy odpowiedzialności odszkodowawczej³²⁶.

Następną funkcją, którą należy zaprezentować, jest funkcja repartycyjna, albowiem jest ona ściśle związana z funkcją kompensacyjną³²⁷. Istotą tej funkcji jest rozłożenie odpowiedzialności odszkodowawczej na większą grupę społeczną³²⁸. Obowiązek naprawienia szkody nie spoczywa tylko na sprawcy szkody, a na pozostałych podmiotach odpowiedzialnych, np. ubezpieczycielu, Skarbie Państwa, jednostkach samorządu terytorialnego³²⁹. Sprawca szkody w tym przypadku pokrywa tylko część odszkodowania, a pozostałą część inne podmioty³³⁰. W piśmiennictwie występuje pogląd zgodnie z którym odpowiedzialność odszkodowawcza znajduje się na etapie szerokiego realizowania idei repartycji³³¹. Kluczową rolę w tym procesie ogrywa odpowiedzialność ubezpieczeniowa i odpowiedzialność Skarbu Państwa oraz jednostek samorządu terytorialnego³³². Odszkodowanie wypłacane jest z funduszu, które jest zasilany np. ze składek ubezpieczeniowych, opłat, podatków³³³. W literaturze przedmiotu i judykaturze przyjmuje się, że zastosowanie repartycji powoduje intensyfikację kompensacji ponieważ wzrasta pewność uzyskania odszkodowania³³⁴.

Dodatkowo wskazać należy, iż istotny wpływ na rozwój funkcji repartycyjnej ma ekspansja ubezpieczeń. Funkcja repartycyjna pełni ważną rolę w procesie naprawienia szkody ponieważ ciężar ekonomiczny szkody podlega rozłożeniu na szerszą grupę społeczną, co zwiększa szanse na pełne jej naprawienie.

³²² Ibidem, s. 152.

³²³ Ibidem., s. 151.

³²⁴ Ibidem, s. 151.

³²⁵ M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, 2007, s. 16.

³²⁶ M. Sekuła- Lelono, *Odpowiedzialność...*, s. 284-285.

³²⁷ M. Matys, *Model...*, s. 324-325; M. Balwicka – Szczyrba, *Przedawnienie roszczeń...*, s. 32, zob. T. Pajor, *Przemiany w funkcjach...*, s. 305; A. Szpunar, *Uwagi o funkcjach...*, 2003, s. 25-26.

³²⁸ P. Bucoń, *Odpowiedzialność cywilna...*, s. 27-28; M. Balwicka – Szczyrba, *Przedawnienie roszczeń...*, s. 32.

³²⁹ M. Kaliński, *Szkoda...*, s. 163; M. Balwicka – Szczyrba, *Przedawnienie roszczeń...*, s. 32.

³³⁰ P. Bucoń, *Odpowiedzialność...*, s. 27-28.

³³¹ M. Kaliński, *Szkoda...*, s. 163.

³³² P. Bucoń, *Odpowiedzialność...*, s. 27-28; M. Balwicka – Szczyrba, *Przedawnienie roszczeń...*, s. 32.

³³³ M. Kaliński, *Szkoda...*, s. 163.

³³⁴ Ibidem, s. 163.

Kolejną funkcją, jaką spełnia odpowiedzialność odszkodowawcza jest funkcja represyjna³³⁵. Funkcja ta polega na wywołaniu u sprawcy pewnej dolegliwości³³⁶. Funkcję tą spełnia także prawo cywilne, ale wyłącznie jako uboczny rezultat działania funkcji kompensacyjnej³³⁷. Celem bowiem przepisów prawa cywilnego dotyczącego odpowiedzialności odszkodowawczej jest nie karanie sprawcy, lecz kompensowanie powstałych szkód³³⁸. Realizacja funkcji kompensacyjnej w postaci naprawienia szkody poszkodowanemu przez osobę odpowiedzialną powoduje uszczerbek w majątku tej osoby i stwarza u niej niekiedy znaczną dolegliwość³³⁹. Występuje ona jedynie w przypadkach odpowiedzialności opartej na zasadzie winy, gdzie ważną rolę odgrywa napiętnowanie zachowania sprawcy³⁴⁰. W piśmiennictwie dość trafnie został wyrażony pogląd o ograniczeniu waloru funkcji represyjnej w odpowiedzialności na zasadzie ryzyka. Ograniczenie występuje w przypadkach obciążenia obowiązkiem odszkodowawczym osób prawnych ponieważ nie wiąże się on z dolegliwością ponoszona bezpośrednio przez jednostki³⁴¹. Zauważyć należy, iż rozwój osób prawnych i instytucji ubezpieczeniowych, które występują na zewnątrz jako podmioty zobowiązań przysyłają indywidualną odpowiedzialność osób fizycznych. Prowadzi to do ograniczenia funkcji represyjnej³⁴². W doktrynie słusznie kwestionowane jest działanie funkcji represyjnej na tle odpowiedzialności na zasadzie ryzyka³⁴³. Dotyczy to przede wszystkim ubezpieczeń³⁴⁴. Zauważyć jednak należy, że przy naprawieniu szkody zawsze towarzyszy dolegliwość dla osoby odpowiedzialnej. W literaturze przyjmuje się, że uruchomienie funkcji represyjnej wzmacnia realizację funkcji prewencyjnej³⁴⁵. Represja pełni służebną rolę względem prewencji³⁴⁶. Funkcja represyjna uzyskuje samodzielność jedynie w tych obszarach, gdzie

³³⁵ Por. stanowiska autorów: A. Szpunar wskazuje, że funkcja represyjna jest nierozdzielnie związana z funkcją kompensacyjną, jako że ta ostatnia jest odczuwana przez zobowiązanego jako pewna dolegliwość. Trudno jednoznacznie określić, gdzie kończy się kompensacja szkody, a zaczyna represja; A. Szpunar, *Odszkodowanie za szkodę majątkową...*, Bydgoszcz 1998, s. 134. Natomiast L. Nowakowski twierdzi, że funkcja represyjna jest reliktem zamierzchłych czasów, kiedy ukaranie sprawcy było nadrzędnym celem. Według tego autora należy kłaść nacisk na naprawienie szkody, P. Bucoń, *Odpowiedzialność cywilna...*, Warszawa 2008, s. 27. Szerzej: L. Nowakowski, *Ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej*, Warszawa 2002, s. 15. W. Czachórski, *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 1998, s. 75.

³³⁶ A. Kędzierska-Cieślakowa, *Zagadnienie...*, s. 47-48; P. Bucoń, *Odpowiedzialność cywilna...*, Warszawa 2008, s. 27; M. Balwicka – Szczyrba, *Przedawnienie roszczeń...*, s. 32; M. Kaliński, *Szkoda...*, s. 158.

³³⁷ T. Dybowski, *Prawo...*, s. 209-210; M. Balwicka – Szczyrba, *Przedawnienie roszczeń...*, s. 32.

³³⁸ Ibidem, s. 209-210; P. Bucoń, *Odpowiedzialność cywilna...*, Warszawa 2008, s. 27.

³³⁹ Ibidem, s. 209-210.

³⁴⁰ M. Matys, *Model...*, s. 325.

³⁴¹ M. Kaliński, *Szkoda...*, s. 158.

³⁴² A. Kędzierska-Cieślakowa, *Zagadnienie...*, s. 55.

³⁴³ T. Dybowski, *Prawo...*, t. III, cz.1, s. 210.

³⁴⁴ Ibidem, s. 210.

³⁴⁵ M. Kaliński, *Szkoda...*, s. 159.

³⁴⁶ Ibidem, s. 159.

przepisy prawa uzależniają odpowiedzialność cywilną od stopnia winy dłużnika³⁴⁷. Podkreślić należy, iż znaczenie represji widoczne jest na tle art. 473 § 2 KC w którym wyłączono skuteczność zastrzeżenia umownego nieodpowiedzialności za szkody powstałe z winy umyślnej dłużnika³⁴⁸. W piśmiennictwie przyjmuje się także, że kara umowna ma charakter represyjny w szczególności, gdy jej wysokość przewyższa rozmiar szkody podlegającej naprawieniu według art. 361 § 2 KC³⁴⁹.

Następna funkcję odpowiedzialności odszkodowawczej jest funkcja prewencyjna. Należy ją określić jako zapobiegawcze działanie prawa³⁵⁰. Na gruncie odpowiedzialności odszkodowawczej tą funkcją jest oddziaływanie prawa cywilnego zapobiegające powstaniu szkody³⁵¹. Prewencja polega na odpowiednim skonstruowaniu przepisów prawa, aby poprzez odpowiedni system sankcji zapobiegały powstawaniu szkody³⁵². Działania wyrządzające szkodę nie powinny być opłacalne dla sprawcy³⁵³. Oprócz prewencyjnego działania przepisów istotną rolę odgrywa orzecznictwo sądowe³⁵⁴. Orzekanie odszkodowań i wykonywanie tych orzeczeń³⁵⁵. Funkcja ta określa była w starszych wypowiedziach doktryny jako funkcja prewencyjno-wychowawcza³⁵⁶. Obecnie przyjmuje się w literaturze, że funkcja wychowawcza jest reliktem przeszłości³⁵⁷. Funkcja prewencyjna jest *sensu stricto* pochodną funkcji represyjnej³⁵⁸. Przyjmuje się, że działa ona tylko w tych wypadkach, w których występuje bądź może wystąpić funkcja represyjna³⁵⁹. Zaznaczyć należy, iż w przypadkach odpowiedzialności na zasadzie winy, funkcja prewencyjna ma istotny walor³⁶⁰. Ukaranie lub zagrożenie ukaraniem osoby winnej spowodowania szkody może działać na tę osobę lub na inne osoby ostrzegawczo i powstrzymująco przed czynami, które mogą wyrządzić szkodę³⁶¹. Natomiast w dziedzinie odpowiedzialności na zasadzie ryzyka, jej walor jest ograniczony³⁶². Zwolnicy tego poglądu wskazują, że w sytuacji, kiedy za szkodę

³⁴⁷ T. Dybowski, *Prawo...*, t. III, cz.1, s. 210.

³⁴⁸ Podobną rolę pełnią postanowienia na gruncie regulacji umowy ubezpieczenia (art. 826 §3 i art. 827 §1 KC), M. Kaliński, *Szkoda...*, s. 158.

³⁴⁹ Ibidem, s. 158.

³⁵⁰ A. Kędzierska-Cieślakowa, *Zagadnienie...*, s. 55.

³⁵¹ M. Matys, *Model...*, s. 325.

³⁵² P. Bucoń, *Odpowiedzialność cywilna...*, s. 26-27.

³⁵³ M. Matys, *Model...*, s. 325.

³⁵⁴ Ibidem, s. 325.

³⁵⁵ A. Kędzierska-Cieślakowa, *Zagadnienie...*, s. 55-56.

³⁵⁶ M. Kaliński, *Szkoda...*, s. 154; T. Dybowski, *Prawo...*, s. 211-212; P. Bucoń, *Odpowiedzialność cywilna...*, Warszawa 2008, s. 27.

³⁵⁷ A. Szpunar, *Uwagi o funkcjach odpowiedzialności odszkodowawczej*, „PiP”, 2003, z.1, s. 21.

³⁵⁸ A. Kędzierska – Cieślakowa, *Zagadnienie...*, s. 56-57.

³⁵⁹ Ibidem, s. 56-57.

³⁶⁰ T. Dybowski, *Prawo...*, s. 211-212.

³⁶¹ A. Kędzierska-Cieślakowa, *Zagadnienie...*, s. 56-57.

³⁶² Ibidem, s. 56-57.

zawinioną przez sprawcę odpowiedzialność ponosi osoba trzecia (np. bezosobowy fundusz), trudno liczyć na prewencyjne działanie prawa³⁶³. Inni juryści trafnie wskazują, że funkcja prewencyjna nie jest obca przepisom w odpowiedzialności na zasadzie ryzyka, ponieważ zaostrzona odpowiedzialność skłania zainteresowane podmioty do przedsięwzięcia specjalnych kroków zmierzających do zapobieżenia powstaniu szkody, aby uniknąć odpowiedzialności³⁶⁴. Mechanizm tego oddziaływania w skali społecznej zapobiega wzajemnemu wyrządzaniu szkód i na tym polega jego funkcja prewencyjna³⁶⁵. Wskazać należy, iż na realizację prewencji wpływają między innymi takie czynniki, jak wysokie koszty procesu³⁶⁶. W doktrynie słusznie przyjmuje się, że znaczenie funkcji prewencyjnej w obowiązującym ustawodawstwie jest ograniczone, albowiem funkcja ta ma charakter uboczny, posiłkowy i służebny względem kompensacji³⁶⁷. Rozwój instytucji ubezpieczeniowych wywołuje kurczenie się funkcji represyjnej a tym samym i funkcji prewencyjnej³⁶⁸. Kompensowanie szkody przez ubezpieczyciela nie działa ani represyjnie ani prewencyjnie w stosunku do sprawcy bądź potencjalnego sprawcy szkody³⁶⁹. Przyjmuje się, że represyjnie i prewencyjnie może działać tylko regres ubezpieczyciela w stosunku do sprawcy³⁷⁰. W niektórych tylko przypadkach funkcja ta uzyskuje pierwszorzędne znaczenie³⁷¹. Stwierdzić należy, iż główną funkcją w odpowiedzialności odszkodowawczej w Polsce jest funkcja kompensacyjna³⁷². Pozostałe funkcje w odpowiedzialności odszkodowawczej odgrywają rolę pomocniczą³⁷³. Funkcje represyjna i prewencyjna pełnią rolę uboczną i nie występują w każdym przypadku³⁷⁴. Funkcje te jednak wzajemnie się uzupełniają. Każda z nich wspomaga oddziaływanie pozostałych³⁷⁵. Funkcje kompensacyjna, represyjna i prewencyjna nie wyczerpują

³⁶³ Ibidem, s. 56-57.

³⁶⁴ T. Dybowski, *Prawo...*, s. 211-212.

³⁶⁵ Ibidem, s. 211-212.

³⁶⁶ M. Kaliński, *Szkoda...*, s. 157; K. Osajda, *Wielość funkcji zadośćuczynienia a zakres swobody sędziowskiej przy określeniu wysokości zadośćuczynienia*, [w:] *Współczesne problemy prawa zobowiązań*, red. Adam Olejniczak, Joanna Heberko, Agnieszka Pyrzyńska, Dorota Sokołowska, Warszawa 2015, s. 795.

³⁶⁷ Ibidem, s. 157; P. Bucoń, *Odpowiedzialność cywilna...*, Warszawa 2008, s. 27; K. Osajda, *Wielość funkcji...*, s. 795-796.

³⁶⁸ A. Kędzierska – Cieślakowa, *Zagadnienie...*, s. 58-59.

³⁶⁹ Ibidem, s. 58-59.

³⁷⁰ Ibidem, s. 58-59.

³⁷¹ Zob. szerzej: A. Ohanowicz, Glosa do wyr. SN. z dnia 17.02.1964 r., I CR 30/63, OSPiKA 1966, Nr 4. poz. 90, s.177. Art. 439 KC; A. Agopszowicz, *Obowiązek zapobieżenia szkodzie. Podstawa i zakres*. Wrocław 1978, s. 213; E. Łętowska, *Miarkowanie odszkodowania należnego zakładowi pracy za szkodę wyrządzoną przez pracownika*, „PiP” 1965, z. 8-9, s. 306; M. Kaliński, *Szkoda ...*, s. 157.

³⁷² M. Matys, *Model...*, s. 326; P. Bucoń, *Odpowiedzialność cywilna...*, Warszawa 2008, s. 26-27; A. Śmieja, *Funkcje deliktowej odpowiedzialności odszkodowawczej, Prawo zobowiązań - część ogólna*, [w:] *System Prawa Prywatnego*. t. 6, red. A. Olejniczak, wydanie 4, Warszawa 2023, s. 415-421.

³⁷³ A. Kędzierska – Cieślakowa, *Zagadnienie...*, s. 47.

³⁷⁴ Ibidem, s. 47.

³⁷⁵ T. Dybowski, *Prawo...*, s. 212.

całokształtu kierunków oddziaływania przepisów dot. odpowiedzialności odszkodowawczej³⁷⁶. Funkcje te jednak służą ochronie najszerzej rozumianej własności społecznej, indywidualnej oraz osobistej³⁷⁷.

Przepisy prawa cywilnego dot. odpowiedzialności odszkodowawczej powinny być w taki sposób konstruowane, aby zapewniały poszkodowanym pełną kompensację oraz w maksymalnym stopniu działały prewencyjne, zapobiegając przyszłym szkodom³⁷⁸.

W doktrynie przyjmuje się, że przez funkcję zadośćuczynienia należy rozumieć jej typowe oddziaływanie, kształtujące charakter instytucji oraz determinujące zasady przyznawania zadośćuczynienia³⁷⁹. Za tak pojmowaną funkcję zadośćuczynienia uznać należy kompensację³⁸⁰. Nawet jeżeli oczywistym jest, że z punktu widzenia sprawcy naruszenia konieczność świadczenia zadośćuczynienia może być odbierana jako sankcja (represja) lub może odwozić od dokonania działań, które zakwalifikowane będą jako naruszenie (prewencja)³⁸¹, to oddziaływanie represyjne albo prewencyjne stanowi jedynie pożądany lub niepożądany refleks, efekt uboczny zasadniczego działania kompensacyjnego³⁸².

Należy przyjąć, że na temat funkcji zadośćuczynienia w literaturze przedmiotu wykształciły się dwie zasadnicze teorie tj. teoria kary prywatnej oraz teoria kompensacyjna³⁸³. Zgodnie z teorią kary prywatnej celem zadośćuczynienia jest przede wszystkim ukaranie sprawcy, wymierzenie mu dolegliwości pieniężnej³⁸⁴. Zwolennicy tej teorii wskazują, że zadośćuczynienie pełni przede wszystkim funkcję represyjną³⁸⁵. Powołują się na dawno zamarłą już ideę kar prywatnych i związaną z nią ideę zemsty³⁸⁶. Poszkodowany uzyskuje więc rzekomo czysto moralną satysfakcję płynącą z ukarania sprawcy³⁸⁷. Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę jest karą³⁸⁸. Poszkodowany natomiast domaga się ukarania sprawcy, ponieważ pcha go do tego drzemiące na dnie jego duszy uczucie zemsty³⁸⁹. Przeciwnicy tej teorii słusznie podnoszą, że następuje zatarcie wyraźnych granic pomiędzy

³⁷⁶ Ibidem, s. 212.

³⁷⁷ Ibidem, s. 212.

³⁷⁸ A. Kędzierska-Cieślakowa, *Zagadnienie...*, s. 59.

³⁷⁹ M. Sekuła-Leleno, *Odpowiedzialność...*, s. 283. Zob. także wyr. SN z dnia 11.6.1971r., I CR 670/70, Legalis 15485.

³⁸⁰ J. Jastrzębski, *Kilka uwag o szkodzie niemajątkowej*, „Palestra”, 2005, s.32-33.

³⁸¹ Ibidem, s.32-33.

³⁸² M. Sekuła - Leleno, *Odpowiedzialność za szkodę niemajątkową ...*, s. 283.

³⁸³ A. Szpunar *Zadośćuczynienie ...*, Bydgoszcz 1999, s. 78; Z. Radwański, *Zadośćuczynienie pieniężne...*, Poznań 1956, s. 105 –116.

³⁸⁴ A. Szpunar *Zadośćuczynienie ...*, Bydgoszcz 1999, s. 78.

³⁸⁵ Ibidem, s. 78.

³⁸⁶ Z. Radwański, *Zadośćuczynienie...*, 1956, s. 107-108.

³⁸⁷ Ibidem, s.107-108; A. Szpunar *Zadośćuczynienie ...*, Bydgoszcz 1999, s. 78.

³⁸⁸ Ibidem, s.107-108.

³⁸⁹ Ibidem, s.107-108.

dwoma gałęziami prawa: karnego i cywilnego³⁹⁰. Osoba dopuszczająca się naruszenia będzie ponosić odpowiedzialność tylko w przypadkach, gdy można jej przypisać winę³⁹¹. Prowadzić to może do wyłączenia możliwości przyznania zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę przy zastosowaniu odpowiedzialności na zasadzie ryzyka bądź słuszności³⁹².

Zgodnie z założeniami teorii kompensacyjnej za pieniądze zawsze można uzyskać tego rodzaju przyjemności, które zdolne są rekompensować wszystkie, nawet najbardziej osobiste i intymne cierpienia człowieka³⁹³. Rozumowanie to zdradza nieograniczone zaufanie do mocy pieniądza, który rzekomo zdolny jest złagodzić wszelkie cierpienia człowieka³⁹⁴. Zgodnie z tą teorią suma pieniężna ma stanowić przybliżony ekwiwalent za szkodę niemajątkową doznaną przez poszkodowanego³⁹⁵. Ponadto powinna wynagrodzić poszkodowanemu doznane cierpienia fizyczne i psychiczne oraz utratę radości z życia³⁹⁶. Ułatwić mu także przezwyciężenie ujemnych przeżyć³⁹⁷. Dzięki temu zostaje przywrócona przynajmniej częściowo równowaga, która została zachwiana wskutek popełnienia przez sprawcę deliktu³⁹⁸. Zwolennicy teorii kompensacyjnej widzą w zadośćuczynieniu instytucję analogiczną do odszkodowania³⁹⁹. Zadośćuczynienie ma pełnić funkcję podobną do odszkodowania i powinno wykazywać porównywalne cechy prawne⁴⁰⁰. Różnicą jest osobisty charakter zadośćuczynienia, co prowadzi do wyłączenia tego roszczenia od dziedziczenia⁴⁰¹. Roszczenie o zadośćuczynienie może zostać przyznane niezależnie od winy sprawcy⁴⁰². Przy zasądzaniu zadośćuczynienia względy słuszności ogrywają istotną rolę⁴⁰³. Celem zadośćuczynienia jest wyrównanie wyrządzonej szkody niemajątkowej, nie zaś ukaranie sprawcy naruszenia⁴⁰⁴. Teoria ta w niniejszej pracy stanowi podstawę do prowadzenia dalszych wywodów na temat funkcji zadośćuczynienia pieniężnego. Teoria kompensacyjna w ujęciu doktryny i orzecznictwa zostanie poddana pogłębionej analizie przy problematyce dotyczącej funkcji zadośćuczynienia pieniężnego.

³⁹⁰ A. Szpunar *Zadośćuczynienie ...*, 1999, s. 78.

³⁹¹ M. Matys, *Model...*, s. 326.

³⁹² Ibidem, s. 326. Przeciwnikami stosowania tej teorii są m.in.: W. Czachórski, S. Garlicki, Z. Radwański, A. Szpunar.

³⁹³ Z. Radwański, *Zadośćuczynienie...*, 1956, s. 107; wyr. SN z dnia 08.12.1973 r., III CZP 37/73, Legalis nr 17569.

³⁹⁴ Ibidem, s. 107.

³⁹⁵ A. Szpunar *Zadośćuczynienie ...*, 1999, s. 78; III CZP 37/73, Legalis nr 17569.

³⁹⁶ Z. Radwański, *Zadośćuczynienie...*, 1956, s. 106.

³⁹⁷ Ibidem, s. 105.

³⁹⁸ A. Szpunar, *Zadośćuczynienie...*, 1999, s. 78.

³⁹⁹ Z. Radwański, *Zadośćuczynienie...*, 1956, s. 106.

⁴⁰⁰ M. Matys, *Model...*, s. 326.

⁴⁰¹ Ibidem, s. 326.

⁴⁰² Ibidem, s. 326.

⁴⁰³ A. Szpunar, *Zadośćuczynienie...*, 1999, s. 80.

⁴⁰⁴ M. Matys, *Model...*, s. 326.

Zaznaczyć należy, iż w piśmiennictwie i judykaturze występuje zgodne stanowisko, że zadośćuczynienie ma charakter kompensacyjny⁴⁰⁵.

Po przeprowadzonej analizie zasadnym jest przyjęcie teorii kompensacyjnej. Teoria ta jest elastyczna i dostosowana do obecnych potrzeb ewoluującej odpowiedzialności odszkodowawczej. Zauważyć należy generalną tendencję do zaostrzania przez polskiego ustawodawcę zasad odpowiedzialności. Rezygnuje on z zasady winy na rzecz zasady ryzyka ze względu na możliwość albo obowiązek ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej⁴⁰⁶. Praktyka taka przyczynia się pośrednio do zwiększenia pewności kompensacji w dwóch aspektach⁴⁰⁷. Występuje obniżenie wymagań dowodowych w porównaniu z odpowiedzialnością na zasadzie winy⁴⁰⁸. Zapewnione jest uzyskanie zadośćuczynienia od ubezpieczyciela niezależnie od wypłacalności podmiotu zobowiązanego na zasadach ogólnych⁴⁰⁹. Autor pracy nie przychyli się do teorii kary prywatnej ponieważ według niej naprawianie krzywdy jest możliwe tylko w przypadku przypisania winy sprawcy. Poszkodowani mogą nie otrzymać zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, gdy sprawcy zdarzenia niezostanie przypisana wina. Sprawca ponosi odpowiedzialność cywilną tylko na zasadzie winy a nie ryzyka czy słuszności. Po przeprowadzeniu rozważań w zakresie dwóch podstawowych teorii zadośćuczynienia, konieczne jest przeanalizowanie pozostałych funkcji, jakie realizuje zadośćuczynienie. W literaturze i judykaturze przyjmuje się, że zadośćuczynienie realizuje trzy podstawowe funkcje: kompensacyjną, represyjną oraz prewencyjno-wychowawczą. Ponadto w doktrynie występuje także funkcja satysfakcyjna, która dotyczy głównie zadośćuczynienia pieniężnego. Funkcja ta nie jest jednolicie interpretowana w piśmiennictwie naukowym⁴¹⁰. Pierwszy nurt wskazuje na szerokie ujmowanie kompensacji, zaliczając do niej również satysfakcję udzielaną poszkodowanemu⁴¹¹. Satysfakcja może wynikać z faktu, że naruszenie dobra osobistego

⁴⁰⁵ Por. Z. Radwański, *Zadośćuczynienie...*, Poznań 1956, s.105-116; A. Szpunar, *Zadośćuczynienie...*, 1999; A. Cisek, *Komentarz do art. 445KC*, [w:] *Komentarz do Kodeksu cywilnego* 2016, 901 i n.; W. Czachórski, [w:] *System prawa cywilnego*, t. III, cz. I, s. 687, G. Bieniek, *Komentarz do kodeksu cywilnego*, [w:] *Zobowiązania, Księga trzecia*, tom 1, red. G. Bieniek Warszawa 1999, s. 410-413, wyr. SN z dnia 19.07.1968 r., I PR 228/68, Lex nr 13977; wyr. SN z dnia 22.03.1978 r., IV CR 79/78, Legalis nr 20764; wyr. SN z dnia 22.04.1985 r., II CR 94/85, Legalis nr 24733; wyr. SN z dnia 18.04.1987r., IV CR 99/78, Legalis nr 20819; wyr. SN z dnia 10.06.1999 r., II UKN 681/98, Legalis nr 47791; wyr. SN z dnia 12.07.2002 r., V CKN 1114/00, Legalis nr 59803; wyr. TK z dnia 07.02.2005 r., 49/03, OTK 2005, nr 2, poz.13.

⁴⁰⁶ M. Sekuła-Leleno, *Odpowiedzialność...*, s. 285.

⁴⁰⁷ Ibidem, s. 285.

⁴⁰⁸ Ibidem, s. 285.

⁴⁰⁹ Ibidem, s. 285.

⁴¹⁰ A. Szpunar *Zadośćuczynienie ...*, Bydgoszcz 1999, s. 79.

⁴¹¹ Ibidem, s. 79.

poszkodowanego spotkało się z reakcją ze strony porządku prawnego⁴¹². Zgodnie z drugim poszkodowany powinien uzyskać satysfakcję, zadowolenie z ukarania sprawcy⁴¹³. Można stwierdzić, że występuje tu powiązanie z represją⁴¹⁴. Najbardziej trafny wydaje się być nurt pierwszy.

Funkcja kompensacyjna jest podstawową funkcją, jaką spełnia zadośćuczynienie pieniężne. Znajduje to potwierdzenie zarówno w doktrynie, jak i orzecznictwie⁴¹⁵. Można przyjąć, że najważniejszym celem, jakie spełnia zadośćuczynienie jest wynagrodzenie doznanej przez poszkodowanego szkody⁴¹⁶. Funkcja ta jest realizowana głównie wówczas, gdy kwota pieniężna może być traktowana przez samego poszkodowanego za adekwatną wobec doznanych cierpień⁴¹⁷. Oceny jej wysokości dokonuje, więc sam poszkodowany i to jedynie on może stwierdzić, czy zadośćuczynienie odpowiada rozmiarowi doznanej szkody i czy w pełni został naprawiony wyrządzony mu uszczerbek, a więc czy rzeczywiście przyznane świadczenie spełnia w konkretnym przypadku funkcję kompensacyjną⁴¹⁸. Nie może to jednak prowadzić do artykułowania dowolnych roszczeń; również takich, które w odczuciu społecznym mogłyby być uznane za zbyt wygórowane⁴¹⁹. Zasądzenie odpowiedniej sumy pieniężnej tytułem zadośćuczynienia za krzywdę ma przywrócić, na ile jest to możliwe, stan istniejący przed zdarzeniem wyrządzającym krzywdę⁴²⁰. W piśmiennictwie prezentowane jest także stanowisko, że zadośćuczynienie ma umożliwić poszkodowanemu uzyskanie satysfakcji w postaci lepszych warunków mieszkaniowych, wyższego poziomu życia, które korzystnie wpłynie na samopoczucie i zniweluje poczucie krzywdy⁴²¹. A. Szpunar opowiedział się za włączeniem w ramy funkcji kompensacyjnej satysfakcji, której doznaje poszkodowany wskutek tego, że naruszenie jego dobra osobistego

⁴¹² M. Matys, *Model...*, s. 325.

⁴¹³ Ibidem, s. 325. Szerzej: P. Granecki, *Odpowiedzialność sprawcy szkody niemajątkowej na podstawie art. 448 KC.*, „Studia Prawnicze”, Wrocław 2002, nr 0039-3312. 2002, z. 2, s. 110.

⁴¹⁴ M. Matys, *Model...*, s. 325.

⁴¹⁵ Tak: A. Śmieja, *Prawo zobowiązań...*, [w:] *System...*, t. 6, 2014, s. 734 i n., także: Z. Radwański, *Prawo zobowiązań...*, [w:] *System Prawa...*, t. III., 1981, s. 208 i n.; M. Masłowski, *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, Warszawa 1972, s. 1106; wyr. SN z dnia 26.02.1962 r., IV CR 902/61, OSNCP 1963, poz. 105; wyr. SN z dnia 24.04.1965 r., I PR 203/65, OPIKA 1966, poz. 92; wyr. SN z dnia 22.02. 1978 r., IV CR 79/78, Lex nr 8087.

⁴¹⁶ Wyrok SN z dnia 22.03.1978 r., IV CR 79/78, Lex nr 8087; wyr. SN z dnia 28.09.2001r., III CKN 427/00, Lex nr 52766.

⁴¹⁷ Wyrok SN z dnia 10.02.2021r., I PSKP 7/21, Legalis nr 2532370; wyr. SN z dnia 10.6.1999 r., II UKN 681/98, Legalis nr 47791.

⁴¹⁸ Wyrok SN z dnia 12.07.2002 r., V CKN 1114/00, Legalis nr 59803; wyr. TK z dnia 07.02.2005 r., 49/03, OTK 2005, nr 2, poz.13.

⁴¹⁹ I PSKP 7/21, Legalis nr 2532370.

⁴²⁰ I PSKP 7/21, Legalis nr 2532370.

⁴²¹ I PSKP 7/21, Legalis nr 2532370.

spotkało się z odpowiednią reakcją ze strony porządku prawnego⁴²². Autor trafnie podkreśla, że będzie to miało szczególne znaczenie w sytuacjach, w których naruszeniu uległy dobra takie jak chociażby: cześć⁴²³ czy sfera życia prywatnego⁴²⁴. Zgodnie z ugruntowanym stanowiskiem judykatury funkcja kompensacyjna w przypadku zadośćuczynienia powinna być ujmowana szeroko, nie ograniczając się jedynie do finansowych korzyści przysparzanych w majątku poszkodowanego⁴²⁵. W przypadku zadośćuczynienia kompensacja dokonuje się głównie w sferze psychicznej poszkodowanego⁴²⁶. Przywrócona zostaje pewna równowaga emocjonalna, naruszona przez doznane cierpienia psychiczne⁴²⁷. Jest to szczególnie ważne przy uszczerbku o charakterze niemajątkowym, gdzie pełna rekompensata nie jest możliwa do osiągnięcia⁴²⁸. Ocenie podlegają wartości niewymierne majątkowo, dlatego istotnym jest, aby poszkodowany odczuł nie tylko ekonomicznie, ale także w sferze psychiki prawidłowość zastosowanego środka⁴²⁹. Takie ujmowanie funkcji zadośćuczynienia pozwala na ścisłe powiązanie kompensacji z satysfakcją⁴³⁰. Podstawowym kryterium ustalającym wysokość zadośćuczynienia jest rozmiar cierpień doznanych przez poszkodowanego⁴³¹. Kompensacja nie może prowadzić do wzbogacenia poszkodowanego ani być nieodpowiednia w stosunku do doznanej krzywdy, ponieważ zasądzone świadczenie nie wypełnia wówczas w sposób prawidłowy przypisywanych mu zadań⁴³². Zadośćuczynienie powinno być adekwatne do rozmiaru szkody (krzywdy) doznanej przez poszkodowanego⁴³³. Ma stanowić odczuwalną ekonomicznie wartość majątkową⁴³⁴. Wysokość przyznanej sumy powinna być tak ukształtowana, aby z jednej strony stanowiła odzwierciedlenie doznanego uszczerbku, zaś z drugiej, mimo niepełnej kompensacji z uwagi na brak możliwości przywrócenia do stanu poprzedniego, była zauważalna i przynosiła poszkodowanemu satysfakcję⁴³⁵. Można uznać, że jeśli w przekonaniu poszkodowanego wysokość przyznanej mu tytułem zadośćuczynienia

⁴²² A. Szpunar, *Zadośćuczynienie...*, Bydgoszcz 1999, s. 79.

⁴²³ Cześć rozumiana jako godność osobista.

⁴²⁴ Ibidem, s.79.

⁴²⁵ Ibidem, s.79.

⁴²⁶ Wyrok SN z dnia 19.07.1968 r., I PR 228/68, Lex nr 13977.

⁴²⁷ I PSKP 7/21, Legalis nr 2532370.

⁴²⁸ I PSKP 7/21, Legalis nr 2532370.

⁴²⁹ I PSKP 7/21, Legalis nr 2532370.

⁴³⁰ I PSKP 7/21, Legalis nr 2532370.

⁴³¹ Wyrok SN dnia 12.07.2002 r., V CKN 1114/00, Legalis nr 59803; wyr. SN z dnia 22.03.1978 r., IV CR 79/78, Legalis nr 20764.

⁴³² A. Szpunar, *Zadośćuczynienie...*, 1999, s. 78-79.

⁴³³ Wyrok SN dnia 12.07.2002 r., V CKN 1114/00, Legalis nr 59803.

⁴³⁴ Wyrok SN z dnia 22.03.1978 r., IV CR 79/78, Legalis nr 20764; wyr SN z dnia 18.04.1987r., IV CR 99/78, Legalis nr 20819.

⁴³⁵ Wyrok SN z dnia 22.04.1985 r., II CR 94/85, Legalis nr 24733.

sumy pieniężnej będzie satysfakcjonująca, to – co do zasady - zastosowany środek spełnił także przypisywaną mu funkcję kompensacyjną⁴³⁶.

Funkcja represyjna zadośćuczynienia realizowana jest, jeśli jego wysokość jest adekwatna do nastawienia sprawcy krzywdy do czynu (stopnia winy)⁴³⁷. W judykaturze uznaje się większe nasilenie winy za okoliczność uzasadniającą przyznanie wyższego zadośćuczynienia⁴³⁸. Na wysokość zadośćuczynienia może wpływać także późniejsze zachowanie i postawa sprawcy krzywdy w stosunku do poszkodowanego⁴³⁹. Zadośćuczynienie może być zatem mniejsze, jeśli sprawca okazał żal i dobrowolnie podjął czynności mające na celu usunięcie skutków swojego działania⁴⁴⁰. Obowiązek zapłaty zadośćuczynienia dla sprawcy powinien stanowić odpowiednią sankcję do popełnionego czynu⁴⁴¹. Aby sankcja była dotkliwa, sąd przy orzekaniu powinien uwzględnić sytuację majątkową sprawcy⁴⁴². W literaturze zdecydowanie bardziej pozytywnie oceniane jest zachowanie sprawcy, który wywiązał się z powyżej wskazywanego obowiązku zapłaty natychmiast po wyrządzeniu szkody, niż podejmował działania już w trakcie procesu w celu zmniejszenia wysokości ewentualnie zasądanego zadośćuczynienia⁴⁴³. Przeciwno temu pogładowi wyrażonego przez P. Sobolewskiego opowiedział się A. Śmieja. Twierdzi on, że czynniki wymienione przez tego autora nie są miarodajne⁴⁴⁴. Po pierwsze, jeżeli główną funkcją odpowiedzialności za krzywdę jest funkcja kompensacyjna, to o wysokości zadośćuczynienia powinien decydować przede wszystkim rozmiar doznanej przez poszkodowanego krzywdy⁴⁴⁵. Po drugie, stopień winy sprawcy, w tym zwłaszcza okoliczność umyślnego naruszenia dobra osobistego, bardzo często w sposób istotny pogłębia negatywne odczucia po stronie doznającej szkody niemajątkowej⁴⁴⁶. W związku z czym

⁴³⁶ I PSKP 7/21, Legalis nr 2532370.

⁴³⁷ P. Sobolewski, *Komentarz do art. 448 KC*, red. W. Borysiak, Warszawa 2023, wyd. 32, Legalis 2024.

⁴³⁸ Wyrok SN z dnia 19.08.1980 r., IV CR 283/80, Legalis nr 22193; por. wyr. SN z dnia 16.4.2002r., V CKN 1010/0, Legalis nr 55210.

⁴³⁹ Wyrok SN z dnia 09.01.1978 r., IV CR 510/77, Legalis nr 20611, szerzej uzasadnienie do wyr. IV CR 510/77, „Nie bez znaczenia dla rozmiaru poczucia krzywdy jest w świetle art. 445 § 1 KC zachowanie się i postawa osoby odpowiedzialnej za szkodę wyrządzoną czynem niedozwolonym. Nieraz obojętne zachowanie się tej osoby wobec wyrządzonej szkody może pogłębić u pokrzywdzonego poczucie krzywdy w sytuacji, w której jednostka organizacyjna społecznej służby zdrowia (szpital), z której działalnością wiąże się dochodzone roszczenie o naprawienie szkody zawinionej przez lekarzy (art. 417 § 1 KC) nie przedsięwzięła żadnych starań o złagodzenie następstw szkody”.

⁴⁴⁰ P. Sobolewski, *Komentarz do art. 448 KC*, Warszawa 2013, red. K. Osajda, s.713; *Komentarz do art. 448 KC*, wydanie 32, Warszawa 2024, red. K. Osajda, Legalis 2024.

⁴⁴¹ Ibidem, s. 713.

⁴⁴² Uchwała SN z dnia 08.12.1973r., III CZP 37/73, Legalis nr 17569.

⁴⁴³ P. Sobolewski, *Komentarz...*, 2013, s. 713.

⁴⁴⁴ M. Śmieja, *Prawo...*, 2023, s. 783-784.

⁴⁴⁵ Ibidem, s. 784.

⁴⁴⁶ Ibidem, s. 784.

krzywda jest dla niej bardziej dotkliwa⁴⁴⁷. W tej sytuacji wyższa będzie wówczas również suma przyznana jej tytułem zadośćuczynienia⁴⁴⁸. Ten sam zarzut wolno podnieść wobec postulatu wzięcia pod uwagę zachowania się sprawcy po wyrządzeniu krzywdy, skoro może ono albo wpłynąć na złagodzenie przykrych doznań poszkodowanego, albo na ich zintensyfikowanie. W tym ostatnim przypadku krzywda będzie większa, a tym samym wyższa będzie również kwota przyznana tytułem zadośćuczynienia⁴⁴⁹. W istocie idzie zatem o prawidłową realizację funkcji kompensacyjnej, co tylko pośrednio wiąże się ze stopniem dolegliwości sprawionej sprawcy⁴⁵⁰. Szerzej problematyka dotycząca funkcji represyjnej została poddana analizie przy funkcjach odpowiedzialności odszkodowawczej.

Funkcja prewencyjno-wychowawcza zadośćuczynienia realizowana jest w przypadkach, gdy kwota ustalonego zadośćuczynienia jest proporcjonalna do stopnia potępienia zachowania sprawcy krzywdy w odbiorze społecznym⁴⁵¹. Przyznanie przez sąd zadośćuczynienia powinno powstrzymać sprawcę od dalszych naruszeń wartości niemajątkowych, a jednocześnie stanowić jasne przesłanie dla innych potencjalnych naruszczyieli, że działania takie są negatywnie odbierane przez społeczeństwo i mogą się spotkać z określoną reakcją organów państwa⁴⁵².

Przyjmuje się w piśmiennictwie i orzecznictwie, że zarówno funkcja prewencyjno-wychowawcza zadośćuczynienia, jak i funkcja represyjna stanowią jedynie uzupełnienie kluczowej funkcji kompensacyjnej⁴⁵³. Głównym celem zadośćuczynienia jest wynagrodzenie krzywdy i uzyskanie przez poszkodowanego satysfakcji, która korzystnie wpływa na jego samopoczucie i pozwala mu zniwelować negatywne przeżycia wywołane deliktem⁴⁵⁴.

A. Śmieja trafnie stwierdzi, że niewłaściwe jest na pierwszy plan wysuwać kompensacyjne znaczenie zadośćuczynienia, nie dostrzegając, że w jakimś mierze obowiązek naprawienia szkody niemajątkowej pełni także funkcję prewencyjną⁴⁵⁵. Uwidacznia się to zwłaszcza w przypadku naruszenia tego typu dóbr osobistych, jak cześć, sfera prywatności

⁴⁴⁷ Ibidem, s. 784.

⁴⁴⁸ Ibidem, s. 784.

⁴⁴⁹ Ibidem, s. 784.

⁴⁵⁰ Ibidem, s. 784.

⁴⁵¹ P. Sobolewski, *Komentarz...*, 2013, s. 713 oraz *Komentarz do art. 448 KC*, Warszawa 2024, Legalis 2024.

⁴⁵² A. Hyla, *Istota zadośćuczynienia oraz czynniki wpływające na jego wysokość*, „Studia prawnicze” 2020 nr 2, (222), s. 108. Szerzej: I. Dyka, *Zasady przyznawania i ustalania wysokości zadośćuczynienia pieniężnego w razie naruszenia dobra osobistego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego”, nr 3/2001, s. 637.

⁴⁵³ A. Hyla, *Istota zadośćuczynienia...*, s. 108.

⁴⁵⁴ Ibidem, s. 108.

⁴⁵⁵ M. Śmieja, *Prawo...*, Warszawa 2023 r., s. 784.

czy tajemnica korespondencji⁴⁵⁶. Ponadto autor wskazuje, że fakt nałożenia na osobę odpowiedzialną za szkodę niemajątkową określonej, często znacznej dolegliwości majątkowej, może tu mieć w wielu sytuacjach większe znaczenie zapobiegawcze⁴⁵⁷. Zarówno z punktu widzenia prewencji szczególnej, jak i ogólnej, aniżeli zastosowanie wobec sprawcy środków przewidzianych w art. 24 KC⁴⁵⁸. Tym bardziej, że w praktyce unika on najczęściej ewentualnej odpowiedzialności karnej z tego tytułu⁴⁵⁹.

Kolejny ciekawy pogląd na temat szerokiego ujmowania funkcji zadośćuczynienia wyraził K. Osajda. Autor ten broni tezy, że tak jak katalog dóbr osobistych jest zróżnicowany, tak również nie należy poszukiwać jednej, głównej funkcji, jaką ma pełnić zadośćuczynienie jako środek majątkowej ochrony dóbr osobistych⁴⁶⁰. Raczej, w zależności od rodzaju i sposobu naruszenia dobra osobistego, zadośćuczynieniu trzeba przypisać inną funkcję⁴⁶¹. Jurysta dostrzega wyraźną różnicę między przypadkami, gdy naruszenie nie ma związku z działalnością prowadzoną przez naruszydiciela, której celem miałyby być osiągnięcie zysków, wynikającego m.in. właśnie z naruszeń dóbr osobistych⁴⁶². Od sytuacji, gdy do naruszenia dóbr osobistych dochodzi z premedytacją, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, i jest to właściwe dla sposobu prowadzenia działalności przez naruszydiciela⁴⁶³. W pierwszym przypadku zadośćuczynienie ma służyć przede wszystkim ochronie niemajątkowych interesów poszkodowanego⁴⁶⁴. Autor słusznie twierdzi, że zadośćuczynienie przy szkodzie niemajątkowej nie jest w stanie skompensować doznanych przez poszkodowanego uszczerbków ponieważ nie da się ich wyrazić w pieniądzu, to może dostarczyć mu surogatu – przyjemności, satysfakcji⁴⁶⁵. Stąd funkcję pełnioną wówczas przez zadośćuczynienie najbardziej oddaje pojęcie funkcja satysfakcyjna⁴⁶⁶. Jego zastosowanie właściwie opisuje naturę i cel zasądzenia zadośćuczynienia⁴⁶⁷. Nie nadając mu cech represyjnych i wyraźnie odróżnia je od odszkodowania, dla którego prawidłowe jest pełnienie funkcji kompensacyjnej⁴⁶⁸. Przyjęcie, że w niniejszym przypadku zadośćuczynienie spełnia

⁴⁵⁶ Ibidem, s. 784.

⁴⁵⁷ Ibidem, s. 784.

⁴⁵⁸ Ibidem, s. 784.

⁴⁵⁹ Ibidem, s. 784.

⁴⁶⁰ K. Osajda, *Wielość funkcji...*, s.795.

⁴⁶¹ Ibidem, s. 795.

⁴⁶² Ibidem, s. 795.

⁴⁶³ Ibidem, s. 795.

⁴⁶⁴ Ibidem, s. 795.

⁴⁶⁵ Ibidem, s. 795.

⁴⁶⁶ Ibidem, s. 795.

⁴⁶⁷ Ibidem, s. 795.

⁴⁶⁸ Ibidem, s. 795.

przed wszystkim funkcję satysfakcyjną, winno znaleźć swój wyraz w jego wysokości⁴⁶⁹. Autor wskazuje, że wysokość powinna zostać zindywidualizowana w odniesieniu do osoby, której szkoda dotyczy⁴⁷⁰. Ponadto należy uwzględnić rodzaj naruszonego dobra (interesu), charakter i intensywność tego naruszenia, jego skutki, a zwłaszcza to, jaka kwota, uwzględniając sytuację majątkową, życiową i oczekiwania poszkodowanego da mu satysfakcję i pozwoli zakupić przyjemność w zamian za doznany uszczerbek niemajątkowy⁴⁷¹. W drugim natomiast przypadku inną funkcję powinno pełnić zadośćuczynienie, gdy naruszenia dóbr osobistych dokonuje przedsiębiorca w ramach prowadzenia działalności gospodarczej, gdzie to naruszenie prowadzi do osiągnięcia zysku⁴⁷². W tym przypadku przypisywanie zadośćuczynieniu funkcji satysfakcyjnej byłoby dysfunkcjonalne⁴⁷³. Dawałoby pożądaną satysfakcję poszkodowanemu, to paradoksalnie sprzyałoby dalszemu naruszaniu dóbr osobistych przez naruszydiciela⁴⁷⁴. Autor trafnie zauważa, iż z ekonomicznego punktu widzenia opłacalnym byłoby dla przedsiębiorcy naruszać dobra osobiste i wypłacać z tego tytułu zadośćuczynienie⁴⁷⁵. Chodziłoby tutaj o proceder polegający na Osiąganiu zysku z tytułu działalności polegającej m.in. na naruszaniu dóbr osobistych⁴⁷⁶. Zadośćuczynienie w tym przypadku powinno pełnić przede wszystkim funkcję prewencyjną, zapobiegającą dalszemu naruszeniu dóbr osobistych poszkodowanego lub innych podmiotów⁴⁷⁷. Zadośćuczynienie, aby pełniło funkcję prewencyjną to musi zniechęcać naruszydiciela do naruszenia dóbr osobistych⁴⁷⁸. Autor twierdzi, że ryzyko zapłacenia zadośćuczynienia musi być wyższe niż zysk uzyskiwany z naruszenia dobra osobistego⁴⁷⁹. W przypadku, gdy naruszenie dobra osobistego przestanie przynosić korzyści majątkowe, a zacznie generować straty, to powinno zniechęcać do naruszeń i przez to im zapobiegać⁴⁸⁰. Przyjęcie, że zadośćuczynienie w opisywanych okolicznościach pełni funkcję prewencyjną powinno wyraźnie wpływać na jego wysokość⁴⁸¹. Przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia nie powinno się brać pod uwagę czynników leżących po stronie

⁴⁶⁹ Ibidem, s. 795.

⁴⁷⁰ Ibidem, s. 795.

⁴⁷¹ Ibidem, s. 795.

⁴⁷² Ibidem, s. 795.

⁴⁷³ Ibidem, s. 795.

⁴⁷⁴ Ibidem, s. 795.

⁴⁷⁵ Ibidem, s. 795.

⁴⁷⁶ Ibidem, s. 795.

⁴⁷⁷ Ibidem, s. 795.

⁴⁷⁸ Ibidem, s. 795.

⁴⁷⁹ Ibidem, s. 795.

⁴⁸⁰ Ibidem, s. 795.

⁴⁸¹ Ibidem, s. 795.

poszkodowanego, tylko po stronie naruszydciela⁴⁸². W konsekwencji powinien się liczyć dochód uzyskiwany przez naruszydciela, a zadośćuczynienie ma być od niego wyższe⁴⁸³. Przy dużej skali działania naruszydcieli, zadośćuczynienie powinno być znaczące – o wiele wyższe niż wówczas, gdy pełni funkcję satysfakcyjną⁴⁸⁴. Słusznie autor zauważa, że zadośćuczynienie pełni wiele funkcji, albowiem jest faktem i rezultatem różnorodności dóbr osobistych⁴⁸⁵. Nie należy dążyć do ujednolicenia funkcji tej instytucji, a raczej zachować jej elastyczność⁴⁸⁶. Konieczne jest poszerzenie kompetencji sądu w postępowaniu o zapłatę zadośćuczynienia⁴⁸⁷. *De lege ferenda* należałoby wyposażyć sąd w analogiczne uprawnienia, jakie posiada poszkodowany na podstawie art. 448 KC⁴⁸⁸. Poszkodowany na podstawie tego przepisu może domagać się zapłaty zadośćuczynienia na swoją rzecz lub na wskazany przez siebie cel społecznie użyteczny⁴⁸⁹. Uprawnienie takie byłoby zgodne z charakterem instytucji zadośćuczynienia, które należy do tzw. prawa sędziowskiego⁴⁹⁰. Sąd może zdecydować czy w ogóle przyznać zadośćuczynienie⁴⁹¹. Powinien mieć tym bardziej prawo kierując się funkcjami pełnionymi przez zadośćuczynienie zasądzić w części to roszczenie na rzecz poszkodowanego (aby spełniło funkcję satysfakcyjną) a w części na cel społecznie użyteczny (aby mogło spełnić funkcję prewencyjną)⁴⁹². Przyznanie tego uprawnienia dla sądów mogłoby rozwiązać występujące w orzecznictwie dysproporcje dotyczące wysokości przyznawanych kwot tytułem zadośćuczynienia za naruszenie różnych dóbr osobistych⁴⁹³. Ponadto mogłoby to spowodować skuteczniejsze realizowanie funkcji prewencyjnej zadośćuczynienia⁴⁹⁴. Nadto mogłoby to zmniejszyć liczbę naruszeń dóbr osobistych przez przedsiębiorców prowadzących działalność gospodarczą w ramach tej aktywności zawodowej⁴⁹⁵.

Pogląd K. Osajdy należy uznać za trafny. Ponadto podkreślić należy, że nie każde naruszenie dóbr osobistych będzie wyczerpywać znamiona czynu zabronionego według przepisów Kodeksu karnego bądź innych ustaw szczególnych. W niektórych przypadkach

⁴⁸² Ibidem, s. 795.

⁴⁸³ Ibidem, s. 795.

⁴⁸⁴ Ibidem, s. 795-796.

⁴⁸⁵ Ibidem, s. 797.

⁴⁸⁶ Ibidem, s. 797.

⁴⁸⁷ Ibidem, s. 797.

⁴⁸⁸ Ibidem, s. 797.

⁴⁸⁹ Ibidem, s. 797.

⁴⁹⁰ Ibidem, s. 797.

⁴⁹¹ Ibidem, s. 797.

⁴⁹² Ibidem, s. 797.

⁴⁹³ Ibidem, s. 797.

⁴⁹⁴ Ibidem, s. 797.

⁴⁹⁵ Ibidem, s. 797.

może to uniemożliwić podciągnięcie sprawcy do odpowiedzialności karnej i ukaranie go. Pomijanie z pola widzenia innych funkcji zadośćuczynienia poza kompensacyjną należy uznać za niewłaściwe praktykę. Zadośćuczynienie w takim przypadku może nie realizować celów do których ta instytucja ta została skonstruowana. W pełni należy podzielić stanowisko A. Śmiei, że wysuwając na plan pierwszy kompensacyjny charakter zadośćuczynienia przy obowiązku naprawienia szkody niemajątkowej, nie można tracić z pola widzenia funkcji prewencyjnej, jaką pełni zadośćuczynienie, co jest widoczne przy naruszeniu dóbr osobistych takich jak: cześć, sfera prywatności, tajemnica korespondencji⁴⁹⁶. Nałożenie na osobę odpowiedzialną za szkodę niemajątkową określonej dolegliwości majątkowej może mieć większe znaczenie zapobiegawcze⁴⁹⁷.

Właściwym zatem rozwiązaniem jest przyjęcie szerokiego ujmowania funkcji zadośćuczynienia w odpowiedzialności deliktowej bez ograniczania się tylko do poszczególnych ich funkcji. Zadośćuczynienie za doznaną krzywdę w KC powinno pełnić trzy funkcje: kompensacyjną⁴⁹⁸, uboczne represyjną i prewencyjno-wychowawczą.

Natomiast zadośćuczynienie za zmarnowany urlop pełni funkcję kompensacyjną. Zadośćuczynienie to w pierwszej kolejności powinno zrekompensować podróżnemu szkodę niemajątkową w postaci zmarnowanego urlopu wynagrodzić stres, doznane przykrości, zdenerwowanie, wszystkie negatywne odczucia, jakich doznał podróżny w związku z niewykonaniem bądź nienależytym wykonaniem umowy o imprezę turystyczną. Należy wykluczyć funkcję represyjną tego zadośćuczynienia, ponieważ funkcja ta uzyskuje samodzielność jedynie w tych obszarach, gdy przepisy prawa uzależniają odpowiedzialność cywilną od stopnia winy dłużnika. Organizatorzy usług turystycznych prowadzą zazwyczaj działalność gospodarczą w formie spółek kapitałowych⁴⁹⁹ np. spółek z ograniczoną odpowiedzialnością, spółek akcyjnych, co przysłania indywidualną odpowiedzialność osób fizycznych odpowiedzialnych za naruszenia postanowień umowy. Pokreślić należy, że organizator usług turystycznych ponosi odpowiedzialność z tytułu niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy o imprezę turystyczną w stosunku do podróżnych na zasadzie ryzyka a nie winy. Ponadto ubezpieczyciel przejmuje proces likwidacji szkody na podstawie umowy ubezpieczenia i OWU (Ogólnych warunków ubezpieczenia) i wypłaca

⁴⁹⁶ M. Śmieja, *Prawo zobowiązań...*, Warszawa 2023 r., s. 784.

⁴⁹⁷ Ibidem, s. 784.

⁴⁹⁸ Pełni funkcję główną.

⁴⁹⁹ Zob. np. Itaka Holdings sp. z o.o. z siedzibą w Opolu, Rainbow Tours S.A. z siedzibą w Łodzi, Exim Tours (EXIM S.A. z siedzibą w Warszawie).

roszczenia odszkodowawcze w postaci odszkodowania, zadośćuczynienia⁵⁰⁰. W przypadku, gdy organizator naprawi szkodę z własnych środków to uzyska zwrot tej kwoty od ubezpieczyciela. Należy zauważyć, że uwypukla się tu funkcja repartycyjna. Ciężar ekonomiczny szkody przeniesiony jest na ubezpieczyciela. Obowiązek naprawienia szkody nie spoczywa tylko na organizatorze usług turystycznych tylko na jego ubezpieczycielu. Funkcję prewencyjno-wychowawczą należy także odrzucić jako samodzielną funkcję zadośćuczynienia za zmarnowany urlop. Nie można jej jednak wykluczyć jako uboczny rezultat działania funkcji kompensacyjnej. Prawidłowa realizacja funkcji kompensacyjnej może w niektórych przypadkach zniechęcać organizatorów turystyki do dokonywania naruszeń postanowień umowy o imprezę turystyczną i oddziaływać prewencyjnie na przyszłego naruszcyciela.

Należy zauważyć, że judykatura przy przyznawaniu zadośćuczynienia za zmarnowany urlop posiłkuje się dorobkiem orzecznictwa dot. zadośćuczynienia za doznaną krzywdę z odpowiedzialności deliktowej o czym poniżej.

W doktrynie i orzecznictwie występują trudności z wykazaniem wysokości poniesionej szkody niemajątkowej w postaci zmarnowanego urlopu⁵⁰¹. Przyjmuje się, że wysokość zadośćuczynienia powinna być określona zgodnie z zasadami rozsądku i umiaru, adekwatnie do okoliczności, by nie narazić się na zarzut, że przyznana kwota tytułem zadośćuczynienia spowoduje wzbogacenie się podróżnego⁵⁰². Zadośćuczynienie ma charakter kompensacyjny, co oznacza, że z jednej strony ma służyć złagodzeniu doznanej krzywdy, z drugiej zaś nie może być źródłem wzbogacenia⁵⁰³. Nie powinno być wygórowane

⁵⁰⁰ Zob. szerzej: Jakub J. Szczerbowski, Umowę w postaci elektronicznej, ewolucję formy umowy ubezpieczenia, automatyzację procesów zawierania umów, digitalizację ubezpieczenia – wybrane aspekty procesowe, Jakub J. Szczerbowski, *InsurTech Nowe technologie w branży ubezpieczeń*, Warszawa 2023, s.167-179. Zob. także w tej monografii: M. Załucki, *wykorzystania nowych technologii w zakresie dochodzenia roszczeń odszkodowawczych*, s. 377-387. Autor ten trafnie zauważa wykorzystywanie nowych technologii także w branży ubezpieczeniowej. Twierdzi, że spory odszkodowawcze będą rozstrzygane w sposób zautomatyzowany z czym należy się w pełni zgodzić.

⁵⁰¹ M. Nesterowicz, *Prawo...*, t.7, [w:] *System...*, 2018, s. 1176-1181; wyr. SO w Gliwicach z dnia 28.01.2015r., III Ca 1492/14, Legalis nr 2029814; wyr. SO w Gdańsku z dnia 06.07.2016 r., III Ca 406/16, Legalis nr 1580885; wyr. SR w Opolu z dnia 29.12.2016 r., sygn. akt IX C 1569/16, Legalis nr 2158020; wyr. SR w Toruniu z dnia 14.03.2017 r., XC 1382/16, Legalis nr 2024132, wyr. SR dla Warszawy-Mokotowa w Warszawie z dnia 21.09.2021 r., I C 3725/19, Legalis nr 2681231; Wyr. SR dla Warszawy-Mokotowa w Warszawie z dnia 26.01.2022 r., I C 3242/20, Legalis nr 2687850.

⁵⁰² L. Ćwikła, *Wpływ dorobku prawa UE na zmiany linii orzeczniczej sądów polskich w sprawach dotyczących odpowiedzialności organizatora turystyki za tzw. zmarnowany urlop*, [w:] *Sądownictwo polskie wobec dorobku prawa UE*, Lublin 2015, s. 195-196. Zob. także A. Koronkiewicz –Wiórek, *Zmarnowany urlop w praktyce – kilka uwag na tle orzecznictwa sądów wrocławskich*, „Rejent”, nr 6/2009, s. 69-73.

⁵⁰³ Wyrok SN z dnia 07.01.2000 r., II CKN 651/98, Legalis nr 354559; wyr. SN z dnia 29.05.2008 r., II CSK 78/08, Legalis nr 133158.

ani zbyt niskie⁵⁰⁴. Należy podkreślić, że niskie kwoty tytułem zadośćuczynienia będą korzystne dla organizatorów natomiast zbyt wysokie dla podróżnych. Organizatorzy będą mogli naruszać postanowienia umowy bez ponoszenia dotkliwych konsekwencji finansowych, wliczać roszczenia odszkodowawcze w cenę wycieczki. Podróżni natomiast mogą podejmować bezzasadne próby uzyskania roszczeń w postaci odszkodowania, zadośćuczynienia, vouchera na zakup wycieczki. Zadośćuczynienie powinno być odpowiednie do powstałych niedogodności u turysty. W orzecznictwie przyjmuje się, że cena wycieczki nie powinna mieć wpływu na ustalenie wysokości przyznanego zadośćuczynienia za zmarnowany urlop tylko stopień zawinienia organizatora, rozmiar dyskomfortu doznanego u podróżnego⁵⁰⁵. Ponadto roszczenie to może przysługiwać nawet w przypadku zmarnowania jednego dnia z kilkudniowego pobytu⁵⁰⁶. Należy podkreślić, że wycena kwoty zadośćuczynienia pieniężnego zależy od indywidualnej oceny sądu⁵⁰⁷. Proces ten nie jest oparty na formalnych zasadach⁵⁰⁸. Po przeprowadzeniu badań należy przyjąć, że na rozmiar dyskomfortu oraz wysokość zadośćuczynienia za zmarnowany urlop mają wpływ różne niedogodności. Pierwszą grupę stanowią niedogodności związane z transportem podróżnych do miejsca rozpoczęcia i zakończenia imprezy np. wielogodzinne opóźnienia w transporcie samochodowym bądź lotniczym z winy organizatora, utrata bagażu, transport pojazdami bez klimatyzacji w upalne dni⁵⁰⁹. Do drugiej grupy można zaliczyć niedogodności związane z pobytem w hotelu o zbyt niskim standardzie⁵¹⁰. Hotel może być zbyt daleko położony od plaży bądź od basenu hotelowego. Ponadto może on nie spełniać standardów, które oferował organizator np.: brudne, zagrzybione pokoje, brak klimatyzacji, atrakcji hotelowych, posiłków robactwo, niesmaczne jedzenie, zatrucie pokarmowe w hotelu⁵¹¹. Do trzeciej grupy należy

⁵⁰⁴ Wyrok SN z dnia 09.07.1970 r., III PRN 39/70, OSNCP 1971/3/53. Szerzej: wyr. SN z dnia 18.11.2004 r., I CK 219/04, Legalis nr 208587; wyr. SN z dnia 16.04.2015r., I CSK 434/14, Legalis nr 1260024.

⁵⁰⁵ Wyrok SO w Lublinie z dnia 14.04.2011r., II Ca 122/11, https://um.warszawa.pl/documents/54646/2121364/orzeczenie_so_w_lublinie_ii_ca_122_11.pdf/41d8931f-70e3-76d8-d18f44be033bf9a6?t=1634500036146, (dostęp: 26.02.2024r.).

⁵⁰⁶ II CA 122/11.

⁵⁰⁷ Postanowienie SN z dnia 05.07.2005 r., II KK54/05; wyr. SA w Poznaniu z dnia 09.08.2006 r., I ACa 161/06, Lex nr 278433.

⁵⁰⁸ II KK54/05; I ACa 161/06. Zob. szerzej: wyrok SN z dnia 25. 02. 2021 r. III PSKP 7/21, Legalis nr 2552405; wyr. SA w Łodzi z dnia 06.03.2019 r., I ACA 563/18, Legalis nr 2784104; wyr. SA w Katowicach z dnia 05.11.2019 r., V ACa 156/18, Legalis 2470776; wyr. SA w Szczecinie z dnia 24.09.2019 r., I ACa 403/19, Legalis 2277012; wyr. SA w Lublinie z dnia 12.05.2020 r., I ACa 117/20, Legalis nr 2449781; wyr. SO w Łodzi z dnia 23.07.2020 r., III Ca 291/20, Legalis 2555796; wyr. SO w Kaliszu z dnia 24.07.2020 r., I C 419/18, Legalis nr 2591224; wyr. SR Lublin–Zachód w Lublinie z dnia 30.10.2020 r., I C 749/20, Legalis nr 2599234; wyr. SA w Gdańsku z dnia 18.11.2020 r., V ACA 448/20, Legalis nr 2526216; wyr. SR dla Warszawy-Mokotowa w Warszawie z dnia 26.01.2022 r., I C 3242/20, Legalis nr 2687850.

⁵⁰⁹ Wyr. SO w Gliwicach z dnia 28.01.2015 r., III Ca 1492/14, Legalis nr 2029814.

⁵¹⁰ III Ca 1492/14, Legalis nr 2029814.

⁵¹¹ III Ca 1492/14, Legalis nr 2029814.

zaliczyć niedogodności związane z narażeniem na niebezpieczeństwo podróży poprzez zorganizowanie wyjazdu w miejsca objęte zamieszkami i walkami, niezorganizowanie przewidzianej w programie wycieczki, stanowiącej główny cel wyjazdu podróжного⁵¹². Powyższy podział został przyjęty przez autora tylko na potrzeby niniejszej pracy. Badając problematykę zadośćuczynienia za zmarnowany urlop należy także poruszyć procedurę dotyczącą egzekwowania tego roszczenia przed sądem powszechnym. Po przeprowadzeniu analizy wybranego orzecznictwa można przyjąć, że procesy sądowe są długotrwałe oraz kosztowne. Na podstawie (podróżnym) spoczywa w całości obowiązek dowodowy. Musi on bowiem na podstawie dowodów z dokumentów np. dokumentacji fotograficznej oraz osobowych źródeł dowodowych, udowodnić swoje roszczenia co do zasady i wysokości. Powód może występować samodzielnie przed sądem bądź skorzystać z usług profesjonalnego pełnomocnika. Ponadto powód zobowiązany jest uiścić opłaty sądowe i pokryć pozostałe koszty procesu, koszty pełnomocnika procesowego bądź wystąpić do sądu o zwolnienie go z kosztów sądowych na podstawie oświadczenia o stanie majątkowym i rodzinnym. Należy zauważyć, iż w niektórych przypadkach przyznawane kwoty tytułem zadośćuczynienia oraz kosztów procesu oraz zastępstwa procesowego są niewspółmierne do poczynionych przez podróżnego nakładów związanych z procesem sądowym. Podróżny po procesie trwającym rok kalendarzowy uzyskuje zadośćuczynienie w kwocie 500 zł⁵¹³ bądź 1.000 zł⁵¹⁴ oraz koszty zastępstwa procesowego w kwocie 270 zł⁵¹⁵.

⁵¹² Wyr. SO w Gliwicach z dnia 28.01.2015 r., III Ca 1492/14, Legalis nr 2029814 (powód uzyskał kwotę 2.000 zł tytułem zadośćuczynienia). SO w Gdańsku przyjął, że niedowieszenie podróжного bagażu w miejsce rozpoczęcia imprezy stanowi szkodę niemajątkową w postaci dyskomfortu psychicznego. Ponadto sąd ten przyznał tytułem zadośćuczynienia na rzecz jednej powódki kwotę 2.413 zł i 1.000 zł dla drugiej, wyr. SO w Gdańsku z dnia 06.07.2016 r., III Ca 406/16, Legalis nr 1580885. SR w Opolu zasądził kwotę 500 zł, wyr. z dnia 29.12.2016 r., IX C 1569/16, Legalis nr 2158020. SR w Toruniu kwotę 1.270 zł, wyr. 14.03.2017 r., XC 1382/16, Legalis nr 2024132. SR dla Warszawy-Mokotowa w Warszawie kwotę 1.000 zł, wyr. z dnia 21.09.2021 r., C 3725/19, Legalis nr 2681231. SR dla Warszawy-Mokotowa w Warszawie (po 6.000 zł na rzecz dorosłych uczestników i po 1.500 zł na rzecz małoletnich dzieci), wyr. z dnia 26.01.2022 r., I C 3242/20, Legalis nr 2687850. Po przeanalizowaniu w/w wymienionego orzecznictwa można przyjąć z dużą dozą ostrożności, że przyznane kwoty tytułem zadośćuczynienia za zmarnowany urlop kształtują się w granicach od 500 zł do 6.000 zł na rzecz jednego powoda. W przypadku osób pełnoletnich są znacznie wyższe a w przypadku małoletnich niższe.

⁵¹³ Zob. wyr. SR w Opolu z dnia 29.12.2016 r., IX C 1569/16, Legalis nr 2158020, (500 zł tytułem zadośćuczynienia, 100 zł tytułem kosztów sądowych, czas trwania procesu około 1 roku).

⁵¹⁴ Zob. wyr. SR w Toruniu z dnia 14.03.2017 r., XC 1382/16, Legalis nr 2024132, (1.270 zł tytułem zadośćuczynienia, czas trwania procesu około 2 lat, powódka została zwolniona z kosztów sądowych); wyr. SR dla Warszawy-Mokotowa w Warszawie z dnia 21.09.2021 r., I C 3725/19, Legalis nr 2681231, (1.000 zł tytułem zadośćuczynienia, 144 zł koszty sądowe, czas trwania procesu około 2 lat).

⁵¹⁵ Zob. w jakiej wysokości przysługują koszty zastępstwa procesowego przy sprawach o zapłatę: Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych, Dz. U. z 2015 r. poz.1804 z późn. zm. Szerzej: §1- do 500 zł - 90 zł; 2) powyżej 500 zł do 1500 zł - 270 zł; 3) powyżej 1500 zł do 5000 zł - 900 zł; 4) powyżej 5000 zł do 10 000 zł - 1800 zł; 5) powyżej 10 000 zł do 50 000 zł - 3600 zł; 6) powyżej 50 000 zł do 200 000 zł - 5400 zł; 7) powyżej 200 000 zł do 2 000 000 zł - 10 800 zł; 8) powyżej 2 000 000 zł do 5 000 000 zł - 15 000 zł; 9) powyżej 5 000 000 zł - 25 000 zł.

Można z dużą dozą ostrożności przyjąć, że kwoty tytułem zadośćuczynienia przyznane przez sądy wynoszą od 600 zł do 6.000 zł na 1 podróznego. W związku z powyższym rodzi się pytanie czy uzyskane zadośćuczynienie w kwocie niewspółmiernej do poniesionych strat i kosztów, uzyskane po długoletnim procesie, spełniło swoje funkcje. Warto zaryzykować stwierdzenie, że mogło jednak nie tych funkcji nie spełnić w każdym przypadku. Kwota 500 zł mogła nie dostarczyć odpowiedniej satysfakcji podróznemu, o działaniu prewencyjnym także nie może być mowy. Symboliczne kwoty tytułem zadośćuczynienia mogą nie realizować we właściwy sposób podstawowej funkcji kompensacyjnej zadośćuczynienia za zmarnowany urlop.

Na tym etapie badań należy zasygnalizować, że może warto rozważyć nową konstrukcję prawną dot. zadośćuczynienia za zmarnowany urlop zbliżoną do art. 448 KC⁵¹⁶. Konstrukcja ta umożliwiłaby zasądzenie części kwoty tytułem zadośćuczynienia na rzecz podróznego a część na wskazany przez niego cel użyteczny - spełniając funkcję prewencyjną. Pozwoliłoby to uniknąć występujących w doktrynie obaw, że podróźni mogą się wzbogacić na szkodzie i zniechęcić organizatorów do dokonywania naruszeń. W uprawnienie takie należałoby wyposażać sąd a nie podróznego.

Po przeprowadzeniu powyżej refleksji należy zauważyć, że polski ustawodawca coraz częściej odchodzi od zasady odpowiedzialności na zasadzie winy, a przyjmuje odpowiedzialność na zasadzie ryzyka. Praktykę taką należy ocenić pozytywnie, albowiem zwiększa to pewność funkcji kompensacyjnej, obniża wymagania dowodowe w porównaniu z odpowiedzialnością na zasadzie winy. Nadto ubezpieczyciele na podstawie umowy ubezpieczenia OC przejmują odpowiedzialność odszkodowawczą za sprawcę, naruszciciela. Ubezpieczyciele uczestniczą jako strony postępowania w sporach sądowych o zapłatę odszkodowania, zadośćuczynienia w odpowiedzialności deliktowej i kontraktowej.

1.8. Podsumowanie

W literaturze panuje zgoda co do pojęć szkody, szkody w usługach turystycznych, zadośćuczynienia za doznaną krzywdę oraz zadośćuczynienia za zmarnowany urlop. Występują natomiast spory dotyczące pojęcia krzywdy na gruncie KC, ustawy o imprezach turystycznych z dnia 24.11.2017 r. Ponadto zauważalne są rozbieżności w zakresie kwalifikacji uszczerbku w postaci zmarnowanego urlopu (czy należy zaliczyć go do szkody

⁵¹⁶ K. Osajda, *Wielość funkcji...*, s. 794-797.

majątkowej czy niemajątkowej). Przeważające stanowisko doktryny opowiedziało się za niemajątkowym charakterem szkody w postaci zmarnowanego urlopu, do którego również należy się przychylić. Zadośćuczynienie jest formą odszkodowania, które służy naprawieniu krzywdy. Odrębną kategorię szkody stanowi zmarnowany urlop zwany zamiennie np. zepsutymi wakacjami itp. Zadośćuczynienie na płaszczyźnie KC związane jest z odpowiedzialnością deliktową. Niewykonanie zobowiązania nie stanowi podstawy zasądzenia zadośćuczynienia według przepisów KC. Stanowisko takie dominuje w nauce i orzecznictwie. Występują także stanowiska odmienne w doktrynie i judykaturze. Zadośćuczynienie za zmarnowany urlop może być przyznane na podstawie art. 50 ust. 2 ustawy z dnia 24 listopada 2017 r. o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych. Zadośćuczynienie za doznaną krzywdę pełni podstawową funkcję kompensacyjną i uboczne represyjną i prewencyjno-wychowawczą. Zadośćuczynienie za zmarnowany urlop pełni funkcją kompensacyjną. W polskim systemie prawnym nie było jednoznacznej podstawy prawnej zezwalającej na zasądzenie zadośćuczynienia za zmarnowany urlop, co rodziło problemy przy stosowaniu prawa dla podróżnych.

ROZDZIAŁ II – EWOLUCJA ZADOŚĆUCZYNIENIA PIENIĘŻNEGO W POLSCE

2.1. Instytucja zadośćuczynienia pieniężnego na gruncie przepisów KZ

W rozdziale tym zostanie ukazany rozwój instytucji zadośćuczynienia pieniężnego w polskim prawie cywilnym oraz przepisach szczególnych w latach 1933-2024. Wyjaśnić należy, iż zakresem badań została także objęta instytucja zadośćuczynienia pieniężnego w odpowiedzialności deliktowej. Mimo, że nie jest ona wiodącym tematem tejże pracy, to jest bezpośrednio związana z instytucją zadośćuczynienia za zmarnowany urlop. Cechą wspólną obu tych instytucji jest podobny przedmiot ochrony w postaci uszczerbków niemajątkowych, które podlegają kompensacji. Ponadto judykatura uznała za dobra osobiste m.in.: prawo do niezakłóconego wypoczynku i zadowolenia z urlopu⁵¹⁷, prawo do czerpania pełnej satysfakcji z imprezy turystycznej⁵¹⁸. Podstawę prawną za zmarnowany urlop stanowił art. 448 KC. Stanowisko takie jednak budzi sporo wątpliwości wśród przedstawicieli nauki i praktyków. Szczegółowa analiza dotycząca tej podstawy prawnej zostanie przeprowadzona w dalszej części pracy. Ponadto zostanie udzielona odpowiedź na następujące pytania:

- czy według przepisów Kodeksu zobowiązań mogło zostać przyznane zadośćuczynienie pieniężne w odpowiedzialności kontraktowej?
- czy przepisy Kodeksu zobowiązań i przepisy kodeksu cywilnego dopuszczają możliwość uregulowania odpowiedzialności za szkodę niemajątkową w umowie?
- czy zadośćuczynienie pieniężne i zadośćuczynienie za tzw. zmarnowany urlop mogą być przyznane w odpowiedzialności kontraktowej w obecnej regulacji prawnej?
- czy w polskim systemie prawnym występowała jednoznaczna podstawa prawna do przyznania zadośćuczynienia za zmarnowany urlop?

Instytucja zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę wywodzi się z prawa rzymskiego⁵¹⁹ i została ukształtowana w wyniku rozwoju historycznego⁵²⁰. W ustawodawstwie II Rzeczypospolitej Polskiej do czasu wejścia w życie Kodeksu zobowiązań stosowane były odpowiednie przepisy ustanowione przez poszczególnych zaborców i obowiązujące na terenach, które podlegały ich jurysdykcji. dotyczące instytucji

⁵¹⁷ Wyr. SO w Szczecinie z 4.11.2008r., II Ca 812/08, niepubl.

⁵¹⁸ Wyr. SA w Warszawie z 22.6.2006r., V ACa 2387/05, niepubl.

⁵¹⁹ Zob. szerzej na temat rozwoju instytucji zadośćuczynienia: Z. Radwański, *Zadośćuczynienie...*, 1956, s. 9-62, 67-129, 133-214; A. Szpunar, *Zadośćuczynienie...*, Bydgoszcz 1999, s. 19- 24; M. Matys, *Model...*, s. 25-28, s. 29-32, 32- 35, 35-37, 37-39, 39-42, 42-48, zob. także, K. Kolańczyk, *Prawo rzymskie*, wyd. V, Warszawa 1997, s. 355; s.425 i n., s. 433 i n.

⁵²⁰ M. Matys, *Model...*, s. 23.

zadośćuczynienia⁵²¹. Zadośćuczynienie pieniężne przed obowiązywaniem Kodeksu zobowiązań mogło zostać przyznane w formie pokutnego na podstawie art. 23, art. 90, i art. 121 ustawy z dnia 5 lutego 1924 r. o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych⁵²². Uzyskanie pokutnego umożliwiał także art. 1 ustawy z dnia 2 sierpnia 1926 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji⁵²³. Ponadto uzyskanie pokutnego dopuszczał również art. 58 ustawy o prawie autorskim z dnia 29 marca 1926 r.⁵²⁴. Przepisy tj. art. 25, 111, 188 rozporządzenia - prawo wynalazcze z 1928 r. umożliwiały także uzyskanie pokutnego⁵²⁵. Kolejnym aktem prawnym, który dopuszczał możliwość uzyskania zadośćuczynienia był Kodeks postępowania karnego z dnia 19 marca 1928 r.⁵²⁶ Na podstawie art. 35, 627 poszkodowany mógł domagać się od Skarbu Państwa zadośćuczynienia za doznaną krzywdę moralną⁵²⁷. Konkludując zasądzenie pokutnego było fakultatywne i zależało od decyzji sądu⁵²⁸. Ponadto roszczenie to było ograniczone ustawowo co do konkretnych przypadków oraz maksymalnej kwoty⁵²⁹.

Kluczowe znaczenie dla rozwoju instytucji zadośćuczynienia pieniężnego w Polsce miało uchwalenie⁵³⁰ oraz wprowadzenie do obrotu Kodeksu zobowiązań z 1933r.⁵³¹

⁵²¹ J. Fień, *Ewolucja zasad zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę w polskim prawie cywilnym*, opublikowane na stronie internetowej: <http://www.wspia.eu/file/20325/40-FIE%C5%83+JOLANTA.pdf>, s. 449, (dostęp: 01.05.2024r.); A. Śmieja *Instytucja zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę w kodeksie zobowiązań i w kodeksie cywilnym*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 3161, Prawo CCC VIII, Wrocław 2009, s. 449.

⁵²² Ustawa z dnia 5 lutego 1924 r. o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych (Dz. U. Nr 3, poz. 306 z poz. zm.); M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, Toruń 2007, s. 20-21; M. Matys, *Model...*, s. 42-44; M. Sekuła-Lelono, *Odpowiedzialność...*, s. 278-279.

⁵²³ Ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (Dz. U. Nr 96, poz. 559, z poz. zm.); M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, Toruń 2007, s. 20-21; M. Matys, *Model...*, s. 42-44.

⁵²⁴ Ustawa z dnia 29 marca 1926r. o prawie autorskim (Dz. U. z 1930r. Nr 56, poz.467); M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, Toruń 2007, s. 20-21.

⁵²⁵ Rozporządzenie Prezydenta z dnia 22 marca 1928 r. o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych (Dz. U. Nr 39, poz. 384, ze zm.); M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, Toruń 2007, s. 20-21.

⁵²⁶ Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 19 marca 1928r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 33, poz. 313); M. Matys, *Model...*, s. 44.

⁵²⁷ Dz. U. Nr 33, poz. 313; M. Matys, *Model...*, s. 44.

⁵²⁸ M. Sekuła-Lelono, *Odpowiedzialność...*, s. 278-279.

⁵²⁹ Ibidem, s. 278-279.

⁵³⁰ Do przygotowania kodeksu zobowiązań w 1919 r. została powołana Komisja Kodyfikacyjna składająca się z wybitnych przedstawicieli doktryny i praktyków. Miało to istotny wpływ na przygotowanie ważnego z punktu widzenia analizowanej problematyki aktu prawnego, jakim był KZ. Przepisy zawarte w KZ charakteryzowały się wysokim poziomem legislacyjnym, były nowatorskie i wolne od kazuistyki. Kodeks zobowiązań został przygotowany w oparciu o rozwiązania stosowane w prawie francuskim, austriackim i niemieckim. Kodeks zobowiązań zastąpił po I wojnie światowej ustawodawstwo cywilne państw zaborczych, a mianowicie: Kodeks cywilny austriacki, KC niemiecki oraz dla Królestwa Kongresowego system polsko-francuski. Kodeks zobowiązań liczył 645 artykułów. Należy podkreślić, iż mimo dynamicznie zmieniających się warunków społeczno-gospodarczych kodeks zobowiązań wytrzymał próbę czasu i obowiązywał formalnie do wejścia w życie Kodeksu Cywilnego z 1964 r.; J. Fień, *Ewolucja zasad zadośćuczynienia pieniężnego...*, s.449-451. Szerzej na temat kodyfikacji w ustawie z dnia 03.06. 1919 r. o komisji kodyfikacyjnej (Dz. Pr. Nr 44,poz.315); S. Grodziski, *Parce nad kodyfikacją i unifikacją polskiego prawa prywatnego* (1919-1947), „KPP”, 1992, Nr 1-4, s. 9 i n.; L. Górnicki, *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939*, Wrocław 2000, s. 454-455. Szerzej na temat Kodeksu zobowiązań: A. Stawarska-Rippel, *Kodeks zobowiązań w pierwszych latach polski Ludowej*, „KPP”, 2004, nr 3, s. 697; R. Longchamps de Berier,

Zadośćuczynienie pieniężne w polskim prawie cywilnym pojawiło się po raz pierwszy właśnie w Kodeksie zobowiązań⁵³². Uzyskanie tego roszczenia były możliwe na podstawie art. 157 § 3 KZ, art. 165-167 KZ⁵³³. Zgodnie z art. 165 KZ zadośćuczynienie pieniężne przysługiwało w następujących przypadkach: „w razie uszkodzenia ciała, wywołania rozstroju zdrowia, pozbawiania wolności, obrazy czci, skłonienia kobiety albo małoletniego bądź psychicznie upośledzonego mężczyzny za pomocą gwałtu, podstęp, nadużycia stosunku zależności lub wyzyskania krytycznego położenia, do poddania się czynowi nierządному”⁵³⁴. Zadośćuczynienie pieniężne przysługiwało także członkom najbliższej rodziny zmarłego na podstawie art. 166 KZ⁵³⁵. Dotyczyło to przypadków, gdy śmierć poszkodowanego nastąpiła wskutek uszkodzenia ciała bądź rozstroju zdrowia⁵³⁶.

Zauważyć należy, że przyznanie pokutnego oraz zadośćuczynienia było fakultatywne i zależało od decyzji sądu⁵³⁷. Zadośćuczynienie mogło zostać przyznane na rzecz poszkodowanego bądź na rzecz instytucji przez niego wskazanej lub innej uprawnionej osoby⁵³⁸. Przyznanie zadośćuczynienia było możliwe we wszystkich rodzajach odpowiedzialności deliktowej: na zasadzie winy, ryzyka, słuszności⁵³⁹. Przepisy KZ umożliwiały wynagrodzenie szkody majątkowej oraz niemajątkowej⁵⁴⁰. Zgodnie z art. 157 § 3 KZ dopuszczalne było naprawienie szkody niemajątkowej niezależnie od naprawienia od naprawiania uszczerbku o charakterze majątkowym⁵⁴¹. Przyjąć należy, że nie zostały wprowadzone do KZ żadne ograniczenia odpowiedzialności uzależnione od stopnia winy sprawcy⁵⁴². Przepisy tj. art. 165 KZ i art. 166 KZ nie stanowiły samodzielnych podstaw prawnych. Do żądania zadośćuczynienia pieniężnego poszkodowany bądź osoby uprawnione

Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań z uwzględnieniem ostatecznego tekstu kodeksu, z. 4, Warszawa 1934, s. 245

⁵³¹ J. Fień, *Ewolucja zasad zadośćuczynienia pieniężnego...*, s. 449-451; A.Śmieja, *Instytucja...*, 2009, s. 498-500.

⁵³² Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. Kodeks Zobowiązań (Dz. U. R. P. Nr 82, poz. 598).

⁵³³ Dz. U. R. P. Nr 82, poz. 598; M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, Toruń 2007, s. 21; A. Śmieja, *Instytucja...*, 2009, s. 498-500.

⁵³⁴ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. Kodeks Zobowiązań (Dz. U. R. P. Nr 82, poz. 598); M. Sekuła-Lelenc, *Odpowiedzialność...*, s. 279-280; A. Śmieja, *Prawo...*, [w:] *System...*, 2018, s. 751-752.

⁵³⁵ Dz. U. R. P. Nr 82, poz. 598; M. Matys, *Model...*, s. 46-47; A.Śmieja, *Instytucja...*, 2009, s. 498-500.

⁵³⁶ Dz. U. R. P. Nr 82, poz. 598; M. Matys, *Model...*, s. 46-47; M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, Toruń 2007, s. 21-22.

⁵³⁷ Ibidem.

⁵³⁸ M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, Toruń 2007, s. 21-22; M. Matys, *Model zadośćuczynienia...*, s. 46.

⁵³⁹ M. Matys, *Model zadośćuczynienia...*, s. 46; M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, Toruń 2007, s. 21; A.Śmieja, *Instytucja...*, 2009, s. 498-500.

⁵⁴⁰ J. Fień, *Ewolucja...*, s. 449-450; M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, Toruń 2007, s. 21; A.Śmieja, *Instytucja...*, 2009, s. 498-500.

⁵⁴¹ M. Matys, *Model zadośćuczynienia...*, s. 44-49.

⁵⁴² J. Fień, *Ewolucja zasad zadośćuczynienia pieniężnego...*, s. 450.

musiały wykazać istnienie przesłanek odpowiedzialności zgodnie z art. 134 – 153 KZ⁵⁴³. W KZ termin odszkodowanie obejmował naprawienie szkody majątkowej, a także krzywdy moralnej⁵⁴⁴. Pojęcie „zadośćuczynienia” było przeciwstawne wobec zwrotu naprawienia szkody⁵⁴⁵. Roszczenie o zadośćuczynienie przysługujące poszkodowanemu przechodziło na spadkobierców, jeżeli zostało przyznane za życia poszkodowanego w umowie lub zasądzone prawomocnym orzeczeniem sądowym⁵⁴⁶. W przypadkach wymienionych w art. 165 § 1 KZ także wtedy miało to miejsce, gdy powództwo zostało wytoczone przed śmiercią poszkodowanego⁵⁴⁷. Zbycie prawa do odszkodowania zgodnie z art. 167 KZ było możliwe tylko w przypadku, gdy zostało przyznane w umowie bądź zostało potwierdzone prawomocnym wyrokiem i było jednocześnie wymagalne⁵⁴⁸. Po zakończeniu drugiej wojny światowej niekorzystne ustawodawstwo okupacyjne przestało obowiązywać i ponownie uzyskał moc prawną KZ aż do czasu wprowadzenia w życie Kodeksu cywilnego z 1964 r.⁵⁴⁹

W okresie powojennym (w pierwszych latach po zakończeniu II wojny światowej) zakres instytucji zadośćuczynienia został rozszerzony poprzez wprowadzenie dekretów unifikacyjnych z lat czterdziestych⁵⁵⁰. Podstawa prawna tj. art. 29 prawa małżeńskiego z 1945 r.⁵⁵¹ zezwalała na zasądzenia zadośćuczynienia od małżonka wyłącznie winnego na rzecz małżonka, który nie ponosił winy za rozkład pożycia małżeńskiego⁵⁵². Przepis ten umożliwiał uzyskanie zadośćuczynienia w razie orzeczenia rozwodu bądź unieważnienia małżeństwa⁵⁵³. Ponadto art. 54 § 3 prawa rodzinnego z 1946 r.⁵⁵⁴ dopuszczał zasądzenie zadośćuczynienia na rzecz matki dziecka pozamałżeńskiego, gdy ojciec dziecka przyrzekł matce małżeństwo i przyrzeczenia tego nie dotrzymał⁵⁵⁵. Przepisy ustawy o ochronie przyrody z 1949 r.⁵⁵⁶ tj. art. 32 ust. 2 dopuszczały uzyskanie zadośćuczynienia za doznaną krzywdę na rzecz Skarbu Państwa. Dotyczyło to przypadków, gdy przywrócenie stanu

⁵⁴³ A. Śmieja, *Instytucja*..., 2009, s. 498-500; M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie*..., Toruń 2007, s. 45-49.

⁵⁴⁴ M. Matys, *Model*..., s. 45-49; M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie*..., Toruń 2007, s. 21.

⁵⁴⁵ A. Śmieja, *Instytucja*..., 2009, s. 498-499.

⁵⁴⁶ Ibidem, s. 498-499; A. Śmieja, *Prawo*..., 2023, s. 752.

⁵⁴⁷ Ibidem, s. 498-499; M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie*..., Toruń 2007, s. 21.

⁵⁴⁸ Ibidem., s. 498-499.

⁵⁴⁹ M. Matys, *Model*..., s. 49-50.

⁵⁵⁰ A. Śmieja, *Instytucja*..., 2009, s. 500.

⁵⁵¹ Dekret z dnia 25 września 1945r. Prawo małżeńskie (Dz. U. Nr 48, poz. 270).

⁵⁵² A. Śmieja, *Instytucja zadośćuczynienia*..., 2009, s. 500; M. Sekuła- Lelono, *Odpowiedzialność*..., s. 280; K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie*..., s. 55-56.

⁵⁵³ Ibidem, s. 500, s. 280.

⁵⁵⁴ Dekret z dnia 22 stycznia 1946 r. Prawo rodzinne (Dz. U. z 1946 r., Nr 6, poz. 52).

⁵⁵⁵ A. Śmieja, *Instytucja zadośćuczynienia*..., 2009, s. 500; M. Sekuła- Lelono, *Odpowiedzialność*..., s. 280; M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie*..., Toruń 2007, s. 22-23; K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie*..., s. 55-56.

⁵⁵⁶ Ustawa o ochronie przyrody z dnia 7 kwietnia 1949 r. (Dz. U. Nr 25, poz. 180, ze zm.).

pierwotnego nie było możliwe i zobowiązanemu można było przypisać winę⁵⁵⁷. W latach pięćdziesiątych XX wieku instytucja zadośćuczynienia w Polsce została poddana krytyce i nie została już przyjęta w nowym Kodeksie rodzinnym⁵⁵⁸ z dnia 27 czerwca 1950 r.⁵⁵⁹. Zaznaczyć należy, iż instytucja zadośćuczynienia dość krótko była stosowana w prawie rodzinnym⁵⁶⁰. Ponadto również instytucja pokutnego została wyeliminowana z prawa autorskiego⁵⁶¹. Instytucja zadośćuczynienia uległa znacznej zmianie zgodnie z obowiązującą ideologią nowego systemu⁵⁶². Niejednokrotnie doprowadzało to do deprecjacji tego środka prawnego, w szczególności, gdy dotyczyło to szkód niemajątkowych doznanych przez osoby najbliższe poszkodowanemu⁵⁶³. Roszczenia o zadośćuczynienie były często kwestionowane, co do zasady i wysokości⁵⁶⁴. Uważano, iż zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i w związku z tym nie można stosować przepisów regulujących tę formę kompensacji doznanej szkody⁵⁶⁵. Za odrzuceniem zadośćuczynienia pieniężnego byli między innymi: A. Wolter, S. Szer, W. Warkało, M. Wawiłowa⁵⁶⁶. Argumentację swoją juryści ci opierali na względach natury ideologicznej, wskazując, iż pieniężne rekompensowanie szkody niemajątkowej jest sprzeczne z moralnością człowieka socjalizmu⁵⁶⁷. Twierdzili także, że krzywda jest niewymierna w sensie majątkowym⁵⁶⁸. Wskazywali, że dochodzenie zadośćuczynienia stanowi przykład kupczenia własnym nieszczęściem⁵⁶⁹. Z argumentacją tych jurystów nie należy się zgodzić, albowiem wyeliminowanie zadośćuczynienia z polskiego prawa cywilnego w praktyce oznacza wyłączenie funkcji kompensacyjnej roszczeń cywilnoprawnych w zakresie krzywdy moralnej⁵⁷⁰. Przedstawiciele doktryny trafnie

⁵⁵⁷ M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, Toruń 2007, s. 22-23; A. Śmieja, *Instytucja zadośćuczynienia...*, 2009, s. 500.

⁵⁵⁸ Ustawa z dnia 27 czerwca 1950 r. Kodeks rodzinny (Dz. U. Nr 34, poz. 308, ze zm.).

⁵⁵⁹ A. Śmieja, *Instytucja zadośćuczynienia...*, 2009, s. 500.

⁵⁶⁰ M. Sekuła- Leleno, *Odpowiedzialność...*, s. 280.

⁵⁶¹ Ustawa o prawie autorskim z dnia 10 lipca 1952r. (Dz. U. Nr 34, poz. 234, ze zm.).

⁵⁶² M. Matys, *Model...*, s. 50-51.

⁵⁶³ Ibidem, s. 50-51.

⁵⁶⁴ A. Śmieja, *Instytucja...*, 2009, s. 501-503.

⁵⁶⁵ M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, Toruń 2007, s. 23.

⁵⁶⁶ A. Śmieja, *Instytucja...*, 2009, s. 500-501; K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 55-56, zob. szerzej stanowiska przeciwników: A. Wolter, *Prawo cywilne. Część ogólna*. Warszawa 1955, s. 153-155; S. Szer, *Kodeks rodzinny*, DPP 1950, nr, s. 8; M. Wawiłowa, *Zadośćuczynienie za krzywdę moralną w prawie polskim*, „PiP”, 1954, nr 6, s. 1017; W. Warkało, H. Zwolińska, *Odszkodowanie i inne świadczenia wypadkowe*. Warszawa 1951, s.108, s. 115-117.

⁵⁶⁷ A. Śmieja, *Instytucja...*, 2009, s. 500-501; K. Kryła - Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 55-56.

⁵⁶⁸ Ibidem, s.500-501; M. Sekuła- Leleno, *Odpowiedzialność...*, s. 281.

⁵⁶⁹ A. Śmieja, *Instytucja...*, 2009, s. 500-501; M. Sekuła- Leleno, *Odpowiedzialność...*, s. 28; K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 55-56.

⁵⁷⁰ J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność za zmarnowany urlop...*, „Kwartalik Prawa”, 2005, s. 319.

zauważyli⁵⁷¹, że wprowadzić pieniądź nie może naprawić krzywdy już wyrządzonej, jednak może dać on poszkodowanemu pewną formę zadowolenia, rekompensując negatywne przeżycia związane z doznaniem krzywdy⁵⁷². Należy podkreślić, iż roszczenie o zadośćuczynienie było głównie kwestionowane w razie naruszenia czci bądź przy śmierci osoby bliskiej dla członków najbliższej rodziny⁵⁷³. Przeciwnicy twierdzili, że uzyskanie zadośćuczynienia w przypadku naruszenia czci jest nieetyczne i niezgodne z zasadami prawa socjalistycznego⁵⁷⁴. Przyznanie zadośćuczynienia za krzywdę moralną na rzecz członków rodziny było sprzeczne z zasadami współżycia społecznego w państwie ludowym⁵⁷⁵. Ponadto twierdzono, że dążenie do wynagrodzenia przykrości wyrządzonych przez śmierć zwiększonymi wydatkami konsumpcyjnymi razi poczucie socjalistycznej moralności⁵⁷⁶. Krzywda taka nie mogła być źródłem powstania lub zwiększenia majątku, a także przynosić dodatkowych korzyści majątkowych⁵⁷⁷. Wskazywano natomiast, że zadośćuczynienie na rzecz najbliższych członków rodziny zmarłego może być zasadne, gdy krzywda moralna połączona jest ze szkodą majątkową, która nie podlega wynagrodzeniu na podstawie obowiązujących przepisów⁵⁷⁸. Należy przyjąć, iż w tamtym okresie przyznanie zadośćuczynienia budziło najmniej zastrzeżeń w przypadkach naprawienia szkody niemajątkowej polegającej na wyrównaniu osobistych cierpień fizycznych i krzywdy moralnej doznanej bezpośrednio przez poszkodowanego⁵⁷⁹. Oznaczało to dopuszczalność przyznawania zadośćuczynienia w przypadkach uszkodzenia ciała bądź wywołania rozstroju

⁵⁷¹ Za utrzymaniem możliwości kompensacji szkody niemajątkowej przez zapłatę sumy pieniężnej opowiedziała się m. in. A. Kędzierska. Autorka stwierdziła, że „zadośćuczynienie pieniężne wprowadzić nie jest doskonałym ekwiwalentem cierpień moralnych, jednak pozwala na złagodzenie doznanej przez poszkodowanego krzywdy”. Krytycznie odniosła się do stanowiska wyrażonego przez M. Wawilową, wskazując, że „przy zadośćuczynieniu pieniężnym za krzywdę moralną nie chodzi o przerachowanie cierpień na bieżącą monetę, ale o relację dwóch kategorii zjawisk psychicznych, tj. tych negatywnych, spowodowanych czynem, za który ktoś jest odpowiedzialny w świetle przepisów prawa cywilnego i tych pozytywnych, które nabyć można za brzęcącą monetą wypłaconą przez odpowiedzialnego za czyn”; K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, Warszawa 2018, s. 56; Szerzej: M. Sekuła-Lelono, *Odpowiedzialność...*, s. 280; A. Kędzierska, *Polemika w sprawie zadośćuczynienia za krzywdę moralną w prawie polskim*, „PiP”, 1955, nr 2, s. 268-273.

⁵⁷² M. Sekuła-Lelono, *Odpowiedzialność...*, s. 281.

⁵⁷³ A. Śmieja, *Instytucja...*, 2009, s. 501-502; M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, Toruń 2007, s. 23.

⁵⁷⁴ Ibidem, s. 501-502; M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, 23.

⁵⁷⁵ A. Śmieja *Instytucja...*, 2009, s. 501; M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, 23. Szerzej: uchwała składu 7 sędziów SN z 1.12.1954r., „Zasądzenie zadośćuczynienia za krzywdę moralną na rzecz członków rodziny zmarłego należy uznać za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego w Państwie Ludowym, chyba że z krzywdą moralną łączy się szkoda materialna nie ulegająca zasądzeniu z mocy art. 162 KZ. Nie jest wyłączone zasądzenie zadośćuczynienia za cierpienia fizyczne lub krzywdę moralną od osób, których odpowiedzialność uzasadniają przepisy art. 152 i 153 KZ lub art. 144 i 145 KZ”, uchwała składu 7 sędziów SN z dnia 01.12.1954r., C 15/51, Legalis nr 683907.

⁵⁷⁶ A. Śmieja *Instytucja...*, 2009, s. 501, C 15/51, Legalis nr 683907.

⁵⁷⁷ M. Sekuła-Lelono, *Odpowiedzialność...*, s. 280-281, C 15/51, Legalis nr 683907.

⁵⁷⁸ M. Matys, *Model...*, s. 50-51; C 15/51, Legalis nr 683907; A. Śmieja *Instytucja...*, 2009, s. 501.

⁵⁷⁹ M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, Toruń 2007, s. 23; C 15/51, Legalis nr 683907. Zob. szerzej na temat art. 242 KZ, E. Till, *Polskie prawo zobowiązań (część ogólna). Projekt wstępny z motywami*, Lwów 1923, s. 125.

zdrowia⁵⁸⁰. Niestety zadośćuczynienie było przyznawane dość rzadko⁵⁸¹. Kwoty zasądzone przez sądy były symboliczne⁵⁸².

2.2. Zadośćuczynienie pieniężne i odszkodowanie w odpowiedzialności kontraktowej KZ

Odpowiedzialność kontraktowa w Kodeksie zobowiązań została uregulowana w art. 239-242 KZ⁵⁸³. Zgodnie z art. 239 KZ dłużnik odpowiedzialny był wobec wierzyciela za wszelką szkodę wynikłą z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, chyba że udowodnił, że niewykonanie lub nienależyte wykonanie jest następstwem okoliczności, za które nie odpowiadał⁵⁸⁴. Ponadto dłużnik odpowiedzialny był nie tylko za działania lub zaniechania rozmyślne, lecz i za niedołożenie staranności, wymaganej w uczciwym obrocie lub w danym stosunku prawnym (art. 240 KZ)⁵⁸⁵. Niedopuszczalne było wprowadzenie do umowy zapisu, że dłużnik nie będzie odpowiadał za szkodę, jaką może wyrządzić wierzycielowi rozmyślnie (art. 240 § 1 i 2 KZ)⁵⁸⁶. Postanowienia o takiej treści były nieważne⁵⁸⁷. Dodatkowo dłużnik nie mógł się zasłaniać tym, że wykonanie zobowiązania zlecił komuś innemu, chociażby był do tego uprawniony, albo, że zobowiązanie, zaciągnięte w jego imieniu, winien wykonać jego przedstawiciel ustawowy (art. 241 KZ)⁵⁸⁸. Dłużnik za działania i zaniechania tych osób odpowiadał, jak za swoje własne⁵⁸⁹. Odpowiedzialność dłużnika za działania bądź zaniechania osób, którymi się posługiwał przy wykonywaniu zobowiązania była w sposób właściwy uregulowana w KZ, albowiem zapewniała ochronę prawną jednostce w przypadku niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy przez podwykonawców dłużnika⁵⁹⁰. W przypadku niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, odszkodowanie określano według postanowień umowy lub szczególnych przepisów ustawy (art. 242 KZ)⁵⁹¹. Przy braku wyżej wymienionych przepisów bądź postanowień umowy, stosowano odpowiednio przepisy o naprawieniu szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym, tj. art. 157-167 KZ⁵⁹². Ponadto

⁵⁸⁰ Ibidem, s. 23.

⁵⁸¹ A. Śmieja, *Instytucja zadośćuczynienia* ..., 2009, s. 501.

⁵⁸² Ibidem, s. 501; M. Matys, *Model*..., s. 50-51; M. Sekuła- Lelono, *Odpowiedzialność*..., s. 280-281.

⁵⁸³ M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie*..., 2007, s. 22.

⁵⁸⁴ M. Matys, *Model*..., s. 47.

⁵⁸⁵ R. Longchamps de Berier, *Polskie prawo* ..., s. 354-355.

⁵⁸⁶ Ibidem, s. 355.

⁵⁸⁷ Ibidem, s. 355.

⁵⁸⁸ Ibidem, s. 355-356.

⁵⁸⁹ Ibidem, s. 355-356.

⁵⁹⁰ Ibidem, s. 355-356

⁵⁹¹ M. Ciemiński, *Odszkodowanie*..., 2015, s. 34.

⁵⁹² Ibidem, s. 34.

dłużnik na podstawie art. 239 KZ był zobowiązany do naprawienia wszelkiej szkody także szkody niemajątkowej będącej normalnym następstwem niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania⁵⁹³. Chyba, że udowodnił, że niewykonanie lub nienależyte wykonanie było następstwem okoliczności, za które nie ponosił odpowiedzialności⁵⁹⁴. Powyższe przepisy stanowią istotny punkt wyjścia do prowadzenia dalszych rozważań w zakresie zadośćuczynienia w odpowiedzialności kontraktowej⁵⁹⁵. Dodatkowo należy wskazać, iż odszkodowanie według kodeksu zobowiązań obejmowało stratę, jaką poszkodowany poniósł, i korzyść, której mógłby się spodziewać, gdyby mu szkody nie wyrządzono (art. 157 KZ)⁵⁹⁶. Zobowiązany do odszkodowania natomiast odpowiadał tylko za normalne następstwa działania lub zaniechania, które spowodowały szkodę⁵⁹⁷. Wysokość odszkodowania była ustalana z uwzględnieniem wszelkich zachodzących okoliczności (art. 158 KZ)⁵⁹⁸. W przypadku przyczynienia się poszkodowanego do powstania szkody, odszkodowanie ulegało odpowiedniemu zmniejszeniu⁵⁹⁹. Wysokość odszkodowania była ustalana przez sąd z uwzględnieniem wszelkich zachodzących okoliczności, w szczególności także stopnia, w jakim zachowanie wierzyciela przyczyniło się do wyrządzenia szkody⁶⁰⁰. Przysługiwało odszkodowanie pieniężne, jednak na żądanie wierzyciela dłużnik mógł być zobowiązany do przywrócenia rzeczy do stanu poprzedniego⁶⁰¹. Podczas określania wartości szkody majątkowej brano pod uwagę wartość rynkową rzeczy, natomiast w razie złego zamiaru lub ciężkiego niedbalstwa sprawcy, wartość szczególną, co było zasadne (art. 160 KZ)⁶⁰². Strony mogły w umowie określić rodzaj świadczenia i sposób jego wykonania, mogły także określić miarę staranności⁶⁰³. Dłużnik mógł być zwolniony od odpowiedzialności za niedołożenie staranności wymaganej przez ustawę⁶⁰⁴. Wolność ta była ograniczona, podobnie, jak wolność umów w ogóle w dobrych obyczajach oraz w naturze zobowiązana, które nie mogło wyłącznie zależeć od woli dłużnika⁶⁰⁵. Umowa, w której dłużnik zwolniłby się od odpowiedzialności za zły zamiar stron byłaby sprzeczna z dobrymi

⁵⁹³ M. Matys, *Model...*, s. 47.

⁵⁹⁴ Ibidem, s. 47.

⁵⁹⁵ M. Sekuła-Lelenc, *Odpowiedzialność...*, s. 280; M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, Toruń 2007, s. 22; M. Matys, *Model...*, s. 47.

⁵⁹⁶ M. Ciemiński, *Odszkodowanie...*, 2015, s. 29-30.

⁵⁹⁷ Ibidem, s. 29-30.

⁵⁹⁸ Ibidem, s. 29-30.

⁵⁹⁹ R. Longchamps de Berier, *Polskie prawo ...*, s. 360.

⁶⁰⁰ Ibidem, s. 360.

⁶⁰¹ Ibidem, s. 360.

⁶⁰² Ibidem, s. 360.

⁶⁰³ Ibidem, s. 355.

⁶⁰⁴ Ibidem, s. 355.

⁶⁰⁵ Ibidem, s. 355.

obyczajami i niweczyłaby wszelkie zobowiązanie, dlatego KZ zakazywał takich umów (art. 240 § 2 KZ)⁶⁰⁶. Ponadto istniały też inne szczegółowe przepisy regulujące sposób naprawienia szkody oraz wysokość odszkodowania przy opóźnieniu w wykonaniu zobowiązania: odsetki umowne bądź ustawowe, odpowiedzialność i prawo zastawu utrzymujących hotele, zajazdy i podobne zakłady, regulacje dotyczące przewozu oraz inne akty prawne (art. 248 KZ, art. 541-542 KZ)⁶⁰⁷. Zaznaczyć należy, iż przepisy szczególne ograniczały odpowiedzialność kontraktową do pewnej kwoty maksymalnej i w niektórych przypadkach przepisy te umożliwiały prawo żądania naprawienia szkody abstrakcyjnej⁶⁰⁸. Ponadto wierzyciel w granicach odszkodowania mógł żądać wydania surogatów w przypadku, gdy niemożliwość świadczenia, za którą dłużnik odpowiadał, wynikała z utraty rzeczy, mógł żądać ustąpienia roszczeń odszkodowawczych przeciwko osobom trzecim lub uzyskanego odszkodowania⁶⁰⁹. Przepisy KZ umożliwiały wierzycielowi prawo do surogatów w przypadkach, za które dłużnik nie ponosił odpowiedzialności (art. 267 KZ).

Na wstępie rozważań w zakresie odszkodowania umownego należy postawić pytanie: czy w umowie strony mogły uregulować sposób naprawienia szkody niemajątkowej powstałej w wyniku niewykonania umowy przez dłużnika zgodnie z zasadą swobody umów?

Wierzyciel do umowy mógł wprowadzić dwa różne sposoby zabezpieczenia na wypadek niewykonania zobowiązania przez dłużnika (art. 82 KZ)⁶¹⁰. Jednym ze sposobów była możliwość zobowiązania dłużnika do zapłaty określonej kwoty⁶¹¹. Kolejną możliwością, z jakiej mógł skorzystać wierzyciel, było żądanie od dłużnika spełnienia innego świadczenia⁶¹². Można przyjąć, że wyżej zaprezentowane świadczenia zastępowały odszkodowanie⁶¹³. Dłużnik nie mógł samodzielnie zwolnić się ze zobowiązania przez zapłatę umówionego odszkodowania (art. 83 § 1 KZ)⁶¹⁴. W przypadku niewykonania zobowiązania wierzyciel mógł zdecydować o tym, czy żąda wykonania zobowiązania czy zapłaty odszkodowania (art. 83 § 2 KZ)⁶¹⁵. Na tej podstawie należy wnioskować, że jedynym

⁶⁰⁶ Ibidem, s. 355.

⁶⁰⁷ R. Longchamps de Berier, *Polskie prawo...*, s. 360-361; wyr. SN z dnia 14.11.1963 r., I CR 870/62, OSNC 1964/10/210; wyr. SN z dnia 28.04.1958 r., 2 CR 460/57, Legalis nr 610205.

⁶⁰⁸ R. Longchamps de Berier, *Polskie prawo...*, s. 360-361.

⁶⁰⁹ Ibidem, 360-361.

⁶¹⁰ J. Jastrzębski., *Kara umowna*, Warszawa 2006, s. 58-59.

⁶¹¹ Ibidem, s. 58-59.

⁶¹² L. Domański, *Instytucje...*, *Komentarz...*, t. 2, Warszawa 1936, s. 387.

⁶¹³ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, 2018, s. 52-53.

⁶¹⁴ Uchwała SN z dnia 06.11.2003 r., III CZP 61/03, OSNC 2004/5/69, OSP 2004/9/115, LEX nr 81615.

⁶¹⁵ E. Skowrońska – Bocian *Kara umowna – kompensacja czy represja*, „Zeszyty Prawnicze UKSW”, 3.2, (2003), Uniwersytet Warszawski, s. 180.

decydentem w tej sprawie był wierzyciel⁶¹⁶. Wierzycielowi przysługiwały dwa wyżej wymienione roszczenia tylko wtedy, gdy odszkodowanie zostało zastrzeżone w umowie za samo opóźnienie lub za nienależyte wykonanie zobowiązania⁶¹⁷. Zaznaczyć należy, iż odszkodowanie umowne przysługiwało wierzycielowi bez konieczności wykazania jakiegokolwiek szkody⁶¹⁸. Wierzyciel mógł dochodzić na zasadach ogólnych odszkodowania wyższego niż zastrzeżono w umowie, jeśli zrzekł się umownego odszkodowania (art. 84 § 2 KZ)⁶¹⁹. Podkreślić należy, iż w przypadku, gdy odszkodowanie umowne było zawyżone albo jeżeli zobowiązanie zostało w części wykonane, dłużnik mógł żądać zmniejszenia odszkodowania umownego (art. 85 § 1 i 2 KZ)⁶²⁰. W szczególności chodzi o sytuację, gdy dłużnik wykazał, że wierzyciel nie poniósł żadnej szkody albo była ona nieznaczna⁶²¹. W takich przypadkach dłużnik był chroniony przed negatywnymi reperkusjami ze strony wierzyciela, w szczególności, gdy w części zrealizował zobowiązanie⁶²². W związku z powyższym pojawia się pytanie, czy suma pieniężna, która przysługiwała wierzycielowi w przypadku niewykonania zobowiązania przez dłużnika, może stanowić rekompensatę za szkodę niemajątkową i czy może być traktowana jako zadośćuczynienie za krzywdę moralną. Według przepisów KZ odszkodowanie określano według postanowień umowy lub szczególnych przepisów ustawy⁶²³. Natomiast w przypadku braku przepisów stosowano odpowiednio przepisy o naprawieniu szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym⁶²⁴. Zadośćuczynienie pieniężne za krzywdę moralną przysługiwało w przypadkach przewidzianych w ustawie⁶²⁵. Postawić należy tezę, że w umowie strony mogły uregulować sposób naprawienia szkody niemajątkowej w przypadku niewykonania zobowiązania przez dłużnika⁶²⁶. Stanowisko to uzasadniają w szczególności przepisy (art. 82-85 KZ oraz 242 KZ)⁶²⁷. Interesujące stanowisko w tym zakresie wyraził L. Domański⁶²⁸. Autor ten twierdził,

⁶¹⁶ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 52-53.

⁶¹⁷ Ibidem, 52 i n.

⁶¹⁸ Uchwała SN z dnia 06.11.2003 r., III CZP 61/03, OSNC 2004/5/69, OSP 2004/9/115, LEX nr 81615.

⁶¹⁹ A. Fermus – Bobowiec, *Od ryczałtu odszkodowania do miarkowania – kompensacyjny charakter kary umownej w prawie polskim na tle rozwiązań przyjętych w dziewiętnastowiecznym prawie cywilnym*, „Studia Iuridica Lublinensia”, vol. XXV, 3, 2016 nr DOI: 10.17951/sil.2016.25.3.287, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, s. 292- 293.

⁶²⁰ J. Jastrzębski., *Kara...*, 2006, s. 66-67.

⁶²¹ Uchwała SN z dnia 06.11. 2003 r., III CZP 61/03 – uzasadnienie uchwały dot. KZ, Legalis nr 59773.

⁶²² J. Jastrzębski., *Kara...*, s. 66-67.

⁶²³ M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, Toruń 2007, s. 22.

⁶²⁴ M. Matys, *Model...*, s. 351.

⁶²⁵ M. Sekuła-Lelono, *Odpowiedzialność ...*, s. 280; M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, Toruń 2007, s. 22; M. Matys, *Model...*, s. 47, s. 351.

⁶²⁶ L. Domański, *Instytucje...*, 1936, s. 667.

⁶²⁷ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie ...*, s. 52-53.

⁶²⁸ Por. stanowisko dot. odszkodowania umownego: M Chlamtacza, *Sposoby wynagrodzenia szkody...*, Lwów 1936, s. 62-64

że jeśli strony zastrzegły odszkodowanie umowne na wypadek niewykonania umowy, to według art. 84 § 1 KZ odszkodowanie to należało się wierzycielowi bez konieczności wykazywania doznanej szkody, a więc i krzywdy moralnej⁶²⁹. Odszkodowanie umowne mogło pełnić rolę zadośćuczynienia za krzywdę moralną, jeśli zostało zastrzeżone na wypadek niewykonania przez dłużnika zobowiązania nieprzedstawiającego wartości majątkowej⁶³⁰. Nadto dopuszczał on także możliwość przyznania odszkodowania za szkodę niemajątkową na podstawie art. 160 w związku z art. 242 KZ, jeżeli niewykonanie zobowiązania przez dłużnika doprowadziło do naruszenia szczególnego przywiązania wierzyciela do rzeczy⁶³¹. Stanowisko L. Domańskiego w tym zakresie wydaje się być właściwe. Stwierdzić należy, że strony w umowie mogły uregulować sposób naprawienia szkody niemajątkowej powstałej w wyniku niewykonania umowy przez dłużnika zgodnie z zasadą swobody umów⁶³². Przepisy Kodeksu zobowiązań dopuszczały ułożenie stosunku w umowie według uznania stron, byleby treść i cel umowy nie sprzeciwiały się ustawie, porządkowi publicznemu ani dobrem obyczajom⁶³³. Odszkodowanie umowne w niektórych przypadkach mogło zatem pełnić także rolę zadośćuczynienia za krzywdę moralną⁶³⁴.

Kluczowe znaczenie dla ustalenia możliwości naprawienia szkody niemajątkowej w odpowiedzialności kontraktowej w Kodeksie zobowiązań miały art. 239 KZ oraz art. 242 KZ⁶³⁵. Zgodnie z art. 239 KZ dłużnik odpowiedzialny jest w stosunku do wierzyciela za wszelką szkodę, wynikłą z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania, chybaby udowodnił, że niewykonanie lub nienależyte wykonanie jest następstwem okoliczności, za które nie odpowiada⁶³⁶. Ponadto art. 242 KZ wskazywał, że odszkodowanie określa się według postanowień umowy lub szczególnych przepisów ustawy⁶³⁷. W braku tychże przepisów czy postanowień umowy, należało stosować odpowiednio przepisy o naprawieniu szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym (przepisy o odpowiedzialności deliktowej, tj. art. 157 § 3 KZ i następne, zgodnie którymi w przypadkach przez ustawę przewidzianych można było żądać zadośćuczynienia za krzywdę moralną niezależnie od

⁶²⁹ K. Kryla-Cudna, *Zadośćuczynienie* ..., s. 52-53.

⁶³⁰ M. Matys, *Model*..., s. 351-352. Szerzej: L. Domański, *Instytucje*..., s. 668.

⁶³¹ Ibidem, s. 52-53.

⁶³² K. Kryla-Cudna, *Zadośćuczynienie*..., s. 52-53.

⁶³³ M. Matys, *Model*..., s. 351-352.

⁶³⁴ K. Kryla-Cudna, *Zadośćuczynienie*..., s. 52-53.

⁶³⁵ M. Sekuła- Lelono, *Odpowiedzialność*..., s. 280; M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie*..., Toruń 2007, s. 22; M. Matys, *Model*..., s. 351. Zob. także M. Gneta, *Problemy*..., [w:] *Umowa*..., Warszawa 2013, s. 256-260.

⁶³⁶ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. Kodeks Zobowiązań (Dz. U. R. P. Nr 82, poz. 598); M. Matys, *Model*..., s. 351-352.

⁶³⁷ Dz. U. R. P. Nr 82, poz. 598, K. Kryla-Cudna, *Zadośćuczynienie*..., s. 52-53.

naprawienia szkody majątkowej)⁶³⁸. R. Longchamps de Bérrier słusznie twierdził, iż art. 242 KZ umożliwiał żądanie zadośćuczynienia pieniężnego w odpowiedzialności kontraktowej w analogicznych przypadkach, jak w art. 165 KZ, a mianowicie: przy rozstroju zdrowia, uszkodzeniu ciała, czynach nierządnych, naruszeniu czci i wolności, poprzez odpowiednie stosowanie przepisów (art. 157-167 KZ)⁶³⁹. Należy zauważyć, iż stanowisko R. Longchamps de Bérrier zostało zaaprobowane także przez innych przedstawicieli nauki: J. Rezlera⁶⁴⁰, S. Garlickiego⁶⁴¹ oraz J. Namitkiewicza⁶⁴². Stanowisko R. Longchamps de Bérrier jest dominujące i trafne⁶⁴³. Natomiast L. Domański wyraził pogląd krytyczny. Twierdzi, że art. 242 KZ nie może stanowić podstawy do stosowania przez analogię art. 165 i 166 KZ w ramach odpowiedzialności kontraktowej, albowiem zgodnie z art. 157 KZ zadośćuczynienie pieniężne nie jest odszkodowaniem w ścisłym tego słowa znaczeniu⁶⁴⁴. Stanowisko L. Domańskiego dotyczące interpretacji art. 242 KZ nie jest przekonujące⁶⁴⁵. M. Chlamtacz także był przeciwnikiem interpretacji art. 242 KZ przez analogie umożliwiającą stosowanie art. 165 i art. 166 KZ.⁶⁴⁶ Jurysta ten wskazał, iż w Kodeksie zobowiązań nie ma przepisu zezwalającego na zasądzenie zadośćuczynienia pieniężnego za szkodę niemajątkową powstałą wskutek niewykonania umowy⁶⁴⁷. Stwierdził, że dopuszczenie w KZ możliwości zawierania umów o świadczenia niemajątkowe przy jednoczesnym wyłączeniu możliwości żądania zadośćuczynienia pieniężnego w ramach *ex contractu* jest zaskakujące⁶⁴⁸. Ustawodawca popada sam ze sobą w sprzeczność, jeśli dopuszcza możliwość zawierania umów o świadczenia niemajątkowe i jednocześnie odmawia zadośćuczynienia w przypadku, gdy dłużnik nie spełnia takiego świadczenia⁶⁴⁹. Ponadto M. Chlamtacz twierdzi, że zobowiązany do spełnienia świadczenia niemajątkowego może z całym cynizmem unicestwić jego wykonanie i włos mu z głowy nie spadnie⁶⁵⁰. Jurysta ten negatywnie ocenił wysuwanie w literaturze argumentów dopuszczających przyznanie zadośćuczynienia

⁶³⁸ Dz. U. R. P. Nr 82, poz. 598); M. Matys, *Model...*, s. 351-352.

⁶³⁹ R. Longchamps de Berier, *Polskie prawo ...*, s. 360-361.

⁶⁴⁰ J. Rezler, *Naprawienie szkody wynikłej ze spowodowania uszczerbku na ciele lub zdrowiu (według prawa cywilnego)*, Warszawa 1968, s. 32 -33, 35.

⁶⁴¹ S. Garlicki, *Odpowiedzialność cywilna...*, Warszawa 1971, s. 243-244.

⁶⁴² J. Namitkiewicz, *Kodeks zobowiązań, Komentarz dla praktyki*, t. 1, Łódź 1949, s. 369.

⁶⁴³ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 52.

⁶⁴⁴ L. Domański, *Instytucje...*, 1936, s. 668.

⁶⁴⁵ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 52-53.

⁶⁴⁶ M. Chlamtacz, *Sposoby wynagrodzenia szkody w polskim kodeksie zobowiązań i prawodawstwach onowozitynych*, Lwów 1936, s. 60.

⁶⁴⁷ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 53.

⁶⁴⁸ M. Chlamtacz, *Sposoby...*, s. 60.

⁶⁴⁹ Ibidem, s. 60.

⁶⁵⁰ Ibidem, s. 60.

w ramach *ex contractu*⁶⁵¹. Stwierdził, że niezasadny jest pogląd, iż prawdopodobieństwo doznanej krzywdy w razie popełnienia czynu zabronionego jest wyższe, niż naruszenie obowiązków w umowie⁶⁵². Jurysta przytoczył wiele przykładów niewykonania postanowień umownych, w odniesieniu do których nie ma wątpliwości, że u wierzyciela powstała szkoda niemajątkowa⁶⁵³. A. Chlamtacz stwierdził także, że nie ma podstaw do akcentowania w toku prac nad BGB oraz w uzasadnieniu do KZ obaw przed suwerennym stanowiskiem sędziego przy przyznawaniu zadośćuczynienia pieniężnego⁶⁵⁴. Prawo dopuszcza wymierzenie przez wymiar sprawiedliwości grzywny lub aresztu za wyrządzoną wierzycielowi szkodę moralną przez dłużnika, to tym bardziej brak jest powodów do wykluczenia możliwości przyznawania zadośćuczynienia, które jest przecież lżejszym obciążeniem dla dłużnika⁶⁵⁵. Podkreślił, że jednym z argumentów powołanym przeciwko dopuszczalności zadośćuczynienia pieniężnego w *ex contractu* jest możliwość zastrzeżenia przez strony odszkodowania umownego, które będzie chroniło wykonanie zobowiązania o charakterze niemajątkowym⁶⁵⁶. Według przepisów KZ sędzia jest uprawniony do miarkowania odszkodowania umownego, które według swojej swobody uzna za wygórowane⁶⁵⁷. Odszkodowanie umowne chroni niemajątkowe interesy wierzyciela, ale oszacowanie doniosłości tychże interesów pozostawiono do subiektywnej oceny sędziego⁶⁵⁸. Sędzia dokonuje oceny wysokości zastrzeżonej przez strony sumy pieniężnej za doznaną krzywdę moralną w przypadku odszkodowania umownego, a odmawia się mu takiej możliwości w przypadku zadośćuczynienia pieniężnego⁶⁵⁹. Autor ten podkreślał, że prawodawca przyznaje poszkodowanemu czynem zabronionym możliwość żądania zadośćuczynienia pieniężnego z powodu naruszenia pewnych dóbr niematerialnych⁶⁶⁰. Przez osoby niezwiązane z nim żadnym stosunkiem zobowiązaniowym, to tym bardziej powinien przyznać taką ochronę w przypadkach naruszenia tych dóbr przez osoby, które same się zobowiązały w umowie, że ich nie naruszają⁶⁶¹. Autor ten co prawda zauważa pewne sprzeczności, to jednak jego pogląd jest odosobniony. Nie spotkał się on bowiem z szerszymi komentarzami

⁶⁵¹ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 53.

⁶⁵² Ibidem, s. 53.

⁶⁵³ M. Chlamtacz, *Sposoby ...*, s. 62.

⁶⁵⁴ Ibidem, s. 62.

⁶⁵⁵ Ibidem, s. 62.

⁶⁵⁶ Ibidem, s. 62-64.

⁶⁵⁷ Ibidem, s. 63-64.

⁶⁵⁸ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 53-54.

⁶⁵⁹ Ibidem, s. 53-54.

⁶⁶⁰ M. Chlamtacz, *Sposoby...*, s. 17-18.

⁶⁶¹ Ibidem, s. 17-18.

w doktrynie prawa⁶⁶². Ponadto przeciwnikami poglądu R. Longchamps de Brier byli także m.in.: W. Czachórski⁶⁶³, A. Ohanowicz⁶⁶⁴, A. Szpunar⁶⁶⁵. Należy przyjąć, iż w trakcie obowiązywania KZ stanowisko dopuszczające analogiczne stosowania art. 165 KZ i 166 KZ w ramach kontraktowej odpowiedzialności odszkodowawczej było podzielone. Zwolennikiem i prekursorem tego poglądu był R. Longchamps de Brier. Został on także zaaprobowany przez innych jurystów m.in. J. Rezlera, S. Garlickiego, J. Namitkiewicza. Zwolennicy wskazywali, że skoro przepisy dotyczące zadośćuczynienia pieniężnego za krzywdę moralną zostały zamieszczone wśród uregulowań odnoszących się do odszkodowania za szkodę w ogólności, to podstawa prawna art. 242 KZ dopuszcza stosowanie ich w ramach odpowiedzialności odszkodowawczej *ex contractu*⁶⁶⁶. Znalazło to także wyraz w orzecznictwie SN. „Pralnia chemiczna odpowiada za szkodę polegającą na zaginięciu rzeczy oddanej do czyszczenia na zasadzie odpowiednio stosowanych przepisów o naprawieniu szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym (art. 242 KZ). Umieszczenie w umowie zastrzeżenia, że pralnia chemiczna w przypadku zaginięcia przedmiotu będzie odpowiadała tylko w nieznacznej części za powstałą szkodę, jest sprzeczne z zasadami współżycia społecznego w Państwie Ludowym, a w konsekwencji jest w myśl art. 41 § 1 przepisów ogólnych prawa cywilnego nieważne. Sama umowa natomiast pozostaje w mocy, nieważność bowiem dotyczy jedynie nieistotnej części czynności prawnej (ograniczenia odpowiedzialności prawnej)”⁶⁶⁷. Zwolennicy powoływali się także na art. 239 KZ, który stanowił, że dłużnik odpowiadał „za wszelką szkodę”⁶⁶⁸. Przeciwników tego stanowiska było także sporo m.in.: L. Domański, M. Chłamtacz, W. Czachórski, A. Ohanowicz, A. Szpunar. W trakcie obowiązywania KZ została wygłoszona teza, która przetrwała do czasów obecnych: że cierpienia psychiczne wynikłe z niewykonania zobowiązania nie uzasadniają przyznania zadośćuczynienia na mocy ustawy⁶⁶⁹. W trakcie obowiązywania KZ zauważalny był także problem dotyczący indemnizacji szkody

⁶⁶² Ibidem, s.17-18.

⁶⁶³ W. Czachórski, *Zbieg odpowiedzialności cywilnej według kodeksu zobowiązań*, Warszawa 1960, s. 101-103; W. Czachórski, *Część ogólna*, Warszawa 1963, s. 349.

⁶⁶⁴ A. Ohanowicz, *Zbieg norm w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 1963, s. 108 i n., s. 114, 127.

⁶⁶⁵ A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową w kodeksie cywilnym*, „PiP”, 1965, nr 3., s. 369.

⁶⁶⁶ K. Kryla-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 54-55.

⁶⁶⁷ Wyr. SN - Izba Cywilna z dnia 06.10.1953 r., II C 1141/53, Legalis nr 666367; Por. orzecznictwo: uchwała SN z dnia 26.10.1956 r., I CO 31/56, Lex nr 118889; wyr. SN z dnia 06.07.1966r., I CR 134/66, Lex nr 4839; wyr. SN z dnia 28.3.1968 r., I CR 64/68, Lex nr 1633936.

⁶⁶⁸ M. Matys, *Model...*, s. 47.

⁶⁶⁹ M. Kaliński, *Szkoda ...*, s. 219; K. Kosicki, *Kompensacja...*, 2007, s. 99-110; wyr. SN z dnia 17.12.2004r., II CK 300/04, Lex nr 146416; K. Warzecha, glosa do wyr. SN z dnia 17.12.2004r., II CK 300/05, *Palestra* 2007/1-2/324; K. Osajda, glosa do wyr. SN z dnia 17.12.2004 r., II CK 300/05, PS 2006/9/171.

niemajątkowej w ramach odpowiedzialności kontaktowej⁶⁷⁰. M. Chłamtacz wskazał kilka przykładów: „dłużnik zobowiązał się zwrócić wierzycielowi fotografię jego przodka, mimo to jednak spalił ją; lekarz zawarł umowę, z której wynikał obowiązek zaprzestania gry na fortepianie w godzinach przyjmowania pacjentów; właściciel zastrzegł, że najemca nie będzie mógł wprowadzać pewnych osób”⁶⁷¹.

Z dużą dozą ostrożności można przyjąć, że w trakcie obowiązywania KZ uszczerbki takie jak: doznane przykrości, rozczarowanie, stres niewywołujący rozstrój zdrowia, utrata oczekiwań, utrata przyjemności z podróży powstałe w wyniku niewykonania umowy nie podlegały rekompensacie⁶⁷².

Ze źródeł naukowych wynika, że najczęściej przyczyną procesów sądowych były zastrzeżenia turystów co do ilości i jakości wyżywienia lub zakwaterowania⁶⁷³. W okresie PRL rzadziej natomiast występowały przypadki, aby któryś z organizatorów nie zapewnił swoim turystom powrotu do domu⁶⁷⁴. Wynikało to z faktu, że organizatorzy działali wówczas pod opiekuńczymi skrzydłami państwa i w razie potrzeby mogli otrzymać odpowiednią dotację⁶⁷⁵. Organizatorzy wypoczynku określani potocznie „biurami podróży” w początkowym okresie PRL (po 1945 r.) sprytnie unikali odpowiedzialności prawnej poprzez przyjęcie dla siebie roli pośrednika pomiędzy turystami a zagranicznymi podmiotami świadczącymi na ich rzecz takich usług jak: transportowe, gastronomiczne, hotelowe bądź inne⁶⁷⁶. Turyści w takich przypadkach, aby uzyskać roszczenia odszkodowawcze musieli prowadzić procesy poza granicami kraju według zwyczajów i przepisów obcego prawa, w obcym języku, co wymagało skorzystania z usług adwokata⁶⁷⁷. Koszty zagranicznej obsługi prawnej były wysokie i nie do zaakceptowania przez większość turystów⁶⁷⁸. Praktyka taka zniechęcała turystów do wytaczania powództw przeciwko zagranicznym podmiotom⁶⁷⁹. Stanowisko takie spotykało się w Polsce z ostrą krytyką⁶⁸⁰. Niestety przez pewien okres taka

⁶⁷⁰ K. Kryla-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 53-54. Szerzej: M. Chłamtacz, *Sposoby...*, s. 60-61.

⁶⁷¹ Ibidem, s. 53-54.

⁶⁷² Ibidem, s. 53-54.

⁶⁷³ J. Sondel, *O początkach i rozwoju doktryny prawa turystycznego*, [w:] *Polska Akademia Umiejętności*, t. XIII Prace Komisji Historii Nauki Pau, 2014, s. 37. <https://pau.krakow.pl/PKHN-PAU/pkhn-pau-XIII-2014-3.pdf>, (dostęp: 05.05.2024r.). Zob. szerzej ten artykuł naukowy: *Prawo turystyczne jako nowa dyscyplina prawna*, s. 33-34; *Lata międzywojenne* (od 1919-1932; 1932-1939), s. 34-35; *Czasy PRL*, s.35-37.

⁶⁷⁴ Ibidem, s. 37.

⁶⁷⁵ Ibidem, s. 37.

⁶⁷⁶ Ibidem, s. 39.

⁶⁷⁷ Ibidem, s. 39.

⁶⁷⁸ Ibidem, s. 39.

⁶⁷⁹ Ibidem, s. 39.

⁶⁸⁰ Ibidem, s. 39.

konstrukcja była stosowana⁶⁸¹. Popyt na zagraniczne wycieczki był spory⁶⁸². Ponadto organizatorzy usług turystycznych byli monopolistami na rynku usług turystycznych i mogli sobie na taką politykę wobec obywateli pozwolić⁶⁸³. W późniejszym okresie PRL organizatorzy usług turystycznych już samodzielnie organizowali imprezy turystyczne i ponosili odpowiedzialność kontraktową w stosunku do turystów⁶⁸⁴. Nadto odpowiadali za działania lub zaniechania zagranicznych przedsiębiorców, przy pomocy których realizowali swoje usługi⁶⁸⁵. Turyści mogli ich pozwać według przepisów polskiego prawa i przed polskim sądem, mimo usług realizowanych na terenie innego państwa⁶⁸⁶. Pierwszym organizatorem usług turystycznych w Polsce było Polskie Biuro Podróży „Orbis” (PBP „Orbis”)⁶⁸⁷. Firma ta została utworzona we Lwowie w 1923 r.⁶⁸⁸. Założycielami byli: Ernest Adam, Maksymilian Liptay i Józef Radoszewski, posłowie Władysław Kesłowicz i Aleksander Skarbek oraz prawnik Ozjasz Wasser⁶⁸⁹. W 1928 r. organizator ten uzyskał status narodowego organizatora⁶⁹⁰. W 1933 r. po zakupie jego akcji przez państwowy bank PKO, siedziba spółki została przeniesiona do Warszawy⁶⁹¹. Orbis stał się największym polskim organizatorem usług turystycznych⁶⁹². W 1939 r. spółka dysponowała 155 placówkami krajowymi i przedstawicielstwami zagranicznymi m.in.: w Wiedniu, Londynie, Paryżu i Nowym Jorku⁶⁹³. Ponadto w Polsce powstało kilku innych organizatorów m.in. Poltur, Spółdzielnia Turystyczno-Wypoczynkowa „Gromada”⁶⁹⁴. Wybuch II wojny światowej spowodował przerwanie działalności organizatorów turystyki⁶⁹⁵. Majątki ich zostały w większości

⁶⁸¹ Ibidem, s. 39.

⁶⁸² Ibidem, s. 39.

⁶⁸³ Ibidem, s. 39.

⁶⁸⁴ Ibidem, s. 39.

⁶⁸⁵ Ibidem, s. 39.

⁶⁸⁶ Ibidem, s. 39. Zob. na temat rozwoju prawa turystycznego w późniejszych okresach: J. Sondel, *O początkach i rozwoju...*, s. 40-41, *Prawo turystyczne – stan obecny*, s. 41-46.

⁶⁸⁷ Zob. Uchwałę Rady Ministrów z dnia 05.08.1946 r. o nadanie statutu organizacyjnego przedsiębiorstwu Polskie Biuro Podróży Orbis „Orbis”,

<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP19461330246/O/M19460246.pdf>, (dostęp: 05.05.2024r.).

⁶⁸⁸ <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/orbis-travel-almatur-i-gromada-tak-kiedys-jezdziło-sie-nawakacje/12cv87b>, (dostęp: 05.05.2024r.).

⁶⁸⁹ P. Sowiński, *Turystyka zagraniczna w Polsce w latach 1956-1980 Warszawa*. „Dzieje Najnowsze”, Rocznik XXXIV— 2002, 1 PL ISSN 0419-8824, s. 139, https://rcin.org.pl/Content/45665/PDF/WA303_61404_A507-DN-R-34-1_Sowinski.pdf, (dostęp: 05.05.2024 r.).

⁶⁹⁰ <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/orbis-travel-almatur-i-gromada-tak-kiedys-jezdziło-sie-nawakacje/12cv87b>, (dostęp: 5.5.2024).

⁶⁹¹ Ibidem.

⁶⁹² P. Sowiński, *Turystyka zagraniczna...*, s. 139-141.

⁶⁹³ Ibidem, s. 139-141.

⁶⁹⁴ <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/orbis-travel-almatur-i-gromada-tak-kiedys-jezdziło-sie-nawakacje/12cv87b>, (dostęp: 5.5.2024r.).

⁶⁹⁵ J. Sondel, *O początkach i rozwoju...*, s. 35-37.

zniszczone⁶⁹⁶. Turystyka po II wojnie światowej została przesunięta na drugi plan⁶⁹⁷. Natomiast z upływem czasu stopniowo zaczęła się rozwijać, co znajduje wyraz w materiałach naukowych i procesach sądowych dot. sporów z organizatorami turystyki⁶⁹⁸.

Instytucja zadośćuczynienia uregulowana w Kodeksie zobowiązań ulegała zmianie w zależności od ustroju politycznego, jaki w tamtym okresie obowiązywał w Polsce.

2.3. Zadośćuczynienie pieniężne w projektach do KC w latach 1948-1964

W pierwszym projekcie Kodeksu cywilnego z 1948 r.⁶⁹⁹ w zakresie zadośćuczynienia pieniężnego zostały przyjęte analogiczne zasady do przewidzianych w Kodeksie zobowiązań⁷⁰⁰. Zadośćuczynienie pieniężne mogło zostać przyznane przez sąd w przypadkach naruszenia takich samych dóbr, jakie zawierał art. 165 KZ⁷⁰¹. W tym projekcie jedyną różnicą było rozszerzenie kręgu osób uprawnionych do dochodzenia zadośćuczynienia pieniężnego w przypadku naruszenia integralności seksualnej⁷⁰². Zgodnie z art. 165 § 2 KZ zadośćuczynienie mogła żądać poszkodowana kobieta albo małoletni lub psychicznie upośledzony mężczyzna⁷⁰³. Natomiast według przepisów zamieszczonych w projekcie KC roszczenie to przysługiwało każdej osobie, która została skłoniona przemocą, bezprawną groźbą, podstępem, nadużyciem stosunku zależności lub wyzyskaniem przymusowego położenia do poddania się czynowi nierządному albo do spełnienia takiego czynu⁷⁰⁴. Ponadto projekt ten zawierał przepis, który był odpowiednikiem art. 242 KZ (tj. art. 946)⁷⁰⁵. Ustawodawca zauważył potrzebę naprawienia szkody niemajątkowej w odpowiedzialności kontraktowej w przypadku niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy⁷⁰⁶. Drugi projekt KC z 1954r.⁷⁰⁷ w ogóle nie przewidywał majątkowej kompensacji krzywdy⁷⁰⁸. Autorzy tego projektu w uzasadnieniu podali, że „instytucja zadośćuczynienia pieniężnego za krzywdę moralną nie odpowiadała zasadom prawa

⁶⁹⁶ Ibidem, s. 35-37.

⁶⁹⁷ Ibidem, s.35-37.

⁶⁹⁸ Ibidem, s.35-37.

⁶⁹⁹ Projekt księgi trzeciej kodeksu cywilnego. *Zobowiązania*, Demokratyczny Przegląd Prawniczy 1948, nr 10.

⁷⁰⁰ A. Śmieja *Instytucja...*, 2009, s. 501; M. Sekuła-Lelenc, *Odpowiedzialność...*, s. 280-282.

⁷⁰¹ Ibidem, s. 501; M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, Toruń 2007, s. 22-24.

⁷⁰² M. Matys, *Model zadośćuczynienia...*, s. 50; A. Śmieja *Instytucja...*, 2009, s. 501-502.

⁷⁰³ Ibidem, s. 50; M. Sekuła-Lelenc, *Odpowiedzialność...*, s. 280-282.

⁷⁰⁴ Art. 944 § 2 Projektu księgi trzeciej kodeksu cywilnego. *Zobowiązania*, Demokratyczny Przegląd Prawniczy 1948, nr 10;

⁷⁰⁵ M. Matys, *Model...*, s. 50.

⁷⁰⁶ Ibidem, s. 50.

⁷⁰⁷ Projekt Kodeksu cywilnego PRL, Warszawa 1954.

⁷⁰⁸ S. Grzybowski *Rozwój systemu ochrony dóbr osobistych w trzydziestu latach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, „PiP”, 1974, Nr 4, s. 85; A. Śmieja *Instytucja...*, 2009, s. 501.

socjalistycznego”⁷⁰⁹. Projekt ten został skrytykowany przez przedstawicieli doktryny⁷¹⁰. Juryści wskazali, że zupełne odrzucenie możliwości uzyskania zadośćuczynienia pieniężnego wynika z braku należytego pogłębienia i przemyślenia zagadnienia indemnizacji krzywdy⁷¹¹. Trzeci projekt KC z 1955 r.⁷¹² dopuszczał już możliwość uzyskania zadośćuczynienia pieniężnego tylko w przypadkach uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia (art. 747 § 3)⁷¹³. W czwartym projekcie KC z 1960 r.⁷¹⁴ została dodatkowo rozszerzona kompensacja szkody niemajątkowej na uszczerbki będące skutkiem pozbawienia wolności lub naruszenia integralności seksualnej kobiety w wyniku podstępu, gwałtu lub nadużycia stosunku zależności⁷¹⁵. Natomiast w piątym projekcie z 1961 r.⁷¹⁶ dodatkowo została przyjęta możliwość żądania zapłaty przez sprawcę odpowiedniej sumy pieniężnej na rzecz Polskiego Czerwonego Krzyża w razie umyślnego naruszenia dóbr osobistych⁷¹⁷. Przed ostatecznym wejściem w życie Kodeksu cywilnego występowało kilka odmiennych od siebie stanowisk w zakresie zadośćuczynienia pieniężnego⁷¹⁸. Pierwsze zakładało całkowite wyłączenie możliwości naprawienia szkody niemajątkowej poprzez zapłatę sumy pieniężnej na rzecz poszkodowanego⁷¹⁹. W początkowym okresie stanowisko to było powszechne i miało wielu zwolenników⁷²⁰. Natomiast z upływem czasu uznanie zyskały stanowiska bardziej umiarkowane i dopuszczające możliwość uzyskania zadośćuczynienia pieniężnego⁷²¹. Drugie dopuszczało przyznanie zadośćuczynienia pieniężnego w przypadkach wyraźnie przewidzianych przez przepisy prawa⁷²². Trzecie wskazywało na możliwość uzyskania zadośćuczynienia pieniężnego, za wyjątkiem sytuacji wyraźnie wskazanych w ustawie albo wynikających z zasad współżycia społecznego⁷²³. Natomiast najmniejsze poparcia uzyskało stanowisko opowiadające się za nieograniczoną dopuszczalnością przyznawania zadośćuczynienia pieniężnego⁷²⁴.

⁷⁰⁹ Z. Radwański, *Zadośćuczynienie...*, 1956, s. 135.

⁷¹⁰ A. Śmieja *Instytucja...*, 2009, s. 501.

⁷¹¹ Ibidem, s. 501.

⁷¹² Projekt Kodeksu cywilnego PRL, Warszawa 1955.

⁷¹³ M. Sekuła-Lelono, *Odpowiedzialność ...*, s. 281-282; A. Śmieja *Instytucja...*, 2009, s. 501.

⁷¹⁴ Projekt Kodeksu cywilnego PRL, Warszawa 1960.

⁷¹⁵ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 57.

⁷¹⁶ Projekt Kodeksu cywilnego PRL, Warszawa 1961.

⁷¹⁷ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 57.

⁷¹⁸ Ibidem, s. 58.

⁷¹⁹ S. Grzybowski, *Rozwój systemu ochrony dóbr osobistych...*, 1974, s. 85.

⁷²⁰ A. Śmieja *Instytucja...*, 2009, s. 501.

⁷²¹ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 58.

⁷²² S. Grzybowski, *Rozwój systemu ochrony dóbr osobistych...*, 1974, s. 85-86.

⁷²³ Ibidem, s. 85-86.

⁷²⁴ Ibidem, s. 85-86.

2.4. Zadośćuczynienie pieniężne za krzywdę w latach 1964 –1996

W Kodeksie cywilnym z 1964 r. instytucja zadośćuczynienia pieniężnego została uregulowana ostatecznie w art. 445 KC⁷²⁵. Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę można było dochodzić na podstawie art. 445 KC w związku z art. 444 KC⁷²⁶. Roszczenie to przysługiwało tylko w enumeratywnie wymienionych przypadkach, a mianowicie w razie: „naruszenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia, pozbawienia wolności oraz zmuszenia kobiety do poddania się czynowi nierządному”⁷²⁷. Należy przyjąć, iż art. 445 § 1 KC był odpowiednikiem art. 165 § 1 KZ, natomiast art. 445 § 2 KC odpowiadał art. 165 § 2 KZ⁷²⁸. Zauważyć jednak należy, iż w art. 445 KC zostały pominięte przypadki⁷²⁹ naruszenia czci poszkodowanego, które przewidywał art. 165 KZ⁷³⁰. Natomiast w KC zostało uwzględnione jedynie naruszenie swobody seksualnej kobiety, nie obejmując ochroną majątkową małoletniego oraz mężczyzny upośledzonego psychicznie⁷³¹. Ponadto przepisy KC nie przewidywały roszczenia o naprawienie szkody niemajątkowej doznanej przez osoby bliskie poszkodowanego w wyniku jego śmierci⁷³². Na podstawie art. 445 KC sumę pieniężną tytułem zadośćuczynienia mogła otrzymać wyłącznie osoba bezpośrednio poszkodowana⁷³³. Przepis ten nie przewidywał możliwości wskazania określonej instytucji jako beneficjenta rzeczy, którego mogło zostać zasądzone świadczenie pieniężne, jak było to przewidziane w Kodeksie zobowiązań⁷³⁴. Jeśli zatem naruszenie dóbr osobistych z art. 445 KC nie nastąpiło z winy umyślnej, to poszkodowanemu nie przysługiwało roszczenie o zasądzenie określonej sumy pieniężnej na określony cel społeczny⁷³⁵. Przepis art. 445 KC nie stanowił samodzielnej podstawy odpowiedzialności⁷³⁶. Do uzyskania zadośćuczynienia pieniężnego poszkodowany

⁷²⁵ M. Matys, *Model...*, s. 55-56. Zob. także J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa ochrona...*, Warszawa 1970, s. 35; A. Szpunar, *Zadośćuczynienie...*, 1965, s. 365.

⁷²⁶ A. Raczyński, *Sytuacja prawna poszkodowanego w ubezpieczeniu odpowiedzialności cywilnej*, Warszawa 2010, s. 198; J. Zych, *Zadośćuczynienie w doktrynie, orzecznictwie sądowym i praktyce ubezpieczeniowej*, [w:] *Studia i Analizy Sądu Najwyższego Materiały Naukowe. Zadośćuczynienie na rzecz poszkodowanego w wypadku komunikacyjnym i na rzecz osób najbliższych*, t. V, Warszawa 2017, s. 13; M. Świdowska, *Zadośćuczynienie jako środek rekompensaty...*, [w:] *Odpowiedzialność...*, Warszawa 2007, s. 273.

⁷²⁷ A. Śmieja, *Prawo...*, 2023, s. 776-777; R. Strugała, *Komentarz do art. 445 Kodeksu cywilnego*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, wydanie 11, Warszawa 2023, s. 1070.

⁷²⁸ M. Matys, *Model zadośćuczynienia...*, s. 55-56; Zob. A. Rzetecka - Gil, *Zobowiązania...*, 2011, Lex/EL. 2011.

⁷²⁹ Por. przepisy regulujące instytucję zadośćuczynienia pieniężnego w kodeksie zobowiązań i w kodeksie cywilnym z 1964 r. tj. art. 165 § 1 i § 2 KZ oraz art. 445 KC w związku z art. 444 KC, art. 446 KC.

⁷³⁰ A. Śmieja, *Instytucja zadośćuczynienia...*, 2009, s. 503-504.

⁷³¹ A. Śmieja, *Prawo...*, 2018, s. 752-753.

⁷³² A. Śmieja, *Instytucja...*, 2009, s. 503-504.

⁷³³ M. Matys, *Model...*, s. 55-56; Zob. także M. Świdowska, *Zadośćuczynienie...*, 2007, s. 273.

⁷³⁴ Ibidem, s. 55-56.

⁷³⁵ M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, 2007, s. 24.

⁷³⁶ R. Strugała, *Komentarz do art. 445 KC*, s. 1072; A. Rzetecka - Gil, *Zobowiązania...*, Lex/EL. 2011.

musiał wykazać naruszenie konkretnego dobra osobistego wskazanego w art. 445 KC⁷³⁷. Ponadto musiał wykazać przesłanki odpowiedzialności uregulowane w przepisach art. 415-436 KC⁷³⁸. Zadośćuczynienie pieniężne mogło zostać przyznane w oparciu o zasadę: winy, ryzyka, bezprawności, słuszności⁷³⁹. Roszczenie o zadośćuczynienie pieniężne podlegało dziedziczeniu w oparciu o art. 445 § 3 KC, podobnie, jak w Kodeksie zobowiązań tylko wtedy, gdy zostało uznane na piśmie albo wytoczone za życia poszkodowanego⁷⁴⁰. Przepisy dotyczące dziedziczenia w KC nie wymagały już wymogu istnienia prawomocnego wyroku sądowego, jak było to przewidziane w kodeksie zobowiązań, wystarczające było wytoczenie powództwa za życia poszkodowanego⁷⁴¹. Należy wskazać, iż uzupełnieniem art. 445 KC był przepis w art. 448 KC, na podstawie którego poszkodowany mógł żądać zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na rzecz Polskiego Czerwonego Krzyża w przypadku, gdy sprawca, działając umyślnie naruszył jakiekolwiek dobro osobiste⁷⁴². Zapłata sumy na rzecz Polskiego Czerwonego Krzyża była uregulowana jako odrębna instytucja od zadośćuczynienia pieniężnego przyznawanego na rzecz poszkodowanego⁷⁴³. Ustawodawca w tej instytucji nie użył już pojęcia „zadośćuczynienie”⁷⁴⁴. Rozwiązanie takie stanowiło istotną różnicę w porównaniu do przepisów KZ, w których zadośćuczynieniem była zarówno kwota przyznawana poszkodowanemu, jak i wskazanej przez niego instytucji⁷⁴⁵. Na podstawie art. 448 KC możliwa była ochrona takich dóbr osobistych, jak cześć i godność, które nie były objęte ochroną na podstawie art. 445 KC⁷⁴⁶. Roszczenie z art. 448 KC miało charakter represyjny, natomiast zadośćuczynienie pieniężne z art. 445 KC – kompensacyjny⁷⁴⁷. Na gruncie przepisów KC poszkodowany mógł żądać zapłaty zadośćuczynienia na podstawie art. 445 KC i dodatkowo zapłaty odpowiedniej sumy na podstawie art. 448 KC na rzecz Polskiego Czerwonego Krzyża w razie umyślnego naruszenia dobra osobistego⁷⁴⁸. Natomiast na gruncie obowiązywania art. 165 KZ i 166 KZ poszkodowany mógł domagać się zapłaty zadośćuczynienia na swoją rzecz lub na rzecz

⁷³⁷ M. Sekuła-Lelono, *Odpowiedzialność...*, s. 281-282.

⁷³⁸ R. Strugała, *Komentarz...*, 2023, s. 1072.

⁷³⁹ A. Śmieja *Instytucja...*, 2009, s. 503-504.

⁷⁴⁰ M. Matys, *Model...*, s. 57-58; A. Śmieja, *Prawo...*, 2018, s. 752-753.

⁷⁴¹ Ibidem, s. 57-58.

⁷⁴² Ibidem, s. 57-58.

⁷⁴³ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 58-59.

⁷⁴⁴ Ibidem, s. 58-59.

⁷⁴⁵ M. Matys, *Model...*, s. 57-58.

⁷⁴⁶ Ibidem, s. 57-58.

⁷⁴⁷ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 58-59.

⁷⁴⁸ Ibidem, s. 58-59.

dowolnej instytucji przez niego wskazanej⁷⁴⁹. Oba te środki ukazane w Kodeksie cywilnym i Kodeksie zobowiązań nie mogły być postrzegane jako swoje odpowiedniki⁷⁵⁰. W pierwszych latach po wejściu w życie KC przepis tj. art. 448 KC był rzadko stosowany i najczęściej powództwo to wytaczał prokurator⁷⁵¹. Podkreślić należy, iż art. 448 KC nie zawierał regulacji w zakresie dziedziczenia roszczenia o zasądzenie odpowiedniej sumy na rzecz Polskiego Czerwonego Krzyża⁷⁵². W doktrynie na ten temat występowały dwa główne stanowiska. Pierwsze dopuszczało stosowanie przez analogię art. 445 § 3 KC, co w konsekwencji oznaczało, iż roszczenie to podlegało dziedziczeniu⁷⁵³. Drugie natomiast nie dopuszczało rozszerzającego stosowania przepisów o dziedziczeniu roszczenia z art. 448 KC⁷⁵⁴. Ponadto roszczenie to mogło zostać zbyte, gdy było wymagalne bądź zostało uznane na piśmie albo przyznane prawomocnym orzeczeniem⁷⁵⁵.

2.5. Przepisy kodeksowe i szczególne zezwalające na uzyskanie zadośćuczynienia pieniężnego

Przepisy kodeksowe i szczególne dopuszczały również możliwość uzyskania zadośćuczynienia pieniężnego⁷⁵⁶. Kodeks karny z 1969 r.⁷⁵⁷ przewidywał podobną instytucję do zadośćuczynienia (nawiązkę) za przestępstwo przeciwko czci (przestępstwo zniesławienia, oszczerstwa), która była przyznawana na rzecz PCK, innej instytucji albo pokrzywdzonego⁷⁵⁸. Kodeks cywilny (art. 445 KC) nie przewidywał możliwości uzyskania zadośćuczynienia w przypadku krzywdy wywołanej naruszeniem czci, natomiast Kodeks karny dopuszczał możliwość uzyskania sumy wskazanej w ustawie za naruszenie tego dobra osobistego⁷⁵⁹. Przepisy Kodeksu postępowania karnego z 1969 r.⁷⁶⁰ dopuszczały, że osoba, która została pozbawiona wolności, mogła domagać się naprawienia szkody wyrządzonej w wyniku każdego naruszenia dobra osobistego, między innymi dobrego imienia, czci

⁷⁴⁹ M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, 2007, s. 21.

⁷⁵⁰ K. Kryła - Cudna, *Zadośćuczynienie*, s. 58-60.

⁷⁵¹ A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1975, s. 206.

⁷⁵² M. Matys, *Model...*, s. 59.

⁷⁵³ A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1975, s. 206.

⁷⁵⁴ W. Czachórski, *Prawo Zobowiązań*, [w:] *System prawa cywilnego*, t. III, cz. I, red. W. Czachórski, Ossolineum 1981, s. 695-695; J. Panowicz – Lipska, *Majątkowa ochrona ...*, Warszawa 1970, s. 148-149.

⁷⁵⁵ M. Matys, *Model...*, s. 58-59.

⁷⁵⁶ M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, 2007, s.23-24.

⁷⁵⁷ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny (Dz. U. 1969 r. Nr 13, poz. 94 ze zm.).

⁷⁵⁸ M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, Toruń 2007, s. 23-24.

⁷⁵⁹ M. Matys, *Model...*, s. 59-60.

⁷⁶⁰ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. 1969 r. Nr 13, poz. 96 ze zm.).

poszkodowanego⁷⁶¹. Ponadto możliwość domagania się zasądzenia odpowiedniej sumy na rzecz Naczelnej Organizacji Technicznej na cele popierania wynalazczości przewidywały także przepisy tj. art. 56, 57 ustawy o wynalazczości z 1972 r.⁷⁶² Innym aktem zezwalającym na uzyskanie zadośćuczynienia pieniężnego był art. 40 ustawy z dnia 26 stycznia 1984 r. prawo prasowe⁷⁶³. Osoba fizyczna mogła domagać się zapłaty zadośćuczynienia, gdy jej dobra osobiste zostały naruszone w wyniku publikacji materiału prasowego⁷⁶⁴. Należy zauważyć, iż ustawa ta nie wprowadzała żadnych ograniczeń w przyznaniu zadośćuczynienia, jak było to przewidziane w art. 445 KC⁷⁶⁵. Przepisy tej ustawy dopuszczały kompensatę w przypadku naruszenia każdego z dóbr osobistych⁷⁶⁶. Ponadto nie było wyłączone stosowanie art. 448 KC w zakresie zapłaty odpowiedniej sumy na rzecz PCK⁷⁶⁷. Kolejnym aktem prawnym była ustawa z dnia 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej⁷⁶⁸. Przepis (art. 18 ust. 5 w/w ustawy) umożliwiał przyznanie zadośćuczynienia w przypadku, gdy pracownicy zakładu umyślnie ujawnili dane medyczne pacjentów, które dotyczyły stanu zdrowia i sposobu jego leczenia⁷⁶⁹. Uzyskanie zadośćuczynienia pieniężnego dopuszczalne było także na podstawie art. 78 ust. 1 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych⁷⁷⁰. Twórca mógł żądać od sprawcy odpowiedniej sumy pieniężnej tytułem zadośćuczynienia bądź zobowiązania tegoż sprawcy do uiszczenia odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny w przypadku zawinionego naruszenia autorskich praw osobistych⁷⁷¹. Przepisy tej ustawy nie wskazują ściśle instytucji, na rzecz której ma zostać przyznana kwota na cel społeczny⁷⁷². Poszkodowany decydował, na rzecz jakiej instytucji ma być przekazana kwota w odróżnieniu od regulacji prawnej w art. 448 KC⁷⁷³. Stwierdzić należy, iż zadośćuczynienie pieniężne mogło zostać przyznane, oprócz art. 445 KC, również na podstawie przepisów szczególnych⁷⁷⁴. Ponadto przepisy szczególne dopuszczały w szerszym zakresie możliwość uzyskania zadośćuczynienia w przypadku

⁷⁶¹ M. Matys, *Model...*, s. 59-60.

⁷⁶² Ustawa o wynalazczości z dnia 19 października 1972 r. (Dz. U. Nr 43, poz. 272, ze zm.).

⁷⁶³ Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe (Dz. U. Nr 5, poz. 24, ze zm.).

⁷⁶⁴ M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, 2007, s. 24.

⁷⁶⁵ M. Matys, *Model zadośćuczynienia...*, s. 60.

⁷⁶⁶ Ibidem, s. 60.

⁷⁶⁷ A. Śmieja, *Instytucja...*, 2009, s. 505-506.

⁷⁶⁸ Ustawa z dnia 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej (Dz. U. 2007, Nr 14, poz. 89).

⁷⁶⁹ M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, s. 24-25.

⁷⁷⁰ Ustawa z dnia 4 lutego 1994r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2006, Nr 90, poz. 631 z poz. zm.).

⁷⁷¹ M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, Toruń 2007, s. 24.

⁷⁷² M. Matys, *Model...*, s. 60-61.

⁷⁷³ Ibidem, s. 60-61.

⁷⁷⁴ A. Śmieja *Instytucja...*, 2009, s. 505-506.

naruszenia dóbr osobistych niż przepisy kodeksu cywilnego, tj. 445 KC⁷⁷⁵. Przepisy KC były niespójne z przepisami szczególnymi i nie zapewniały dostatecznej ochrony w przypadku naruszenia innych dóbr osobistych niż te, które zostały wskazane w art. 445 KC⁷⁷⁶.

2.6. Nowelizacja art. 24 KC, 448 KC w 1996r.

Skomplikowana regulacja instytucji zadośćuczynienia⁷⁷⁷ w KC oraz niespójność z przepisami szczególnymi, a w konsekwencji niezapewnienie dostatecznej ochrony wszystkich dóbr osobistych, skłoniło ustawodawcę w tzw. III RP do podjęcia nowelizacji tych przepisów⁷⁷⁸. Dnia 23 sierpnia 1996 r. została uchwalona ustawa, która z mocą obowiązującą od 28 grudnia 1996 r. znowelizowała szereg przepisów o szkodzie niemajątkowej w KC⁷⁷⁹. Zmiany były istotne, albowiem ochroną majątkową zostały objęte wszystkie dobra osobiste, a nie tylko kilka, jak przewidywała poprzednia regulacja KC⁷⁸⁰. W dodanym trzecim zadaniu „art. 24 § 1 KC, przewidziano, że *na zasadach przewidzianych w kodeksie* poszkodowany, którego dobra osobiste zostały naruszone, może także żądać zadośćuczynienia pieniężnego lub zapłaty *odpowiedniej sumy na wskazany cel społeczny*”⁷⁸¹. Ustawodawca odstąpił od zasady przewidującej możliwość zasądzenia odpowiedniej sumy tylko na rzecz PCK⁷⁸² uregulowanej wcześniej w art. 448 KC⁷⁸³. Przepis art. 448 KC otrzymał całkowicie nowe brzmienie: „w razie naruszenia dobra osobistego, sąd może przyznać temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone, odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego

⁷⁷⁵ Ibidem, s. 505-506.

⁷⁷⁶ M. Matys, *Model...*, s. 60-63.

⁷⁷⁷ Przed uchwaleniem ostatecznej wersji nowelizacji przepisów z dnia 23 sierpnia 1996r. zostały przygotowane dwa projekty zmian. Pierwszy z 1992r. (KPP 1992, z. 1- 4. s. 192) dotyczył zmian przepisu art. 448 KC. Zgodnie z tym projektem poszkodowany mógł żądać zapłaty zadośćuczynienia na swoją rzecz i zapłaty odpowiedniej sumy na rzecz wskazanej przez niego instytucji społecznej. Projekt ten przewidywał możliwość uzyskania zadośćuczynienia w przypadku umyślnego naruszenia dóbr osobistych oraz w przypadku rażącego niedbalstwa. Drugi projekt z 1994 r. (KPP 1994, z. 2, s. 451) analogicznie jak pierwszy projekt, regulował możliwość dochodzenia zadośćuczynienia na podstawie art. 448 KC i zapłatę odpowiedniej sumy na rzecz instytucji społecznej. Zmiany dotyczyły art. 445 § 2 KC, a mianowicie chciano zastąpić słowo kobieta określeniem poszkodowany, co wskazywało, że w przypadku naruszenia integralności seksualnej, ochroną zostali by objęci również mężczyźni. Wskazać należy, iż żaden z tych projektów nie został ostatecznie przyjęty. A. Śmieja *Instytucja...*, 2009, s. 505-506; M. Matys, *Model zadośćuczynienia...*, s.61. Zob. szerzej: A. Mączyński, K. Zawada, *Zamierzona nowelizacja kodeksu cywilnego*, „KPP”, 1995, z. 3, s. 429-430., Z. Budziński, *Uwagi do projektów nowelizacji prawa cywilnego*, „KPP”, 1994, z. 2, s. 289.

⁷⁷⁸ M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, 2007, s. 25.

⁷⁷⁹ Ibidem, s. 25.

⁷⁸⁰ A. Śmieja *Instytucja...*, 2009, s. 506-507.

⁷⁸¹ M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, s. 25.

⁷⁸² Przed nowelizacją przepisów art. 448 KC (tekst pierwotny, Dz. U. 1964.16.93.) miał następujące brzmienie: W razie umyślnego naruszenia dóbr osobistych poszkodowany może żądać, niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia skutków wyrządzonej szkody, ażeby sprawca uiścił odpowiednią sumę pieniężną na rzecz Polskiego Czerwonego Krzyża.

⁷⁸³ K. Kryła - Cudna, *Zadośćuczynienie...*, 2018, s. 59-60.

za doznaną krzywdę lub na jego żądanie zasądzić odpowiednią sumę pieniężną na wskazany cel społeczny, niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia”⁷⁸⁴. W art. 448 KC pominięto umyślność i rażące niedbalstwo, które występowały jako przesłanki do zastosowania art. 448 KC w poprzednim brzmieniu⁷⁸⁵. Dodatkowo wskazać należy, iż roszczenie o zadośćuczynienie z art. 448 KC podlega dziedziczeniu, gdy zostało uznane na piśmie albo gdy powództwo zostało wytoczone za życia poszkodowanego⁷⁸⁶. Inną wprowadzoną zmianą podczas tej nowelizacji było usunięcie z art. 445 KC słowa „kobieta” i niezastąpienie go innym określeniem, co wskazuje, że zadośćuczynienia mogą żądać nie tylko kobiety w przypadku pozbawienia wolności oraz w przypadku skłonienia za pomocą podstępu, gwałtu lub nadużycia stosunku zależności, do poddania się czynowi nierządному⁷⁸⁷.

Stwierdzić należy, iż uchwalenie i wprowadzenie w życie w nowej wersji art. 448 KC stanowi istotną zmianę w zakresie instytucji zadośćuczynienia, albowiem ochroną majątkową zostały objęte wszystkie dobra osobiste⁷⁸⁸.

2.7. Nowelizacja art. 446 KC w 2008 r.

Kolejna zmiana w zakresie instytucji zadośćuczynienia pieniężnego nastąpiła w 2008 r.⁷⁸⁹ poprzez wprowadzenie § 4 do art. 446 KC⁷⁹⁰. W przypadku, gdy „wskutek uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia, nastąpiła śmierć poszkodowanego, członkowie najbliższej rodziny mogą żądać zapłaty zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę”⁷⁹¹. Zauważyć należy, iż art. 446 § 4 KC nie stanowi nadal samodzielnej podstawy odpowiedzialności. Członkowie rodziny zmarłego muszą udowodnić którąś z podstaw odpowiedzialności deliktowej uregulowaną w art. 415-436 KC⁷⁹². Roszczenie z art. 446 § 4 KC podlega dziedziczeniu oraz może zostać zbyte na podstawie art. 449 KC⁷⁹³. Ponadto wskazać należy, iż przed rozszerzeniem art. 446 KC zadośćuczynienie było

⁷⁸⁴ Ibidem, s. 59-60.

⁷⁸⁵ Tekst pierwotny art. 448 KC (Dz. U. 1964.16.93).

⁷⁸⁶ K. Kryła - Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 59-60.

⁷⁸⁷ A. Śmieja *Instytucja...*, 2009, s. 506-507.

⁷⁸⁸ Ibidem, s. 506-507.

⁷⁸⁹ Ustawa z dnia 30.05.2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 116, poz. 731).

⁷⁹⁰ W wyniku nowelizacji w 2008 r. do art. 446 KC został wprowadzony § 4. Jeżeli skutek uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia nastąpiła śmierć poszkodowanego, sąd może także przyznać najbliższym członkom rodziny zmarłego odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę.

⁷⁹¹ Art. 446 § 4 KC.

⁷⁹² A. Śmieja, *Prawo...*, 2018, s. 796-797.

⁷⁹³ Ibidem, s. 796-797.

przyzwane na rzecz członków najbliższej rodziny na podstawie art. 446 § 3 KC⁷⁹⁴. Odszkodowanie przewidziane w tym przepisie nie ograniczało się jedynie do naprawienia szkód majątkowych i obejmowało również naprawienie szkody niemajątkowej⁷⁹⁵. Zadośćuczynienie za śmierć osoby bliskiej było również przyznawane na rzecz członków rodziny na podstawie art. 448 KC⁷⁹⁶. Wskazywano, że w razie śmierci osoby bliskiej dochodziło do naruszenia dobra osobistego w postaci więzi rodzinnych, prawa do życia w rodzinie, prawa do utrzymywania więzi⁷⁹⁷.

Stwierdzić należy, iż nowelizacja art. 446 KC stanowi korzystną zmianę, ponieważ występowały rozbieżności w doktrynie oraz judykaturze co do podstawy prawnej zadośćuczynienia za śmierć osoby bliskiej⁷⁹⁸. Zauważyć należy także wady tej regulacji, albowiem z brzmienia przepisu art. 446 § 4 KC wynika, że zadośćuczynienie za śmierć osoby bliskiej przysługuje tylko najbliższym członkom rodziny zmarłego⁷⁹⁹. Można przyjąć tezę, że zadośćuczynienia nie mogą żądać osoby bliskie zmarłemu tj. konkubent bądź konkubina, którzy pozostawali w nieformalnym związku ze zmarłym⁸⁰⁰. Problem ten został zauważony i poddany dyskusji w doktrynie. Przedstawiciele nauki słusznie zaproponowali zmianę art. 446 § 4 KC. Zgodnie z tą propozycją „Sąd może także przyznać małżonkowi, rodzicom i dzieciom zmarłego oraz w uzasadnionych okolicznościach szczególnej więzi rodzinnej innym osobom najbliższym umiarkowaną sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę”⁸⁰¹. Projekt ten należy ocenić pozytywnie ponieważ zawiera istotne kwestie dotyczące osób spoza członków rodziny.

⁷⁹⁴ Wyrok SN z dnia 30.11.1977 r., IV CR 458/77, Legalis nr 20534; wyr. SN z dnia 28.10.2003 r., I CK 185/02, Legalis nr 237999; wyr. SN z dnia 24.10.2007 r., IV CSK 192/07, Legalis nr 107403.

⁷⁹⁵ K. Kryła - Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 60-62.

⁷⁹⁶ A. Śmieja, *Prawo...*, 2018, s. 796-797.

⁷⁹⁷ Szerzej na ten temat w I rozdziale pracy *Podstawy prawne za zadośćuczynienia pieniężnego w odpowiedzialności deliktowej KC i przepisach szczególnych*, K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 60-62.

⁷⁹⁸ Ibidem, s.60-62.

⁷⁹⁹ A. Śmieja, *Prawo Zobowiązań...*, 2018, s. 794-797.

⁸⁰⁰ Ibidem, s. 794-797.

⁸⁰¹ E. Bagińska, *O granicach kompensacji szkody niemajątkowej w przyszłym kodeksie cywilnym (uwagi na tle prac Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego)*, „Państwo i Prawo”, Polska Akademia Nauk Komitet Nauk Prawnych, Zeszyt nr 3 (901), Marzec 2021, Warszawa 2021 r., s. 132. Szerzej: M. Nesterowicz, Glosa do wyroku SN z dnia 03.06.2011 r., III CSK 279/10, OSP 2012, nr 4, poz. 44.

2.8. Nowelizacja art. 446^{2c} KC w 2021r.

Przepis art. 446² KC⁸⁰² został dodany przez art. 1 ustawy z 24.06.2021 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny⁸⁰³ i obowiązuje od 19.09.2021 r. Przyjąć należy, że stanowi on reakcję na występujące w piśmiennictwie naukowym i orzecznictwie rozbieżne poglądy dotyczące możliwości dochodzenia przez osoby najbliższe roszczenia o zadośćuczynienie w razie naruszenia więzi rodzinnej⁸⁰⁴. Zgodnie z art. 2 w/w ustawy podstawa prawna tj. art. 446² KC posiada retroaktywny charakter, albowiem znajduje ona zastosowanie także do zdarzeń skutkujących niemożnością nawiązania bądź kontynuowania więzi rodzinnej przez najbliższych członków rodziny bezpośrednio poszkodowanego z powodu wyrządzenia u niego ciężkiego i trwałego uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia, powstałych przed datą wejścia w życie niniejszej ustawy⁸⁰⁵. Członkowie najbliższej rodziny poszkodowanego zgodnie z brzmieniem art. 446² KC mają możliwość wystąpić o zapłatę zadośćuczynienia za doznaną krzywdę w razie ciężkiego i trwałego uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia u poszkodowanego, skutkującego niemożnością nawiązania lub kontynuowania z nim więzi rodzinnej.

Nowelizację tę należy ocenić pozytywnie, albowiem wprowadzenie art. 446² KC rozwiało występujące od wielu lat wątpliwości dotyczące podstawy prawnej zadośćuczynienia za tzw. zerwane więzi. Roszczenie to według brzmienia przepisu przysługuje niestety tylko członkom rodziny poszkodowanego pomijając partnerów z nieformalnych związków (konkubiny, konkubentów).

2.9. Nowelizacja art. 24 KC, 445 KC, 446² KC, 448 KC w 2023 r.

Art. 1 ustawy o zmianie ustawy – Kodeksu cywilnego oraz innych ustaw z dnia 28 lipca 2023 r.⁸⁰⁶ wprowadził następujące zmiany: W art. 24 KC w § 1 zdanie trzecie otrzymuje brzmienie: „, Na zasadach przewidzianych w kodeksie może on również żądać zadośćuczynienia pieniężnego albo zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel

⁸⁰² Zob. Przedstawiony przez Prezydenta Rzeczypospolitej projekt ustawy - Kodeks cywilny, druk nr 1125, także przebieg procesu legislacji, uzasadnienie, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=1125>, (dostęp: 10.05.2024r.).

⁸⁰³ Dz. U. poz.1509.

⁸⁰⁴ L. Jantowski, *Komentarz do art. 445 KC*, red. M. Balwicka- Szczyrba, Warszawa 2022, s. 818.

⁸⁰⁵ I. Długoszewska – Kruk, *Komentarz do art. 445 KC*, red. M. Załucki, Warszawa 2023, s. 955.

⁸⁰⁶ Dz.U. z 2023 r. poz.1615.

społeczny⁸⁰⁷”. Art. 448 KC otrzymuje brzmienie: „Art. 448. § 1 W razie naruszenia dobra osobistego sąd może przyznać temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone, odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę albo zasądzić odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez niego cel społeczny, niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia. § 2. W przypadkach określonych w art. 445 § 1 i 2 oraz art. 446² ten, czyje dobro osobiste zostało naruszone, może obok zadośćuczynienia pieniężnego żądać zasądzenia odpowiedniej sumy na wskazany przez niego cel społeczny. § 3. Do roszczeń, o których mowa w § 1 i 2, przepis art. 445 § 3 stosuje się”⁸⁰⁸. Zmiany te obowiązują od dnia 15.11.2023 r. Należy przyjąć, że aktualne brzmienie art. 448 § 1 KC, w szczególności użycie słowa „albo” zamiast „lub”, wskazuje na wolę ustawodawcy o wykluczeniu możliwości kumulacji roszczenia o zadośćuczynienie i roszczenia o zapłatę odpowiedniej kwoty na cel społeczny. De lege lata pokrzywdzony może wybrać tylko jedno z tych roszczeń (alternatywa rozłączna)⁸⁰⁹. Natomiast rozwiązaniem szczególnym wobec ogólnej zasady wyrażonej w art. 448 § 1 KC jest dopuszczalność kumulacji przewidziana w art. 448 § 2 KC⁸¹⁰. Odesłanie do art. 445 § 1 oznacza pośrednie odwołanie do art. 444 § 1 KC⁸¹¹. Pokrzywdzeni mogą dochodzić albo tylko zadośćuczynienia albo zadośćuczynienia łącznie z określoną sumą na wskazany przez niego cel społeczny w następujących przypadkach: uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia (art. 445 § 1 w zw. z art. 444 § 1 KC); pozbawienia wolności albo skłonieniem za pomocą podstępów, gwałtu lub nadużycia stosunku zależności do poddania się czynowi nierządному (art. 445 § 2 KC); ciężkiego trwałego uszkodzenia ciała lub wywołaniem rozstroju zdrowia u poszkodowanego, skutkującego niemożnością nawiązania lub kontynuowania więzi rodzinnej przez najbliższych członków rodziny z poszkodowanym (art. 446² KC)⁸¹². W literaturze występuje pogląd, że ustawodawca dopuścił kumulację roszczeń we wskazanych stanach faktycznych ze względu na szczególnie negatywną ocenę tego rodzaju naruszeń dóbr osobistych⁸¹³. W literaturze zostały zaprezentowane trzy główne stanowiska. Pierwsze stanowi, że zadośćuczynienie wraz z określoną sumą na wskazany cel społeczny nie mogą łącznie przewyższać wysokości sumy niezbędnej dla kompensacji krzywdy doznanej

⁸⁰⁷ Dz.U. z 2023 r. poz.1615.

⁸⁰⁸ Dz.U. z 2023 r. poz.1615.

⁸⁰⁹ P. Sobolewski, *Komentarz do art. 448 KC*, red. serii K. Osajda, wyd. 32, Warszawa 2024, Legalis, (dostęp: 15.05.2024r.).

⁸¹⁰ Ibidem.

⁸¹¹ Ibidem.

⁸¹² R. Strugała, *Komentarz do art. 445 Kodeksu cywilnego*, Warszawa 2023, s. 1099-1100.

⁸¹³ P. Sobolewski, *Komentarz...*, Legalis 2024.

przez pokrzywdzonego⁸¹⁴. Drugie wskazuje, że w przypadku, gdy łączna wysokość dochodzonego przez poszkodowanego zadośćuczynienia i sumy na cel społeczny przewyższa wartość kwoty niezbędnej dla skompensowania doznanej przez niego krzywdy, sąd powinien uwzględnić wyłącznie żądanie zasądzenia zadośćuczynienia, oddalając powództwo w zakresie drugiego z żądań⁸¹⁵. Trzecie stanowisko odnosi się do faktu, że należy raczej postulować za uwzględnieniem obu żądań w części, proporcjonalnie do wysokości poszczególnych z nich⁸¹⁶. W doktrynie występują także stanowiska krytyczne dotyczące ZmKC z 28.07.2023 r. Przeciwnicy podnoszą, że ustawodawca nie wyeliminował, będącej źródłem wieloletnich sporów interpretacyjnych, niezgrabności legislacyjnej polegającej na częściowym "zdublowaniu" treści normatywnej art. 448 KC w art. 445 § 1 i 2 KC⁸¹⁷. *De lege lata* art. 445 § 1 i 2 KC można by w zasadzie uznać za zbędne (stanowiące *superfluum* ustawowe)⁸¹⁸. Skoro bowiem art. 448 § 1 KC przewiduje możliwość przyznania odpowiedniej sumy tytułem zadośćuczynienia za krzywdę w razie naruszenia każdego dobra osobistego pokrzywdzonego, to art. 445 § 1 i 2 KC nie pełni żadnej samodzielnej funkcji normatywnej⁸¹⁹. Ponadto juryści twierdzą, że obowiązywanie tych przepisów uzasadnione jest względami czysto redakcyjnymi⁸²⁰. Odesłanie w art. 448 § 2 KC do art. 445 § 1 i 2 KC pozwala ustawodawcy w "prosty" (skrótowy) sposób wprowadzić do systemu prawnego wyjątek od przewidzianej w art. 448 § 1 KC reguły braku możliwości kumulowania roszczenia o zadośćuczynienie z roszczeniem o zasądzenie odpowiedniej sumy na cel społeczny⁸²¹. Wyjątek ten polega na dopuszczeniu takiej kumulacji właśnie w przypadkach określonych w art. 445 § 1 i 2 KC, a także w art. 446² KC⁸²². Autorzy twierdzą, że względy redakcyjne, a nie różnica przesłanek żądania zadośćuczynienia w przypadku naruszenia poszczególnych dóbr osobistych, uzasadnia jednocześnie obowiązywanie art. 448 § 1 oraz art. 445 § 1 i 2 KC⁸²³. W doktrynie zostało zaprezentowane także stanowisko, że bardziej prawidłowe byłoby wprowadzenie tego wyjątku poprzez odesłanie w art. 448 § 2 KC do art. 444 (jak obecnie czyni to art. 445 § 1 KC) oraz użycie

⁸¹⁴ R. Strugała, *Komentarz...*, s. 1099-1100.

⁸¹⁵ P. Sobolewski, *Komentarz...*, Legalis 2024.

⁸¹⁶ R. Strugała, *Komentarz...*, s. 1099-1100.

⁸¹⁷ Ibidem, s. 1099-1100.

⁸¹⁸ Ibidem, s. 1071-1072.

⁸¹⁹ Ibidem, s. 1071-1072.

⁸²⁰ Ibidem, s. 1099-1100.

⁸²¹ Ibidem, s. 1099-1100.

⁸²² Ibidem, s. 1071-1072.

⁸²³ Ibidem, s. 1099-1100.

opisowej formuły zastosowanej obecnie w art. 445 § 2 KC⁸²⁴. Nowelizację tę należy oczywiście ocenić pozytywnie.

2.10. Ewolucja zadośćuczynienia pieniężnego za szkodę niemajątkową wynikającą z niewykonania umowy w latach 1964–2024

W Kodeksie cywilnym z 1964 r. nie został wprowadzony odpowiednik art. 242 KZ zezwalający na uzyskanie zadośćuczynienia również w odpowiedzialności kontraktowej⁸²⁵. Należy wskazać, iż brak tej regulacji prawnej znacznie utrudnia dochodzenie zadośćuczynienia pieniężnego w odpowiedzialności kontraktowej⁸²⁶. Ponadto zostało powszechnie przyjęte, że do uzyskania zadośćuczynienia wymagana jest zawsze podstawa normatywna⁸²⁷. Wynika to z treści art. 361 § 2 KC, zgodnie z którym w braku odmiennego postanowienia umowy lub przepisu ustawy, naprawienie szkody obejmuje straty, które poszkodowany poniósł oraz korzyści, które mógłby uzyskać, gdyby mu szkody nie wyrządzono⁸²⁸. Z przepisu tego jednoznacznie wynika, że jeżeli ustawa przewiduje obowiązek naprawienia szkody i nie określa jego zakresu, to zastosowanie znajduje przewidziana w nim reguła⁸²⁹. Uszczerbki nieuwzględnione w treści art. 361 § 2 KC są kompensowane w przypadku, gdy wynika to z postanowień umowy lub przepisów⁸³⁰. Dotyczy to również szkody niemajątkowej, zatem szkoda taka może zostać naprawiona jedynie w przypadku, gdy wynika to z przepisu szczególnego lub z postanowień czynności prawnej, nadających jej doniosłość prawną⁸³¹. Dodatkowo wskazać należy, iż w doktrynie i judykaturze przeważa pogląd, że roszczenia w postaci zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową można domagać się tylko w odpowiedzialności deliktowej⁸³². Zwolnicy zasądzenia zadośćuczynienia w odpowiedzialności deliktowej twierdzą, że przemawia za tym wykładnia systemowa, fakt umiejscowienia przepisów wśród unormowań odnoszących się do różnych przypadków naprawienia szkody w ramach odpowiedzialności deliktowej oraz ich

⁸²⁴ Ibidem, s. 1099-1100.

⁸²⁵ M. Kaliński, *Szkoda...*, 2014, s. 219-220.

⁸²⁶ Ibidem, s. 221-224.

⁸²⁷ T. Dybowski, *Prawo ...*, t. III, cz.1, s. 223-224.

⁸²⁸ Ibidem, s. 223-224.

⁸²⁹ K. Kryła - Cudna, *Zadośćuczynienie...*, 2018, s. 63-64.

⁸³⁰ Ibidem, s. 63-64.

⁸³¹ Ibidem, s. 63-64.

⁸³² Tak m.in.: Z. Masłowski *Komentarz...*, t. II. ks. III, Warszawa 1972, s. 1104; A. Szpunar, *Zadośćuczynienie...*, Bydgoszcz 1999, s. 75; M. Kaliński, *Szkoda...*, s. 217; J. Jastrzębski, *Kara umowna a ochrona interesów niemajątkowych w reżimie kontraktowym*, „KPP” 2006, nr 4, s. 966-967.

brak przy odpowiedzialności kontraktowej⁸³³. Przyjęte rozwiązania nie były przypadkowe, albowiem zadośćuczynienie pieniężne może być przyznane, gdy nastąpiło naruszenie ogólnych obowiązków, jakie ciąży na każdej osobie⁸³⁴. Zgodnie z powszechnie przyjętym stanowiskiem w braku odpowiedniej klauzuli umownej⁸³⁵ uszczerbki niemajątkowe, co do zasady nie podlegają naprawieniu w ramach odszkodowawczej odpowiedzialności kontraktowej⁸³⁶. Zaznaczyć jednak należy, iż w doktrynie występują poglądy odmienne, zgodnie z którymi, według regulacji KC, możliwe jest uzyskanie zadośćuczynienia pieniężnego w odpowiedzialności kontraktowej⁸³⁷.

Za przyznaniem zadośćuczynienia pieniężnego w odpowiedzialności kontraktowej opowiedzieli się: A. Stelmachowski i J. Rezler⁸³⁸. Twierdzą, iż samo umiejscowienie przepisów w Kodeksie cywilnym nie musi mieć znaczenia przesądzającego⁸³⁹. Wskazują oni, że przepisy regulujące naprawienie szkody na osobie zostały umieszczone w odpowiedzialności deliktowej, ponieważ uszkodzenie ciała, czy rozstrój zdrowia wywołuje zawsze odpowiedzialność deliktową⁸⁴⁰. Przepisy o zadośćuczynieniu w odpowiedzialności kontraktowej mogą mieć zastosowanie, jeżeli nie wprost, to co najmniej na zasadzie analogii⁸⁴¹. Twierdzą, że ochrona życia i zdrowia jednostek nie powinna być zapewniona przez podporządkowanie reżimowi odpowiedzialności deliktowej, a przez bezwzględny charakter norm⁸⁴².

Kolejne stanowisko prezentowane w literaturze dopuszcza także możliwość uzyskania zadośćuczynienia w oparciu o art. 443 KC, który dotyczy zbiegu odpowiedzialności (deliktowej i kontraktowej)⁸⁴³. Wyjaśnić należy, iż do zbiegu odpowiedzialności dochodzi w przypadku, gdy zdarzenie stanowi równocześnie czyn

⁸³³ M. Matys, *Model...*, s. 349-350.

⁸³⁴ Ibidem, s. 349-350.

⁸³⁵ Zob. szerzej orzecznictwo SN dot. naprawienia szkody niemajątkowej w kontraktach: wyr. SN z dnia 25.02.1986 r., III CZ P2/86, OSNCP 1987, nr 1, poz. 10; wyr. z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10 OSNC 2011, nr 4, poz. 41.

⁸³⁶ Tak m.in.: W. Warkało, *Odpowiedzialność odszkodowawcza* ..., 1972, s. 126; A. Szpunar, *Zadośćuczynienie...*, Bydgoszcz 1999, s. 75; J. Jastrzębski, *Kara umowna...*, 2006, Nr 4, s. 966 -967. E. Łętowska, *Zbieg Norm w prawie cywilnym*, Warszawa 2002, s. 87; Z. Masłowski, *Komentarz...*, 1972, s. 1104; M. Kaliński, *Szkoda...*, s. 218-219.

⁸³⁷ M. Matys, *Model...*, s. 352-357.

⁸³⁸ Rezler J., *Naprawienie szkody...*, Warszawa 1968, s. 32-35. Zob. także: A. Szpunar, *Recenzja pracy J. Rezlera, Naprawienie szkody wynikłej ze spowodowania uszczerbku na ciele lub zdrowiu (wg prawa cywilnego)*, „PiP”, 1969, Nr 3, s. 615– 617.

⁸³⁹ Ibidem, s. 32-35.

⁸⁴⁰ Ibidem, s. 32-35.

⁸⁴¹ Ibidem, s. 32-35.

⁸⁴² Ibidem, s. 32-35.

⁸⁴³ M. Nesterowicz, *Odpowiedzialność kontraktowa i deliktowa (uwagi de lege ferenda i o stosowaniu prawa)*, „PiP”, 1999, nr 1, s. 22-23.

niedozwolony i może być zakwalifikowane jako niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania⁸⁴⁴. Przy zbiegu odpowiedzialności poszkodowany jest decydem w zakresie wyboru roszczenia⁸⁴⁵. Stan faktyczny oceniany jest według przepisów deliktowych bądź kontraktowych⁸⁴⁶. Inne stanowisko prezentowane w doktrynie nakazuje interpretowanie art. 443 KC w sposób polegający na ograniczeniu stosowania zbiegu roszczeń do zakresu dotyczącego naprawienia szkody majątkowej⁸⁴⁷. Odpowiedzialność za krzywdę według tego poglądu pozostawałaby poza zakresem art. 443 KC⁸⁴⁸. Natomiast wyrządzenie szkody połączone z wyrządzeniem krzywdy byłoby źródłem dwóch kumulatywnych roszczeń, tj. odszkodowawczego i o zadośćuczynienie⁸⁴⁹. Przeciwnicy tego stanowiska stwierdzili, że pogląd ten jest niewłaściwy, albowiem z treści przepisu art. 443 KC nie wynika, aby zamiarem ustawodawcy było ograniczenie jego stosowania tylko do roszczeń majątkowych⁸⁵⁰.

Pojedyncze stanowiska na temat zadośćuczynienia w odpowiedzialności kontraktowej przedstawili m.in. M. Safjan. Badacz ten zaproponował szerokie interpretowanie art. 448 KC i 445 KC jako podstawy prawnej zadośćuczynienia również w odpowiedzialności *ex contractu*⁸⁵¹. Według niego wynika to z ogólnego charakteru norm i wskazuje, że art. 444 KC i kolejne mają zawsze zastosowanie do szkód wyrządzonych czynem niedozwolonym⁸⁵². Natomiast w przypadkach szkód powstałych w wyniku niewykonania bądź nienależytego wykonania zobowiązania tylko wtedy, gdy umowa nie zawiera odpowiednich postanowień lub reguluje kwestie odpowiedzialności⁸⁵³ mniej korzystne niż reżim deliktowy⁸⁵⁴. M. Ciemiński wskazuje, iż art. 445 KC i 448 KC nie stanowią samodzielnej podstawy prawnej i wymagają uzupełnienia treścią innych przepisów⁸⁵⁵. Przepisy te wskazują jedynie sposób naprawienia szkody niemajątkowej na osobie i pomijają przy tym charakter zdarzenia, z którego szkoda wynikła⁸⁵⁶. Zgodnie ze stanowiskiem tego autora przepisy te mogą być stosowane w odpowiedzialności deliktowej

⁸⁴⁴ Ibidem, s. 22-23.

⁸⁴⁵ Ibidem, s. 22 -23

⁸⁴⁶ Ibidem, s. 22 -23.

⁸⁴⁷ E. Łętowska, *Zbieg norm...*, Warszawa 2002 , s. 94-95.

⁸⁴⁸ Ibidem, s. 94 -95.

⁸⁴⁹ M. Matys, *Model...*, s. 354-355.

⁸⁵⁰ Ibidem, s. 354-355.

⁸⁵¹ M. Safjan, *Naprawienie krzywdy* Kraków 2004, s, 274-275.

⁸⁵² Ibidem, s. 275-277.

⁸⁵³ K. Kryła - Cudna, *Zadośćuczynienie...*, 2018, s. 71-72.

⁸⁵⁴ Ibidem, s.71-72. Szerzej na ten stanowiska M. Safjana: *Naprawienie krzywdy* Kraków 2004, s. 255-280.

⁸⁵⁵ M. Ciemiński, *Naprawienie...*,2005, nr 2, s. 385.

⁸⁵⁶ M. Ciemiński, *Odszkodowanie...*,2015, s. 415.

i kontraktowej⁸⁵⁷. Ponadto autor wskazuje, że przepisy odpowiedzialności deliktowej wyznaczają tylko minimalny standard ochrony poszkodowanemu, który w umowie można rozszerzyć poprzez odmienne uregulowanie zakresu długu odszkodowawczego w kontrakcie⁸⁵⁸. Natomiast nie może zostać w umowie obniżony przez strony poziom ochrony w odniesieniu do szkody niemajątkowej⁸⁵⁹. Autor ten wskazuje, iż art. 444-449 KC mogą być stosowane w przypadkach powstania szkody w wyniku deliktu oraz w razie szkody powstałej podczas niewykonania bądź nienależytego wykonania zobowiązania, jeśli w umowie nie została w ogóle uregulowana odpowiedzialność lub została uregulowana mniej korzystnie niż w odpowiedzialności deliktowej⁸⁶⁰. Ponadto jurysta wskazuje, że jeśli postanowienia umowne zapewniają niższy standard ochrony niż przepisy deliktowe, to są one nieważne na podstawie art. 58 § 1 i 2 KC jako sprzeczne z prawem bądź zasadami współżycia społecznego⁸⁶¹. M. Ciemiński dopuszcza możliwość uzyskania zadośćuczynienia pieniężnego w odpowiedzialności kontraktowej w każdym przypadku naruszenia dóbr osobistych⁸⁶². Ponadto wskazuje, iż naruszenie musi być bezprawne, czyli sprzeczne z przepisami prawa lub zasadami współżycia społecznego⁸⁶³.

Stwierdzić zatem należy, iż poglądy: J. Rezlera, A. Stelmachowskiego, M. Safjana oraz M. Ciemińskiego są mało przekonujące, albowiem Kodeks cywilny nie zawiera odpowiednika art. 242 Kodeksu zobowiązań, który zezwalał przy określaniu odszkodowania w odpowiedzialności kontraktowej na odpowiednie stosowanie przepisów o naprawieniu szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym⁸⁶⁴. Ponadto poglądy te negują świadomą decyzję ustawodawcy o zamieszczeniu przepisów o naprawieniu szkody niemajątkowej, w szczególności przepisów o zadośćuczynieniu pieniężnym w odszkodowawczej odpowiedzialności deliktowej⁸⁶⁵. Dodatkowo należy zauważyć, iż pogląd M. Ciemińskiego prowadzi do zatarcia różnic pomiędzy bezprawnością bezwzględną a bezprawnością względną⁸⁶⁶. Autor ten uznaje naruszenie norm powszechnie obowiązujących również w przypadkach, gdy działanie sprawcy jest sprzeczne tylko z postanowieniami w kontrakcie⁸⁶⁷. Stanowisko M. Safjana jest wątpliwe, ponieważ badacz duże znaczenie

⁸⁵⁷ M. Ciemiński, *Naprawienie...*, s. 385.

⁸⁵⁸ Ibidem, s. 386-387.

⁸⁵⁹ Ibidem, s. 386-387.

⁸⁶⁰ Ibidem, s. 386-387.

⁸⁶¹ K. Kryła Cudna, *Zadośćuczynienie...*, 2018, s. 73-74.

⁸⁶² Ibidem, s. 73-74.

⁸⁶³ M. Ciemiński, *Naprawienie...*, s. 387-388.

⁸⁶⁴ J. Rezler, *Naprawienie szkody...*, Warszawa 1968, s. 32-33.

⁸⁶⁵ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 78-79.

⁸⁶⁶ M. Ciemiński, *Naprawienie uszczerbku...*, 2005, s. 386-391.

⁸⁶⁷ Ibidem, s. 386-391.

przywiązuje do tego, że naruszenie niektórych dóbr osobistych uzależnione jest od treści umowy⁸⁶⁸. Ponadto należy zwrócić uwagę, iż bezprawność naruszenia dobra osobistego jest wyłączona przez autora ze względu na zgodę uprawnionego⁸⁶⁹. Z perspektywy naruszenia bezprawności nie ma znaczenia, że zgoda ta została wyrażona w ramach stosunku zobowiązaniowego⁸⁷⁰. Decydującym elementem o naruszeniu bezprawności jest również w takich sytuacjach zakaz ingerencji w sferę dóbr osobistych bez zgody uprawnionego⁸⁷¹.

Ciekawy pogląd przedstawił także R. Trzaskowski. Autor ten jako podstawę prawną zadośćuczynienia pieniężnego w odpowiedzialności kontraktowej wskazał art. 56 KC według którego czynność prawna wywołuje nie tylko skutki w niej wyrażone, lecz również te, które wynikają z zasad współżycia społecznego⁸⁷². Autor ten twierdzi, że wyżej wymieniony przepis zezwala na kompensowanie szkody niemajątkowej powstałej wskutek niewykonania zobowiązania i również w braku wyraźnego zastrzeżenia umownego⁸⁷³. Jednocześnie podkreśla on, że nie można z niego wyprowadzać ogólnej zasady odpowiedzialności za szkodę niemajątkową⁸⁷⁴. Konieczne jest sformułowanie przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej dłużnika za uszczerbki niematerialne⁸⁷⁵. Zgodnie z poglądem R. Trzaskowskiego zadanie takie powinno należeć do doktryny oraz orzecznictwa, a jego wykonanie jest ułatwione ze względu na elastyczność klauzuli zasad współżycia społecznego⁸⁷⁶. W ocenie tego autora przyznanie zadośćuczynienia pieniężnego na podstawie art. 56 KC jest dopuszczalne jedynie wtedy, gdy wierzyciel poniósł szkodę niemajątkową istotnie wykraczającą poza typowe niedogodności, które towarzyszą życiu codziennemu⁸⁷⁷. Doznany uszczerbek niematerialny musi być poważny⁸⁷⁸. Ponadto zadośćuczynienie pieniężne jest dopuszczalne tylko w razie niewykonania kontraktu, którego celem była realizacja interesów niemajątkowych, a brak możliwości naprawienia doznanego uszczerbku niematerialnego stanowiłby fikcyjną ochronę wierzyciela⁸⁷⁹. Dodatkowo badacz ten wskazuje, iż zasadne jest ograniczenie indemnizacji szkody niemajątkowej do takich przypadków, w których dłużnik mógłby przewidzieć, że nieuzyskanie spodziewanej korzyści

⁸⁶⁸ M. Safjan, *Naprawienie krzywdy*, Kraków 2004, s. 268-280.

⁸⁶⁹ Ibidem, s. 268-280.

⁸⁷⁰ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie*, s. 75.

⁸⁷¹ Ibidem, s. 75.

⁸⁷² R. Trzaskowski, *Zadośćuczynienie za krzywdę związaną z niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem zobowiązania*, „PS”, Nr 5/2006, s. 36-37.

⁸⁷³ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie*, s. 76-77.

⁸⁷⁴ R. Trzaskowski, *Zadośćuczynienie za krzywdę*, 2006, s. 36-37.

⁸⁷⁵ Ibidem, s. 37.

⁸⁷⁶ Ibidem, s. 37.

⁸⁷⁷ Ibidem, s. 37-38.

⁸⁷⁸ Ibidem, s. 37-38.

⁸⁷⁹ Ibidem, s. 37-38.

niemajątkowej narazi wierzyciela na krzywdę⁸⁸⁰. R. Trzaskowski nie dopuszcza kompensacji uszczerbków na podstawie art. 56 KC w obrocie gospodarczym pomiędzy przedsiębiorcami⁸⁸¹. Ponadto autor wskazuje, że do odpowiedzialności dłużnika w świetle art. 56 KC będą miały zastosowanie ogólne reguły odpowiedzialności odszkodowawczej⁸⁸². Według tych przepisów dłużnik będzie odpowiadał za niedołożenie należytej staranności⁸⁸³. Natomiast stopień winy dłużnika może zostać uwzględniony przy ustaleniu wysokości zadośćuczynienia pieniężnego w przypadku, gdy miało to wpływ na rozmiar krzywdy⁸⁸⁴. Należy zauważyć, iż stanowisko R. Trzaskowskiego jest sprzeczne z zasadą, że zadośćuczynienie pieniężne wymaga zawsze podstawy normatywnej⁸⁸⁵. Podstawa prawna tj. art. 56 KC nie może zostać uznany za podstawę prawną do naprawienia szkody niemajątkowej w odpowiedzialności kontraktowej⁸⁸⁶.

Ponadto należy zauważyć, iż zadośćuczynienie pieniężne w odpowiedzialności kontraktowej pojawiało się również na kanwie orzecznictwa Sądu Najwyższego⁸⁸⁷. SN w orzeczeniu z dnia 6 kwietnia 1977 r.⁸⁸⁸ przyznał zadośćuczynienie pieniężne za szkodę niemajątkową w odpowiedzialności kontraktowej, a podstawą prawną tego roszczenia był art. 471 KC⁸⁸⁹. W niniejszej sprawie przedsiębiorstwo turystyczne nie zapewniło bezpiecznych warunków pobytu gościom w pokoju hotelowym⁸⁹⁰. W trakcie ich pobytu

⁸⁸⁰ Ibidem, s. 37-38.

⁸⁸¹ Ibidem, s. 36-38.

⁸⁸² Ibidem, s. 36-38.

⁸⁸³ Ibidem, s. 38-39.

⁸⁸⁴ Ibidem, s. 38-39.

⁸⁸⁵ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 78-79.

⁸⁸⁶ Ibidem, s. 78-79.

⁸⁸⁷ Szerzej: SN przyznał zadośćuczynienie pieniężne od biura podróży na podstawie art. 166 Kodeksu Zobowiązań (jego odpowiednikiem jest obecnie art. 446 § 4 k.c.). Ustalił, że w związku z niezapewnieniem koniecznej pomocy lekarskiej, doszło do śmierci turysty. Sąd stwierdził, że biuro podróży odpowiada nie tylko za zorganizowanie lub nienależyte zorganizowanie opieki lekarskiej nad uczestnikami wycieczki zagranicznej, lecz także za działania lub zaniechania zagranicznej służby zdrowia, której zleciło wykonanie swych obowiązków w tym zakresie, wyr. SN z dnia 28.03.1968 r., I CR 64/68, [w:] *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego* 1969, nr 4, s. 137. Zob. także: „, *Przy pojmowaniu szkody jako każdego uszczerbku w dobrach prawem chronionych, także dobrach o charakterze niemajątkowym - można rozważać także kontraktową odpowiedzialność za szkody niemajątkowe. Odnosi się to zwłaszcza do pewnych typów umów, w tym także umów o świadczenie usług medycznych. Okoliczność, że są to umowy kreujące zobowiązanie starannego działania, a nie zobowiązanie rezultatu, pozostaje bez znaczenia dla omawianej kwestii*”, wyr. SN z dnia 09.08.2005 r., IV CK 69/05, Legalis nr 1327410.

⁸⁸⁸ Szerzej: Przez skierowanie określonej osoby do posiadacza pokoi gościnnych w celu zakwaterowania na pobyt wczasowy przedsiębiorstwo turystyczne gwarantuje tej osobie, że zakwaterowanie nastąpi w pomieszczeniu, którego stan techniczny nie zagraża życiu i zdrowiu. Dlatego też przedsiębiorstwo turystyczne ponosi odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną tej osobie przez oberwanie się wskutek wad konstrukcyjnych balkonu w pokoju, w którym zakwaterowanie nastąpiło. Odpowiedzialność ta opiera się na umowie, która dochodzi do skutku pomiędzy osobą korzystającą z wczasów a przedsiębiorstwem turystycznym kierującym tę osobę na zakwaterowanie w pokoju gościnnym (art. 471 KC)”; wyr. SN z dnia 06.04.1977 r., IV CP 90/77, OSPiKA 1978 nr 11, poz. 200.

⁸⁸⁹ IV CP 90/77, OSPiKA 1978, nr 11, poz. 200.

⁸⁹⁰ IV CP 90/77, OSPiKA 1978, nr 11, poz. 200.

oberwał się balkon na skutek wad konstrukcyjnych i została wyrządzona turystom szkoda niemajątkowa (krzywda)⁸⁹¹. W tym przypadku zostało przyznane - tytułem rekompensaty - zadośćuczynienie pieniężne na rzecz osoby poszkodowanej⁸⁹². Podstawą odpowiedzialności była umowa, która została zawarta pomiędzy osobą korzystającą z wczasów a przedsiębiorstwem turystycznym kierującym tę osobę na zakwaterowanie w pokoju gościnnym⁸⁹³. Stanowisko SN wydaje się być słuszne, ponieważ przedsiębiorstwo turystyczne na podstawie umowy miało zapewnić wczasy i przede wszystkim bezpieczny pobyt, czego jednak nie wykonało⁸⁹⁴. Przed wysłaniem turystów na wczasy powinno się sprawdzić stan pokoi hotelowych i budynków, w których będą mieszkać turyści⁸⁹⁵. Podkreślić należy, iż w orzeczeniu tym dopuszczalne było naprawienie krzywdy w odpowiedzialności kontraktowej na podstawie art. 471 KC⁸⁹⁶. W innym orzeczeniu SN z dnia 17 grudnia 2004 r. zostało przyjęte twierdzenie, że niewłaściwe wykonanie umowy może spowodować konieczność zasądzenia zarówno odszkodowania za straty materialne, jak i zadośćuczynienia za cierpienia fizyczne i psychiczne w odpowiedzialności kontraktowej⁸⁹⁷. Orzeczenie to dotyczyło przypadku w którym strona umowy doświadczyła poważnych niedogodności fizycznych wskutek wadliwości zakupionych protez ortopedycznych nóg⁸⁹⁸. Protezy te nie nadawały się do użytku z powodu wad w ich wykonaniu⁸⁹⁹. Po dokonaniu odpowiednich modyfikacji przez sprzedawcę nadal nie można było ich używać⁹⁰⁰. Sąd Najwyższy uznał, że zachowanie sprzedawcy nosiło znamiona czynu niedozwolonego, bowiem sprzedawca nienależycie wykonał obowiązki wynikające z umowy⁹⁰¹. Jego zachowanie było sprzeczne z przepisami dotyczącymi praw pacjenta oraz zasadami współżycia społecznego⁹⁰². Sąd Najwyższy wskazał, że gdy roszczenie w odpowiedzialności kontraktowej oparte jest na art. 471 KC, to nie ma podstaw do zasądzenia zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową na rzecz wierzyciela, a pomimo to zostało przyznane w oparciu o zasady współżycia⁹⁰³ społecznego⁹⁰⁴.

⁸⁹¹ M. Matys, *Model...*, s. 350-351.

⁸⁹² IV CP 90/77, OSPiKA 1978 nr 11, poz. 200.

⁸⁹³ IV CP 90/77, OSPiKA 1978 nr 11, poz. 200.

⁸⁹⁴ IV CP 90/77, OSPiKA 1978 nr 11, poz. 200.

⁸⁹⁵ IV CP 90/77, OSPiKA 1978 nr 11, poz. 200.

⁸⁹⁶ IV CP 90/77, OSPiKA 1978 nr 11, poz. 200.

⁸⁹⁷ Wyrok SN z dnia 17.12. 2004 r., II CK 300/04, OSP 2006 nr 2, poz. 20, s. 93.

⁸⁹⁸ II CK 300/04, OSP 2006 nr 2, poz. 20, s. 93.

⁸⁹⁹ M. Matys, *Model...*, s. 350-351.

⁹⁰⁰ Ibidem, s. 350-351.

⁹⁰¹ II CK 300/04, OSP 2006 nr 2, poz. 20, s. 93.

⁹⁰² II CK 300/04, OSP 2006 nr 2, poz. 20, s. 93.

⁹⁰³ Szerzej na ten temat w glosach do wyr. SN z dnia 17.12.2004 r., II CK 300/04, J. Jastrzębski, *Przegląd Sądowy* 2006, nr 9, s.161; K. Osajda, *Przegląd Sądowy nr 9/2006*, s. 171, W. Borysiak, *Palestra* 1-2/2008, s. 292, K. Warzecha, *Palestra* nr 1-2/2007, P. Sobolewski, M. Praw.2007, nr 24, s.1386.

⁹⁰⁴ M. Matys, *Model...*, s. 350-351.

SN stwierdził, że za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego można uznać takie zachowanie, które wbrew oczekiwaniom osoby dotkniętej kalectwem, płacącej za dostarczony jej aparat ortopedyczny, pogarsza jej sytuację i naraża ją na cierpienia fizyczne i niekorzystne przeżycia psychiczne⁹⁰⁵. Z uwagi na abstrakcyjną argumentację użytą w tym orzeczeniu przez SN, zostało ono poddane szczegółowej analizie przez przedstawicieli doktryny⁹⁰⁶. J. Jastrzębski zajął stanowisko, że wyrok nie zasługuje na uznanie⁹⁰⁷. Według jego poglądu nieuprawnione jest przypisanie niewykonaniu zobowiązania cech czynu niedozwolonego i wnioskowanie polegające na wywodzeniu z naruszenia dóbr osobistych przesłanki bezprawności⁹⁰⁸. M. Nesterowicz z kolei stwierdził, że doszło do zbiegu roszczeń⁹⁰⁹. Właściwą podstawą prawną zadośćuczynienia powinien być art. 445 § 1 KC⁹¹⁰. M. Ciemiński i K. Warzecha stwierdzili, że art. 445 KC i 448 KC, mimo swojej lokalizacji, mogą być stosowane w odpowiedzialności kontraktowej⁹¹¹. K. Osajda stanął na stanowisku, że zasada *neminem laedere* stanowiąca podstawową zasadę prawa obligacyjnego, pozwala z faktu naruszenia dóbr osobistych wnioskować o bezprawności⁹¹². R. Trzaskowski natomiast wyraził pogląd, że stanowiska SN można bronić, przyjmując, że niewykonanie zobowiązania jest deliktem, jeżeli szczególnie intensywnie koliduje z zasadami współżycia społecznego⁹¹³. Należy stwierdzić, że najbardziej trafnym jest pogląd wyrażony przez J. Jastrzębskiego⁹¹⁴. Pozostali juryści w glosach próbują uzupełnić lukę prawną dotyczącą zadośćuczynienia w odpowiedzialności kontraktowej⁹¹⁵. Powołują się oni na klauzule generalne (art. 56 KC zasady współżycia społecznego) bądź przepisy odpowiedzialności deliktowej⁹¹⁶.

⁹⁰⁵ II CK 300/04, OSP 2006 nr 2, poz. 20, s. 93.

⁹⁰⁶ J. Jastrzębski glosa do wyr. SN z dnia 17.12.2004 r., II CK 300/04, *Przegląd Sądowy* 2006, nr 9, s. 161.

⁹⁰⁷ Ibidem, s.161.

⁹⁰⁸ Ibidem, s. 161.

⁹⁰⁹ M. Nesterowicz, glosa do wyr. SN z dnia 17.12.2004 r., II CK 300/04, PS 2006, nr 9, s.161.

⁹¹⁰ Ibidem, s.161.

⁹¹¹ M. Ciemiński, glosa do wyroku SN z dnia 17.12.2004 r., II CK 300/04, PS 2007, nr 3, s.151; K. Warzecha, glosa do wyr. SN z dnia 17.12.2004 r., II CK 300/04, *Palestra* 2007, z.1-2, s.324.

⁹¹² K. Osajda, glosa do wyr. SN z dnia 17.12.2004r., II CK 300/04, PS nr 9, s.171.

⁹¹³ R. Trzaskowski, *Zadośćuczynienie za krzywdę...*, 2006, s. 27-28, s. 35-36.

⁹¹⁴ J. Jastrzębski glosa do wyr. SN z dnia 17.12.2004 r., II CK 300/04, *Przegląd Sądowy* 2006, nr 9, s.161.

⁹¹⁵ P. Sobolewski glosa do wyr. SN z dnia 17.12.2004 r., II CK 300/04, MOP 2007, Nr 24, s.1386.

⁹¹⁶ Szerzej: Odpowiedzialność dłużnika na zasadach deliktowych wymaga uznania, że niewykonanie czy nienależyte wykonanie stanowi delikt: wyr. SN z dnia 02.12.2013 r., III CK 430/03, OSNC nr 1/2005, poz. 10 wraz z glosą W. Borysiaka, *Przegląd Sądowy nr 1/2008*, s. 292; wyr. SN z dnia 26.09.2003 r., IV CK 8/02, OSNC nr 11/ 2004; wyr. SN z dnia 20.7.2005 r., II CK 794/04, Legalis nr 94799; M. Wild, *Wykonanie zobowiązań a ochrona dóbr osobistych w prawie cywilnym*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2009, s. 31-33.

Kolejne interesujące stanowisko wyraził Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 9 sierpnia 2005 r.⁹¹⁷, wskazując, iż szkodą jest każdy uszczerbek w dobrach prawem chronionych, a także o charakterze niemajątkowym⁹¹⁸. W takim przypadku możliwe jest naprawienie szkody niemajątkowej również w odpowiedzialności kontraktowej⁹¹⁹. Dotyczy to pewnych typów umów, w szczególności umowy o świadczenie medyczne⁹²⁰. Zaznaczyć należy, iż stanowisko to jest trafne w zakresie szerokiego ujęcia szkody w odpowiedzialności kontraktowej⁹²¹. Pozostaje zgodne także z trendem prawa Unii Europejskiej⁹²².

Podsumowując rozważania na temat zadośćuczynienia pieniężnego w odpowiedzialności kontraktowej można przyjąć, że według niektórych poglądów doktryny roszczenie to było dopuszczalne według przepisów Kodeksu cywilnego, a mianowicie: art. 56 KC, art. 445 KC i art. 448 KC. Należy zauważyć, iż jako pierwszy swój pogląd w tym zakresie wyraził J. Rezler w 1968 r.⁹²³. Następnie pogląd ten podzielił w 1969 r. A. Stelmachowski⁹²⁴. Ponadto w 2004 r. M. Safjan również opowiedział się za dopuszczalnością zadośćuczynienia w odpowiedzialności kontraktowej⁹²⁵. Kolejne stanowisko zajął w 2005 r. M. Ciemiński i potwierdził je w 2015 r.⁹²⁶ Innym jurystą, który dopuścił w 2006 r. możliwość uzyskania zadośćuczynienia w kontraktach jest R. Trzaskowski⁹²⁷. Ponadto należy zauważyć, iż judykatura SN już od 1968 roku przyznawała zadośćuczynienie pieniężne w odpowiedzialności kontraktowej w oparciu o różne podstawy prawne, w szczególności art. 471 KC.

Po przeprowadzeniu wstępnej analizy, nie sposób nie zauważyć, iż występuje problem w doktrynie oraz judykaturze z jednoznaczną podstawą prawną do zasądzenia zadośćuczynienia pieniężnego w odpowiedzialności kontraktowej. Doktryna, jak również judykatura, poszukuje właściwej podstawy prawnej do przyznawania zadośćuczynienia w oparciu o przepisy odpowiedzialności deliktowej i zasady współżycia społecznego oraz inne przepisy. Zaznaczyć należy, iż w dalszej części pracy zostaną poddane szczegółowej analizie art. 56 KC oraz art. 445 KC i art. 448 KC, art. 471 KC jako ewentualne podstawy

⁹¹⁷ Wyrok SN z dnia 09.08.2005 r., IV CK 69/05, Legalis nr 1327410.

⁹¹⁸ IV CK 69/05, Legalis nr 1327410.

⁹¹⁹ IV CK 69/05, Legalis nr 1327410.

⁹²⁰ IV CK 69/05, Legalis nr 1327410.

⁹²¹ IV CK 69/05, Legalis nr 1327410.

⁹²² Wyrok TS z dnia 12 marca 2002 r. w sprawie S. Leitner V. TUI Deutschland GmbH, C-168/00, publikowany na portalu EuroLex nr 62000J0168; Uchwała SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, Legalis nr 260723.

⁹²³ J. Rezler, *Naprawienie szkody...*, Warszawa 1968, s. 33-38.

⁹²⁴ A. Stelmachowski, *Recenzje pracy...*, 1969, s. 1751.

⁹²⁵ M. Safjan, *Naprawienie krzywdy ...*, 2004, s. 274-280.

⁹²⁶ M. Ciemiński, *Naprawienie...*, 2005, s. 385-391; M. Ciemiński, *Odszkodowanie...*, 2015, s. 414-423.

⁹²⁷ R. Trzaskowski, *Zadośćuczynienie za krzywdę...*, 2006, s. 36-39.

prawne roszczenia w postaci zadośćuczynienia pieniężnego w odpowiedzialności kontraktowej.

2.11. Ewolucja zadośćuczynienia za zmarnowany urlop

Pierwsza regulacja dotycząca problematyki umowy o podróż oraz instytucji zadośćuczynienia za zmarnowany urlop została wprowadzona w 1990 r.⁹²⁸. Rada Wspólnot Europejskich wydała dyrektywę w sprawie zorganizowania podróży, wakacji i wycieczek⁹²⁹. Zaznaczyć należy, iż dyrektywa ta musiała zostać implementowana do polskiego porządku prawnego zgodnie z art. 69 Układu Europejskiego z 1991 r., co wskazuje na konieczność dostosowania prawa polskiego do prawa unijnego⁹³⁰. Dyrektywa ta do systemu prawa polskiego została implementowana przepisami ustawy o usługach turystycznych z 1997 r.⁹³¹ Wyznaczała ona minimalny poziom ochrony, natomiast państwa członkowskie mogły oczywiście zapewnić wyższy poziom ochrony dla swoich konsumentów w prawie wewnętrznym⁹³². Po wydaniu dyrektywy w polskiej doktrynie i orzecznictwie pojawiły się znaczne rozbieżności, co do zasady odpowiedzialności za szkodę wynikającą z niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy o podróż w świetle przepisu art. 5 ust 2 dyrektywy 90/314/ EWG⁹³³. Ustawodawca europejski tylko pośrednio przez bardzo szerokie zakreślenie treści art. 5 EWG przewidział podstawę do dochodzenia roszczeń od organizatora za szkody niemajątkowe, które powstały w związku z niewykonaniem bądź nienależytym wykonaniem umowy o imprezę turystyczną, mimo że treść przedmiotowego artykułu *explicite* nie wskazuje, iż odpowiedzialność odszkodowawcza obejmuje również szkodę niemajątkową⁹³⁴. Ponadto jednak wskazać należy, że istotne znaczenie dla rozwoju w prawie polskim instytucji zadośćuczynienia za zmarnowany urlop ma art. 5 ust. 2 dyrektywy 90/314/ EWG⁹³⁵ według

⁹²⁸ M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, 2007, s. 382-383.

⁹²⁹ Dyrektywa Rady z dnia 13 czerwca 1990 r., nr 90/314 EWG w sprawie zorganizowania podróży, wakacji i wycieczek, Dz. Urz. UE L Nr 158, s. 59.

⁹³⁰ Układ Europejski ustanawiający stowarzyszenie pomiędzy RP a Wspólnotami Europejskimi i ich Państwami Członkowskimi z 16 grudnia 1991.

⁹³¹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997r. o usługach turystycznych (Dz. U. 2004, Nr 223, poz. 2268 ze zm.).

⁹³² M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, s. 382-383.

⁹³³ Ibidem, s.383-384.

⁹³⁴ M. Sekuła- Lelono, *Odpowiedzialność...*, s 191-192.

⁹³⁵ Szerzej zgodnie z art. 5 ust. 2 dyrektywy 90/314/ EWG organizator i/ bądź punkt sprzedaży detalicznej ponosi odpowiedzialność za szkodę doznaną przez konsumenta, chyba że niewykonanie lub nienależyte wykonanie umowy nie wynika z jego winy, ani z winy innego usługodawcy, a jest skutkiem: 1) zaniedbań, które ujawnią się w trakcie wykonywania umowy, spowodowanych przez konsumenta; 2) takich zaniedbań, które spowodowane są przez stronę trzecią, niezwiązaną ze świadczeniem usług objętych umową i których nie można było przewidzieć lub uniknąć; 3) braków spowodowanych siłą wyższą lub zdarzeniem, którego organizator i /bądź

którego konsument miał prawo do odszkodowania w razie niewykonania lub nienależytego wykonania umowy o podróż⁹³⁶.

Kluczowe znaczenie dla rozwoju instytucji zadośćuczynienia za zmarnowany urlop ma także wyrok ETS z dnia 12.03. 2002 r., C-168/00 w sprawie *Simone Leitner v. TUI Deutschland GmbH and Co. KG*⁹³⁷. Trybunał Sprawiedliwości dokonał wykładni pojęcia szkody występującego w art. 5 dyrektywy 90/314. Przepis ten zobowiązywał państwa członkowskie do zapewnienia odpowiedzialności przez podmioty odpowiedzialne w postaci organizatorów bądź sprzedawców podróży za szkody powstałe w przypadku niewykonania lub nienależytego wykonania umowy o podróż⁹³⁸. W celu dokonania dalszych rozważań należy przytoczyć stan faktyczny orzeczenia TS. Podczas pobytu na zorganizowanej imprezie turystycznej w Turcji przez niemieckiego organizatora TUI w okresie od 4 do 18 lipca 1997 r. małaletnia Simone Leitner z Austrii zatrula się wirusem *salmonelli*, który pochodził z produktów spożywczych podawanych przez hotel. Fakt ten był bezsporny, albowiem zatruciu w tym hotelu ulegli jeszcze inni turyści⁹³⁹. Objawy zatrucia u małaletniej powódki były na tyle poważne, że trwały do końca pobytu, co uniemożliwiło rodzinie korzystanie z dalszego wypoczynku⁹⁴⁰. Po powrocie do Austrii rodzice Simone wystosowali pismo z roszczeniami odszkodowawczymi do TUI⁹⁴¹. Następnie wystąpili z powództwem do sądu z roszczeniem na kwotę 25.000 szylingów, domagając się odszkodowania, z uwzględnieniem dolegliwości o charakterze niemajątkowym w postaci utraty oczekiwanej przyjemności z wakacji⁹⁴². Sąd w Austrii zasądził na rzecz powódki 13.000 szylingów z tytułu zadośćuczynienia pieniężnego za ból i cierpienie fizyczne spowodowane zatruciem pokarmowym⁹⁴³. Natomiast roszczenie w części dotyczącej odszkodowania za szkodę niemajątkową spowodowaną utratą przyjemności z urlopu oddalił⁹⁴⁴. Sąd wskazał, iż prawo

punkt sprzedaży detalicznej lub usługodawca, nawet zachowując należytą staranność, nie mógł przewidzieć lub im zapobiec.

⁹³⁶ M. Sekuła- Leleno, *Odpowiedzialność...*, s 191-192.

⁹³⁷ Wyrok ETS z dnia 12.03. 2002r., C-168/00, *Simone Leitner v. TUI Deutschland GmbH and Co. KG*, ECR 2002, s. I- 2631.

⁹³⁸ M. Sekuła- Leleno, *Odpowiedzialność...*, s 194.

⁹³⁹ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 133-134.

⁹⁴⁰ Wyrok ETS z dnia 12.03.2002r., C-168/00, *Simone Leitner v. TUI Deutschland GmbH and Co. KG*, ECR 2002, s. I- 2631.

⁹⁴¹ Wyrok ETS z dnia 12.03.2002r., C-168/00, *Simone Leitner v. TUI Deutschland GmbH and Co. KG*, ECR 2002, s. I- 2631.

⁹⁴² M. Sekuła- Leleno, *Odpowiedzialność ...*, s 194.

⁹⁴³ P. Piskozub, *Odpowiedzialność przedsiębiorcy turystycznego za niewykonanie lub nienależyte wykonanie umowy o świadczenie usług turystycznych*, Lublin 2017, s. 153-156.

⁹⁴⁴ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 133-134.

austriackie nie przewiduje naprawienia tego rodzaju uszczerbków⁹⁴⁵. Od powyższego orzeczenia powódka wniosła apelację do sądu w Linzu⁹⁴⁶. Sąd II instancji wskazał na wątpliwości w zakresie interpretacji art. 5 dyrektywy 90/314 EWG z dnia 13.06.1990 r. w sprawie zorganizowanych podróży, wakacji i wycieczek, wskazując na niesprecyzowane pojęcie szkody⁹⁴⁷. Następnie Sąd Krajowy w Linzu skierował do Trybunału Sprawiedliwości pytanie prejudycjalne o następującej treści: czy art. 5 dyrektywy 90/314 EWG w sprawie zorganizowanych podróży, wakacji i wycieczek winien być interpretowany w ten sposób, że pojęciem szkody należy obejmować także uszczerbek niemajątkowy w postaci przyjemności z wypoczynku⁹⁴⁸. Trybunał Sprawiedliwości w orzeczeniu stwierdził, iż pojęcie szkody na gruncie dyrektywy 90/314/EWG powinno być interpretowane, jak najszerzej⁹⁴⁹. Trybunał Sprawiedliwości orzekł, że art. 5 dyrektywy 90/314/EWG winien być interpretowany w sposób przyznający prawo do żądania zadośćuczynienia pieniężnego za szkodę niemajątkową, która jest wynikiem niewykonania bądź nienależytego wykonania usług składających się na pakiet usług turystycznych⁹⁵⁰. TS uznał, że z ust. 2 i 3 preambuły dyrektywy 90/314/EWG wynika, iż celem zawartych w niej regulacji jest wyeliminowanie rozbieżności między krajowymi porządkami prawnymi państw członkowskich, które ograniczają swobodę świadczenia usług turystycznych i zakłócają konkurencyjność podmiotów świadczących te usługi⁹⁵¹. Rozbieżności te wynikają zdaniem TS z faktu, że tylko niektóre spośród państw członkowskich UE dopuszczają możliwość przyznania zadośćuczynienia za szkodę niemajątkową powstałą w związku z niewykonaniem umowy przez organizatora podróży⁹⁵². Według TS szkoda niemajątkowa jest częstym skutkiem niewykonania umowy o podróż, istnienie różnych regulacji w tym zakresie może powodować istotne zakłócenie konkurencji⁹⁵³. Ponadto TS stwierdził, że celem art. 5 omawianej dyrektywy jest zapewnienie ochrony konsumentom, natomiast w przypadku zorganizowanych usług turystycznych możliwość żądania zadośćuczynienia pieniężnego za szkodę niemajątkową, która wynika z utraty przyjemności z wakacji jest szczególnie istotna dla

⁹⁴⁵ Wyrok ETS z dnia 12.03.2002 r., C-168/00, *Simone Leitner v. TUI Deutschland GmbH and Co. KG*, ECR 2002, s. I- 2631.

⁹⁴⁶ P. Piskozub, *Odpowiedzialność...*, Lublin 2017, s. 153-155.

⁹⁴⁷ M. Sekuła- Lelono, *Odpowiedzialność...*, s. 194-195.

⁹⁴⁸ M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, Toruń 2007, s. 386-387.

⁹⁴⁹ Ibidem, s. 386-387.

⁹⁵⁰ P. Piskozub, *Odpowiedzialność...*, s. 153-155.

⁹⁵¹ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 135-136.

⁹⁵² Ibidem, s. 135-136.

⁹⁵³ Wyrok ETS z dnia 12.03. 2002r., C-168/00, *Simone Leitner v. TUI Deutschland GmbH and Co. KG*, ECR 2002, s. I- 2631.

konsumentów⁹⁵⁴. Dodatkowo wskazać należy, iż interesujące stanowisko przed TS w zakresie interpretacji szkody zajęła Komisja Europejska, a mianowicie według jej interpretacji pojęcie szkoda użyte w dyrektywie 90/314/EWG jest bez ograniczeń co do zakresu treści, a szkoda w innej postaci niż fizyczny uszczerbek jest stosunkowo częstym zjawiskiem w związku z organizowaniem imprez turystycznych⁹⁵⁵. Ponadto odpowiedzialność za szeroko pojmowaną szkodę niemajątkową jest akceptowana w większości krajów członkowskich przez ich krajowe systemy prawne, niezależnie od odpowiedzialności za ból fizyczny i cierpienia⁹⁵⁶. Dlatego według stanowiska Komisji Europejskiej nie jest możliwe wykluczenie szkody niemajątkowej z zakresu szkody, o którym mowa w art. 5 dyrektywy 90/314/EWG⁹⁵⁷. Po udzieleniu interpretacji w zakresie szkody przez TS, sąd austriacki przyznał powódce zadośćuczynienie pieniężne za szkodę niemajątkową polegającą na utracie przyjemności z wakacji⁹⁵⁸. Dodatkowo wskazać należy, iż w prawie austriackim został ostatecznie wprowadzony przepis umożliwiający kompensowanie uszczerbku niemajątkowego w postaci zmarnowanego urlopu⁹⁵⁹. Odpowiedzialność organizatora została oparta na zasadzie winy⁹⁶⁰. Ponadto zauważyć należy, iż europejski ustawodawca dostrzegł problem z interpretacją szkody w art. 5 dyrektywy 90/314 EWG i wprowadził w życie 31 grudnia 2015 r. nową dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2302 z dnia 25 listopada 2015 r. w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, zmieniającą rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 i dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE oraz uchylającą dyrektywę Rady 90/314/EWG. W motywie 34 dyrektywy przewidziano możliwość uzyskania zadośćuczynienia pieniężnego za szkodę niemajątkową w postaci utraty przyjemności z podróży⁹⁶¹. Stwierdzić należy, iż powyższe rozważania prowadzą do wniosku, iż na państwach członkowskich spoczywał obowiązek implementacji postanowień dyrektywy 90/314/EWG, a na sądach państw członkowskich dokonywanie interpretacji przepisów w oparciu o postanowienia dyrektywy oraz orzeczenia Trybunału Sprawiedliwości⁹⁶².

⁹⁵⁴ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 135-136.

⁹⁵⁵ M. Sekuła-Leleno, *Odpowiedzialność...*, s. 197-198.

⁹⁵⁶ Ibidem, s. 197-198.

⁹⁵⁷ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 135-136.

⁹⁵⁸ M. Sekuła-Leleno, *Odpowiedzialność...*, s. 195.

⁹⁵⁹ Ibidem, s.195.

⁹⁶⁰ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 136.

⁹⁶¹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (EU) 2015/2302 z dnia 25.11.2015 r. w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, zmieniająca rozporządzenie (WE) Nr 2006/2004 i dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE oraz uchylająca dyrektywę Rady 90/314/ EWG (Dz. Urz. EU L Nr 326, s.1), (Dz.U.UE.L.2015.326.1 z dnia 2015.12.11), Lex 2018 nr celex 32015L2302.

⁹⁶² M. Sekuła- Leleno, *Odpowiedzialność ...*, s 197.

Sądy w Polsce przed wydaniem orzeczenia przez Trybunał Sprawiedliwości w sprawie *Leitner* zazwyczaj oddalały roszczenia w postaci zadośćuczynienia za zmarnowany urlop w odpowiedzialności kontraktowej⁹⁶³. Sąd Powiatowy dla Miasta Stołecznego Warszawy w wyroku z dnia 11.11.1967 r.⁹⁶⁴ stwierdził, że roszczenie w postaci odszkodowania za utracony wypoczynek było niezasadne według ówczesnie obowiązujących przepisów prawnych⁹⁶⁵. Kolejne negatywne stanowisko wyraził SN w wyroku z dnia 25.02.1986 r.⁹⁶⁶ Stwierdził on, że niedopuszczalne było dochodzenie zadośćuczynienia na podstawie umowy⁹⁶⁷. Kodeks cywilny nie zawierał odpowiednika art. 242 KZ, który zezwalał przy określaniu odszkodowania z umowy na odpowiednie stosowanie przepisów o naprawieniu szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym⁹⁶⁸. W tym przypadku powodowie mogli żądać zadośćuczynienia, gdyby wykazali istnienie przesłanek z art. 429 KC⁹⁶⁹. Przepis ten mógł stanowić podstawę odpowiedzialności biura podróży, chyba że w umowie strony zawarły zastrzeżenie, iż biuro podróży będzie zobowiązane do pokrycia szkody wynikłej z uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia bez względu na to, czy chodzi o szkodę majątkową czy niemajątkową⁹⁷⁰. K. Wesołowski w glosie do tego wyroku aprobuje roszczenie na podstawie umowy o podróż⁹⁷¹. Przychyla się również do stanowiska wyrażonego przez J. Rezlera⁹⁷², że przepis art. 444 KC nie stanowi samodzielnej podstawy przyznania określonych w nim świadczeń⁹⁷³. Autor ten twierdzi, że pomimo umiejscowienia tego przepisu w odpowiedzialności deliktowej, ma on charakter ogólny i znajduje też zastosowanie w przypadku odpowiedzialności kontraktowej⁹⁷⁴. Sądy w tamtym okresie poszukiwały podstawy prawnej do zasądzenia zadośćuczynienia pieniężnego za szkodę niemajątkową w postaci zmarnowanego urlopu i dokonywały nieprawidłowej wykładni przepisów Kodeksu cywilnego, tworząc roszczenie mieszane, tj. kontraktowo-deliktowe⁹⁷⁵. Odpowiedzialność organizatora podróży za osoby trzecie była oceniana na podstawie art. 474

⁹⁶³ M. Wałachowska, *Odszkodowanie...*, Toruń 2013, s. 81-85.

⁹⁶⁴ Wyrok SR dla Miasta stołecznego Warszawy z dnia 11.11.1967r., XC 2687/67, [w:] M. Nesterowicz, *Prawo turystyczne*, Warszawa 2016, s.113.

⁹⁶⁵ Ibidem, s.113.

⁹⁶⁶ Wyrok SN z dnia 25.02.1986r., III CZP 2/86, [w:] M. Nesterowicz, *Prawo turystyczne*, Warszawa 2016, s.113.

⁹⁶⁷ Ibidem, s. 113.

⁹⁶⁸ M. Wałachowska, *Odpowiedzialność...*, 2013, s. 81

⁹⁶⁹ Ibidem, s.81.

⁹⁷⁰ Wyrok SN z dnia 25.02.1986 r., III CZP 2/86, Legalis nr 25173; zob. M. Nesterowicz glosa do wyr. SN z dnia 25.02.1986 r., III CZP 2/86, „Nowe Prawo”, 1988, nr 9, s. 108.

⁹⁷¹ K. Wesołowski glosa do wyroku SN z dnia 25.02.1986 r., III CZP 2/86, *Orzecznictwo Sądów Polskich 1988*, nr 2, poz. 28, s. 62.

⁹⁷² Rezler J., *Naprawienie szkody...*, 1968, s. 33-34.

⁹⁷³ Ibidem, s. 33-34.

⁹⁷⁴ Ibidem, s. 33-34.

⁹⁷⁵ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 138-140.

KC⁹⁷⁶. Natomiast zadośćuczynienie za krzywdę z art. 445 KC bądź 448 KC z wyłączeniem *ekskulpacji* na podstawie art. 429 KC⁹⁷⁷. Należy przyjąć, iż luka prawna dotycząca rekompensaty uszczerbków niemajątkowych w postaci zmarnowanego urlopu była zauważalna już od 1967r. Doktryna oraz judykatura podejmowały próby poszukiwania odpowiednich podstaw prawnych umożliwiających naprawienie szkody w postaci zmarnowanego urlopu.

Po wydaniu orzeczenia przez ETS z dnia 12.03. 2002 r., C-168/00 w sprawie *Simone Leitner v. TUI Deutschland GmbH and Co. KG*⁹⁷⁸ stanowisko polskiej judykatury dotyczące zadośćuczynienia za zmarnowany urlop było niejednolite. Sąd Apelacyjny w Warszawie w 2005 r. oddalił roszczenie w postaci zadośćuczynienia za zmarnowany urlop z uwagi na brak podstawy prawnej⁹⁷⁹. Natomiast Sąd Apelacyjny w Warszawie w 2006 r. zasądził zadośćuczynienie za brak wycieczek fakultatywnych⁹⁸⁰. Z kolei Sąd Rejonowy w Warszawie w 2008 r. odmówił zasądzenia zadośćuczynienia za zmarnowany urlop, wskazując, że aktualny porządek prawny prawa wspólnotowego nie daje takiego uprawnienia⁹⁸¹. Sąd ten w uzasadnieniu wskazał, że orzeczenie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej zapadłe w sprawie *Leitner*⁹⁸² jest pojedynczym orzeczeniem i nie zezwala na przyjęcie takiej koncepcji⁹⁸³. Orzeczenie Sądu Rejonowego utrzymał w mocy Sąd Okręgowy w Warszawie⁹⁸⁴. Sądy w dwóch instancjach postępują szablonowo i najprawdopodobniej z ostrożności oddaliły roszczenie o zadośćuczynienie, wskazując na brak podstawy prawnej⁹⁸⁵. Nie uwzględniły również przy interpretacji krajowych przepisów wytycznych wskazanych w orzeczeniu TSUE w sprawie *Leitner*, co oczywiście jest niewłaściwe⁹⁸⁶. W kolejnym orzeczeniu Sąd Rejonowy dla Warszawy Śródmieście zasądził zadośćuczynienie na podstawie art. 471KC w kwocie ¼ ceny wycieczki tytułem rekompensaty za poniesione

⁹⁷⁶ III CZP 2/86, Legalis nr 25173.

⁹⁷⁷ K. Kryla-Cudna, *Zadośćuczynienie*..., s. 138-140.

⁹⁷⁸ Wyrok ETS z dnia 12.03.2002r., C-168/00, *Simone Leitner v. TUI Deutschland GmbH and Co. KG*, ECR 2002, s. I- 2631.

⁹⁷⁹ Wyrok SA w Warszawie z dnia 10.06.2005 r., I ACa 941/04, Lex nr 1642238.

⁹⁸⁰ Wyrok SA w Warszawie z 22.06.2006 r., V ACA 2387/05, [w:] M. Nesterowicz, *Prawo Turystyczne*, 5 wydanie, Warszawa 2016, s.114-115.

⁹⁸¹ Wyrok SR dla Warszawy-Mokotów w Warszawie z dnia 21.08.2008r., I C 155/08, [w:] M. Nesterowicz, *Prawo Turystyczne*, 5 wydanie, Warszawa 2016, s.115.

⁹⁸² Wyrok ETS z dnia 12.03.2002 r., C-168/00, *Simone Leitner v. TUI Deutschland GmbH and Co. KG*, ECR 2002, s. I- 2631.

⁹⁸³ I C 155/08.

⁹⁸⁴ I C 155/08.

⁹⁸⁵ M. Nesterowicz, *Prawo Turystyczne*, 5 wydanie, Warszawa 2016, s. 115.

⁹⁸⁶ Ibidem.

niedogodności w postaci zmarnowanego urlopu⁹⁸⁷. Sąd Okręgowy w Szczecinie przyznał zadośćuczynienie za zmarnowany urlop na rzecz powodów na podstawie art. 448 KC⁹⁸⁸. W orzeczeniu tym zostało stwierdzone, że doszło do naruszenia dobra osobistego w postaci prawa do niezakłóconego wypoczynku i zadowolenia z urlopu⁹⁸⁹. Natomiast Sąd Apelacyjny w Warszawie w 2009 r. oddalił roszczenie o zadośćuczynienie w odpowiedzialności kontraktowej⁹⁹⁰. Wskazał, że zadośćuczynienie przysługuje tylko przy czynach niedozwolonych⁹⁹¹. W tym przypadku strony łączyła umowa⁹⁹². Ponadto stwierdził brak podstaw do zastosowania przepisów o ochronie dóbr osobistych, albowiem nie występuje takie dobro osobiste, jak prawo do niezakłóconego urlopu⁹⁹³. Podkreślić należy, iż istotne znaczenie w kwestii kompensacji szkody niemajątkowej wynikającej z niewykonania umowy o podróż miała uchwała z dnia 19.11.2010 r.⁹⁹⁴ SN. Skład orzekający SN w orzeczeniu tym odrzucił forsowaną przez sądy od wielu lat koncepcję zmarnowanego urlopu jako dobra osobistego⁹⁹⁵. Ochrona dóbr osobistych ma wyjątkowy charakter i ich katalog nie powinien być sztucznie rozszerzany⁹⁹⁶. Dodatkowo wskazał, że szkoda w postaci zmarnowanego urlopu ma charakter niematerialny⁹⁹⁷. Ponadto SN stwierdził, że podstawą przyznania zadośćuczynienia pieniężnego za zmarnowany urlop nie może być art. 471 KC, tylko art. 11a ustawy o usługach turystycznych z 1997 r.⁹⁹⁸ SN wskazał, że skoro art. 11a przenosi do polskiego porządku prawnego art. 5 dyrektywy 90/314/EWG, to winien być interpretowany w ten sam sposób, jak ten przepis⁹⁹⁹. Zauważyć należy, iż orzeczenie SN z dnia 19.11.2010 r. wyznaczyło nowy kierunek linii orzeczniczej sądów powszechnych precyzując podstawę prawną zadośćuczynienia za zmarnowany urlop w usługach turystycznych. Sąd Najwyższy natomiast w wyroku z 2011 r. stwierdził, że w niektórych przypadkach działanie bądź

⁹⁸⁷ Wyrok SR dla Warszawy Śródmieście z dnia 23.07.2008 r., VI C- upr 160/07, [w:] M. Nesterowicz, *Prawo Turystyczne*, 5 wydanie, Warszawa 2016, s. 115.

⁹⁸⁸ Wyrok SO w Szczecinie z dnia 04.11.2008 r., II Ca 812/08, [w:] M. Nesterowicz, *Prawo Turystyczne*, 5 wydanie, Warszawa 2016, s. 115.

⁹⁸⁹ Ibidem, s.115.

⁹⁹⁰ Wyrok SA w Warszawie z dnia 08.09.2009 r., VI ACa 201/09, Lex Polonica nr 1164707. Zobacz tezę tego wyroku: „Niewykonanie lub też nienależyte wykonanie zobowiązania nie stanowi podstawy do domagania się obok roszczeń wynikających z kontraktu dodatkowo naprawienia szkody niemajątkowej. Podstawę takich roszczeń mogą stanowić przepisy obowiązującego prawa, a te nie przewidują dochodzenia w trybie kontraktowym ochrony dóbr osobistych”, VI ACa 201/09.

⁹⁹¹ VI ACa 201/09, Lex Polonica nr 1164707.

⁹⁹² VI ACa 201/09, Lex Polonica nr 1164707.

⁹⁹³ VI ACa 201/09, Lex Polonica nr 1164707.

⁹⁹⁴ III CZP 79/10, Legalis nr 260723.

⁹⁹⁵ III CZP 79/10, Legalis nr 260723.

⁹⁹⁶ M. Sekuła- Leleno, *Odpowiedzialność...*, s. 258-259.

⁹⁹⁷ Ibidem, s. 258-259.

⁹⁹⁸ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych (Dz. U. 2004, Nr 223, poz. 2268 ze zm.).

⁹⁹⁹ III CZP 79/10, Legalis nr 260723.

zaniechanie organizatora turystyki, doprowadzające do zmarnowania urlopu może naruszać jakieś dobra osobiste, np. zdrowie, nietykalność lub wolność osobistą¹⁰⁰⁰. Nie uzasadnia to generalnego stanowiska, że prawo do spokojnego wypoczynku jest dobrem osobistym mieszczącym się w otwartym katalogu zawartym w art. 23 KC¹⁰⁰¹. Dodatkowo zaznaczyć należy, że Sąd Apelacyjny w Warszawie w 2013 r. wyraził pogląd, że prawo człowieka do poszanowania godności, wyrażającej się w poczuciu własnej wartości i oczekiwaniu szacunku ze strony innych ludzi dotyczy wszystkich aspektów życia osobistego człowieka¹⁰⁰². Wskazał, że zapewnienie podczas wycieczki zagranicznej warunków pobytu w hotelu w sposób znacząco odbiegający od obowiązujących standardów umowy narusza dobro osobiste turystów w postaci godności osobistej i uzasadnia żądanie przeprosin na podstawie Kodeksu Cywilnego (art. 23 i 24 KC)¹⁰⁰³. Ostatecznie jednak 1 lipca 2018 r. weszła w życie nowa ustawa o imprezach turystycznych z 2017 r.¹⁰⁰⁴, w której znajduje się już podstawa prawna umożliwiająca zasądzenie zadośćuczynienia za zmarnowany urlop (art. 50 ust. 1). Podstawa ta jednak budzi sporo wątpliwości w literaturze przedmiotu. Po przeprowadzeniu powyższych analiz można stwierdzić, że nadal występuje luka dot. podstawy prawnej zadośćuczynienia pieniężnego w odpowiedzialności kontraktowej. Doktryna, jak również judykatura poszukuje właściwej podstawy prawnej zadośćuczynienia m.in. w przepisach odpowiedzialności deliktowej, zasadach współżycia społecznego oraz innych przepisach. Co prawda, w usługach turystycznych w lipcu 2018 r., nową ustawą o imprezach turystycznych z 2017 r., została wprowadzona podstawa prawna dla zadośćuczynienia za zmarnowany urlop (art. 50 ust. 1), natomiast konstrukcja ta budzi sporo wątpliwości w literaturze przedmiotu. Dodatkowo w celu uwypuklenia problemu w odpowiedzialności kontraktowej należy przytoczyć trafny pogląd T. Pajora z 1982 r. Autor ten słusznie twierdzi, że możliwości uzyskania zadośćuczynienia w odpowiedzialności kontraktowej w przypadku niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy osłabia skuteczność odpowiedzialności kontraktowej w zakresie naprawienia szkody na osobie¹⁰⁰⁵. Ponadto wskazuje na występujący problem, a mianowicie, że naruszenie zobowiązania może stanowić przyczynę rozstroju zdrowia, uszkodzenia ciała, np. gdy wierzyciel jest przedmiotem świadczenia umowy

¹⁰⁰⁰ Wyrok SN z dnia 24.03.2011 r., I CSK 372/10, OSP 2012, z.1, poz. 3.

¹⁰⁰¹ I CSK 372/10, OSP 2012, z.1, poz. 3.

¹⁰⁰² Wyrok SA w Warszawie z dnia 29.04.2013 r., VI ACA 1357/12, Lex nr 1372486.

¹⁰⁰³ VI ACA 1357/12, Lex nr 1372486.

¹⁰⁰⁴ Art. 50 ust. 1 ustawy z dnia 24 listopada 2017 r. o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych (Dz. U. z 2023 r. poz. 2211 ze zm.).

¹⁰⁰⁵ T. Pajor, *Odpowiedzialność...*, 1982, s. 135 i n.

o przewóz osób, zabiegi kosmetyczne, medyczne¹⁰⁰⁶. Ponadto badacz ten twierdzi, że poszkodowany jest zmuszony do szukania oparcia w przepisach o czynach niedozwolonych¹⁰⁰⁷, nawet, gdy uszczerbek wiąże się ściśle z wykonywanym zobowiązaniem i poza nim w ogóle by nie wystąpił¹⁰⁰⁸. Pajor wskazuje, że istniejące unormowanie prowadzi do komplikacji i wypaczenia oceny prawnej stanów faktycznych¹⁰⁰⁹. Pogląd ten jest trafny nawet w obecnej regulacji prawnej, mimo że został on zaprezentowany w 1982 r. Jurysta już w tamtym okresie sygnalizował występujący problem i konieczność dokonania zmiany stanu prawnego w zakresie naprawiania szkody niemajątkowej w odpowiedzialności kontraktowej. Pomimo długoletniego rozwoju instytucji zadośćuczynienia pieniężnego, nadal nie została ona uregulowana w odpowiedzialności kontraktowej.

2.12. Podsumowanie

Instytucja zadośćuczynienia pieniężnego wywodzi się z prawa rzymskiego i występowała w ustawach szczególnych jeszcze przed wprowadzeniem w życie Kodeksu zobowiązań. Instytucja ta ulegała zmianie w zależności o ustroju politycznego, jaki wtedy obowiązywał. Zgodnie z przepisami KZ szkoda niemajątkowa mogła być naprawiona w odpowiedzialności kontraktowej w analogicznych przypadkach, jak w odpowiedzialności deliktowej - wskazanych (art.165-167 KZ) poprzez zastosowanie tych przepisów wprost. Uchwalenie i wprowadzenie w życie w nowej wersji art. 448 KC stanowi istotną zmianę w zakresie instytucji zadośćuczynienia, albowiem ochroną majątkową zostały objęte wszystkie dobra osobiste. W odpowiedzialności kontraktowej od wielu lat występuje problem w postaci luki prawnej dotyczącej naprawienia szkody niemajątkowej. Luka dotycząca rekompensaty uszczerbków niemajątkowych w postaci zmarnowanego urlopu była zauważalna już od 1967 r. Doktryna oraz judykatura podejmowały próby poszukiwania odpowiednich podstaw prawnych umożliwiających naprawienie szkody w postaci zmarnowanego urlopu. Zmiany legislacyjne dot. odpowiedzialności deliktowej należy ocenić pozytywnie również w odniesieniu do usług turystycznych, ponieważ są korzystne dla podróżnych oraz najbliższych członków ich rodzin. W przypadku wystąpienia pozytywnych przesłanek odpowiedzialności deliktowej najbliższa rodzina podróżnego będzie mogła

¹⁰⁰⁶ Ibidem, s. 135 i n.

¹⁰⁰⁷ M. Matys, *Model...*, s. 352-353.

¹⁰⁰⁸ Ibidem, s. 352-353.

¹⁰⁰⁹ T. Pajor *Odpowiedzialność...*, s. 135 i n.

domagać się zapłaty zadośćuczynienia pieniężnego zgodnie z art. 445 KC, 446 § 4 KC, 446² KC.

ROZDZIAŁ III – PODSTAWY PRAWNE ZADOŚĆUCZYNIENIA PIENIĘŻNEGO ZA TZW. ZMARNOWANY URLOP

3.1. Uwagi wstępne

Po przeprowadzeniu analizy w piśmiennictwie naukowym oraz orzecznictwie należy potwierdzić, że od wielu lat występują rozbieżności w zakresie podstawy prawnej dla zadośćuczynienia pieniężnego za tzw. zmarnowany urlop¹⁰¹⁰. W rozdziale tym zostaną przeprowadzone analizy na gruncie poprzedniej ustawy o usługach turystycznych z 1997 r.¹⁰¹¹ oraz dyrektywy nr 90/314 EWG, albowiem w trakcie ich obowiązywania uwypuklił się problem dot. podstawy prawnej tego roszczenia¹⁰¹².

3.2. Art. 471 KC jako podstawa prawna zadośćuczynienia pieniężnego za zmarnowany urlop

Na wstępie rozważań w zakresie podstawy prawnej art. 471 KC należy postawić pytania: czy strony w umowie o usługi turystyczne mogą rozszerzyć odpowiedzialność na uszczerbki niemajątkowe w postaci zmarnowanego urlopu na podstawie art. 471 KC w związku z art. 361 § 2 KC oraz czy art. 471 KC może stanowić podstawę prawną do przyznania zadośćuczynienia za zmarnowany urlop?

Należy przyjąć, iż dopuszczalne jest wprowadzenie do umowy o podróż klauzuli, zgodnie z którą organizator usług turystycznych w przypadku niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy byłby *expressis verbis* zobowiązany do zrekompensowania turyście wszelkich doznanych szkód w czasie trwania imprezy turystycznej, również szkód

¹⁰¹⁰ M. Ciemiński, *Odszkodowanie...*, 2015, s. 457-461; M. Ciemiński, *Naprawienie...*, 2005, s. 360-391; M. Matys, *Model...*, s. 361-363; M. Sekuła-Lelenc, *Odpowiedzialność...*, s. 313-318; I. Kuska-Żak, *Odpowiedzialność...*, s. 127; M. Boszko, *Wyrok Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie Leitner. Odszkodowanie za szkodę niematerialną oraz model odpowiedzialności odszkodowawczej w dyrektywie w sprawie zorganizowanych podróży, wakacji i wycieczek*, „TPP”, 2007, nr 1, s. 52-61; K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 142-163; wyr. SR dla Warszawy Śródmieścia z dnia 23.07.2008 r., VI C- upr. 160/07, [w:] M. Nesterowicz, *Prawo Turystyczne*, 5 wydanie, Warszawa 2016, s. 115; wyr. SO w Szczecinie z dnia 04.11.2008 r., II Ca 812/08, [w:] M. Nesterowicz, *Prawo Turystyczne*, 5 wydanie, Warszawa 2016, s. 115; uchwała SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, Legalis nr 260723; wyr. SN z dnia 24.03.2011 r., I CSK 372/10, OSP 2012, z.1, poz. 3.

¹⁰¹¹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997r. o usługach turystycznych (Dz. U. 2004, Nr 223, poz. 2268 ze zm.).

¹⁰¹² Dyrektywa Rady z dnia 13 czerwca 1990 r., nr 90/314 EWG w sprawie zorganizowania podróży, wakacji i wycieczek, Dz. Urz. UE L Nr 158, s. 59.

niemajątkowych¹⁰¹³. Stwierdzić należy, że zgodnie z art. 471 KC w związku z art. 361 § 2 KC rekompensacie mogą podlegać również uszczerbki niemajątkowe w postaci zmarnowanego urlopu, które są rekompensowane przez odszkodowanie umowne spełniające funkcję zadośćuczynienia za zmarnowany urlop¹⁰¹⁴. W literaturze przedmiotu oraz orzecznictwie występują poglądy, że roszczenie o zadośćuczynienie za zmarnowany urlop może być oparte na podstawie prawnej w postaci art. 471 KC, albowiem reguluje on odpowiedzialność za szkodę majątkową oraz niemajątkową¹⁰¹⁵. Wskazać należy, iż odpowiedzialność dłużnika za niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania została uregulowana w art. 471 KC i następnych przepisach KC dla całości stosunków obligacyjnych¹⁰¹⁶. Przyjmuje się, iż przepisy te regulują odpowiedzialność kontraktową, odnosząc się do niewykonania bądź nienależytego wykonania zobowiązania, czyli do naruszenia zobowiązań wynikających ze wszelkich i nie tylko umownych źródeł¹⁰¹⁷. Dłużnik zatem ponosi odpowiedzialność kontraktową w oparciu o art. 471 KC tylko w przypadku, gdy zostały spełnione nieruchome przesłanki odpowiedzialności, a mianowicie: niewykonanie bądź nienależyte wykonanie zobowiązania, będące następstwem okoliczności, za które dłużnik ponosił odpowiedzialność na mocy ustawy czy umowy; szkoda; związek przyczynowy między faktem niewykonania, nienależytego wykonania zobowiązania a szkodą¹⁰¹⁸. Należy zauważyć, iż w przypadku zmarnowanego urlopu, fakt niewywiązania się przez organizatora usług turystycznych ze swoich obowiązków mógł spowodować spełnienie się pierwszej przesłanki¹⁰¹⁹. Efektem tego w badanym przypadku było wyrządzenie szkody turyście w postaci pozbawienia go przyjemności, jaką czerpał z udanego urlopu¹⁰²⁰. Ponadto również występuje związek przyczynowy pomiędzy faktem niewykonania bądź nienależytego wykonania zobowiązania a szkodą, co wskazuje, że wszystkie wymagania do przypisania odpowiedzialności dłużnika zostaną spełnione¹⁰²¹. Dodatkowo należy zauważyć, iż sam art. 471 KC nie precyzuje pojęcia szkody, do której się odnosi¹⁰²². Według niektórych poglądów art. 471 KC powinien być

¹⁰¹³ J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, 2005, s. 333. Stanowisko takie zostało zaakceptowane również przez orzecznictwo: wyr. SN z 25.2.1986 r., III CZ P 2/86, OSNCP 1987, nr 1, poz. 10; wyr. SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10 OSNC 2011, nr 4, poz. 41.

¹⁰¹⁴ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie* ..., s. 155-156. Zob. także I. Kuska – Żak, *Odpowiedzialność...*, s. 132 – 135.

¹⁰¹⁵ J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, s. 333.

¹⁰¹⁶ Z. Banaszczyk, *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. I, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2004, s. 812.

¹⁰¹⁷ Ibidem, s. 812.

¹⁰¹⁸ J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, s. 332-333.

¹⁰¹⁹ Ibidem, s. 332-333.

¹⁰²⁰ Ibidem, s. 332-333.

¹⁰²¹ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 155-156.

¹⁰²² W. Borysiak, *Komentarz do art. 471 KC*, [w:] *Zobowiązania. Część Ogólna. Komentarze Prawa Prywatnego*, red. K. Osajda, t. III, wydanie 16, Warszawa 2017, s. 999 -1000.

odczytywany w świetle art. 361 KC, zgodnie z którym w razie braku odmiennego przepisu ustawy lub postanowienia umowy kompensacji podlegają jedynie straty, jakie poszkodowany poniósł oraz korzyści, które mógłby uzyskać, gdyby nie wyrządzono mu szkody¹⁰²³. Według zwolenników tegoż poglądu zostało przyjęte, że powyższy przepis reguluje tylko odpowiedzialność za szkodę majątkową¹⁰²⁴. Natomiast przeciwnicy tego poglądu wskazywali, iż art. 471 KC posługuje się tylko zwrotem naprawienie szkody¹⁰²⁵. Natomiast art. 361 § 2 KC ma charakter ogólny, albowiem dotyczy całego prawa obligacyjnego i określa definicję legalną i odnosi się do szkody majątkowej, wskazując na składniki w postaci *damnum emergens i lucrum cessans*¹⁰²⁶. Należy zauważyć, iż z art. 471 KC nie wynika, że dotyczy on wyłącznie szkody majątkowej¹⁰²⁷. Ponadto ustawodawca do art. 471 KC nie wprowadził pojęcia odszkodowania¹⁰²⁸. Można zatem przyjąć, iż jeśli w art. 471 KC jest mowa tylko o szkodzie, to obejmuje ona zarówno szkodę majątkową, jak i niemajątkową¹⁰²⁹. Ponadto odpowiedzialność za tę szkodę może polegać na konieczności zapłaty odszkodowania i zadośćuczynienia¹⁰³⁰. Dodatkowym i kluczowym argumentem przemawiającym za zastosowaniem art. 471 KC jako podstawy prawnej do przyznania zadośćuczynienia za zmarnowany urlop była proeuropejska wykładnia tegoż przepisu¹⁰³¹. Zadośćuczynienie za zmarnowany urlop mogło być przyznane w poprzednim stanie prawnym w oparciu o treść art. 471 KC¹⁰³², zgodnie z którym dłużnik obowiązany był do naprawienia szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania i art. 11 a ustawy o usługach

¹⁰²³ J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, s. 333.

¹⁰²⁴ A. Ohamowicz, J. Górski, *Zarys prawa zobowiązań*, Warszawa 1970, s. 183; Z. Masłowski, *Komentarz...*, t. II. ks. III, Warszawa 1972, s. 1104; J. Jastrzębski glosa do wyr. SN z dnia 17.12.2004 r., II CK 300/04, *Przegląd Sądowy* 2006, nr 9, s.162; K. Zagrobelny, *Komentarz do art. 471 KC*, [w:] *Komentarze do Kodeksu Cywilnego*, red. E. Gniewek, wydanie 8, Warszawa 2017, s. 944-945. W. Borysiak, *Komentarz do art. 471 KC*, s. 999 -1000; M. Gutowski, *Komentarz do art. 471 KC*, [w:] *Komentarz do art. 450-1088 KC*, t. II, red. M. Gutowski, Warszawa 2016, s. 50.

¹⁰²⁵ A. Ohamowicz, J. Górski, *Zarys prawa zobowiązań*, Warszawa 1970, s. 183.

¹⁰²⁶ J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, s. 333.

¹⁰²⁷ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 155-156.

¹⁰²⁸ M. Ciemiński, *Naprawienie...*, 2005, s. 362-363.

¹⁰²⁹ J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, s. 333.

¹⁰³⁰ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 155-156.

¹⁰³¹ J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, s. 332-335.

¹⁰³² Za proeuropejską wykładnią art. 471 KC jako podstawy prawnej do przyznania zadośćuczynienia za zmarnowany urlop opowiedzieli się m.in.: J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, s. 332-335; M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, 2007, s. 387-389; J. Gospodarek, *Odpowiedzialność cywilna w turystyce i rekreacji. Prawo w turystyce i rekreacji*, Difin 2007, s. 325-326; K. Kosicki, *Kompensacja...*, s. 126-127. M. Nesterowicz, *Prawo Turystyczne*, wydanie 3, red. A. Hara, Warszawa 2009, s. 102; G. Cern, *Odpowiedzialność biura podróży za zmarnowany urlop w prawie turystycznym*, „Przegląd ustawodawstwa gospodarczego”, LX III, Nr 6 (744), Warszawa 2010, nr indeksu 371319, s. 21; M. Nesterowicz, *Prawo...*, t. 7, 2011, s. 980-981.

turystycznych¹⁰³³, zgodnie z wykładnią art. 5 dyrektywy 90/314/EWG¹⁰³⁴ i orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości¹⁰³⁵. Zgodnie z tym stanowiskiem implementacja dyrektyw do prawa krajowego (także do prawa polskiego, zgodnie z Układem Stowarzyszeniowym ze Wspólnotami Europejskimi i ich Państwami Członkowskimi z 1991 r.) musiała polegać nie tylko na uchwaleniu ustaw, lecz także na ich interpretacji zgodnie z treścią dyrektyw i orzecznictwem Europejskiego¹⁰³⁶ Trybunału Sprawiedliwości¹⁰³⁷. Ponadto bardzo ciekawy pogląd przedstawiła B. Gnela, że art. 471 KC może stanowić podstawę prawną odpowiedzialności za szkodę niemajątkową związaną z naruszeniem umów mających na celu wyłącznie lub przede wszystkim zaspokojenie interesów niemajątkowych wierzyciela¹⁰³⁸. Ponadto cel tych umów powinien być znany dłużnikowi i w odczuciu społecznym zasługiwać na ochronę¹⁰³⁹. Uzasadnienie tego poglądu dodatkowo znajduje poparcie w zasadach prawa modelowego¹⁰⁴⁰ wyrażone w *Principles of European Contract Law* (art. 9:501 ust. 2), *Unidroit Principles* (art. 7.4.2 pkt 2), *Common Frame of Reference* oraz *Acquis Principles* (art. 8:402 (2))¹⁰⁴¹. Zasady te zawierają propozycje norm stanowiących podstawę odszkodowania na zasadach ogólnych albo odszkodowania ze względów uzasadnionych charakterem stosunku prawnego¹⁰⁴². Warto przytoczyć reguły wyrażone w art. 9:501 ust. 2 PECL oraz Projekcie Kodeksu Cywilnego¹⁰⁴³. Zgodnie z tym artykułem wierzyciel może domagać się naprawienia szkody niemajątkowej wynikłej z naruszenia zobowiązania umownego na takich samych zasadach (są wyjątki), jak w przypadku szkody majątkowej¹⁰⁴⁴. Natomiast w myśl projektu art. II:19 polskiego Kodeksu cywilnego art. 19 „wierzyciel może

¹⁰³³ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997r. o usługach turystycznych (Dz. U. 2004, Nr 223, poz. 2268 ze zm.). Por. Ł. Wojcieszak, *Prawo Turystyczne. Wybór źródeł oraz kazusy*, Wyższa Szkoła Administracji, Bielsko Biala 2010, s. 117-123.

¹⁰³⁴ Dyrektywa Rady z dnia 13 czerwca 1990 r., nr 90/314 EWG w sprawie zorganizowania podróży, wakacji i wycieczek, Dz. Urz. UE L Nr 158, s. 59.

¹⁰³⁵ Wyr. ETS z dnia 12.03.2002 r., C-168/00, *Simone Leitner v. TUI Deutschland GmbH and Co. KG*, ECR 2002, s. I- 2631; M. Nesterowicz, *Prawo zobowiązań* ..., t. 7, 2011, s. 980-981; M. Nesterowicz, *Prawo Turystyczne*, wydanie 3, red. A. Hara, Warszawa 2009, s. 101-102.

¹⁰³⁶ Por. poglądy M. Nesterowicza i M. Wałachowskiej dot. podstawy prawnej zadośćuczynienia za zmarnowany urlop (art. 471 KC), M. Nesterowicz, *Prawo Turystyczne*, 4 wydanie, Warszawa 2012, s. 104 i n.; M. Nesterowicz, *Prawo Turystyczne*, 5 wydanie, Warszawa 2016, s.114-117; M. Wałachowska, *Odszkodowanie...*, s. 84.

¹⁰³⁷ E. Łętowska E., *Europejskie prawo umów konsumenckich*, Warszawa 2004, s.15-16; M. Nesterowicz, *Prawo zobowiązań* ..., 2011, s. 980-981.

¹⁰³⁸ B. Gnela, *Problem...*, Warszawa 2010, s. 111-114. Zob. także B. Gnela, *Problem...*, [w:] *Umowa konsumencka...*, Warszawa 2013, s. 261-265.

¹⁰³⁹ Ibidem, s. 111-114.

¹⁰⁴⁰ Prawo modelowe zostanie szczegółowo przeanalizowane w dalszej części pracy.

¹⁰⁴¹ B. Gnela *Problem...*, Warszawa 2013, s. 265.

¹⁰⁴² U. Walczak, *Naprawienie szkody niemajątkowej*, [w:] *Wykonanie i skutki naruszenia zobowiązań, projekt z uzasadnieniem pod kierunkiem J. Pisulińskiego i F. Zolla*, red. M. Pecyna, Kraków 2009, s. 438-439.

¹⁰⁴³ Ibidem, s. 438-439.

¹⁰⁴⁴ K. Kosicki, *Kompensacja...*, s. 103.

domagać się naprawienia szkody niemajątkowej wynikłej z naruszenia zobowiązania tylko wtedy, gdy jest to usprawiedliwione właściwością zobowiązania zmierzającego do zaspokojenia niemajątkowego interesu wierzyciela”¹⁰⁴⁵. Wskazać należy, iż umowa o usługi turystyczne ma również na celu głównie zaspokojenie interesów niemajątkowych wierzyciela w postaci dostarczenia mu pozytywnych uczuć i wrażeń, co wskazuje, iż szkoda niemajątkowa w postaci zmarnowanego urlopu mogła być również naprawiona w odpowiedzialności kontraktowej na podstawie art. 471 KC¹⁰⁴⁶. Pogląd B. Gneli jest proeuropejski i jednocześnie trafny - również - w zakresie możliwości rekompensowania uszczerbków niemajątkowych w postaci zmarnowanego urlopu na podstawie art. 471 KC¹⁰⁴⁷. Dodatkowo należy wskazać na stanowisko judykatury zgodnie z którym w przypadku wyrządzenia szkody turyście, odpowiedzialność organizatora usług turystycznych wynikała z umowy i podstawą prawną był art. 471 KC¹⁰⁴⁸. W orzecznictwie uznawano, iż szkodą był każdy uszczerbek w dobrach prawem chronionych, a także o charakterze niemajątkowym i podlegał naprawieniu w odpowiedzialności kontraktowej¹⁰⁴⁹. Ponadto wskazywano, iż możliwość naprawienia szkody dotyczyła pewnych typów umów, w tym umowy o świadczenie medyczne¹⁰⁵⁰. Dodatkowo wskazywano na okoliczność, że są to umowy kreujące zobowiązanie starannego działania, a nie zobowiązanie rezultatu, pozostaje bez znaczenia dla omawianej kwestii¹⁰⁵¹. W takich przypadkach wydawało się za zasadne przyjęcie stanowiska, iż uszczerbki niemajątkowe w postaci zmarnowanego urlopu mogły być również kompensowane w odpowiedzialności kontraktowej w oparciu o treść art. 471 KC, albowiem orzecznictwo nie wykluczało umowy o podróż¹⁰⁵². Zaznaczyć należy, iż stanowisko judykatury przedstawione powyżej było zgodne z prawem modelowym Unii Europejskiej¹⁰⁵³. Ponadto sądy powszechne również na podstawie art. 471 KC przyznawały zadośćuczynienie za zmarnowany urlop¹⁰⁵⁴. Natomiast zauważyć należy, iż judykatura SN ostatecznie w 2010 r. nie podzieliła stanowiska, że art. 471 KC może być podstawą prawną do

¹⁰⁴⁵ U. Walczak, *Naprawienie...*, Kraków 2009, s. 437.

¹⁰⁴⁶ B. Gnela, *Problem...*, Warszawa 2010, s. 111-112.

¹⁰⁴⁷ Ibidem, s. 111-112.

¹⁰⁴⁸ Wyrok SN z dnia 06.04.1977 r., IV CR 90/77, Legalis nr 20000.

¹⁰⁴⁹ Wyrok SN z dnia 09.08.2005 r., IV CK 69/2005, LexisNexis nr 2424175.

¹⁰⁵⁰ Wyrok SN z dnia 09.08.2005 r., IV CK 69/2005, LexisNexis nr 2424175.

¹⁰⁵¹ I. Walczyński, *Naprawienie szkody niemajątkowej wynikającej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania*, LEX/ el 2019.

¹⁰⁵² Ibidem.

¹⁰⁵³ Wyrok TS z dnia 12 marca 2002r. w sprawie S. Leitner V. TUI Deutschland GmbH, C-168/00, publikowany na portalu EuroLex nr 62000J0168.

¹⁰⁵⁴ Wyrok. SR dla Warszawy Śródmieście z dnia 23.07.2008 r., VI C- upr 160/07, [w:] M. Nesterowicz, *Prawo Turystyczne*, 5 wydanie, Warszawa 2016, s. 115.

przyznania zadośćuczynienia za zmarnowany urlop¹⁰⁵⁵. Natomiast jako prawidłową podstawę prawną wskazała art. 11a ustawy o usługach turystycznych¹⁰⁵⁶. Ponadto uznała, że wykładnia tego rodzaju przepisu art. 471 KC jest wątpliwa dogmatycznie, jej przyjęcie groziłoby dekomponowaniem, a niekiedy rozmyciem odpowiedzialności kontraktowej¹⁰⁵⁷. Takie stanowisko judykatury spotkało się z krytyką w doktrynie¹⁰⁵⁸. Przeciwnicy podnosili następujące argumenty: że okres obowiązywania kodeksu zobowiązań nie prowadził do rozmycia odpowiedzialności kontraktowej, mimo że w reżimie kontraktowym można było dochodzić zadośćuczynienia za krzywdę moralną (szkodę niemajątkową)¹⁰⁵⁹. Twierdzili oni również, że objęcie zakresem art. 471 KC szkody niemajątkowej nie prowadzi automatycznie do obowiązku jej naprawienia, gdyż o tym obowiązku decydują: natura zobowiązania umownego, służącego wyłącznie lub w przeważającym zakresie do zaspokojenia interesu niemajątkowego wierzyciela, przepis szczególny lub umowa, a także ustawowe lub umowne przesłanki odpowiedzialności kontraktowej¹⁰⁶⁰. Ponadto krytycy zarzucali, iż judykatura nie pokusiła się o doprecyzowanie, na czym miał polegać szczególny charakter odpowiedzialności organizatora turystyki, w świetle ustawy o usługach turystycznych, w porównaniu z reżimem odpowiedzialności *ex contractu*, przewidzianym w Kodeksie cywilnym¹⁰⁶¹. Wskazywali oni również, że biorąc pod uwagę tendencje unijne, należałoby zaproponować możliwość kompensacji szkody niemajątkowej również w świetle odpowiedzialności kontraktowej przewidzianej przez Kodeks cywilny, ale mało prawdopodobne, aby ten pogląd zyskał szersze poparcie, dlatego został zgłoszony postulat ustanowienia podstawy prawnej dla żądania omawianego zadośćuczynienia¹⁰⁶². Inni przedstawiciele nauki pozytywnie ocenili stanowisko judykatury wyrażone w uchwale z 2010 r., natomiast zgłosili ustawowy postulat uregulowania w ustawie o usługach turystycznych zadośćuczynienia pieniężnego za zmarnowany urlop i utratę lub zmniejszenie przyjemności podróży¹⁰⁶³. Kolejni wskazali na sprzeczność wykładni dokonanej przez judykaturę z tradycyjnym poglądem, że możliwość przyznania zadośćuczynienia wymaga zawsze wyraźnej podstawy normatywnej, ale ostatecznie wykładnię zaaprobowano ze względu na

¹⁰⁵⁵ B. Gnela, *Problem...*, Warszawa 2013, s. 270.

¹⁰⁵⁶ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997r. o usługach turystycznych (Dz. U. 2004, Nr 223, poz. 2268 ze zm.).

¹⁰⁵⁷ Uchwała SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, Legalis nr 260723.

¹⁰⁵⁸ Gnela B., *Problem...*, Warszawa 2013, s. 270-271.

¹⁰⁵⁹ Uchwała SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, Legalis nr 260723.

¹⁰⁶⁰ B. Gnela, *Problem...* 2013, s. 270-271.

¹⁰⁶¹ M. Łolik, *Odpowiedzialność organizatora turystyki za zmarnowany urlop – glosa do uchwały SN z dnia 19.11. 2010 r., III CZP 79/10*, EPS 2011, s. 46.

¹⁰⁶² M. Łolik, *Odpowiedzialność organizatora turystyki za zmarnowany urlop – glosa do uchwały SN z dnia 19.11. 2010 r., III CZP 79/10*, EPS 2011, s. 46.

¹⁰⁶³ J. Gospodarek, *Glosa, glosa do uchwały SN z dnia 19.11. 2010 r., III CZP 79/10* OSP 2012, z. 1, s. 11.

wymogi prawa unijnego¹⁰⁶⁴. Ponadto w doktrynie występuje pogląd, że judykatura w uchwale III CZP 79/19 zajęła w przedmiocie szkody niemajątkowej stanowisko zachowawcze i dokonała interpretacji przepisów tylko w zakresie minimum, aby znaleźć podstawę rozstrzygnięcia, która i tak wynika z zasad prawa UE¹⁰⁶⁵. Przeciwnicy twierdzą, że dokonana przez judykaturę krytyka wykładni art. 471 KC i n., która zmierzała w kierunku uczynienia z tego przepisu podstawy prawnej zadośćuczynienia w reżimie kontraktowym, nie jest uzasadniona, choćby z wyżej wymienionych przyczyn¹⁰⁶⁶. Należy również wspomnieć, iż w piśmiennictwie naukowym występuje pogląd, który wskazuje, że uszczerbek w postaci zmarnowanego urlopu można zakwalifikować do szkody majątkowej, w związku z czym podstawą prawną do jej naprawienia może być wtedy art. 471 KC¹⁰⁶⁷. W takich przypadkach do szkody majątkowej trzeba zaliczyć utratę przyjemności, którą należało poddać komercjalizacji i określić, jaki element ceny całego świadczenia stanowiła¹⁰⁶⁸. Interesujący pogląd w tym zakresie wyraził T. Dybowski, który twierdził, że pewna forma wypoczynku czy przyjemności w postaci wycieczki czy wczasów przybiera postać świadczenia, którego wartość majątkowa wyrażona jest w cenie wycieczki¹⁰⁶⁹. W konsekwencji utrata możliwości skorzystania z takiego świadczenia stanowi szkodę majątkową¹⁰⁷⁰. Można przyjąć, że w takim przypadku odszkodowanie przyznane turyście w oparciu o treść art. 471 KC pełniło również w części funkcję zadośćuczynienia za zmarnowany urlop¹⁰⁷¹. Natomiast pogląd ten był nietrafny z uwagi na komercjalizowanie przyjemności oraz ograniczenia odszkodowania do sumy kontraktowej¹⁰⁷². Wskazać należy, iż rozważania na temat kwalifikacji szkody w postaci zmarnowanego urlopu do szkody majątkowej i niemajątkowej zostały przeprowadzone w I rozdziale niniejszej pracy w związku z czym nie ma potrzeby prowadzić w tym rozdziale dalszych rozważań.

Konkludując, rozważania na temat art. 471 KC jako podstawy prawnej zadośćuczynienia za zmarnowany urlop, wskazać należy na argumenty podnoszone przez przeciwników oraz zwolenników tej koncepcji. Przeciwnicy głównie zauważyli, iż zmiana tak utrwalonej praktyki wykładniczej art. 471 KC wiązałaby się ze znacznym ryzykiem

¹⁰⁶⁴ A. Marek, *Naprawienie szkody niemajątkowej w ramach odpowiedzialności ex contractu*, „Państwo i Społeczeństwo”, 2015 (XV) nr 1, s. 51-52.

¹⁰⁶⁵ Gnala B., *Problem...*, Warszawa 2013, s. 271-273.

¹⁰⁶⁶ Ibidem, s. 271-273.

¹⁰⁶⁷ T. Dybowski, *Prawo...*, s. 237 -238.

¹⁰⁶⁸ J. Chlebowski, *Odpowiedzialność...*, s. 49.

¹⁰⁶⁹ Ibidem, s. 49.

¹⁰⁷⁰ J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, 2005, s. 330-332.

¹⁰⁷¹ Ibidem, s.332-333.

¹⁰⁷² Ibidem, s.332-333.

zdekomponowania kontraktowej odpowiedzialności odszkodowawczej¹⁰⁷³. Prowadziłaby ona do funkcjonowania w obrocie dwóch norm wynikających z art. 471 KC, co naruszałoby zasady pewności i jednoznaczności prawa, jak również ochrony zaufania do jego treści¹⁰⁷⁴. Natomiast zwolennicy głównie podnosili, że ustawodawca w art. 471 KC nie sprecyzował zakresu szkody, do której ten przepis się odnosił¹⁰⁷⁵. Ponadto wskazywali, że ustawodawca użył sformułowania naprawienia szkody, nie precyzując charakteru uszczerbków podlegających indemnizacji, co pozwalało przyjąć tezę, że przepis ten dotyczy zarówno szkody majątkowej, jak i niemajątkowej¹⁰⁷⁶. Stwierdzić należy, iż po przeprowadzonych badaniach nie można było jednoznacznie wykluczyć tej podstawy prawnej w poprzednim stanie prawnym¹⁰⁷⁷. Przyjęcie tej podstawy prawnej do stosowania według poprzednich regulacji byłoby rozwiązaniem dość rewolucyjnym, ale nie sprzecznym z prawem. Natomiast w obecnym stanie prawnym art. 471 KC nie powinien stanowić podstawy prawnej dla roszczenia w postaci zadośćuczynienia za zmarnowany urlop z uwagi na przepis szczególny art. 50 pkt 2 ustawy o imprezach turystycznych z 2017 r., który obecnie umożliwia uzyskanie zadośćuczynienia za zmarnowany urlop.

3.3. Art. 322 KPC jako podstawa prawna zadośćuczynienia pieniężnego za zmarnowany urlop

Kolejną badaną podstawą prawną zadośćuczynienia za zmarnowany urlop jest art. 322 KPC¹⁰⁷⁸. Przedstawiciele doktryny wskazywali, iż ta podstawa prawna mogłaby mieć zastosowanie w przypadku zakwalifikowania zmarnowanego urlopu do szkody majątkowej¹⁰⁷⁹. M. Nesterowicz podzielił pogląd T. Dybowskiego, że pewna forma wypoczynku lub przyjemności przybierała postać świadczenia, którego wartość majątkowa wyrażona jest w cenie zakupu¹⁰⁸⁰. Zaś utrata możliwości skorzystania z takiego świadczenia

¹⁰⁷³ Przeciwnikami stosowania art. 471 KC jako podstawy prawnej zadośćuczynienia za zmarnowany urlop byli m.in.: M. Sekuła- Leleno, *Odpowiedzialność...*, s.314-315; G. Siedlecki, *Zadośćuczynienie...*, s.42-43; I. Kuska – Żak, *Odpowiedzialność organizatora...*, s. 134-135; K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, 2018, s.155-156; A. Marek, *Naprawienie szkody...*, 2015, s. 52- 55.

¹⁰⁷⁴ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*,s. 155-156.

¹⁰⁷⁵ J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, 2005, s. 333-334.

¹⁰⁷⁶ Ibidem, s. 333-334.

¹⁰⁷⁷ Za możliwością zastosowania art. 471 KC jako podstawy prawnej zadośćuczynienia za zmarnowany urlop opowiedzieli się m.in.: J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*,2005, s. 332-335; J. Gospodarek, *Odpowiedzialność cywilna...*, 2007, s. 325-326; K. Kosicki, *Kompensacja...*,s.126-127; G. Cern, *Odpowiedzialność biura...*,2010, s.21; M. Matys, *Model...*, s. 361-362.

¹⁰⁷⁸ P. Cybula, *Usługi turystyczne ...*, 2012, s. 185-186.

¹⁰⁷⁹ J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, 2005, s. 310.

¹⁰⁸⁰ J. Chlebowski, *Odpowiedzialność...*, s. 50.

stanowi szkodę majątkową, która powinna być wynagrodzona¹⁰⁸¹. Autor wskazuje, że w obecnym systemie gospodarki rynkowej coraz bardziej czas wypoczynku – w tym urlop – może być wyceniany w kontekście zysków i strat oraz istnieje tendencja do komercjalizacji trudnych do oszacowania szkód¹⁰⁸². M. Nesterowicz zaproponował podstawę prawną dla roszczenia w postaci zadośćuczynienia za zmarnowany urlop art. 322 KPC¹⁰⁸³. Ponadto wskazuje na art. 322 KPC¹⁰⁸⁴ jako instrument, który stwarza sędziemu możliwość zasądzenia zadośćuczynienia za krzywdę według swojego uznania w oparciu o rozważenie wszystkich okoliczności sprawy w sytuacji, gdy ściśle udowodnienie wysokości żądania jest niemożliwe lub nader utrudnione¹⁰⁸⁵. Można przyjąć, iż jest to zryczałtowane odszkodowanie, którego wysokość uzależniona jest od okoliczności sprawy¹⁰⁸⁶. Zasadnym jest przeanalizowanie przesłanek związanych z art. 322 KPC. Podstawa ta dotyczy wszelkich reżimów odpowiedzialności odszkodowawczej, co oznacza, że może mieć szerokie zastosowanie¹⁰⁸⁷. Ponadto w przypadku zastosowania art. 322 KPC musi zostać zebrany i wyczerpująco rozważony materiał dowodowy, ponieważ tylko wówczas można stwierdzić, że ściśle udowodnienie wysokości żądania jest niemożliwe lub nader utrudnione¹⁰⁸⁸. Jedyny wyjątek, w którym można odstąpić od przeprowadzenia wszystkich dowodów stanowił przypadek wysokich kosztów¹⁰⁸⁹. Występuje przede wszystkim wtedy, gdy rozmiar dochodzonego roszczenia jest niższy niż koszt ich przeprowadzenia¹⁰⁹⁰. Powód w trakcie postępowania sądowego wykazuje fakty, a jednym z nich jest szkoda¹⁰⁹¹. W tym właśnie zakresie art. 322 KPC stanowi wyjątek od reguły wyrażonej w art. 6 KC¹⁰⁹². Zadaniem sądu jest ustalenie wysokości odszkodowania, co polega na subsumcji szkody w toku stosowania przez sąd norm ustanawiających obowiązek odszkodowawczy oraz określających rozmiar odszkodowania¹⁰⁹³. W kontekście powyższych rozważań wydaje się, że nietrafny jest pogląd, iż skorzystanie z art. 322 KPC nie może prowadzić do ustalenia szkody na wyższym poziomie niż kwotowe limity odszkodowania w danym przypadku na mocy przepisów

¹⁰⁸¹ P. Cybula, *Usługi turystyczne ...*, 2012, s. 185-186.

¹⁰⁸² Ibidem, s. 185-186.

¹⁰⁸³ Ibidem, s. 185-186.

¹⁰⁸⁴ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U.2024 r. poz. 1568 ze zm.).

¹⁰⁸⁵ E. Łętowska, *Prawo umów konsumenckich*, 2002, s. 404-401.

¹⁰⁸⁶ I. Kuska – Żak, *Odpowiedzialność ...*, s. 136-137.

¹⁰⁸⁷ M. Kaliński, *Prawo ...*, 2018, s.176.

¹⁰⁸⁸ Ibidem, s.176.

¹⁰⁸⁹ Ibidem, s.176.

¹⁰⁹⁰ Ibidem, s. 176-177.

¹⁰⁹¹ T. Dybowski, *Prawo ...*, s. 281-283.

¹⁰⁹² Ibidem, s. 282-283.

¹⁰⁹³ Ibidem, s. 282-283.

szczególnych¹⁰⁹⁴. Przy zastosowaniu art. 322 KPC może dojść na sposób faktyczny do niepełnego wyrównania szkody, gdy ustalenie jej rozmiaru przez orzekający sąd nastąpi w węższym zakresie, niż wynikałoby to ze stanu rzeczywistego¹⁰⁹⁵. Dodatkowo wskazać należy, iż art. 322 KPC nakazuje sądowi zasądzenie odpowiedniej sumy, co oznacza, że nie można zasądzić innego świadczenia niż pieniężne¹⁰⁹⁶. Dodatkowo zauważyć należy, iż zastosowanie art. 322 KPC jest wyłączone w przypadku, gdy nie da się stwierdzić uszczerbku bez względu na jego rozmiar¹⁰⁹⁷. Przykładem jest np. zmęczenie turysty, pominięcie elementu programu wycieczki, nieobejrzenie przedstawienia teatralnego, albowiem w takich przypadkach nie dochodziło do zmniejszenia majątku u turysty¹⁰⁹⁸.

Art. 322 KPC, jako podstawa prawna zadośćuczynienia za zmarnowany urlop, wydaje się być mało przekonująca¹⁰⁹⁹. Judykatura wskazuje, iż przepis procesowy nie może stanowić elementu materialnoprawnej podstawy roszczenia¹¹⁰⁰. Podstawa ta cieszyła się większą aprobatą, gdy w doktrynie występował wiodący pogląd, iż zmarnowany urlop był szkodą majątkową¹¹⁰¹. Natomiast nie można było art. 322 KPC jednoznacznie wykluczyć jako podstawy prawnej zadośćuczynienia za zmarnowany urlop. Natomiast wydaje się zasadnym wyrażenie stanowiska, iż art. 322 KPC mógł pełnić rolę pomocniczą w przypadku, gdy nie dało się ustalić wysokości szkody w postaci zmarnowanego urlopu¹¹⁰².

3.4. Art. 56 KC jako podstawa prawna zadośćuczynienia za zmarnowany urlop

W piśmiennictwie naukowym został również zaproponowany art. 56 KC¹¹⁰³ jako podstawa prawna roszczenia w postaci zadośćuczynienia za zmarnowany urlop¹¹⁰⁴. Można przyjąć z dozą ostrości, iż prekursorem tej koncepcji jest R. Trzaskowski¹¹⁰⁵. Ponadto interesujące stanowisko na temat art. 56 KC wyraził także M. Łolik, który wskazał, że w pewnych okolicznościach klauzule zasad współżycia społecznego lub ustalone zwyczaje mogą prowadzić do uzupełnienia konkretnego stosunku zobowiązaniowego o cel lub treść

¹⁰⁹⁴ M. Kaliński, *Prawo*..., 2018, s. 176.

¹⁰⁹⁵ Ibidem, s.176-177.

¹⁰⁹⁶ Ibidem, s.176-177.

¹⁰⁹⁷ Ibidem, s.176-177.

¹⁰⁹⁸ J. Gospodarek, *Odpowiedzialność cywilna*..., 2007, s. 324-325.

¹⁰⁹⁹ M. Kaliński, *Prawo*..., 2018, s.175-177; S. Łazarewicz, *Odpowiedzialność*...,s. 48.

¹¹⁰⁰ Uchwała SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, Legalis nr 260723.

¹¹⁰¹ J. Chlebowski, *Odpowiedzialność*...,s. 50.

¹¹⁰² Ibidem, s. 50.

¹¹⁰³ Ustawa z dnia 23.04.1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. z 2024 r. poz. 1061 ze zm.).

¹¹⁰⁴ R. Trzaskowski, *Zadośćuczynienie za krzywdę*..., 2006, s. 36-39.

¹¹⁰⁵ R. Adamus, *Umowa o podróż*..., s.167-168. Pogląd R. Trzaskowskiego został szczegółowo poddany analizie i oceniony w II rozdziale.

o charakterze niemajątkowym w wyniku czego celem umowy jest również zaspokojenie interesu niemajątkowego¹¹⁰⁶. Dodatkowo M. Łolik zaproponował jednocześnie odwołanie się do art. 354 KC¹¹⁰⁷, bowiem jest on odpowiednikiem art. 56 KC na gruncie prawa zobowiązań¹¹⁰⁸. Autor ten dopuszcza możliwość dochodzenia zadośćuczynienia pieniężnego w przypadku niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy w odpowiedzialności kontraktowej po spełnieniu czterech przesłanek, a mianowicie: gdy treść umowy bądź jej cel zmierzają do zaspokojenia określonych interesów niemajątkowych znanych obu stronom umowy; gdy interes ten wynika bezpośrednio z umowy lub może być wyinterpretowany na podstawie art. 56 KC lub art. 354 KC; gdy interes ten jest ogólnie akceptowany społecznie, interes niemajątkowy objęty jest wolą co najmniej jednej ze stron i świadomością drugiej¹¹⁰⁹. Ponadto autor ten wskazuje, iż oprócz wskazanych przesłanek, musi dojść do niewykonania bądź nienależytego wykonania zobowiązania prowadzącego do naruszenia wskazanego interesu niemajątkowego, co w konsekwencji może spowodować powstanie po stronie uprawnionego szkody niemajątkowej¹¹¹⁰. Poglądy M. Trzaskowskiego i M. Łolika wydają się być mało przekonujące z uwagi na przeważające argumenty natury systemowej i funkcjonalnej, albowiem wykluczają one możliwość naprawiania szkody niemajątkowej w reżimie kontraktowym¹¹¹¹. Należy jednak dodatkowo zauważyć, iż art. 56 KC nie jest pozbawiony zalet, gdyż bazując na pewnej wrażliwości aksjologicznej, nieodzownej w poszukiwaniach podstaw prawnych odpowiedzialności za szkodę, pozwala on na objęcie ochroną cywilnoprawną obszarów dotychczas niechronionych¹¹¹². Zaznaczyć należy, iż rozwiązanie takie daje także większą swobodę sądom, zapewniając elastyczność w ocenie poszczególnych, poddanych pod osąd, przypadków¹¹¹³. Zauważyć jednak należy, iż koncepcja ta była stosowana przez judykaturę, natomiast nie zyskała szerszego poparcia¹¹¹⁴.

Należy stwierdzić, iż art. 56 KC jest niewłaściwą podstawą prawną dla roszczenia w postaci zadośćuczynienia za zmarnowany urlop, albowiem roszczenie to nie powinno wynikać z ustalonych zwyczajów czy zasad współżycia społecznego¹¹¹⁵. Ponadto przyjęcie

¹¹⁰⁶ P. Piskozub, *Odpowiedzialność...*, Lublin 2017, s. 148-151.

¹¹⁰⁷ Ustawa z dnia 23.04.1964 r. Kodeks cywilny (Dz. U. z 2024 r. poz. 1061 ze zm.).

¹¹⁰⁸ M. Łolik, *Odpowiedzialność za szkodę niemajątkową w ramach reżimu kontraktowego*, „KPP”, 2012, nr 1, s. 128-129.

¹¹⁰⁹ Ibidem, s. 128-129.

¹¹¹⁰ P. Piskozub, *Odpowiedzialność...*, s. 148-151.

¹¹¹¹ Ibidem, s. 148-151.

¹¹¹² P. Cybula, *Usługi turystyczne ...*, 2012, s. 187-188.

¹¹¹³ R. Adamus, *Umowa o podróż...*, s. 167-168.

¹¹¹⁴ G. Siedlecki, *Zadośćuczynienie...*, s. 43-44.

¹¹¹⁵ Uchwała SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, Legalis nr 260723.

art. 56 KC jako podstawy prawnej roszczenia może spowodować rozchwianie stosunków obligacyjnych i odpowiedzialności z tego tytułu¹¹¹⁶.

3.5. Dobra osobiste (art. 445 KC i art. 448 KC) jako podstawa prawna zadośćuczynienia za zmarnowany urlop

Kolejne podstawy prawne, które wymagają rozważenia to art. 448 KC i art. 445 KC, albowiem w doktrynie i judykaturze podjęto próby zakwalifikowania powstania szkody niemajątkowej w postaci zmarnowanego urlopu jako przypadku naruszenia dobra osobistego, co umożliwia dopuszczalność uzyskania zadośćuczynienia za zmarnowany urlop również na podstawie art. 448 KC¹¹¹⁷. Wskazać należy, iż doktryna oraz judykatura w celu zapewnienia zgodności prawa polskiego z prawem Unii Europejskiej kreowała nowe dobra osobiste¹¹¹⁸. Wskazano, między innymi, że wartością, którą można zaliczyć do kategorii dóbr osobistych, jest prawo do korzystania z nieskażonego środowiska naturalnego¹¹¹⁹ prawo do czasu wolnego¹¹²⁰, prawo do czerpania pełnej satysfakcji z zakupionej imprezy turystycznej¹¹²¹, prawo do udanego wypoczynku¹¹²², prawo do niezakłóconego wypoczynku i zadowolenia z urlopu¹¹²³.

Judykatura uznała także za dobro osobiste prawo do czerpania pełnej satysfakcji z imprezy turystycznej¹¹²⁴. Uznanie tej wartości za dobro osobiste odbyło się w następującym stanie faktycznym¹¹²⁵. Organizator usług turystycznych w swoim programie wycieczki przewidział możliwość uczestniczenia za dodatkową opłatą w wycieczkach fakultatywnych, których to wycieczek nie zorganizował¹¹²⁶. Sąd orzekł, że powód poniósł szkodę o charakterze niemajątkowym i zostało naruszone jego dobro osobiste w postaci prawa do czerpania pełnej satysfakcji z imprezy turystycznej, która jest oczywiście

¹¹¹⁶ S. Łazarewicz, *Odpowiedzialność...*, s. 49; R. Adamus, *Umowa o podróż...*, s. 167-168.

¹¹¹⁷ K. Kryla-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, 2018, s. 143-153.

¹¹¹⁸ Zob. M. Ciemiński, *Naprawienie...*, 2005, s. 372-377.

¹¹¹⁹ Wyrok SN z dnia 10.07.1975 r., I CR 356/75, OSP 1976/12/232, Lex 2017, nr 344145.

¹¹²⁰ M. Ciemiński, *Naprawienie...*, 2005, s. 377-378.

¹¹²¹ A. Raczyński, *Sytuacja prawna...*, Warszawa 2010, s. 201; K. Kryla-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, 2018, s. 143-144.

¹¹²² M. Matys, *Model...*, s. 362.

¹¹²³ Wyrok SO w Szczecinie z dnia 04.11.2008 r., II Ca 812/08, [w:] M. Nesterowicz, *Prawo Turystyczne*, 5 wydanie, Warszawa 2016, s. 115.

¹¹²⁴ Wyrok SA w Warszawie z dnia 22.06.2006 r., V ACA 2387/05, Lex nr 1714175.

¹¹²⁵ M. Nesterowicz, Głosa do wyr. SA we Wrocławiu z dnia 06.05.2015 r., I ACa 245/15, [w:] „PS”, 2018/2/107-115, s. 11.

¹¹²⁶ K. Sonel, *Problematyka tzw. wycieczek fakultatywnych a cywilnoprawna odpowiedzialność organizatora turystyki względem klienta* [w:] *Turystyka a prawo. Aktualne problemy legislacyjne i konstrukcyjne*, red. P. Cybula, J. Raciborski, Sucha Beskidzka–Kraków 2008, s. 175-176.

przedmiotem umowy¹¹²⁷. Ponadto sąd ustalił, że możliwość uczestniczenia w wycieczkach fakultatywnych jest elementem oferty, z której powód mógł, choć nie musiał skorzystać¹¹²⁸. Wskazał, że w ofercie nie było zastrzeżenia, że fakultatywne wycieczki nie będą się odbywały, jeżeli gotowość udziału w nich wyrazi za mała grupa osób w stosunku do wymogów organizatora¹¹²⁹. Sąd przyznał zadośćuczynienie na podstawie art. 448 KC za pozbawienia możliwości odwiedzenia miejsc, na których turyście zależało, co w konsekwencji doprowadziło go do głębszego niezadowolenia i utraty przyjemności z odbytej podróży¹¹³⁰. W innym orzeczeniu judykatura uznała za dobro osobiste prawo do niezakłóconego wypoczynku i zadowolenia z urlopu¹¹³¹. W niniejszym przypadku warunki pobytu odbiegały od umowy zawartej z organizatorem usług turystycznych, a mianowicie była większa rzeczywista odległość hotelu od plaży, brak chodnika do plaży na ruchliwej ulicy, co trasę do plaży czyniło uciążliwą¹¹³². Ponadto sąd ustalił, że powodowie z małoletnimi dziećmi zostali narażeni na niedogodności, które były związane z nienależytymi świadczeniami ze strony organizatora usług turystycznych w postaci utrudnień w korzystaniu z plaży i bezpiecznych spacerów, co spowodowało w ocenie sądu naruszenie dóbr osobistych w postaci prawa do niezakłóconego wypoczynku i zadowolenia z urlopu¹¹³³. W konsekwencji sąd zasądził na rzecz czwórki powodów zadośćuczynienie za częściowo zmarnowany urlop na podstawie art. 448 KC¹¹³⁴. Natomiast w kolejnym orzeczeniu nie zostało uznane za dobro osobiste prawo do niezakłóconego urlopu¹¹³⁵. Ponadto judykatura uznała, że zadośćuczynienie pieniężne można domagać się tylko przy deliktach (czynach niedozwolonych), natomiast w przypadku usług turystycznych strony łączył kontrakt¹¹³⁶. Sąd stwierdził, że do tego rodzaju spraw nie można stosować przepisów o ochronie dóbr osobistych, gdyż nie ma takiego dobra osobistego, jak prawo do niezakłóconego urlopu¹¹³⁷. Należy przyjąć, iż judykatura kreowała nowe dobra osobiste

¹¹²⁷ Wyrok SA w Warszawie z dnia 22.06.2006 r., V ACA 2387/05, Lex nr 1714175.

¹¹²⁸ M. Nesterowicz, Glosa do wyroku SA we Wrocławiu z dnia 06.05.2015 r., I ACa 245/15, [w:] „PS”, 2018/2/107-115, s. 11.

¹¹²⁹ Ibidem, s.11.

¹¹³⁰ Wyrok SA w Warszawie z dnia 22.06.2006 r., V ACA 2387/05, Lex nr 1714175.

¹¹³¹ Wyrok SO w Szczecinie z dnia 04.11.2008 r., II Ca 812/08, [w:] M. Nesterowicz, *Prawo Turystyczne*, 5 wydanie, Warszawa 2016, s.115-116.

¹¹³² M. Nesterowicz, *Prawo Turystyczne*, 5 wydanie, Warszawa 2016, s.115-116.

¹¹³³ Ibidem, s.115-116.

¹¹³⁴ Wyrok SO w Szczecinie z dnia 04.11.2008 r., II Ca 812/08, [w:] M. Nesterowicz, *Prawo Turystyczne*, 5 wydanie, Warszawa 2016, s. 115.

¹¹³⁵ Wyrok SA w Warszawie z dnia 09.09.2009 r., VI ACa 201/09, Lex nr 1164707.

¹¹³⁶ M. Nesterowicz, *Prawo Turystyczne*, 5 wydanie, Warszawa 2016, s. 115-116.

¹¹³⁷ Wyrok SA w Warszawie z dnia 09.09.2009 r., VI ACa 201/09, Lex nr 1164707.

i przyznawała zadośćuczynienie za zmarnowany urlop w oparciu art. 448 KC¹¹³⁸. Natomiast występowały również przypadki w których negowano koncepcję dóbr osobistych (np. prawo do niezakłóconego urlopu), co prowadzi do wniosku, że linia orzecznicza była niejednolita do około 2010 r.¹¹³⁹ Ostatecznie judykatura uznała, że prawo do spokojnego wypoczynku (urlopu) nie jest dobrem osobistym mieszczącym się w katalogu dóbr zawartym w art. 23 KC¹¹⁴⁰. Uznano natomiast, że zachowanie się organizatora turystyki, prowadzące do zmarnowania urlopu, może jednak naruszać dobra osobiste przykładowo wymienione w tym przepisie¹¹⁴¹. Należy zauważyć, iż art. 448 KC uznaje za przedmiot naruszenia dobra osobiste, które określane są jako pewne wartości niemajątkowe, związane z osobowością jednostki ludzkiej, jej fizyczną lub psychiczną integralnością, a ponadto jako przejawy jej twórczej działalności¹¹⁴². Przepis ten nie wprowadza żadnych ograniczeń ze względu na rodzaj naruszonego dobra¹¹⁴³. Powszechnie uznano, że mogą to być wszelkiego rodzaju dobra, a katalog ich nie ma charakteru zamkniętego¹¹⁴⁴. Ponadto wskazano, iż nie można z góry wyłączyć możliwości wystąpienia z roszczeniem o zadośćuczynienie na podstawie art. 448 KC w przypadkach, które nie były jeszcze przedmiotem orzeczeń sądowych¹¹⁴⁵. Postawić należy pytania: czy wartości w postaci prawa do spokojnego wypoczynku, prawa do urlopu, prawa do udanego wypoczynku, prawa do niezakłóconego wypoczynku i zadowolenia z urlopu, prawa do czerpania pełnej satysfakcji z imprezy turystycznej, mogą być uznane za dobra osobiste? Czy zachowanie organizatora turystyki prowadzące do zmarnowania urlopu może również doprowadzić do naruszenia dóbr osobistych, a jeśli tak, to jakich? Czy art. 448 KC oraz art. 445 KC mogą być podstawą prawną zadośćuczynienia za zmarnowany urlop?

W celu prowadzenia dalszych rozważań koniecznym zabiegiem jest scharakteryzowanie dóbr osobistych. Wskazać zatem należy, iż w doktrynie dobra osobiste są różnorodnie opisywane¹¹⁴⁶. Kryteria pozwalające na ustalenie, czy dana wartość może zostać uznana za dobro osobiste, nie zostały sformułowane przez ustawodawcę¹¹⁴⁷. Zaznaczyć należy, iż próby ich zdefiniowania były wielokrotnie podejmowane przez judykaturę oraz

¹¹³⁸ VI ACa 201/09, Lex nr 1164707.

¹¹³⁹ M. Nesterowicz, *Prawo Turystyczne*, 2016, s. 115-116.

¹¹⁴⁰ L. Ćwikła, *Wpływ dorobku...*, Lublin 2015, s. 190-191.

¹¹⁴¹ Uchwała SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, Legalis nr 260723. Por. stanowisko SN wyrażone w wyroku SN z dnia 24.03.2011 r., I CSK 372/10, Legalis nr 1049404.

¹¹⁴² J. S. Piątkowski, *Ewolucja ochrony dóbr osobistych*, [w:] *Problemy współczesnego prawa cywilnego. Materiały z konferencji naukowej*, Warszawa 1982, s. 107.

¹¹⁴³ J. Panowicz – Lipska, *Majątkowa ochrona ...*, Warszawa 1970, s.126.

¹¹⁴⁴ S. Grzybowski, *Ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1975, s. 126.

¹¹⁴⁵ J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, 2005 r., s. 320-321.

¹¹⁴⁶ Ibidem, s.320-321.

¹¹⁴⁷ Ibidem, s.320-321.

doktrynę¹¹⁴⁸. Wskazywano, że panujące w danym społeczeństwie zapatrywania prawne oraz moralne i obyczajowe decydują, czy w danych przypadkach mamy do czynienia z dobrem osobistym czy nie¹¹⁴⁹. Ponadto według innego stanowiska wskazywano, że ocena, czy dane dobro człowieka stanowi również jego dobro osobiste, zależy od wielu czynników, gdyż pojęcie to należy odnosić do określonego poziomu rozwoju technologicznego i cywilizacyjnego, przyjętych w społeczeństwie zasad moralnych i prawnych, istniejącego rodzaju stosunków społecznych, gospodarczych czy nawet politycznych¹¹⁵⁰. Pojęcie naruszenia określonego dobra osobistego jest również pojęciem dynamicznym i dotyczy konkretnych środowisk¹¹⁵¹. W starszej literaturze przedmiotu dobra osobiste przedstawiane były w ujęciu subiektywnym. Zgodnie z tym stanowiskiem były postrzegane w kategoriach możliwości zaspokojenia potrzeb, jako wszystko co nie będzie dobrem materialnym, w rozumieniu prawa, służy do rozwoju fizycznej i psychicznej osobowości człowieka i również do ugruntowania pozycji i odrębności jednostki ludzkiej w społeczeństwie¹¹⁵². Ponadto nacisk był dodatkowo kładziony na elementy subiektywne, określając dobra osobiste jako indywidualne wartości świata uczuć, czy stan życia psychicznego człowieka¹¹⁵³. Zgodnie z tym poglądem przedmiotem ochrony ze strony norm prawnych było uczucie ludzkie, niezmałowany stan życia psychicznego¹¹⁵⁴. Wskazać należy, iż taka interpretacja dóbr osobistych została skrytykowana, ponieważ na tej podstawie o istnieniu dobra osobistego, jak również o jego naruszeniu, decydować miało tylko odczucie uprawnionego do ochrony¹¹⁵⁵. Krytyka zatem wyżej przedstawionego poglądu wydaje się być uzasadniona, ponieważ przy takiej interpretacji dóbr osobistych zostałyby pozbawione ochrony osoby, które ze względu na wiek lub stan psychiczny lub inne cechy, nie są w stanie odczuć naruszenia¹¹⁵⁶. Ponadto ochrony zostałyby pozbawione również osoby prawne¹¹⁵⁷. Natomiast według nowszych poglądów (ujęcie obiektywne) o uznaniu pewnej wartości za dobro osobiste decydować ma obiektywne stwierdzenie naruszenia pewnych wartości niemajątkowych wiążących się z osobowością człowieka i powszechnie akceptowanych

¹¹⁴⁸ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 143-144.

¹¹⁴⁹ A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1975, s.106.

¹¹⁵⁰ Uchwała SN z dnia 16.07.1993 r., I PZP 28/93, OSNC 1994/1/2, LEX nr 3943.

¹¹⁵¹ Uchwała SN z dnia 16.07.1993 r., I PZP 28/93, OSNC 1994/1/2, LEX nr 3943.

¹¹⁵² A. Kopff, Recenzja: A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych*, „PiP”, 1980, z. 6, s. 129.

¹¹⁵³ S. Grzybowski, *Ochrona dóbr...*, Warszawa 1975, s.78.

¹¹⁵⁴ J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...* s.320-321.

¹¹⁵⁵ Ibidem, s.320-321.

¹¹⁵⁶ M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, Toruń 2007, s.146-147.

¹¹⁵⁷ P. Granecki, *Dobra osobiste w prawie polskim – zagadnienie dóbr osobistych osób prawnych*, „PS”, 2002, Nr 2, s. 4.

w danym społeczeństwie¹¹⁵⁸. Przyjęto w piśmiennictwie, że dobrem osobistym¹¹⁵⁹ jest niemajątkowa wartość ściśle związana z człowiekiem, niezbywalna i niedziedziczna, przysługująca jedynie jej pierwotnemu właścicielowi oraz uznawana powszechnie w społeczeństwie i akceptowana przez dany system prawny¹¹⁶⁰. Ponadto dobro osobiste¹¹⁶¹ to wartość ściśle związana z osobą ludzką, ogół czynników mających na celu zapewnienie obywatelowi rozwoju jego osobowości, ochronę jego egzystencji i zapewnienie mu prawa do korzystania z tych dóbr, które są dostępne na danym etapie rozwoju społeczno-ekonomicznego społeczeństwa, a które sprzyjają zachowaniu cech odrębności i związania ze społeczeństwem w którym żyje¹¹⁶². Dobra osobiste są immanentnie związane z istotą człowieka, decydują o jego bycie¹¹⁶³. Ponadto opisywana kategoria jest wyrazem integralności psychicznej i fizycznej oraz możliwości twórczych¹¹⁶⁴. Zaznaczyć należy, iż dobra osobiste łączą w sobie dwa elementy: wartość chronioną i prawo żądania od innych ochrony¹¹⁶⁵. Stwierdzić należy, iż uznanie określonej wartości za dobro osobiste powinno być wyrazem poglądów panujących w społeczeństwie i nie powinno być zależne od potrzeby osiągnięcia określonych skutków prawnych w społeczeństwie, co stanowi istotny punkt wyjścia do przeprowadzenia dalszych rozważań na temat, czy wartości w postaci prawa do spokojnego wypoczynku, prawa do urlopu, prawa do udanego wypoczynku, prawa do niezakłóconego wypoczynku i zadowolenia z urlopu, prawa do czerpania pełnej satysfakcji z imprezy turystycznej, mogą być uznane za dobra osobiste¹¹⁶⁶.

Należy stwierdzić, iż po przeprowadzonych badaniach wartości w postaci prawa do spokojnego wypoczynku, prawa do urlopu, prawa do udanego wypoczynku, prawa do niezakłóconego wypoczynku i zadowolenia z urlopu, prawa do czerpania pełnej satysfakcji z imprezy nie powinny zostać uznane za dobra osobiste¹¹⁶⁷. Nie odpowiadają one wyżej przedstawionym przesłankom zezwalającym na zaliczenie ich do kategorii dóbr osobistych. Wyżej wymienione prawa są tylko zwykłym przejawem zachowania człowieka,

¹¹⁵⁸ B. Kordasiewicz, *W sprawie obiektywnych i subiektywnych kryteriów oceny naruszenia dóbr osobistych*, [w:] *Prace z prawa cywilnego*, Wrocław – Warszawa 1985, s. 17-18.

¹¹⁵⁹ Zob. Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2003, s. 156.

¹¹⁶⁰ J. Panowicz – Lipska, *Majątkowa ochrona ...*, Warszawa 1970, s. 29.

¹¹⁶¹ Zob. na temat pojęcia dobra osobistego, wyr. SN z dnia 10.06.1977 r., II CR 187/77, Lex nr 7947.

¹¹⁶² Wyrok SN z dnia 10.06.1977 r., II CR 187/77, Lex nr 7947.

¹¹⁶³ A. Cisek, *Dobra osobiste i ich niemajątkowa ochrona w kodeksie cywilnym*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 1989, s. 39.

¹¹⁶⁴ J. Panowicz – Lipska, *Majątkowa ochrona ...*, Warszawa 1970, s. 29.

¹¹⁶⁵ III CZP 79/10, Legalis nr 260723.

¹¹⁶⁶ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, Warszawa 2018, s. 144-145.

¹¹⁶⁷ Tak m.in.: L. Ćwikła, *Wpływ dorobku...*, Lublin 2015, s. 190-191; P. Piskozub, *Odpowiedzialność...*, Lublin 2017, s. 149-151; S. Łazarewicz, *Odpowiedzialność...*, s. 49-50; SN w uchwale z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, Legalis nr 260723.

zaspokojeniem jego doraźnej potrzeby, nie przez wszystkich zresztą odczuwalne¹¹⁶⁸. Należy również podkreślić, iż nie powinien być sztucznie poszerzany katalog dóbr osobistych¹¹⁶⁹. Ponadto uznanie wyżej przedstawionych wartości za dobra osobiste może doprowadzić do deprecjacji tej kategorii dóbr¹¹⁷⁰.

Zaznaczyć należy, iż w niektórych sytuacjach działanie bądź zaniechanie organizatora usług turystycznych, prowadzące do zmarnowania urlopu, może być skutkiem różnych wydarzeń i spowodować u turysty utratę oczekiwanej przyjemności, stres, dyskomfort psychiczny, fizyczny, rozstrój zdrowia, a w konsekwencji naruszenie jakiegoś dobra osobistego¹¹⁷¹. Stwierdzić należy, iż w przypadkach niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy o imprezę turystyczną jednym z dóbr osobistych, które może zostać naruszone u turysty, jest zdrowie¹¹⁷². Do naruszenia zdrowia może dojść w dwóch przypadkach, a mianowicie, gdy w wyniku niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy o imprezę turystyczną, dojdzie do uszkodzenia ciała bądź wywołania rozstroju zdrowia u turysty¹¹⁷³, także w sytuacji, gdy utrata wypoczynku, stresy, frustracja powstałe w związku z niewykonaniem bądź nienależytym wykonaniem umowy, osiągnęły taki stopień intensywności, że mogą zostać uznane za rozstrój zdrowia¹¹⁷⁴. W przypadkach naruszenia zdrowia możliwe jest żądanie przez turystę zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę na podstawie art. 445 KC w związku z art. 444 KC¹¹⁷⁵. Ponadto niewykonanie obowiązków wynikających z umowy przez organizatora turystyki może doprowadzić do utraty szansy na zregenerowanie sił przed powrotem do pracy, co może mieć wpływ na zdrowie oraz osłabienie systemu odpornościowego turysty¹¹⁷⁶. Takie naruszenie można zaliczyć do szerokiego ujęcia rozstroju zdrowia jako braku pełnego zdrowia¹¹⁷⁷. Zauważyć zatem należy, iż w doktrynie postulowano za szerokim ujęciem zdrowia, jako braku stanu pełnego zdrowia, braku stanu całkowitego dobrego samopoczucia fizycznego, jak również umysłowego oraz psychicznego, nie tylko w znaczeniu choroby bądź kalectwa, lecz także złego samopoczucia, dyskomfortu, cierpień psychicznych, pociągających za sobą osłabienie

¹¹⁶⁸ III CZP 79/10, Legalis nr 260723.

¹¹⁶⁹ S. Łazarewicz, *Odpowiedzialność...*, s. 49-50.

¹¹⁷⁰ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, Warszawa 2018, s. 144-145.

¹¹⁷¹ Ibidem, s. 144-145.

¹¹⁷² M. Ciemiński, *Naprawienie...*, 2005, s. 372-374; S. Łazarewicz, *Odpowiedzialność...*, s. 49-50; J. Chlebowski, *Odpowiedzialność za zmarnowany...*, s. 48-49; G. Siedlecki, *Zadośćuczynienie...*, s. 42-43; uchwała SN, III CZP 79/10, Legalis nr 260723.

¹¹⁷³ J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, s. 320-321.

¹¹⁷⁴ Ibidem, s. 320-321.

¹¹⁷⁵ M. Ciemiński, *Naprawienie...*, 2005, s. 372-373.

¹¹⁷⁶ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, Warszawa 2018, s. 150-151.

¹¹⁷⁷ B. Lewaszkiewicz – Petrykowska, Glosa do wyroku SN z dnia 03.07.1969 r., II CR 208/69, OSPiKA 1971, Nr 5, poz. 87, s. 203.

stanu zdrowia¹¹⁷⁸. Ponadto zdrowie psychiczne zostało uznane za fundamentalne dobro osobiste człowieka¹¹⁷⁹. Przyjąć należy, iż konsekwencją rażących przypadków niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy o imprezę turystyczną (przy całkowitej utracie wypoczynku przez turystę) może być również: zmęczenie, nerwowość, ociążałość, złe samopoczucie, dyskomfort psychiczny, pogorszenie ogólnego stanu zdrowia, zachwianie prawidłowości funkcjonowania ustroju, osłabienie systemu odpornościowego¹¹⁸⁰. Dodatkowo wskazuje się, że urlop stanowi elementarną składową higieny psychicznej i jest środkiem odnowy somatycznej, a w związku z tym czynnikiem wpływającym bezpośrednio na zdrowie człowieka, które jest jednym z podstawowych dóbr osobistych¹¹⁸¹. Zdrowie jako dobro osobiste podlega ochronie nie tylko przed naruszeniami, których bezpośrednim skutkiem jest uszkodzenie ciała lub wywołanie rozstroju zdrowia, ale także przed wszystkimi innymi naruszeniami, które w dalszej perspektywie niekorzystnie wpływają na zdrowie¹¹⁸². Doprecyzować zatem należy, że stres turysty, dyskomfort psychiczny, które zostały spowodowane niewykonaniem bądź nienależytym wykonaniem umowy o świadczenie usług turystycznych, nie powinny być uznawane za uszczerbek na zdrowiu, co w konsekwencji może oznaczać, że nie będą podlegały rekompensacie na podstawie art. 445 KC bądź art. 448 KC¹¹⁸³. Kolejnym dobrem osobistym, które może zostać naruszone w przypadku niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy o świadczenie usług turystycznych, jest cisza oraz spokój psychiczny¹¹⁸⁴. W przypadku naruszenia ciszy bądź spokoju psychicznego przedmiotem orzecznictwa jest głównie żądanie udzielenia ochrony ciszy lub spokoju psychicznego w domowych warunkach, np. hałas wywoływany funkcjonowaniem domowych urządzeń sanitarnych¹¹⁸⁵, hałas wytwarzany pracą wentylatora w kopalni¹¹⁸⁶, hałas

¹¹⁷⁸ B. Lewaszkiewicz–Petrykowska, Glosa do wyroku SN z dnia 03.07.1969 r., II CR 208/69, OSPiKA 1971, z. 5, s. 203.

¹¹⁷⁹ Ustawa z dnia 19.08.1994 r., o ochronie zdrowia psychicznego (Dz. U. z 2024 r. poz. 917 ze zm.).

¹¹⁸⁰ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, Warszawa 2018, s. 149-150.

¹¹⁸¹ III CZP 79/10, Legalis nr 260723.

¹¹⁸² M. Ciemiński, *Naprawienie...*, 2005, s. 372-374.

¹¹⁸³ A. Szpunar, Glosa do wyrok SN z dnia 04.07.1969 r., II CR 208/69, OSPiKA 1971, Nr 5 poz. 87, s. 203.

¹¹⁸⁴ M. Ciemiński, *Naprawienie...*, 2005, s. 375-376.

¹¹⁸⁵ Szerzej: „Jeżeli osoba zajmująca lokal mieszkalny z urządzeniami sanitarnymi, przy używaniu których poziom hałasu w sąsiednim lokalu mieszkalnym przekracza dopuszczalne normy, wprowadza w swym lokalu zmianę w sposobie zainstalowania tych urządzeń, powodującą dalsze istotne nasilenie poziomu hałasu w mieszkaniu sąsiednim, to dokonania tych zmian nie można uznać za pozbawione cech bezprawności w rozumieniu art. 24 KC”, wyrok SN z dnia 02.04.1981 r., I CR 80/81, OSNC 1981/12/241, LEX nr 2677.

¹¹⁸⁶ Szerzej: „Wywołanie rozstroju zdrowia u osób mieszkających w domu, położonym w pobliżu kopalni, wskutek hałasu wytwarzanego pracą wentylatora szybu kopalni i przekraczającego normy dopuszczalne wyczerpuje przesłanki z art. 435 k.c., a w konsekwencji uzasadnia stosowanie art. 445 § 1 w związku z art. 444 § 1 KC”, wyr. SN z dnia 24.02.1971 r., OSNC 1971/10/182, Lex nr 1252.

wytwarzany przez urządzenia w laboratorium fotograficznym¹¹⁸⁷. Przedstawiciele doktryny skrytykowali stosowanie ograniczeń w zakresie ochrony ciszy bądź spokoju psychicznego jako dóbr osobistych tylko do sfery życiowej człowieka (tylko do jego domu), z którym to krytycznym poglądem należy się zgodzić¹¹⁸⁸. Należy przyjąć, że cisza oraz spokój psychiczny są wartościami godnymi ochrony we wszystkich sferach życia człowieka¹¹⁸⁹.

Przyjąć należy, iż w usługach turystycznych przyczyną uszczerbku w postaci utraconej przyjemności z podróży, utraconego wypoczynku mogą być różnego rodzaju bodźce, które godzą w prawa do spokoju bądź ciszy¹¹⁹⁰. Wskazać należy, iż zdarzały się sytuacje, gdy organizator turystyki wbrew zapewnieniom w umowie zakwaterował turystów w hotelu znajdującym się w pobliżu jakiegoś głośnego urządzenia przemysłowego, przy autostradzie, przy głośnych dyskotekach czy miejscu, gdzie występowały brzydkie zapachy, widoki naruszające poczucie estetyki, np. w pobliżu wysypiska śmieci, w związku z czym w takich przypadkach mogło zostać naruszone dobro osobiste turystów w postaci ciszy oraz spokoju psychicznego¹¹⁹¹. Dodatkowo wskazać należy na problem, który może wystąpić w odniesieniu do dobra osobistego, jakim jest cisza oraz spokój psychiczny, a mianowicie zachowanie organizatora turystyki, które naruszyło wyżej wymienione dobro osobiste nie może być jednocześnie uznane za czyn niedozwolony¹¹⁹². Niewykonanie bądź nienależyte wykonanie umowy o świadczenie usług turystycznych przez organizatora turystyki wiąże się jedynie z naruszeniem tylko obowiązków względnych¹¹⁹³. Nie ma możliwości - za naruszenie tegoż dobra osobistego - uzyskać rekompensaty w postaci zadośćuczynienia pieniężnego na podstawie art. 448 KC, co w konsekwencji może pozbawić ochrony turystów przy tego typu naruszeniach spowodowanych przez organizatora turystyki bądź jego podwykonawców, za których działania bądź zaniechania ponosi odpowiedzialność¹¹⁹⁴. Następnym dobrem osobistym, które może zostać naruszone podczas niewykonania bądź nienależytego

¹¹⁸⁷ Wyrok SN z dnia 20.10.1976 r., I CR 324/76, OSNC 1977/8/135, LEX nr 2082. Szerzej: „Wytwarzanie dźwięków zakłócających spokój innych osób o nasileniu mieszczącym się w granicach dopuszczalnego poziomu przewidzianego przez Polską Normę nie stanowi działania bezprawnego w rozumieniu art. 24 KC. Jednakże w stosunkach między spółdzielnią mieszkaniową a jej członkiem zajmującym mieszkanie w domu tej spółdzielni (art. 134 ustawy o spółdzielniach i ich związkach) nie ma istotnego znaczenia, czy normę tę przekraczają dodatkowe hałasy wywołane przez urządzenia laboratorium mieszczącego się obok lokalu, wynajętym przez spółdzielnię mieszkaniową w celach zarobkowych. Spółdzielnia bowiem obowiązana jest powstrzymać się od wszelkich działań wywołujących dodatkowe hałasy zakłócające spokój mieszkańcom w budynku spółdzielni mieszkaniowej”; wyrok SN z dnia 20.10.1976 r., I CR 324/76, OSNC 1977/8/135, LEX nr 2082.

¹¹⁸⁸ M. Ciemiński, *Naprawienie...*, 2005, s. 375-376.

¹¹⁸⁹ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, 2018, s. 151-152.

¹¹⁹⁰ Ibidem, s. 151-152.

¹¹⁹¹ M. Ciemiński, *Naprawienie...*, 2005, s. 375-376; wyr. SN z dnia 10.07.1975 r., I CR 356/75, OSPiKA 1976 nr 12, poz. 232, Legalis nr 18878.

¹¹⁹² Wyrok SN z dnia 10.07.1975 r., I CR 356/75, OSPiKA 1976 nr 12, poz. 232, Legalis nr 18878.

¹¹⁹³ M. Ciemiński, *Naprawienie...*, s. 375-376.

¹¹⁹⁴ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 151.

wykonania umowy o usługi turystyczne jest prawo do korzystania z wartości nieskażonego środowiska naturalnego¹¹⁹⁵. Należy zauważyć, iż to dobro osobiste obejmuje treścią różne formy niezakłóconego kontaktu z przyrodą, a mianowicie między innymi wypoczynek w terenie o walorach krajobrazowych nieoszapeczonych, z nieodpowiednim budownictwem, mieszkanie wśród niezniszczonej zieleni miejskiej, oddychanie czystym powietrzem, przebywanie nad czystymi wodami¹¹⁹⁶. W piśmiennictwie wskazywano, że turystyka i rekreacja są formami realizacji prawa do korzystania z nieskażonego środowiska naturalnego¹¹⁹⁷. Ponadto wskazuje się, że te istotne formy korzystania z walorów środowiska naturalnego są wyrazem funkcji kulturalno-zdrowotnej środowiska¹¹⁹⁸, pełnionej tak przez środowisko jako całość, jak i przez jego poszczególne elementy¹¹⁹⁹. Funkcja ta przejawia się w oświatowym i moralnym oddziaływaniu na człowieka, jego środowisko przyrodnicze, w korzystnym wpływie naturalnych warunków życia na zdrowie, a także zdolność do pracy człowieka, na jego oblicze kulturalne¹²⁰⁰. Naturalne środowisko odgrywa również podstawową rolę w zapewnieniu właściwych warunków wypoczynku turystom podczas ich pobytu¹²⁰¹. Należy wskazać, iż przebywanie w środowisku niezanieczyszczonym, bez hałasu, w kontakcie z przyrodą, podziwianie pięknego krajobrazu są zazwyczaj okolicznościami, które mają istotny wpływ na podjęcie decyzji przez turystów o wykupieniu usługi turystycznej w postaci wycieczki¹²⁰². Pozbawienie turystów takich możliwości skorzystania z wyżej przedstawionych wartości¹²⁰³ w związku niewykonaniem bądź nienależytym wykonaniem umowy o usługi turystyczne, może zostać w pewnych sytuacjach zakwalifikowane jako naruszenie dobra osobistego¹²⁰⁴. Przykładem naruszeń umowy ze strony organizatora turystyki może być np. zakwaterowanie turystów w pokoju z widokiem na wysypisko śmieci, gdy pokój był zagwarantowany z widokiem na morze, zakwaterowanie turystów przy zanieczyszczonej rzece, gdy środowisko miało być czyste w okolicach hotelu, zakwaterowanie turystów w pobliżu wysypiska, z którego czuć było nieprzyjemne zapachy,

¹¹⁹⁵ Zob. na temat prawa do nieskażonego środowiska, wyr. SN z dnia 10.07.1975 r., I CR 356/75, OSPiKA 1976 nr 12, poz. 232, Legalis nr 18878.

wyrok SN z dnia 10.07.1975 r., I CR 356/75, OSPiKA 1976 nr 12, poz. 232, Legalis nr 18878.

¹¹⁹⁶ P. Mazur, *Prawo osobiste do korzystania z wartości środowiska naturalnego*, „PiP”, 1999, z. 11, s. 54.

¹¹⁹⁷ W. Radecki, *Ochrona środowiska naturalnego a ochrona dóbr osobistych*, [w:] *Dobra osobiste i ich ochrona w polskim prawie cywilnym*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź 1986, s. 248-249.

¹¹⁹⁸ Ibidem, s.248-249.

¹¹⁹⁹ M. Ciemiński, *Naprawienie uszczerbku...*, 2005, s. 376-377.

¹²⁰⁰ Ibidem, s. 376-377.

¹²⁰¹ Wyrok SN z dnia 23.02. 2001 r., II CKN 394/00, Lex nr 52630.

¹²⁰² K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 151.

¹²⁰³ Zob. szerzej na temat przesłanek bezprawności, wyrok SN z dnia 23.02.2001 r., II CKN 394/00, Lex nr 52630.

¹²⁰⁴ W. Radecki, *Ochrona środowiska...*, 1986, s. 248-249.

gdy hotel miał być położony w atrakcyjnym miejscu¹²⁰⁵. Zaznaczyć należy, iż takie wartości, jak: oddychanie nieskażonym powietrzem, pobyt, egzystencja w środowisku bez nadmiernego hałasu, bez wibracji, odpadów, picie czystej wody, podziwianie pięknego krajobrazu, kontakt z dziką przyrodą, nabierają bardzo dużego znaczenia właśnie w trakcie pobytu na urlopie i dlatego zasługują na szczególną ochronę na podstawie przepisów dotyczących ochrony dóbr osobistych¹²⁰⁶. Dodatkowo jednak zauważyć należy, iż przy tego typu przypadkach zachowanie organizatora turystyki może nie wyczerpywać przesłanek z odpowiedzialności deliktowej, co w konsekwencji może pozbawić turystów możliwości uzyskania roszczenia w postaci zadośćuczynienia za doznaną krzywdę na podstawie art. 448 KC¹²⁰⁷.

Kolejnym dobrem osobistym, które może zostać naruszone w przypadku niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy o świadczenie usług turystycznych jest godność osobista¹²⁰⁸. Godność osobista wyraża się w poczuciu własnej wartości i oczekiwaniu szacunku ze strony innych ludzi i dotyczy wszystkich aspektów życia osobistego człowieka¹²⁰⁹. Oczekiwanie szacunku ze strony innych ludzi oznacza również zapewnienie odpowiednich, godnych warunków wypoczynku, a więc zapewnienia spokoju i umożliwienia swobodnego, pełnego korzystania z oferowanych przez organizatora świadczeń turystycznych, a także na adekwatnym do sytuacji reagowaniu na zgłoszone nieprawidłowości przez turystów¹²¹⁰. Można przyjąć, iż zapewnienie przez organizatora warunków pobytu w sposób znacząco odbiegający od obowiązujących standardów i pozorne uwzględnienie zgłaszanych zastrzeżeń przez zaoferowanie warunków jeszcze gorszych, narusza dobro osobiste turystów w postaci godności osobistej¹²¹¹. Wskazać należy, iż w przypadku naruszenia u turysty dobra osobistego w postaci godności osobistej, podstawą prawną roszczenia o zadośćuczynienie pieniężne może być art. 448 KC¹²¹².

Po przeprowadzeniu powyższych rozważań, należy postawić pytanie: czy art. 445 KC i art. 448 KC mogą być ostatecznie podstawą prawną zadośćuczynienia za zmarnowany urlop?

¹²⁰⁵ Ibidem, 248 -249.

¹²⁰⁶ M. Ciemiński, *Naprawienie...*, 2005, s. 376-377.

¹²⁰⁷ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, 2018, s. 151.

¹²⁰⁸ L. Bosek, *Gwarancje godności ludzkiej i ich wpływ na polskie prawo cywilne*, Warszawa 2012, s. 31-32.

¹²⁰⁹ Wyrok SA w Warszawie z dnia 29.04.2013 r., VI ACA 1357/12, [w:] M. Nesterowicz, *Prawo Turystyczne*, 5 wydanie, Warszawa 2016, s. 116-117.

¹²¹⁰ L. Bosek, *Gwarancje godności...*, Warszawa 2012, s. 31-32.

¹²¹¹ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 151.

¹²¹² P. Cybula, *Usługi turystyczne ...*, 2012, s. 189-190; L. Ćwikła, *Wpływ dorobku...*, 2015, s. 190-191; K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, Warszawa 2018, s. 151-153.

W odpowiedzi na wyżej postawione pytanie należy zatem wskazać następującą argumentację, a mianowicie, że art. 445 KC, art. 448 KC nie spełniają warunków odpowiedzialności odszkodowawczej przewidzianej w poprzedniej dyrektywie art. 5 dyrektywy 90/314/EWG¹²¹³, jak również aktualnej dyrektywie art. 14 dyrektywy 2015/2302¹²¹⁴, albowiem odpowiedzialność przedstawiona w dyrektywach oparta na zasadzie ryzyka bądź nie winy z domniemaniem jej istnienia po stronie organizatora¹²¹⁵. Dodatkowo należy wskazać, że przepisy te nie gwarantują turystom możliwości pociągnięcia do odpowiedzialności organizatora turystyki za udowodnione mu niewykonanie bądź nienależyte wykonanie umowy¹²¹⁶. Podkreślić należy, iż zastosowanie tych podstaw prawnych jest możliwe tylko po spełnieniu przesłanek z odpowiedzialności deliktowej¹²¹⁷. Zachowanie organizatora turystyki musi naruszać nakazy i zakazy powszechnie obowiązujące¹²¹⁸. Należy zauważyć, że w przypadkach np. nienależytej realizacji programu imprezy turystycznej czy w przypadku niezapewnienia przez organizatora właściwej opieki (lekarskiej czy innej opieki rezydenta) nie jest możliwe zasądzenie zadośćuczynienia pieniężnego, albowiem tego typu postępowanie stanowi wyłącznie naruszenie obowiązków kontraktowych¹²¹⁹.

Zauważyć należy, iż zadośćuczynienie pieniężne, które zostało określone w art. 445 KC i art. 448 KC ma charakter fakultatywny, co jest niezgodne z wymaganiami stawianymi przez prawo Unii Europejskiej w zakresie kompensacji szkody w postaci zmarnowanego urlopu¹²²⁰. Zatem art. 445 KC i art. 448 KC nie spełniają wyżej przedstawionych warunków stawianych przez prawo UE¹²²¹. Dodatkowo zaznaczyć należy, iż zasadność roszczenia o zadośćuczynienie pieniężne dla turystów (na podstawie art. 445 KC, art. 448 KC) podlega ocenie w oparciu o wszystkie reguły odpowiedzialności deliktowej, również o art. 429 KC¹²²². Zatem organizator turystyki może łatwo uwolnić się od odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez jego współpracowników (osoby trzecie), wykazując, że nie ponosi winy w wyborze, bądź że wykonanie czynności powierzył osobie,

¹²¹³ Dyrektywa Rady z dnia 13 czerwca 1990 r., nr 90/314 EWG w sprawie zorganizowania podróży, wakacji i wycieczek, Dz. Urz. UE L Nr 158, s. 59.

¹²¹⁴ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2302 z dnia 25.11.2015r. w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, zmieniającego rozporządzenie (WE) Nr 2006/2004 i dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE oraz uchylająca dyrektywę Rady 90/314/ EWG (Dz. Urz. EU L Nr 326, s.1). (Dz.U.UE.L.2015.326.1 z dnia 2015.12.11), Lex 2018 nr celex 32015L2302.

¹²¹⁵ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 149; M. Nesterowicz, *Odpowiedzialność biura podróży wobec podróżnego*, [w:] *Prawo zobowiązań część szczegółowa*, Warszawa 2018, wyd. 4, LEX 2024.

¹²¹⁶ J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, 2005, s. 320-322.

¹²¹⁷ I. Kuska-Żak, *Odpowiedzialność...*, s. 133-134.

¹²¹⁸ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 149-150.

¹²¹⁹ E. Łętowska, *Prawo umów...*, 2002, s. 511.

¹²²⁰ J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, s. 320-322.

¹²²¹ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 149-150.

¹²²² I. Kuska-Żak, *Odpowiedzialność...*, s. 135-136.

przedsiębiorstwu lub zakładowi, które w zakresie swojej działalności zawodowej trudni się wykonywaniem takich czynności¹²²³. W takich przypadkach turyści musieliby dochodzić zadośćuczynienia pieniężnego od podwykonawców organizatora turystyki, co może dla nich stanowić komplikacje z uwagi na nieznaną obowiązuje prawo w danym państwie, bariery językowe, wysokie koszty¹²²⁴. Dodatkowo zauważyć należy, iż art. 429 KC również nie zapewnia należytej ochrony turystom oraz nie spełnia wymagań stawianych przez prawo Unii Europejskiej w zakresie odpowiedzialności odszkodowawczej organizatorów podróży¹²²⁵. Ponadto doktryna uznaje, iż naruszenie dobra osobistego następuje w wyniku popełnienia deliktu (czynu niedozwolonego)¹²²⁶. W doktrynie pojawił się pogląd, który kwestionuje dopuszczalność stosowania przepisów o ochronie dóbr osobistych w przypadkach, gdy strony połączone są stosunkiem kontraktowym lub do niego zbliżonym¹²²⁷. Po przeprowadzeniu analizy należy stwierdzić, iż art. 445 KC i art. 448 KC nie powinny być stosowane jako podstawa prawna zadośćuczynienia za zmarnowany urlop, co zostało wykazane powyżej¹²²⁸. Natomiast przepisy te mogą stanowić podstawy prawne zadośćuczynienia pieniężnego w przypadkach, gdy w trakcie realizacji imprezy turystycznej zostaną naruszone dobra osobiste turysty i zostaną spełnione przesłanki odpowiedzialności deliktowej¹²²⁹.

3.6. Roszczenie mieszane (*ex contractu i ex delicto*) jako podstawa prawna zadośćuczynienia za zmarnowany urlop

Występujące wątpliwości dotyczące niejednoznacznej podstawy prawnej do dochodzenia zadośćuczynienia za zmarnowany urlop oraz zadośćuczynienia pieniężnego w odpowiedzialności kontraktowej skłoniło judykaturę oraz doktrynę do poszukiwania podstawy prawnej dla tych roszczeń. Zostało skonstruowane roszczenie mieszane¹²³⁰ oparte

¹²²³ Ibidem, 135-136.

¹²²⁴ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 148-149.

¹²²⁵ Ibidem, s. 148-149.

¹²²⁶ J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, 2005, s. 320-322.

¹²²⁷ Por. M. Ciemiński, *Naprawienie...*, 2005, s. 376-377; J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, s. 320-321; P. Cybula, *Usługi turystyczne...*, 2012, s. 189-192; L. Ćwikła, *Wpływ dorobku...*, 2015, s. 190-191.

¹²²⁸ Por. K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 148-154; L. Ćwikła, *Wpływ dorobku...*, 2015, s. 190-191; I. Kuska – Żak, *Odpowiedzialność...*, s. 135-136; M. Nesterowicz, *Prawo...*, t. 7, [w:] *System...*, 2011, s. 980-982; J. Chlebowski, *Odpowiedzialność...*, s. 48; uchwała SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, Legalis nr 260723; wyr. SA w Warszawie z dnia 29.04.2013 r., VI ACA 1357/12, [w:] M. Nesterowicz, *Prawo Turystyczne*, 5 wydanie, Warszawa 2016, s. 115-116; wyr. SN z dnia 24.03.2011 r., I CSK 372/10, Legalis nr 1049404.

¹²²⁹ Ibidem.

¹²³⁰ Szerzej na temat zadośćuczynienia przy zbiegu odpowiedzialności (art. 443 KC): Wskazać należy, iż do zbiegu odpowiedzialności dochodziło wtedy, gdy dłużnik nie tylko nie wykonuje bądź nienależyście wykonuje

zarówno na podstawach kontraktowych, jak i deliktowych¹²³¹. Zaznaczyć należy, iż przy takiej konstrukcji roszczenia, odpowiedzialność organizatora turystyki za osoby trzecie (którymi się organizator turystyki posługiwał przy realizacji imprezy turystycznej) następuje na podstawie reżimu kontraktowego, który jest korzystniejszy dla turysty, albowiem organizator nie może tak łatwo uwolnić się od odpowiedzialności, jak w przypadku odpowiedzialności deliktowej na podstawie art. 429 KC¹²³². Odpowiada on zatem za swoich podwykonawców, jak za swoje działania bądź zaniechania na podstawie art. 474 KC¹²³³. Natomiast zadośćuczynienie pieniężne jest przyznawane w oparciu o reżim deliktowy z wyłączeniem art. 429 KC¹²³⁴. Podkreślić należy, iż konstrukcja roszczenia mieszanego nie spotkała się z większą aprobatą¹²³⁵. W doktrynie wskazywano, że nie jest dopuszczalne dowolne mieszanie podstaw prawnych, z których wywodzone było roszczenie¹²³⁶. Nie można posługiwać się częściowo przepisami kontraktowymi, a częściowo deliktowymi¹²³⁷. Ponadto brak było dostatecznie przekonujących argumentów prawnych opowiadających się za wyłączeniem stosowania art. 429 KC¹²³⁸. W przypadku przyjęcia roszczenia mieszanego możliwe jest jednoczesne stosowanie przepisów z zakresu odpowiedzialności kontraktowej oraz deliktowej, w zależności, które przepisy (z jakiego reżimu odpowiedzialności) są korzystniejsze dla turysty, co niestety godzi w pewność obrotu gospodarczo-ekonomicznego¹²³⁹. Ponadto zauważyć należy, iż organizator turystyki nigdy nie ma pewności, w oparciu o jaką podstawę prawną będzie ponosił odpowiedzialność cywilną

swoje zobowiązania umowne, lecz jednocześnie narusza nakaz lub zakaz zobowiązujący go niezależnie od istniejącego pomiędzy stronami stosunku prawnego. W tym przypadku jego postępowanie ma charakter deliktu. Zatem klasyczny zbieg odpowiedzialności występuje, gdy z niewykonania bądź nienależytego wykonania zobowiązania wynika odpowiedzialność dłużnika za szkodę, za którą odpowiada dłużnik w stosunku do wierzyciela także, gdy nie był jego dłużnikiem. Taka sytuacja wystąpi, gdy zdarzenie kwalifikowane jako niewykonanie bądź nienależyte wykonanie uprzednio istniejącego zobowiązania może być zakwalifikowane również jako czyn niedozwolony, za który odpowiedzialność ponosi dłużnik z tego zobowiązania, M. Łętowska, *Zbieg Norm...*, Warszawa 2002, s. 97-99; wyr. SN z dnia 28.04.1964r., II CR 540/63, OSNC 1965, nr 2, poz.32; Szerzej: M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, Toruń 2007, s. 389-392; M. Sekuła-Lelono, *Odpowiedzialność...*, s.262-269; M. Nesterowicz, *Odpowiedzialność kontraktowa i deliktowa (uwagi de lege ferenda i o stosowaniu prawa)*, „PiP”, 1999, Nr 1, s. 22-23; W. Czachórski, *Odpowiedzialność kontraktowa i jej stosunek do odpowiedzialności deliktowej*, „NP”, 1964, Nr 10, s. 958; A. Ohamowicz, *Zbieg norm w kodeksie cywilnym*, „NP”, 1966, Nr 12, s. 1505.

¹²³¹ Wyr. SN z 28.3.1968 r., I CR 64/68, Lex nr 1633936

¹²³² M. Nesterowicz, *Odpowiedzialność kontraktowa...*, 1999, Nr 1, s. 22-23.

¹²³³ Ibidem, s. 22-23.

¹²³⁴ M. Ciemiński, *Naprawienie...*, 2005, s. 380-382.

¹²³⁵ M. Ciemiński, Glosa do wyroku z dnia 17.12.2004 r., II CK 300/04, PS 2007, nr 3, s. 153.

¹²³⁶ M. Łętowska, *Zbieg Norm...*, Warszawa 2002, s. 96-99.

¹²³⁷ Ibidem, s. 96-99.

¹²³⁸ J. Ignatowicz, A. Stelmachowski, *Podstawy prawne majątkowej odpowiedzialności pracowników*, „PiP”, 1956, z. 10, s. 569.

¹²³⁹ M. Nesterowicz, *Odpowiedzialność kontraktowa...*, 1999, s. 22-23.

i w jakim zakresie¹²⁴⁰. Podstawy prawne z odpowiedzialności kontraktowej oraz deliktowej, tzw. roszczenie mieszane (*ex contractu i ex delicto*), nie powinny stanowić podstawy prawnej zadośćuczynienia za zmarnowany urlop¹²⁴¹.

3.7. Konstrukcja prawa art. 16a ustawy o usługach turystycznych jako podstawa prawna zadośćuczynienia za zmarnowany urlop

Kolejną podstawą prawną, jaką zaproponowali przedstawiciele doktryny w trakcie obowiązywania poprzedniej ustawy o usługach turystycznych z 1997 r., był art. 16 a u.u.t.¹²⁴². Przedstawiciele nauki wskazywali, iż powyższy przepis uprawniał turystę do żądania naprawienia szkody wynikłej z niewykonania umowy przez organizatora turystyki i na tej podstawie próbowali dochodzić zadośćuczynienia za zmarnowany urlop¹²⁴³. Jednak zauważyć należy, iż przy stosowaniu tego przepisu występuje kilka ograniczeń, a mianowicie przepis ten dopuszczał dochodzenie roszczeń tylko przy niewykonaniu umowy, natomiast milczał w zakresie nienależytego wykonania umowy¹²⁴⁴. Zatem nie powinno się domniemywać, że nienależyte wykonanie zawarte jest w samym niewykonaniu umowy¹²⁴⁵. Przyjęcie takiej interpretacji spowodowałoby utworzenie katalogu sytuacji w których przepis ten miałby zastosowanie, co nie powinno wystąpić z uwagi na sankcjonujący charakter tego przepisu¹²⁴⁶. Ponadto, nawet przy przyjęciu możliwości przyznania zadośćuczynienia za zmarnowany urlop na podstawie tego przepisu, nie zostałyby osiągnięte cele poprzedniej dyrektywy nr 90/314/EWG, która nakazywała państwom członkowskim zapewnić możliwość dochodzenia roszczeń w przypadku niewykonania, jak również nienależytego wykonania umowy¹²⁴⁷. Ponadto powyższy przepis zapewniał możliwość dochodzenia roszczeń przez turystę jedynie w przypadkach, gdy odstąpił on od umowy w związku z jej niewykonaniem w czasie trwania imprezy przez organizatora turystyki usług, do których świadczenia był zobowiązany¹²⁴⁸. Świadczenia te musiały stanowić istotną część programu imprezy¹²⁴⁹. Zaznaczyć należy, iż powyższy przepis został implementowany do prawa polskiego (art. 4 dyrektywy

¹²⁴⁰ M. Ciemiński, *Naprawienie uszczerbku...*, 2005, s. 380-382.

¹²⁴¹ Ibidem, s. 380-382.

¹²⁴² Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych (Dz. U. 2004, Nr 223, poz. 2268 ze zm.).

¹²⁴³ J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, s. 337-339.

¹²⁴⁴ Ibidem, s. 337-338.

¹²⁴⁵ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 159-161.

¹²⁴⁶ Ibidem, s. 159-161.

¹²⁴⁷ J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, s. 337-338.

¹²⁴⁸ M. Ciemiński, *Odszkodowanie...*, 2015, s. 461-462.

¹²⁴⁹ Ibidem, s. 461-462.

90/314/EWG)¹²⁵⁰. Dyrektywa ta nie precyzowała, jak należy interpretować pojęcie znacznej części pozostawiała w tym zakresie swobodę ustawodawstwu państw członkowskich¹²⁵¹. Ponadto dyrektywa przewidywała możliwość odmowy przyjęcia świadczenia zastępczego przez turystę z tzw. ważnych powodów ze względu na które nie mógł go przyjąć¹²⁵². Należy zatem zauważyć, że jedynie w wyjątkowych przypadkach turysta mógł odmówić przyjęcia świadczenia zastępczego i żądać od organizatora turystyki odwiezienia do domu i zapłaty odszkodowania¹²⁵³. Ponadto to na turyście spoczywało wykazanie (ciężar dowodu), że jego urlop był efektem niewykonania przez organizatora turystyki usług, które stanowiły istotną część programu imprezy¹²⁵⁴. Zaznaczyć należy, że w doktrynie został przedstawiony pogląd, że posługiwanie się instytucją świadczenia zastępczego jest niewłaściwe w przypadku zmarnowanego urlopu, ponieważ w przypadkach zmarnowanego urlopu nie dało się skompensować szkody w postaci zmarnowanego urlopu poprzez spełnienie innego świadczenia¹²⁵⁵.

Art. 16 a u.u.t. zawierał wiele ograniczeń, które nie pozwalały na jego stosowanie i realizację postanowień poprzedniej dyrektywy 90/314/EWG¹²⁵⁶. Wprawdzie przepis ten posługiwał się pojęciem szkody podlegającej naprawieniu, ale nie precyzował zakresu szkody, która podlegała naprawieniu¹²⁵⁷. Ponadto przepis ten miał wąski zakres, albowiem dotyczył tylko niewykonania umowy (nie odnosił się do nienależytego wykonania umowy). Ponadto uzależniał możliwość dochodzenia odszkodowania za szkodę od wcześniejszego odstąpienia od umowy o świadczenie usług turystycznych, co głównie eliminowało go jako podstawę prawną zadośćuczynienia za zmarnowany urlop w poprzednim stanie prawnym¹²⁵⁸. Art. 16 a u.u.t nie może być konstrukcją prawną w obecnym stanie prawnym, albowiem przepis ten został uchylony z uwagi na wejście w życie nowej ustawy o imprezach turystycznych¹²⁵⁹.

¹²⁵⁰ Ibidem, s. 461-462.

¹²⁵¹ I. Kuska – Żak, *Odpowiedzialność...*, s. 127-128.

¹²⁵² Ibidem, 127-128.

¹²⁵³ K. Horowiec, J. Raciborski, *Prawo turystyczne*, Warszawa 1999, s. Ga/24 -Ga/27.

¹²⁵⁴ Ibidem, s. Ga/24 -Ga/27.

¹²⁵⁵ J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, s. 337-339.

¹²⁵⁶ M. Ciemiński, *Odszkodowanie...*, 2015, s. 461-462.

¹²⁵⁷ Ibidem, s.461-462.

¹²⁵⁸ K. Kryla-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 159-161.

¹²⁵⁹ Ustawa z dnia 24 listopada 2017 r. o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych (Dz. U. z 2023 r. poz. 2211 ze zm.).

3.8. Konstrukcja prawa art. 11a u.u.t jako podstawa prawna zadośćuczynienia za zmarnowany urlop

Na wstępie rozważań wskazać należy, iż od wejścia w życie (29.08.1997 r.) ustawy o usługach turystycznych¹²⁶⁰ organizator turystyki ponosił odpowiedzialność za szkodę majątkową na podstawie art. 11 i 18 tej ustawy¹²⁶¹. Odpowiedzialność organizatora turystyki wynikała z umowy o świadczenie usług turystycznych i była to umowa rezultatu¹²⁶². Dodatkowo zauważyć należy, iż na organizatorze turystyki spoczywał obowiązek zapewnienia turystom bezpieczeństwa podczas imprezy turystycznej¹²⁶³. Ponadto organizator turystyki w umowie nie mógł wyłączyć ani w żaden sposób ograniczyć swojej odpowiedzialności za szkody na osobie¹²⁶⁴. Podkreślić należy, iż organizator ponosił odpowiedzialność w stosunku do turystów na zasadzie ryzyka i była ona niezależna od jego winy bądź jego kontrahentów¹²⁶⁵. Organizator mógł uwolnić się od odpowiedzialności w stosunku do turystów tylko wtedy, jeśli wykazał jedną z trzech przesłanek egzoneracyjnych określonych w artykule 11a ustawy o usługach turystycznych, a mianowicie, gdy wykonanie bądź nienależyte wykonanie umowy o usługi turystyczne spowodowane było wyłącznie działaniem bądź zaniechaniem turysty (klienta); działaniem bądź zaniechaniem osób trzecich, nieuczestniczących w wykonaniu usług przewidzianych w umowie, jeżeli tych działań lub zaniechań nie można było przewidzieć ani uniknąć albo siłą wyższą¹²⁶⁶. Stwierdzić należy, iż organizator turystyki w przypadku niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy ponosił odpowiedzialność na zasadzie ryzyka na podstawie art. 11a, co było korzystnym rozwiązaniem dla turystów, albowiem to na organizatorze wtedy spoczywał ciężar wykazania przesłanek egzoneracyjnych zwalniających go z ponoszenia odpowiedzialności cywilnej¹²⁶⁷. Powyżej przedstawione argumenty skłaniają do podjęcia dalszych szczegółowych rozważań w zakresie art. 11a jako ewentualnej podstawy prawnej roszczenia w postaci zadośćuczynienia za zmarnowany urlop na tle oczywiście poprzedniej regulacji prawnej. Zaznaczyć należy, iż od wielu lat wątpliwości budziła podstawa prawna dla roszczenia

¹²⁶⁰ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997r. o usługach turystycznych (Dz. U. 2004, Nr 223, poz. 2268 ze zm.).

¹²⁶¹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997r. o usługach turystycznych (Dz. U. 2004, Nr 223, poz. 2268 ze zm.).

¹²⁶² K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 159-161.

¹²⁶³ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997r. o usługach turystycznych (Dz. U. 2004, Nr 223, poz. 2268 ze zm.).

¹²⁶⁴ L. Ćwikła, *Wpływ dorobku...*, Lublin 2015, s. 192-193.

¹²⁶⁵ Art. 11 a ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych (Dz. U. 2004, Nr 223, poz. 2268 ze zm.).

¹²⁶⁶ Art. 11 b u. u. t.

¹²⁶⁷ L. Ćwikła, *Wpływ dorobku...*, Lublin 2015, s. 192-193.

w postaci zadośćuczynienia za zmarnowany urlop¹²⁶⁸. Zasadne jest zatem postawić pytanie, czy art. 11a ustawy o usługach turystycznych mógł być podstawą prawną zadośćuczynienia za zmarnowany urlop?

W doktrynie oraz judykaturze został zaproponowany art. 11a u. u. t. jako podstawa prawna roszczenia w postaci zadośćuczynienia za zmarnowany urlop. Należy zauważyć, iż przepis ten kreował odpowiedzialność organizatora turystyki za szkody wyrządzone turystom w wyniku niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy świadczenie usług turystycznych¹²⁶⁹. Przepis ten był zgodny z art. 5 dyrektywy 90/314/EWG z dnia 13.06.1990 r. w sprawie zorganizowanych podróży, wakacji i wycieczek¹²⁷⁰. Zauważyć należy, iż art. 11 a u. u. t., jak również art. 5 ust. 1 i 2 dyrektywy 90/314/EWG nie określały, za jakie szkody organizator turystyki ponosił odpowiedzialność, a mianowicie, czy ponosił odpowiedzialność za szkody majątkowe czy niemajątkowe¹²⁷¹. W doktrynie jednak wskazywano, że na kanwie art. 5 dyrektywy 90/314/EWG w dniu 12.03.2002 r. zostało wydane orzeczenie przez Europejski Trybunał Sprawiedliwości w Luksemburgu w sprawie *Simon Leitner przeciwko TUI Deutschland GmbH&Co*¹²⁷², w którym to orzeczeniu TS uznał, że art. 5 nie zawiera wyraźnego wyłączenia z zakresu szkody uszczerbku niemajątkowego¹²⁷³. TS wyjaśnił, iż brak specyfikacji w art. 5 dyrektywy 90/314 rodzajów uszczerbków podlegających kompensacji był zabiegiem celowym, albowiem stwarzał podstawy do szerokiej interpretacji pojęcia szkody, czemu sprzyjało także pozanormatywne znaczenie umowy o imprezę turystyczną; turystyka jako sektor przekrojowy oraz związany z wieloma dziedzinami działalności gospodarczej, jest obiektem szczególnej dbałości o wzrost konkurencyjności i upraszczanie istniejącego prawodawstwa europejskiego¹²⁷⁴. Zaznaczyć należy, iż z uwagi na reguły prawa unijnego wyrok TS wskazywał, że każde z państw

¹²⁶⁸ Problem z podstawą prawną dla roszczenia w postaci zadośćuczynienia za zmarnowany urlop występuje w doktrynie i judykaturze od wielu lat: P. Piskozub, *Odpowiedzialność przedsiębiorcy...*, Lublin 2017, s. 153-156; K. Kryla-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 140-163; L. Ćwikła, *Wpływ dorobku...*, Lublin 2015, s. 188-194; J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, 2005, s. 330-353; M. Ciemiński, *Naprawienie...*, 2005, s. 379-391; I. Kuska – Żak, *Odpowiedzialność...*, s. 127-138; M. Nesterowicz, *Prawo zobowiązań...*, t. 7, [w:] *System...*, 2011, s. 979-982; J. Chlebowski, *Odpowiedzialność...*, s. 48-57; uchwała SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, 10.05.2017 r.; Legalis nr 260723; wyr. SA w Warszawie z dnia 29.04.2013 r., VI ACA 1357/12, [w:] M. Nesterowicz, *Prawo Turystyczne*, 5 wydanie, Warszawa 2016, s. 115-116; wyr. SN z dnia 24.03.2011r., I CSK 372/10, Legalis nr 1049404.

¹²⁶⁹ L. Ćwikła, *Wpływ dorobku...*, Lublin 2015, s. 192-194.

¹²⁷⁰ Dyrektywa Rady z dnia 13 czerwca 1990 r., nr 90/314 EWG w sprawie zorganizowania podróży, wakacji i wycieczek, Dz. Urz. UE L Nr 158, s. 59.

¹²⁷¹ L. Ćwikła, *Wpływ dorobku...*, Lublin 2015, s. 192-194.

¹²⁷² Wyrok ETS z dnia 12.03.2002r., C-168/00, *Simone Leitner v. TUI Deutschland GmbH and Co. KG*, ECR 2002, s. I- 2631.

¹²⁷³ Ibidem.

¹²⁷⁴ B. Wojtyniak, *Odpowiedzialność za zmarnowany urlop w rękach prawa czy dobrych praktyk*, [w:] *Prawo sportowe i turystyczne – między regulacją a deregulacją*, Kraków 2011, s. 312.

członkowskich Unii Europejskiej powinno przewidywać w ramach odpowiedzialności z tytułu niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy o imprezę turystyczną również odpowiedzialność za szkodę niemajątkową¹²⁷⁵. Według stanowiska TS nie było istotne, że z przepisów prawidłowo implementowanej dyrektywy 90/314/EWG nie wynikała wprost taka odpowiedzialność¹²⁷⁶. Pojęcie szkody powinno być interpretowane możliwie szeroko i obejmować swoim pojęciem zarówno szkodę majątkową, jak i niemajątkową¹²⁷⁷. Każda inna interpretacja pojęcia szkody stawiała pod znakiem zapytania cel poprzedniej dyrektywy 90/314/EWG, a samo odszkodowanie nie miałoby większego znaczenia praktycznego¹²⁷⁸. Ponadto zostały przytoczone cele tej dyrektywy, a mianowicie: należą do nich kreowanie wspólnego rynku usług turystycznych, zapewniających równy dostęp świadczącym we wszystkich państwach członkowskich; ochrona konsumenta poprzez umożliwienie czerpania korzyści z porównywalnych warunków zakupu we wszystkich państwach członkowskich¹²⁷⁹. TS stwierdził, iż konsumenci mogą uzyskać zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową, która wynika z niewykonania bądź nienależytego wykonania usług związanych ze zorganizowaniem wypoczynku¹²⁸⁰. Wskazał również, że implementacja dyrektyw do prawa państw członkowskich musi polegać nie tylko na uchwaleniu ustaw, lecz również na ich interpretacji zgodnie z treścią dyrektyw i orzecznictwem TSUE, co prowadzi do wniosku, że również sąd polski powinien przyznawać zadośćuczynienie za zmarnowany urlop interpretując art. 11a ust. 1 u. u. t. zgodnie z wykładnią art. 5 dyrektywy 90/314/EWG dokonaną przez TS¹²⁸¹. Przyjęcie zatem takiej wykładni wiązało się z uznaniem, iż art. 11a u. u. t. stanowił przepis szczególny w stosunku do art. 471 KC w zakresie, w którym dopuszczał przyznanie zadośćuczynienia za szkodę wyrządzoną niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem umowy o świadczenie usług turystycznych¹²⁸². Ponadto wskazać należy, iż zgodnie z art. 11 u. u. t. przepisy KC znajdowały zastosowanie do umowy o świadczenie

¹²⁷⁵ Ibidem, s.312.

¹²⁷⁶ L. Ćwikła, *Wpływ dorobku...*, s. 193-194.

¹²⁷⁷ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 156-158.

¹²⁷⁸ B. Wojtyniak, *Odpowiedzialność...*, Kraków 2011, s. 313.

¹²⁷⁹ Ibidem, s.313.

¹²⁸⁰ P. Piskozub, *Odpowiedzialność...*, 2017, s. 153-156; L. Ćwikła, *Wpływ dorobku...*, s. 192-194.

¹²⁸¹ P. Piskozub, *Odpowiedzialność...*, 2017, s. 153-155; M. Koszowski, *Granice związane orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej*, [w:] *Granice państwa jako granice jurysdykcji w Unii Europejskiej*, red. S. M. Grochalski, Dąbrowa Górnicza 2012, s. 41-43; M. Nesterowicz, *Zadośćuczynienie pieniężne za zmarnowany urlop podczas wycieczki turystycznej*, „Państwo i Prawo”, 2002, t. 57, z. 10, s.104; M. Domańska, M. Wąsek – Wiaderek, E. Wojtaszek – Mik, A. Zielony, *Pytanie prejudycjalne do Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich*, red. M. Wąsek – Wiaderek, E. Wojtaszek 2007, s. 78-82.

¹²⁸² Uchwała SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, Legalis nr 260723.

usług turystycznych tylko w zakresie nieuregulowanym ustawą¹²⁸³. Zauważyć jednak należy poważną wadę tej regulacji prawnej, a mianowicie uzyskanie zadośćuczynienia za zmarnowany urlop na podstawie art. 11a u. u. t. nie znajdowało oparcia w podstawowych zasadach wykładni¹²⁸⁴. Należy przytoczyć treść art. 361§ 2 KC, z której wynika, że w razie braku odmiennych postanowień w ustawie bądź umowie, naprawienie szkody obejmuje wyłącznie poniesione przez poszkodowanego straty oraz korzyści, które mógłby uzyskać, gdyby mu nie wyrządzono szkody¹²⁸⁵. Zaznaczyć należy, iż reguła wynikająca z art. 361§ 2 KC ma zastosowanie również w przypadkach odpowiedzialności za szkodę spowodowaną niewykonaniem bądź nienależytym wykonaniem umowy o świadczenie usług turystycznych¹²⁸⁶. Podkreślić w tym miejscu należy, iż ustawa o usługach turystycznych nie określała innego zakresu szkody niż art. 361§ 2 KC¹²⁸⁷. Trudno było uznać dopuszczalność modyfikacji zakresu szkody tylko na podstawie art. 11 a ustawy o usługach turystycznych¹²⁸⁸. Powyższe rozważania prowadzą do wniosku, iż art. 11a u. u. t. jako samodzielna podstawa prawna, nie dopuszczała możliwości naprawienia szkody niemajątkowej i przyznania turyście zadośćuczynienia za zmarnowany urlop¹²⁸⁹. Przepis ten nie zawierał wskazówek, co do pojęcia oraz zakresu szkody, która podlega naprawieniu, nie wspominał o przesłankach odpowiedzialności odszkodowawczej, jak szkoda, adekwatny związek przyczynowy¹²⁹⁰. Trudno było podzielić pogląd, iż art. 11a ustawy o usługach turystycznych miał szerszy zakres szkody niż art. 471 KC w związku z art. 361 § 2 KC oraz, że obejmował także uszczerbki niemajątkowe¹²⁹¹. Ponadto zauważyć należy, iż w u. u. t. zakres naprawiania szkody kontraktowej nie został uregulowany w sposób odmienny niż w KC¹²⁹². Z dozą ostrożności można przyjąć, iż art. 11a u. u. t. nie mógł stanowić przepisu szczególnego w stosunku do art. 471 KC¹²⁹³.

W doktrynie również wskazywano, że art. 5 dyrektywy 90/314/EWG stanowił szczególną regulację modyfikującą zakres naprawienia szkody niemajątkowej¹²⁹⁴. Natomiast przeciwnicy tej koncepcji wskazywali, iż nie może być ona uwzględniona ze względu na brak

¹²⁸³ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 153-158.

¹²⁸⁴ P. Piskozub, *Odpowiedzialność...*, 2017, s. 153-156.

¹²⁸⁵ Ibidem, s. 153-156.

¹²⁸⁶ M. Ciemiński, *Odszkodowanie za szkodę...*, 2015, s. 459-461.

¹²⁸⁷ Ibidem, s. 459-461.

¹²⁸⁸ I. Kuska – Żak, *Odpowiedzialność...*, s. 127.

¹²⁸⁹ K. Sondel, *Problematyka tzw. wycieczek fakultatywnych...*, [w:] *Turystyka ...*, 2008, s. 194 -195.

¹²⁹⁰ Ibidem, s.194-195.

¹²⁹¹ M. Ciemiński, *Odszkodowanie...*, 2015, s. 459-461.

¹²⁹² Ibidem, s. 459-461.

¹²⁹³ J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, 2005, s. 336.

¹²⁹⁴ M. Boszko, *Wyrok Europejskiego...*, 2007, nr 1, s. 59-61.

bezpośredniego skutku dyrektywy w relacjach horyzontalnych¹²⁹⁵. Dyrektywa ta nie mogła wprowadzać bezpośrednio do treści umowy o świadczenie usług turystycznych modyfikacji zakresu obowiązku naprawienia szkody przez objęcie także uszczerbków niemajątkowych¹²⁹⁶. Ponadto do zakresu odpowiedzialności odszkodowawczej z umowy o świadczenie usług turystycznych nie powinna znaleźć zastosowania dyrektywa prounijnej wykładni prawa krajowego¹²⁹⁷. Według orzecznictwa Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości oraz poglądów doktryny, prounijna wykładnia prawa krajowego jest niedopuszczalna w przypadkach, gdy prowadzi do nałożenia na jednostkę obowiązku wynikającego z nieimplementowanej bądź nienależycie implementowanej dyrektywy¹²⁹⁸. Zaznaczyć należy, iż w takim przypadku przepisy byłyby interpretowane zgodnie z wykładnią *contra legem*, która wykracza poza granice dopuszczalnej prounijnej wykładni prawa krajowego¹²⁹⁹. Wskazać należy, iż oprócz doktryny judykatura również poszukiwała właściwej podstawy prawnej dla roszczenia w postaci zadośćuczynienia za zmarnowany urlop. W 2008 r. judykatura uznała, iż samoistną podstawą prawną dla zadośćuczynienia za zmarnowany urlop powinien być art. 11a u. u. t.¹³⁰⁰. Ponadto Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 19 listopada 2010 r.¹³⁰¹ uznał, że przepis art. 11a ust. 1 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. może być podstawą odpowiedzialności organizatora turystyki za szkodę niemajątkową klienta w postaci tzw. zmarnowanego urlopu¹³⁰². Przepis tj. art. 11a u. u. t. przenoszący art. 5 dyrektywy do polskiego porządku prawnego, musiał być wykładany w ten sam sposób¹³⁰³. Według stanowiska SN taka wykładnia, mająca zarazem charakter scalający pozwalała na stwierdzenie, że rozwiązanie w prawie krajowym jest zgodne z dyrektywą. SN uznał również, że żadne istotne względy wpływające z polskiego systemu prawa cywilnego nie przeciwstawiały się takiej wykładni art. 11a u. u. t., a jego znaczenie w takim rozumieniu polegało na tym, że w zakresie, w którym dopuszczał przyznanie zadośćuczynienia za szkodę wyrządzoną niewykonaniem bądź nienależytym wykonaniem umowy o imprezę turystyczną,

¹²⁹⁵ T. Pajor, *Odpowiedzialność państwa członkowskiego Unii Europejskiej za szkodę wyrządzoną jednostce wskutek naruszenia prawa wspólnotowego* [w:] *Studia z prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku ci Profesor Biruty Lewaszkiewicz – Petrykowskiej*, red. A. Szpunar et al., Łódź 1997, s. 174.

¹²⁹⁶ M. Gutowski, *Nieważność czynności prawnej*, Warszawa 2006, s. 318-320.

¹²⁹⁷ M. Ciemiński, *Odszkodowanie...*, 2015, s. 463.

¹²⁹⁸ Ibidem, s. 463.

¹²⁹⁹ P. Bogdanowicz, Glosa do postanowienia NSA z dnia 31.03.2010r., I FSK 608/09, ZNSA 2011, z. 1 (34), s. 162.

¹³⁰⁰ Wyrok SO w Lublinie z dnia 2008 r., II Ca 835/07, [w:] L. Ćwikła, *Wpływ dorobku...*, Lublin 2015, s. 192.

¹³⁰¹ III CZP 79/10, Legalis nr 260723. Uchwała ta stanowi istotny precedens w stosunku do dotychczasowej linii orzeczniczej, odrzucającej możliwość dochodzenia zadośćuczynienia za zmarnowany urlop w odpowiedzialności kontraktowej.

¹³⁰² III CZP 79/10, Legalis nr 260723.

¹³⁰³ P. Piskozub, *Odpowiedzialność...*, Lublin 2017, s. 153-156.

stanowił przepis szczególny w stosunku do art. 471 KC¹³⁰⁴. Ponadto za takim traktowaniem art. 11a u. u. t. przemawiał także fakt, że ustawodawca nie zdecydował się na wprowadzenie umowy o imprezę turystyczną do kodeksu cywilnego, co byłoby naturalne i ściśle wiązałoby skutki niewykonania tej umowy z kodeksowym reżimem odpowiedzialności *ex contractu*, lecz stworzył samodzielną, autonomiczną podstawę odpowiedzialności umownej, zakorzenioną w regulacji prawa unijnego¹³⁰⁵. W związku z tym, zgodnie z art. 11 u. u. t., przepisy Kodeksu cywilnego mają zastosowanie do odpowiedzialności z tytułu niewykonania lub nienależytego wykonania umowy o usługi świadczenie usług turystycznych tylko w zakresie nieuregulowanym ustawą o usługach turystycznych¹³⁰⁶. SN stwierdził również, iż wykładnia art. 11a u. u. t. dopuszcza zasądzenie zadośćuczynienia z tytułu odpowiedzialności kontraktowej i odpowiada także współczesnym tendencjom rozwoju prawa cywilnego¹³⁰⁷. SN powołał się na przykłady w prawie modelowym, a mianowicie, że prawo wierzyciela do wynagrodzenia szkody niemajątkowej wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania umowy przewiduje art. 9:501 ust. 2 zasad europejskiego prawa umów (PECL)¹³⁰⁸. Zgodnie z tym przepisem, odszkodowanie należy się za szkody niemajątkowe oraz szkody przyszłe, których wystąpienie można, rozsądnie rzecz biorąc, uznać za prawdopodobne¹³⁰⁹. Wskazano, że odszkodowaniu mogą podlegać wywołane niewykonaniem umowy ujemne doznania psychiczne związane z cierpieniem, bólem lub zakłóceniem spokoju psychicznego¹³¹⁰. W tych ujemnych doznaniach mieszczą się przykrości spowodowane zmarnowaniem urlopu¹³¹¹. Ponadto SN wskazał, że podobne unormowania można znaleźć w zasadach międzynarodowych umów handlowych UNIDROIT¹³¹². Zgodnie z art. 7.4.2 UNIDROIT, wierzyciel ma prawo do pełnego naprawienia szkody z tytułu niewykonania zobowiązania¹³¹³. Szkoda obejmuje zarówno poniesione straty, jak i utracony zysk, biorąc pod uwagę jakąkolwiek korzyść finansową wierzyciela spowodowaną uniknięciem kosztów albo strat¹³¹⁴. Szkoda może mieć również charakter niemajątkowy i obejmować na przykład cierpienia

¹³⁰⁴ Ibidem, s. 153-156.

¹³⁰⁵ III CZP 79/10, Legalis nr 260723.

¹³⁰⁶ Szerzej: uzasadnienie projektu zmiany ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych, Sejm III kadencji, druk nr 2089.

¹³⁰⁷ III CZP 79/10, Legalis nr 260723.

¹³⁰⁸ Ibidem.

¹³⁰⁹ Ibidem.

¹³¹⁰ Ibidem.

¹³¹¹ Ibidem.

¹³¹² R. Adamus, *Umowa o podróż...*, s.169.

¹³¹³ Ibidem, s.169.

¹³¹⁴ III CZP 79/10, Legalis nr 260723.

fizyczne oraz psychiczne¹³¹⁵. Dodatkowo SN wskazał, że w tym samym kierunku postępują prace Polskiej Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego *ex contractu* w ramach naprawienia szkody niemajątkowej¹³¹⁶. SN podkreślił, iż w zielonej księdze przedstawiającej optymalną wizję Kodeksu cywilnego znajduje się postulat wprowadzenia zadośćuczynienia za krzywdę z tytułu odpowiedzialności kontraktowej przy przyjęciu kwalifikowanej postaci winy jako przesłanki tej odpowiedzialności¹³¹⁷. Stwierdzić należy, iż uchwała SN z 2010 r. wyznaczyła nowy kierunek linii orzeczniczej, albowiem sądy powszechne zaczęły coraz rzadziej oddalać roszczenia turystów o zadośćuczynienie za zmarnowany urlop¹³¹⁸. Ponadto powyższa interpretacja SN w pełni odpowiadała potrzebom dostosowania polskiego prawa do przepisów dyrektywy 90/314/EWG i eliminowała ryzyko poniesienia przez Polskę odpowiedzialności z tytułu braku implementacji lub błędnej implementacji dyrektywy¹³¹⁹.

Należy jednak zauważyć, że ta uchwała SN ma również sporo wad¹³²⁰. SN, chcąc zapewnić prawidłową transpozycję art. 5 dyrektywy 90/314/EWG do polskiego porządku prawnego, przyjął koncepcję, zgodnie z którą uznał art. 11a u. s. t. wobec art. 471 KC i dopuścił możliwość przyznania zadośćuczynienia za zmarnowany urlop¹³²¹. Wskazać należy, iż SN nie doprecyzował, na czym miał polegać szczególny charakter odpowiedzialności organizatora turystyki, w świetle ustawy, w porównaniu z reżimem odpowiedzialności kontraktowej, przewidzianej w Kodeksie cywilnym¹³²². Ponadto zauważyć należy, iż ustawa o usługach turystycznych w swoich przepisach nie wprowadziła definicji szkody¹³²³. Zatem art. 11 u. u. t. odsyłał do stosowania przepisów Kodeksu cywilnego, które nie dopuszczały możliwości rekompensaty szkody niemajątkowej w odpowiedzialności kontraktowej¹³²⁴. Zauważyć należy, iż mieliśmy do czynienia z sytuacją, kiedy w świetle prawa prywatnego, które w swoich ramach powinno posługiwać się jednolitymi instytucjami prawnymi, wprowadzone zostały różne definicje tego samego pojęcia szkody¹³²⁵. Zaznaczyć należy, iż było to w szczególności niepożądane w sytuacji, gdy w ustawie było wprost odesłanie do norm Kodeksu cywilnego¹³²⁶. Ponadto zauważyć należy, iż SN dokonał w wyżej

¹³¹⁵ Ibidem.

¹³¹⁶ Ibidem.

¹³¹⁷ S. Łazarewicz, *Odpowiedzialność za zmarnowany urlop...*, s. 48-52.

¹³¹⁸ Ibidem, s.48-52.

¹³¹⁹ M. Kryła, Glosa do uchwały SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, PS2011/9/137-145.

¹³²⁰ M. Łolik, Glosa do uchwały SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, EPS 2011/9/45-47.

¹³²¹ J. Gospodarek, Glosa do uchwały SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, OSP 2012/1/2.

¹³²² M. Łolik, Glosa do uchwały SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, EPS 2011/9/45-47.

¹³²³ M. Łolik, Glosa do uchwały SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, EPS 2011/9/45-47.

¹³²⁴ M. Kryła, Glosa do uchwały SN z dnia 19.11.2010r., III CZP 79/10, PS2011/9/137-145.

¹³²⁵ M. Kryła, Glosa do uchwały SN z dnia 19.11.2010r., III CZP 79/10, PS2011/9/137-145.

¹³²⁶ III CZP 79/10, Legalis nr 260723.

przedstawionej uchwale prowspólnotowej interpretacji przepisów nieprawidłowo implementujących dyrektywę unijną¹³²⁷. Można stwierdzić, iż w celu uniknięcia przez Polskę roszczeń odszkodowawczych za nieimplementowanie dyrektyw 90/314/EWG Sąd Najwyższy był zmuszony wydać uchwałę wyznaczającą nową linię orzeczniczą dla sądów powszechnych¹³²⁸. Natomiast to na ustawodawcy ciążył obowiązek dostosowania przepisów ustawy do wytycznych dyrektywy, co powinno się odbyć w drodze interwencji ustawodawcy, a nie wykładni prawa wykonywanej przez sądy¹³²⁹. Podstawa prawna zadośćuczynienia za zmarnowany urlop art. 11a u. u. t. zyskała aprobatę w kolejnym orzeczeniu SN z dnia 24.03.2011 r., który to uznał, że odpowiedzialność organizatora turystyki za niewykonanie lub nienależyte wykonanie umowy o świadczenie usług turystycznych obejmowało szkodę majątkową i niemajątkową art. 11 a u. u. t.¹³³⁰. Ponadto sądy powszechne również zaakceptowały art. 11a jako podstawę prawną zadośćuczynienia za zmarnowany urlop¹³³¹. Podkreślić należy, iż wyżej wymienione orzecznictwo SN nie rozwiązało w poprzednim stanie prawnym w całości problemu, albowiem nadal brakowało podstawy prawnej dla zadośćuczynienia za zmarnowany urlop. Turyści, jak również praktycy prawa, musieli dokonywać skomplikowanych interpretacji przepisów w oparciu o orzecznictwo SN, jak również TS w celu ustalenia podstawy prawnej dla zadośćuczynienia za zmarnowany urlop. Zauważyć jednak należy, iż polski ustawodawca w poprzednim stanie prawnym nie ustosunkował się do kluczowego w zakresie odpowiedzialności za szkodę niemajątkową w postaci utraty przyjemności z wypoczynku, orzeczenia TS z dnia 12.03.2003 r. w sprawie *Simone Leitner* przeciwko *TUI Deutschland GmbH*, w którym opowiedziano się najszerszym rozumieniem pojęcia szkody na gruncie dyrektywy 90/314/EWG¹³³². TS wskazał, że „dyrektywa, a w szczególności jej art. 5, miał na celu zapewnienie ochrony konsumentom, a w przypadku zorganizowanych usług turystycznych, odszkodowanie za szkodę niematerialną wynikającą z utraty przyjemności z wakacji, było szczególnie ważne dla

¹³²⁷ III CZP 79/10, Legalis nr 260723.

¹³²⁸ P. Piskozub, *Odpowiedzialność przedsiębiorcy...*, Lublin 2017, s. 154-156.

¹³²⁹ Ibidem, s.154-156.

¹³³⁰ Wyrok SN z dnia 24.03. 2011 r., I CSK 372/10, Lex nr 927833.

¹³³¹ Wyrok SA w Warszawie z dnia 09.04.2013 r., szerzej: „Pojęciem szkody należało obejmować także uszczerbek niemajątkowy w postaci utraty przyjemności z wypoczynku, zaś konsument miał prawo do uzyskania odszkodowania za uszczerbek niemajątkowy poniesiony na skutek niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania. Sąd w tym wyroku przyznał zadośćuczynienie na podstawie art. 11 a”, wyr. SA w Warszawie z dnia 29.04. 2013 r., VI ACa 1357/12, Lex nr 1372486. Ponadto SO w Radomiu stwierdził, że podstawą prawną zadośćuczynienia za zmarnowany urlop jest art. 11 a ustawy o usługach turystycznych, wyr. z dnia 21.11. 2013 r., IV Ca 466/13, Lex nr 1716333. Zob. także wyr. SO w Lublinie z dnia 14.04.2011 r., II Ca 122/11, Lex nr 1909239; wyr. SR w Głogowie z dnia 08.11.2013 r., I C 942/12, Lex nr 1909239; wyr. SR w Jaworze z dnia 13.05.2016 r., I C 162/15, Lex nr 2058518.

¹³³² Wyrok TS z dnia 12 marca 2002 r. w sprawie S. Leitner V. TUI Deutschland GmbH, C-168/00, publikowany na portalu EuroLex nr 62000J0168.

konsumentów”¹³³³. Zatem art. 5 dyrektywy powinien być interpretowany w sposób przyznający prawo do żądania odszkodowania za szkodę niematerialną, która była wynikiem niewykonania bądź nienależytego wykonania usług, składających się na pakiet usług turystycznych (*package holiday*)¹³³⁴. Ponadto zaznaczyć należy, że dyrektywy były skierowane do państw członkowskich i nie przyznawały konkretnych uprawnień na płaszczyźnie krajowej¹³³⁵. Zatem, żeby mogło to nastąpić, musiały zostać transponowane do krajowego porządku prawnego¹³³⁶.

Po przeprowadzeniu analizy orzecznictwa oraz piśmiennictwa naukowego, można stwierdzić, iż Polska nieprawidłowo implementowała dyrektywę 90/314/EWG poprzez nieuregulowanie w przepisach prawnych kompensacji szkody niemajątkowej w postaci zadośćuczynienia za zmarnowany urlop¹³³⁷.

Zasadnym jest postawić pytania: jakie konsekwencje groziły Polsce za nieprawidłowe implementowanie dyrektywy 90/314/EWG? Czy w przypadku, gdy sąd polski odmówił turystyce przyznania zadośćuczynienia za zmarnowany urlop, powołując się na brak odpowiedniej regulacji w prawie polskim, to czy przysługiwało mu odszkodowanie od państwa polskiego? Czy sąd polski mógł przyznać zadośćuczynienie za zmarnowany urlop mimo braku wyraźnej podstawy prawnej, a jeśli tak, to na jakiej podstawie?

Wyjaśnić należy, iż oczywiście turysta nie mógł przed polskim sądem powoływać się na art. 5 dyrektywy 90/314/EWG ani jego interpretację przed TS¹³³⁸. Natomiast, jeśli polski sąd odmówił mu przyznania zadośćuczynienia za zmarnowany urlop, powołując się na brak podstawy prawnej, to turysta mógł wystąpić przeciwko Skarbowi Państwa z roszczeniem o zapłatę odszkodowania za powstałą szkodę z powodu braku implementacji bądź nieprawidłowej implementacji dyrektywy¹³³⁹. Podstawą prawną tego roszczenia może być art. 417¹ § 3 i § 4 KC w związku z art. 4 ust. 3 Traktatu o Unii Europejskiej¹³⁴⁰ (TUE zobowiązuje państwa członkowskie i UE do lojalnej współpracy, zobowiązuje też państwa do podjęcia wszelkich koniecznych do wykonania zobowiązań wynikających z prawa UE, a zatem do zapewnienia skuteczności prawu europejskiemu na ich terytorium) w związku

¹³³³ Wyrok TS z dnia 12 marca 2002 r. w sprawie S. Leitner V. TUI Deutschland GmbH, C-168/00, publikowany na portalu EuroLex nr 62000J0168.

¹³³⁴ M. Kryła, Glosa do uchwały SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, PS2011/9/137-145.

¹³³⁵ M. Kryła, Glosa do uchwały SN z dnia 19.11.2010r., III CZP 79/10, PS2011/9/137-145.

¹³³⁶ B. Wojtyniak, *Odpowiedzialność...*, Prawo sportowe..., Kraków 2011, s.310- 315; M. Kryła, Glosa do uchwały SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, PS2011/9/137-145.

¹³³⁷ M. Kryła, Glosa do uchwały SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, PS2011/9/137-145.

¹³³⁸ M. Łolik, Glosa do uchwały SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, EPS 2011/9/45-47.

¹³³⁹ M. Kryła, Glosa do uchwały SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, PS2011/9/137 145.

¹³⁴⁰ Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Rzym.1957.03.25.(Dz.U.2004.90.864/2), Lex 2024.

z art. 19 ust. 1 TUE (zasada efektywności wymaga od państwa członkowskiego zapewnienia skutecznej ochrony prawnej w dziedzinach objętych prawem unijnym)¹³⁴¹. Ponadto wskazać należy na wytyczne TSUE, który w swoim orzecznictwie wielokrotnie podkreślał, że zasada skutecznej ochrony prawnej jest prawem podstawowym i chronionym przez Europejską Konwencję Praw Człowieka i Kartę Praw Podstawowych UE¹³⁴² uznanym przez tradycję konstytucyjną państw UE¹³⁴³. TS również wskazywał, że odpowiedzialność państw za szkody wyrządzone jednostkom na skutek naruszenia praw przyznanych tym jednostkom prawem unijnym bądź prawem krajowym, stanowi element skutecznej ochrony prawnej¹³⁴⁴. Zasadnym jest zaprezentowanie przesłanek odpowiedzialności w oparciu o linię orzeczniczą TSUE, zgodnie z którą państwa członkowskie ponosiły odpowiedzialność, jeżeli: naruszony przepis przyznawał uprawnienia jednostce; naruszenie było wystarczająco poważne; występowała szkoda; istniał bezpośredni związek przyczynowy pomiędzy naruszeniem przez państwo członkowskie obowiązku wynikającego z prawa UE a poniesioną szkodą¹³⁴⁵. Zauważyć należy, iż w przypadku braku regulacji w prawie polskim w zakresie zadośćuczynienia za zmarnowany urlop (brak jednoznacznej podstawy prawnej dla dochodzenia zadośćuczynienia za zmarnowany urlop), sądy polskie miały obowiązek dokonać w taki sposób wykładni obowiązujących przepisów, aby pozostawały one w zgodzie z brzmieniem i celem dyrektywy (zasada skutku pośredniego *indirect effect*)¹³⁴⁶. Powyższy obowiązek wynikał z art. 288 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej zgodnie z którym „dyrektywa wiąże każde państwo członkowskie, do którego jest kierowana, w odniesieniu do rezultatu, który ma być osiągnięty, pozostawia jednak organom krajowym swobodę wyboru formy i środków”¹³⁴⁷. Sądy polskie były zobowiązane przyznawać zadośćuczynienie za zmarnowany urlop w oparciu o przepisy, które uznają za właściwe, co prowadzi do wniosku, iż art. 11a u. u. t. mógł być podstawą prawną wyżej wymienionego roszczenia, jak również nie można było wykluczyć art. 471 KC jako podstawy roszczenia¹³⁴⁸.

¹³⁴¹ Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Rzym.1957.03.25.(Dz.U.2004.90.864/2), Lex 2024.

¹³⁴² Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Rzym.1950.11.04. (Dz.U.1993.61.284); Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz.U.U.E.C.2007.303.1), Lex 2024.

¹³⁴³ A. Kraińska, *Praktyka prawa europejskiego kancelaria Wardyński*, <http://www.codozasady.pl/odpowiedzialnosc-skarbu-panstwa-za-szkode-wynikajaca-z-naruszenia-prawa-ue>, (dostęp: 20.11.2024 r.).

¹³⁴⁴ J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, 2005, s. 322-326.

¹³⁴⁵ Wyr. TSUE w sprawach C- 6/90 i C-9/90 Francovich i Bonifaci, C-46/93 Brasserie du Peêcheur i C-48/93 Factortame., A. Kraińska, *Praktyka prawa europejskiego* <http://www.codozasady.pl/odpowiedzialnosc-skarbu-panstwa-za-szkode-wynikajaca-z-naruszenia-prawa-ue>, (dostęp: 20.11.2024 r.).

¹³⁴⁶ M. Kryła, Glosa do uchwały SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, PS2011/9/137 145.

¹³⁴⁷ Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Rzym.1957.03.25. (Dz.U.2004.90.864/2 z dnia 2004.04.30), LEX 2024.

¹³⁴⁸ Ibidem.

Art. 11a u. u. t., mimo wielu wad, jakie posiadała ta regulacja, mógł być podstawą prawną zadośćuczynienia za zmarnowany urlop w poprzednim stanie prawnym¹³⁴⁹. Podstawa ta była jednak sprzeczna z tradycyjnym poglądem według którego możliwość uzyskania zadośćuczynienia wymagała zawsze wyraźnej podstawy normatywnej (możliwość uzyskania zadośćuczynienia pieniężnego musiała wynikać z ustawy bądź postanowień umowy, a nie z wykładni dokonywanej przez sądy)¹³⁵⁰. Jednak regulacja ta odpowiadała wymogom stawianym państwom członkowskim przez prawo europejskie i eliminowała ryzyko poniesienia przez Polskę odpowiedzialności z tytułu braku implementacji lub błędnej implementacji dyrektywy¹³⁵¹. Zaznaczyć jednak należy, iż ta regulacja w poprzednim stanie prawnym wymagała pilnej interwencji ustawodawcy poprzez usankcjonowanie kompensacji szkody niemajątkowej powstałej wskutek niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy o usługi turystyczne¹³⁵². Zadośćuczynienie za zmarnowany urlop musiało zostać uregulowane w przepisach prawnych ze względu na ugruntowany w polskiej doktrynie oraz orzecznictwie pogląd o dopuszczalności zadośćuczynienia tylko w przypadkach, gdy możliwość taka wynikała z ustawy bądź postanowień umowy¹³⁵³.

Po przeprowadzonej analizie można wstępnie stwierdzić, iż instytucja zadośćuczynienia za zmarnowany urlop przysługująca turystyce w wyniku niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy o świadczenie usług turystycznych, powinna być zostać uregulowana w przepisach szczególnych, np. w poprzedniej ustawie o usługach turystycznych poprzez rozszerzenie art. 11 a u. u. t. w zakresie kompensacji szkody niemajątkowej w postaci zmarnowanego urlopu bądź uregulowanie w KC umowy o świadczenie usług turystycznych wraz

z odpowiedzialnością organizatora za szkodę niemajątkową w postaci zmarnowanego urlopu.

Przepis (art. 11a u. u. t.) mógł być podstawą prawną zadośćuczynienia za zmarnowany urlop w trakcie obowiązywania u.u.t. od 2010 r. do czasu wejścia w życie nowej

¹³⁴⁹ Tak SN w uchwale z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, Legalis nr 260723; wyr. SN z dnia 24.03.2011r., I CSK 372/10, Lex nr 927833; wyr. SA w Warszawie z dnia 29.04.2013 r., VI ACa 1357/12, Lex nr 1372486; wyr. SO w Radomiu z dnia 21.11. 2013 r., IV Ca 466/13, Lex nr 1716333. Tak m.in.: P. Piskozub, *Odpowiedzialność...*, Lublin 2017, s. 153-156; L. Ćwikła, *Wpływ dorobku...*, s.192-193; S. Łazarewicz, *Odpowiedzialność...*, s. 50-52; K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 156-158; M. Sekuła- Leleno, *Odpowiedzialność...*, s. 315-316; M. Nesterowicz, *Prawo Turystyczne*, 5 wydanie, Warszawa 2016, s.116-117; G. Siedlecki, *Zadośćuczynienie...*, s. 43-45; M. Kryła, Glosa do uchwały SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, PS2011/9/137-145; M. Łolik, Glosa do uchwały SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, EPS 2011/9/45-47; J. Gospodarek, Glosa do uchwały SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, OSP 2012/1/2.

¹³⁵⁰ M. Kryła, Glosa do uchwały SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, PS2011/9/137 145.

¹³⁵¹ M. Kryła, Glosa do uchwały SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, PS2011/9/137 145.

¹³⁵² Ibidem.

¹³⁵³ M. Kryła, Glosa do uchwały SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, PS2011/9/137-145.

ustawy. Obecnie oczywiście nie może stanowić podstawy prawnej zadośćuczynienia za zmarnowany urlop.

3.9. Podsumowanie

Stanowiska w piśmiennictwie na temat art. 471 KC jako podstawy prawnej zadośćuczynienia za zmarnowany urlop były podzielone. Przeciwnicy podnosili, iż zmiana tak utrwalonej praktyki wykładniczej art. 471 KC wiązałaby się ze znacznym ryzykiem zdekomponowania kontraktowej odpowiedzialności odszkodowawczej. Prowadziłaby ona do funkcjonowania w obrocie dwóch norm wynikających z art. 471 KC, co naruszałoby zasady pewności i jednoznaczności prawa, jak również ochrony zaufania do jego treści. Zwolennicy natomiast głównie podnosili, że ustawodawca w art. 471 KC nie sprecyzował zakresu szkody, do której ten przepis się odnosił. Ponadto wskazywali, że ustawodawca użył sformułowania naprawienia szkody, nie precyzując charakteru uszczerbków podlegających indemnizacji, co pozwalało przyjąć tezę, że przepis ten dotyczył również szkody majątkowej. Stanowisko judykatury było także niejednolite w zakresie art. 471 KC jako podstawy prawnej zadośćuczynienia. W obecnym stanie prawnym art. 471 KC nie powinien stanowić podstawy prawnej dla roszczenia w postaci zadośćuczynienia za zmarnowany urlop z uwagi na przepis szczególnie art. 50 pkt 2 ustawy imprezach turystycznych z 2017 r., który obecnie umożliwia uzyskanie zadośćuczynienia za zmarnowany urlop.

Art. 322 KPC jako podstawa prawna zadośćuczynienia za zmarnowany urlop wydaje się być mało przekonująca. Judykatura wskazywała, iż przepis procesowy nie może stanowić elementu materialnoprawnej podstawy roszczenia. Podstawa ta cieszyła się większą aprobatą, gdy w doktrynie występował wiodący pogląd, iż zmarnowany urlop był zaliczany do szkody majątkowej. Prawo do spokojnego wypoczynku, prawo do urlopu, prawo do udanego wypoczynku, prawo do niezakłóconego wypoczynku i zadowolenia z urlopu, prawo do czerpania pełnej satysfakcji z imprezy turystycznej, nie powinny być uznane za dobra osobiste.

Art. 445 KC i art. 448 KC nie powinny być stosowane jako podstawa prawna zadośćuczynienia za zmarnowany urlop. Natomiast przepisy te mogą stanowić podstawy prawne zadośćuczynienia pieniężnego w przypadkach, gdy w trakcie realizacji imprezy turystycznej zostały naruszone dobra osobiste turysty i spełnione przesłanki odpowiedzialności deliktowej.

Podstawy prawne z odpowiedzialności kontraktowej oraz deliktowej, tzw. roszczenie mieszane (*ex contractu i ex delicto*), nie powinny stanowić podstawy prawnej zadośćuczynienia za zmarnowany urlop. Konstrukcja roszczenia mieszanego nie spotkała się z większą aprobatą. W doktrynie wskazywano, że nie jest dopuszczalne dowolne mieszanie podstaw prawnych, z których wywodzone były roszczenia. Nie można było posługiwać się częściowo przepisami kontraktowymi, a częściowo deliktowymi. Przy przyjęciu roszczenia mieszanego, możliwe jest jednoczesne stosowanie przepisów z zakresu odpowiedzialności kontraktowej oraz deliktowej w zależności, które przepisy (z jakiego reżimu odpowiedzialności) są korzystniejsze dla turysty, co niestety godzi w pewność obrotu. Organizator turystyki nigdy nie ma pewności, w oparciu o jaką podstawę prawną będzie ponosił odpowiedzialność cywilną i w jakim zakresie.

Art. 16a u. u. t. nie powinien być podstawą prawną dla roszczenia w postaci zadośćuczynienia za zmarnowany urlop, ponieważ zawierał wiele ograniczeń w stosowaniu, które nie pozwalały na realizację postanowień poprzedniej dyrektywy 90/314/EWG¹³⁵⁴. Wprawdzie przepis ten posługiwał się pojęciem szkody podlegającej naprawieniu, ale nie precyzował zakresu szkody, która podlega naprawieniu. Art. 16a u. u. t. miał wąski zakres zastosowania, albowiem dotyczył tylko niewykonania umowy (nie odnosił się do nienależytego wykonania umowy). Uzależniał także możliwość dochodzenia odszkodowania za szkodę od wcześniejszego odstąpienia od umowy o świadczenie usług turystycznych, co eliminowało go jako podstawę prawną zadośćuczynienia za zmarnowany urlop.

Art. 11a u. u. t., jak również art. 5 ust. 1 i 2 dyrektywy 90/314/EWG, nie określał w poprzednim stanie prawnym, za jakie szkody organizator turystyki ponosił odpowiedzialność. Art. 11a u. u. t. posiadał sporo istotnych wad: nie zawierał wskazówek co do pojęcia oraz zakresu szkody, która podlegała naprawieniu, nie wspominał o przesłankach odpowiedzialności odszkodowawczej, jak szkoda, adekwatnym związku przyczynowy. Trudno podzielić pogląd, iż art. 11a u. u. t. miał szerszy zakres szkody niż art. 471 KC w związku z art. 361 § 2 KC oraz, że obejmował także uszczerbki niemajątkowe. W ustawie o usługach turystycznych nie został uregulowany zakres naprawiania szkody kontraktowej w sposób odmienny niż w KC.

Polski ustawodawca nieprawidłowo implementował dyrektywę 90/314/EWG. Nie ustosunkował się do kluczowego w zakresie odpowiedzialności za szkodę niemajątkową w postaci utraty przyjemności z wypoczynku orzeczenia TS z dnia 12.03.2003 r. w sprawie

¹³⁵⁴ M. Ciemiński, *Odszkodowanie...*, 2015, s. 461-462.

Simone Leitner przeciwko *TUI Deutschland GmbH*, w którym opowiedziano się za jak najszerszym rozumieniem pojęcia szkody na gruncie dyrektywy 90/314/EWG.

Polski prawodawca w trakcie obowiązywania u. u. t. nie uregulował w przepisach szczególnych ani w KC sposobu naprawienia szkody niemajątkowej w postaci zmarnowanego urlopu.

W przypadku, gdy polski sąd odmówił turyście przyznania zadośćuczynienia za zmarnowany urlop, powołując się na brak podstawy prawnej, to turysta mógł wystąpić przeciwko Skarbowi Państwa z roszczeniem odszkodowawczym o zapłatę za powstałą szkodę z powodu braku implementacji bądź nieprawidłowej implementacji dyrektywy. Podstawą prawną tych roszczeń mogły być art. 417¹ § 3 i § 4 KC w związku z art. 4 ust. 3 Traktatu o Unii Europejskiej oraz 19 ust. 1 TUE. W przypadkach braku regulacji w prawie polskim w zakresie zadośćuczynienia za zmarnowany urlop (brak jednoznacznej podstawy prawnej dla dochodzenia zadośćuczynienia za zmarnowany urlop), sądy polskie miały obowiązek dokonać w taki sposób wykładni obowiązujących przepisów, aby pozostawały one w zgodzie z brzmieniem i celem dyrektywy (zasada skutku pośredniego *indirect effect*). Powyższy obowiązek wynikał z art. 288 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, zgodnie z którym „dyrektywa wiąże każde państwo członkowskie, do którego była kierowana, w odniesieniu do rezultatu, który ma być osiągnięty, pozostawiała jednak organom krajowym swobodę wyboru formy i środków”.

Po wydaniu uchwały przez SN w 2010 r. dotyczącej podstawy prawnej dla roszczenia w postaci zadośćuczynienia za zmarnowany urlop, polska linia orzecznicza uległa zmianie i coraz rzadziej roszczenia te były oddalane z uwagi na brak podstawy prawnej. Natomiast problem legislacyjny nadal występował w postaci braku odpowiednich przepisów prawnych dla przyznania roszczenia w postaci zadośćuczynienia za zmarnowany urlop w odpowiedzialności kontraktowej do czasu wejścia w życie, tj. 01.07.2018 r. nowej ustawy z dnia 24 listopada 2017r. o imprezach turystycznych i powiązanych ustawach.

Ustawa o usługach turystycznych wymagała pilnej interwencji ustawodawcy poprzez usankcjonowanie kompensacji szkody niemajątkowej powstałej wskutek niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy o usługi turystyczne. Zadośćuczynienie za zmarnowany urlop powinno było zostać uregulowane w przepisach prawnych ze względu na ugruntowany w polskiej doktrynie oraz orzecznictwie pogląd o dopuszczalności zadośćuczynienia tylko w przypadkach, gdy możliwość taka wynikała z ustawy bądź postanowień umowy.

ROZDZIAŁ IV – ZADOŚĆUCZYNIENIE ZA ZMARNOWANY URLOP NA GRUNCIE USTAWY O IMPREZACH TURYSTYCZNYCH Z 2017 r.

4.1. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych (EU) 2015/2302

Na wstępie wyjaśnić należy, iż w dniu 31 grudnia 2015 r. weszła w życie nowa dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady Europy (UE) 2015/2302¹³⁵⁵ w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, która uchyliła poprzednią dyrektywę Rady 90/314/EWG w sprawie zorganizowania podróży, wakacji i wycieczek¹³⁵⁶. Ponadto w dniu 1 lipca 2018 r. weszła w życie nowa ustawa o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych, która zastąpiła poprzednią ustawę o usługach turystycznych z 1997 r. o czym była mowa w poprzednim rozdziale¹³⁵⁷.

Zatem nowa ustawa o imprezach turystycznych z 2017 r. oraz dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady(UE) 2015/2302 w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych zostaną poddane badaniom. Analiza będzie prowadzona głównie pod kątem wprowadzonych zmian dotyczących instytucji zadośćuczynienia za zmarnowany urlop oraz powiązanych z nią zagadnień. Ponadto badaniom zostanie poddane prawo modelowe Unii Europejskiej oraz przygotowane przez przedstawicieli nauki projekty zmian w zakresie naprawienia szkody niemajątkowej. Powyższe zabiegi zostaną przeprowadzone w celu przygotowania optymalnych postulatów *de lege ferenda* dot. zadośćuczynienia za zmarnowany urlop¹³⁵⁸.

Wskazać należy, iż w związku z dynamicznym rozwojem usług turystycznych oraz licznymi zmianami na rynku turystycznym, a mianowicie: powstawaniem tanich linii lotniczych, zawieraniem umów za pośrednictwem internetu, poprzednia dyrektywa nr 90/314/

¹³⁵⁵ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (EU) 2015/2302 z dnia 25.11.2015 r. w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, zmieniająca rozporządzenie (WE) Nr 2006/2004 i dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE oraz uchylająca dyrektywę Rady 90/314/ EWG (Dz. Urz. EU L Nr 326, s.1). (Dz.U.UE.L.2015.326.1 z dnia 2015.12.11), Lex 2018 nr celex 32015L2302.

¹³⁵⁶ Dyrektywa Rady z dnia 13 czerwca 1990 r., nr 90/314 EWG w sprawie zorganizowania podróży, wakacji i wycieczek, Dz. Urz. UE L Nr 158, s. 59.

¹³⁵⁷ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych (Dz. U. 2004, Nr 223, poz. 2268 ze zm.).

¹³⁵⁸ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (EU) 2015/2302 z dnia 25.11.2015r. w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, zmieniająca rozporządzenie (WE) Nr 2006/2004 i dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE oraz uchylająca dyrektywę Rady 90/314/ EWG (Dz. Urz. EU L Nr 326, s.1). (Dz.U.UE.L.2015.326.1 z dnia 2015.12.11), Lex 2018 nr celex 32015L2302.

EWG nie obejmowała już wszystkich wyżej przedstawionych kwestii¹³⁵⁹. Zauważyć również należy, iż stosowanie dyrektywy 90/314/ EWG rodziło wiele wątpliwości interpretacyjnych, które były rozstrzygane przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej oraz sądy krajowe, co spowodowało konieczność wprowadzenia nowej dyrektywy nr 2015/2302¹³⁶⁰. Ponadto wskazać należy, iż dyrektywa 90/314/ EWG była oparta na zasadzie minimalnej harmonizacji, co oznaczało, że określała minimalny standard ochrony, który państwa członkowskie mogły podwyższyć, ale nie mogły go obniżyć¹³⁶¹. Dyrektywa ta została implementowana do prawa polskiego w drodze ustawy o usługach turystycznych¹³⁶². Natomiast nowa dyrektywa (UE) 2015/2302 wprowadziła jednolity poziom harmonizacji prawa państw członkowskich UE, co oznacza, że państwa członkowskie nie mogą wprowadzać do swojego ustawodawstwa przepisów odbiegających od dyrektywy surowszych ani łagodniejszych, które prowadzą do zróżnicowanego poziomu ochrony podróżnych¹³⁶³. Zauważyć należy, iż podstawowym celem nowej dyrektywy jest objęcie jej zakresem różnych form imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych (*linked travel arrangements*) również tych, które są oferowane *on-line*, natomiast nie wchodziły w zakres poprzedniej dyrektywy, tzw. pakiety dynamiczne (usługi *click-through*)¹³⁶⁴. Ponadto celem dyrektywy jest dostosowanie zakresu ochrony prawnej do tych zmian¹³⁶⁵, zwiększenie przejrzystości

¹³⁵⁹ B. Gnela, *Zakres podmiotowy dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (EU) 2015/2302 w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych*, [w:] *Ochrona konsumenta na rynku usług*, red. Monika Jagielska, Elżbieta Sługocka-Krupa, Krzysztof Podgórski, Warszawa 2016, s. 272-273.

¹³⁶⁰ P. Cybula, *W sprawie oceny dopuszczalności powoływania się przez organizatora turystyki na przepisy szczególne ograniczające zakres albo warunki, na jakich odszkodowanie lub zadośćuczynienie jest wypłacane przez dostawcę usług turystycznych (czyli potrzebie zmiany art. 50 ust. 5 ustawy o imprezach turystycznych i powiązanych usługach)*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny”, 2018, nr 47, <http://ikar.wz.uw.edu.pl/>, (dostęp: 26.05.2024 r.).

¹³⁶¹ P. Machnikowski, *Ocena funkcjonowania i kierunku zmian prawa UE w zakresie ochrony konsumentów na przykładzie dyrektywy o podróżach*, [w:] R. Stefański, *Aktualne tendencje w prawie konsumenckim*, Wrocław 2010, s. 108-109, szerzej J. Gospodarek, *Celowość ustawowych ograniczeń swobody kontraktowej w turystyce i rekreacji*, [w:] B. Gnela, *Ustawowe ograniczenia swobody umów. Zagadnienia wybrane*, Warszawa 2010, s.316.

¹³⁶² Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych (Dz. U. 2004, Nr 223, poz. 2268 ze zm.).

¹³⁶³ Zob. szerzej: B. Gnela, *Zakres podmiotowy dyrektywy...*, 2016, s. 273-282; Art. 4 I Rozdział (Poziom harmonizacji) Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (EU) 2015/2302 z dnia 25.11. 2015r. w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, zmieniającego rozporządzenie (WE) Nr 2006/2004 i dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE oraz uchylająca dyrektywę Rady 90/314/ EWG (Dz. Urz. EU L Nr 326, s.1). (Dz.U.U.E.L.2015.326.1 z dnia 2015.12.11), Lex 2024 nr celex 32015L2302, K. Marek, *Harmonizacja maksymalna projektowanej dyrektywy turystycznej i możliwe odstępstwa od tak wyznaczonego poziomu harmonizacji*, [w:] B. Gnela, red. K. Michałowska, *Współczesne wyzwania prawa konsumenckiego*, Warszawa 2015, s. 16; A. Kunkiel – Kryńska, *Metody harmonizacji prawa konsumenckiego w Unii Europejskiej i ich wpływ na procesy implementacyjne w państwach członkowskich*, Warszawa 2013, s. 76 i n.; M. Mazurek, *Wpływ maksymalnych dyrektyw konsumenckich na funkcjonowanie skodyfikowanych systemów prawa cywilnego*, „TPP”, 2008, Nr 2, s. 23 i n.

¹³⁶⁴ M. Nesterowicz, *Dyrektywa...*, PS 2018/9/44-57, Lex 2024.

¹³⁶⁵ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (EU) 2015/2302 z dnia 25.11.2015r. w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, zmieniającego rozporządzenie (WE) Nr 2006/2004

i pewności prawa dla podróżnych (turystów) i przedsiębiorców świadczących usługi turystyczne¹³⁶⁶. Ponadto dyrektywa ta nie narusza krajowego prawa umów między innymi przepisów dotyczących ważności zawierania lub skutków umowy w zakresie, w jakim aspekty ogólnego prawa nie są regulowane w dyrektywie (części ogólnej oraz prawa zobowiązań, reżimu odpowiedzialności deliktowej Kodeksu Cywilnego)¹³⁶⁷. Dodatkowo wskazać należy, iż dyrektywa (UE)2015/2302 ma charakter bezwzględnie obowiązujący, co oznacza, że organizator imprezy turystycznej albo przedsiębiorca ułatwiający nabywanie powiązanych usług turystycznych nie mogą się zwolnić z obowiązków wynikających z dyrektywy¹³⁶⁸. Ponadto podróżni nie mogą się zrzec swoich praw¹³⁶⁹. Zauważyć należy, iż porozumienia umowne bądź oświadczenia podróżnego, które bezpośrednio bądź pośrednio ograniczają mu prawa bądź prowadzą do zrzeczenia się praw obejścia stosowania dyrektywy nie są dla niego wiążące¹³⁷⁰. Stwierdzić należy, iż dyrektywa 2015/2302 jest o wiele bardziej korzystna dla konsumenta niż poprzednia dyrektywa 90/314/ EWG, a mianowicie szerzej normuje treść umów oraz uprawnienia i obowiązki stron, w szczególności ochronę konsumenta usług turystycznych¹³⁷¹. W preambule wyjaśnia się pojęcia, które w poprzedniej dyrektywie stwarzały problemy interpretacyjne¹³⁷². Ponadto akt ten reguluje skuteczność i zakres ochrony na wypadek niewypłacalności (powrót do kraju, zabezpieczenie finansowe, niezwłoczny zwrot dokonanych wpłat w przypadku niewykonania usług turystycznych, pokrycie wszelkich kosztów i wydatków)¹³⁷³. Wyjaśnia się także wzajemne uznawanie ochrony na wypadek niewypłacalności organizatora oraz współpracę administracyjną państw członkowskich UE w tym zakresie¹³⁷⁴. Dyrektywa ta ma zastosowanie do imprez turystycznych oferowanych do sprzedaży lub sprzedawanych podróżnym przez

i dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE oraz uchylającą dyrektywę Rady 90/314/ EWG (Dz. Urz. EU L Nr 326, s.1). (Dz.U.UE.L.2015.326.1 z dnia 2015.12.11), Lex 2018 nr celex32015L2302.

¹³⁶⁶ B. Gnela, *Zakres podmiotowy dyrektywy...*, Warszawa 2016, s. 273-274, zob. także: P. Cybula, *W sprawie oceny dopuszczalności...*, 2018, nr 4, <http://ikar.wz.uw.edu.pl/>, (dostęp: 26.05.2024 r.).

¹³⁶⁷ Art. 2 ust. 3, pkt 20 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (EU) 2015/2302 z dnia 25.11.2015 r. w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, zmieniającej rozporządzenie (WE) Nr 2006/2004 i dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE oraz uchylającą dyrektywę Rady 90/314/ EWG (Dz. Urz. EU L Nr 326, s.1). (Dz.U.UE.L.2015.326.1 z dnia 2015.12.11), Lex 2018 nr celex 32015L2302; M. Nesterowicz, *Dyrektywa...*, PS 2018/9/44-57, Lex 2024.

¹³⁶⁸ B. Gnela, *Zakres podmiotowy dyrektywy...*, 2016, s. 273-274; Art. 23 (Bewzględnie verbindlicher Charakter der Richtlinie) Dyrektywa nr EU 2015/2302.

¹³⁶⁹ Ibidem, s. 273-274.

¹³⁷⁰ M. Nesterowicz, *Dyrektywa...*, Lex 2024.

¹³⁷¹ M. Nesterowicz, *Dyrektywa...*, Lex 2024.

¹³⁷² Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (EU) 2015/2302 z dnia 25.11.2015 r. w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, zmieniającej rozporządzenie (WE) Nr 2006/2004 i dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE oraz uchylającą dyrektywę Rady 90/314/ EWG (Dz. Urz. EU L Nr 326, s.1). (Dz.U.UE.L.2015.326.1 z dnia 2015.12.11), Lex 2018 nr celex 32015L2302.

¹³⁷³ P. Cybula, *W sprawie oceny dopuszczalności...*, <http://ikar.wz.uw.edu.pl/>, (dostęp: 26.05.2024 r.).

¹³⁷⁴ M. Nesterowicz, *Dyrektywa...*, Lex 2024.

przedsiębiorców oraz do powiązanych usług turystycznych, których zamawianie jest ułatwiane podróżnym przez przedsiębiorców¹³⁷⁵. Ponadto z punktu widzenia analizowanej problematyki dotyczącej naprawienia szkody niemajątkowej w postaci zmarnowanego urlopu, wskazać należy, że art. 5 dyrektywy 90/314/ EWG¹³⁷⁶ nie określał, za jakie szkody organizator turystyki ponosił odpowiedzialność, a mianowicie, czy ponosił odpowiedzialność za szkody majątkowe czy niemajątkowe, co rodziło spore problemy interpretacyjne dotyczące rekompensaty szkody niemajątkowej w postaci zmarnowanego urlopu¹³⁷⁷. W sprawie interpretacji dyrektywy 90/314/ EWG musiał wielokrotnie wypowiadać się Trybunał Sprawiedliwości UE¹³⁷⁸. Natomiast w nowej dyrektywie 2015/2302 w motywie 34 zostały już określone rodzaje szkody podlegające rekompensacie: „rekompensata powinna pokrywać także szkodę niemajątkową, taką jak rekompensata za utratę przyjemności z danej podróży lub wakacji z powodu poważnych problemów w realizacji odpowiednich usług turystycznych”¹³⁷⁹.

Z punktu widzenia analizowanej problematyki w niniejszej pracy należy pozytywnie opowiedzieć się za dyrektywą 2015/2302. Ponadto należy także wskazać na wady nowej dyrektywy, a mianowicie, że w wyniku implementacji nowej dyrektywy mogą nie zostać zrealizowane zamierzone cele tej dyrektywy, albowiem państwa członkowskie mogą skorzystać z odstępstw od zasady harmonizacji maksymalnej (na podstawie motywu 7 preambuły) przez co zakres podmiotowy regulacji związanej z implementacją tej dyrektywy może różnić się w poszczególnych państwach Unii Europejskiej¹³⁸⁰. Zatem cele tej dyrektywy mogą nie zostać osiągnięte, chyba że zostanie przyjęty pogląd, że rozstrzygnięcie zakresu ochrony nie dotyczy relacji transgranicznych¹³⁸¹. Ponadto należy również ocenić krytycznie wprowadzone do dyrektywy nowe pojęcie podróznego, które może budzić wątpliwości z uwagi na występowanie go również w prawie przewozowym, albowiem zakres ochrony tego podmiotu w prawie przewozowym jest inny niż w prawie turystycznym¹³⁸².

¹³⁷⁵ Ibidem.

¹³⁷⁶ Zob. pełną treść art. 5 dyrektywy 90/314/ EWG:

¹³⁷⁷ P. Cybula, *W sprawie...*, <http://ikar.wz.uw.edu.pl/>, (dostęp: 26.05.2024 r.)

¹³⁷⁸ Ibidem.

¹³⁷⁹ Motyw 34 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (EU) 2015/2302 z dnia 25.11.2015r. w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, zmieniających rozporządzenie (WE) Nr 2006/2004 i dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE oraz uchylająca dyrektywę Rady 90/314/ EWG (Dz. Urz. EU L Nr 326, s.1). (Dz.U.UE.L.2015.326.1 z dnia 2015.12.11), Lex 2018 nr celex 32015L2302.

¹³⁸⁰ B. Gneta, *Zakres...*, 2016, s. 281-282.

¹³⁸¹ Ibidem, s. 281-282.

¹³⁸² Ibidem, s. 281-282.

4.2. Nowa ustawa z 2017r. o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych

Ustawa o imprezach turystycznych z dnia 24.11.2017 r. implementowała dyrektywę 2015/2302. Ponadto ustawa ta „określa warunki oferowania, sprzedaży i realizacji imprez turystycznych oraz powiązanych usług turystycznych na terytorium RP oraz poza granicami kraju, gdy umowy z podróżnymi są zawierane przez przedsiębiorców, którzy mają swoje siedziby na terytorium Polski¹³⁸³. Ustawa ta określa również zasady funkcjonowania Turystycznego Funduszu Gwarancyjnego¹³⁸⁴. Należy również wyjaśnić, iż wprowadza ona nowe definicje¹³⁸⁵ niewystępujące w poprzedniej ustawie o usługach turystycznych z 1997 r. takie jak: „podróżnego”, „usługi turystycznej”, „trwałego nośnika”¹³⁸⁶. Ponadto ustawa ta wprowadza również nowe pojęcie „niezgodności”, które jest definiowane jako niewykonanie lub nienależyte wykonanie usług turystycznych objętych imprezą turystyczną¹³⁸⁷. Dodatkowo zauważyć należy, iż nowa ustawa reguluje również powiązane usługi turystyczne, które należy rozumieć jako niestanowiące imprezy turystycznej połączenie co najmniej dwóch różnych rodzajów usług turystycznych nabytych na potrzeby tej samej podróży lub wakacji, objętych odrębnymi umowami z dostawcami poszczególnych usług turystycznych¹³⁸⁸. Ustawa ta wprowadza także dodatkowo możliwość odstąpienia od umowy zawartej poza lokalem przedsiębiorcy zgodnie z treścią art. 47 ust. 7, albowiem konsument może w terminie czternastu dni liczonych od dnia jej zawarcia odstąpić od umowy bez podania przyczyn rezygnacji oraz ponoszenia kosztów, chyba że negocjacje ustne, na podstawie których została zawarta umowa były prowadzone w oparciu o wcześniejsze zamówienie złożone przez konsumenta¹³⁸⁹. W tym miejscu doprecyzować należy, iż głównym tematem niniejszej rozprawy jest zadośćuczynienie za zmarnowany urlop i odpowiedzialność organizatora turystyki, zatem dalsze rozważania dotyczące nowej ustawy będą prowadzone właśnie tylko w tym kierunku, z pominięciem innych zagadnień występujących w nowej ustawie o imprezach turystycznych z 2017 r.

¹³⁸³ Ustawa z dnia 24 listopada 2017 r. o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych (Dz. U. z 2023 r. poz. 2211 ze zm.); M. Nesterowicz, *Dyrektywa...*, Lex 2024.

¹³⁸⁴ Ibidem.

¹³⁸⁵ Szerzej na temat definicji w art. 4 uit.

¹³⁸⁶ K. Maciąg, *Ochrona podróżnego na tle ustawy o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych oraz ustawy o usługach turystycznych – analiza porównawcza*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny”, 2018, nr 47, <http://ikar.wz.uw.edu.pl/>, (dostęp: 26.05.2024 r.).

¹³⁸⁷ Ibidem.

¹³⁸⁸ Ibidem.

¹³⁸⁹ Art. 47 uit.

4.3. Podstawy prawne dotyczące odpowiedzialności organizatora turystyki

Organizator turystyki, zarówno według przepisów poprzedniej ustawy o usługach turystycznych z 1997 r., jak również przepisów nowej ustawy o imprezach turystycznych 2017 r., odpowiada w stosunku do podróżnego na podstawie przepisów KC¹³⁹⁰. Organizator ponosi odpowiedzialność w przypadku nienależytego lub niewykonania umowy, wystąpienia szkody i związku przyczynowo-skutkowego¹³⁹¹. Organizator może uwolnić się od odpowiedzialności w stosunku do podróżnego, jeśli wykaże przesłanki egzoneracyjne¹³⁹². Ponadto odpowiedzialność organizatora turystyki według przepisów nowej ustawy o imprezach turystycznych została uregulowana w „art. 48 ust. 1 uit., zgodnie z którym organizator turystyki ponosi odpowiedzialność za wykonanie usług turystycznych objętych umową o udział w imprezie turystycznej, bez względu na to, czy usługi te mają być wykonywane przez organizatora turystyki, czy innych dostawców usług turystycznych”¹³⁹³. Zauważyć należy, iż „podróżnemu według nowej ustawy przysługują następujące roszczenia: obniżka ceny za każdy okres, w trakcie którego stwierdzono niezgodność, chyba że została ona spowodowana wyłącznym działaniem lub zaniechaniem podróżnego (art. 50 ust. 1 uit.)”¹³⁹⁴. Kolejnym roszczeniem, które przysługuje podróżnemu, jest odszkodowanie lub zadośćuczynienie za poniesione szkody lub krzywdy, których doznał w wyniku niezgodności, chyba że organizator udowodni, iż winę za niezgodność ponosi podróżny; winę za niezgodność ponosi osoba trzecia niezwiązana z wykonywaniem usług turystycznych objętych umową o udział w imprezie turystycznej, a niezgodności nie dało się przewidzieć lub uniknąć; niezgodność została spowodowana nieuniknionymi i nadzwyczajnymi okolicznościami (art. 50 ust. 1 uit.)¹³⁹⁵. Zaznaczyć należy, iż ustawodawca w nowej ustawie wprowadził przepis (art. 50 uit), który dopuszcza również naprawienie u podróżnych szkody niemajątkowej, co nie było uregulowane w przepisach poprzedniej ustawy o usługach turystycznych z 1997 r. Dodatkowo wskazać należy, iż według nowej ustawy organizator jest zobowiązany do niezwłocznej wypłaty odszkodowania i zadośćuczynienia, co należy uznać za właściwe rozwiązanie¹³⁹⁶. Należy także zauważyć, iż ustawodawca wprowadził trzyletni

¹³⁹⁰ M. Nesterowicz, *Dyrektywa...*, Lex 2024.

¹³⁹¹ Ibidem.

¹³⁹² Ustawa z dnia 24 listopada 2017 r. o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych (Dz. U. z 2023 r. poz. 2211 ze zm.); M. Nesterowicz, *Dyrektywa...*, Lex 2024; K. Maciąg, *Ochrona podróżnego...*, <http://ikar.wz.uw.edu.pl/>, (dostęp: 26.05.2024 r.)

¹³⁹³ Art. 48 uit.

¹³⁹⁴ Art. 50 uit.

¹³⁹⁵ Ibidem. P. Cybula, *W sprawie...*, <http://ikar.wz.uw.edu.pl/>, (dostęp: 26.05.2024 r.).

¹³⁹⁶ Art. 50 uit.

termin przedawnienia co do roszczeń o odszkodowanie oraz zadośćuczynienie, który wydaje się być optymalny dla podróżnych na dochodzenia swoich roszczeń od organizatora¹³⁹⁷. Wskazać dodatkowo należy, iż roszczenia o odszkodowanie oraz zadośćuczynienie mogą zostać ograniczone w przypadkach, gdy przepisy szczególne ograniczają zakres albo warunki, na jakich odszkodowanie lub zadośćuczynienie jest wypłacane przez dostawcę usług turystycznych, które są częścią imprezy turystycznej”, zatem takie same ograniczenia może zastosować organizator turystyki¹³⁹⁸. Ponadto poza przypadkami wymienionymi w art. 50 ust. 5 uit., organizator turystyki może w umowie o udział w imprezie turystycznej ograniczyć odszkodowanie, jakie ma zostać wypłacone przez organizatora, o ile ograniczenie to nie dotyczy szkody na osobie lub szkody spowodowanej umyślnie lub w wyniku niedbalstwa i wynosi nie mniej niż trzykrotność całkowitej ceny imprezy turystycznej¹³⁹⁹. Zaznaczyć należy, iż w przypadku obniżenia ceny (art. 50 ust. 1 uit.) odszkodowanie lub zadośćuczynienie podlega odpowiedniemu obniżeniu w przypadkach skorzystania przez podróżnego z obniżenia ceny lub odszkodowania¹⁴⁰⁰. Dodatkowo zauważyć należy, iż „organizatorowi turystyki przysługuje roszczenie w stosunku do każdej osoby, która przyczyniła się do zdarzenia powodującego obniżkę ceny bądź skutkującego koniecznością wypłaty zadośćuczynienia lub odszkodowania¹⁴⁰¹.

Stwierdzić należy, iż w Polsce wadliwie została implementowała dyrektywa UE2015/2302¹⁴⁰², albowiem art. 50 ust. 1. pkt 1 i 2 ustawy o imprezach turystycznych jest niezgodny z art. 14 ust. 3 powyżej wskazanej dyrektywy. Powyższy przepis ustawy uit. wskazuje na winę podróżnego oraz winę osoby trzeciej, natomiast przepisy dyrektywy nie wskazują na winę, tylko na niezgodność, która może być przypisana podróżnemu bądź osobie trzeciej, niezwiązanej z wykonaniem usług turystycznych objętych umową¹⁴⁰³. Zauważyć

¹³⁹⁷ Art. 50 uit.; M. Nesterowicz, *Dyrektywa...*, Lex 2024.

¹³⁹⁸ Ibidem.

¹³⁹⁹ Ibidem.

¹⁴⁰⁰ Szerzej na temat możliwości ograniczenia odszkodowania w rozporządzeniu (WE) nr 261/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lutego 2004 r. ustanawiającym wspólne zasady odszkodowania i pomocy dla pasażerów w przypadku odmowy przyjęcia na pokład albo odwołania lub dużego opóźnienia lotów, uchylającym rozporządzenie (EWG) nr 295/91 (Dz. Urz. UE L 46 z 17.02.2004, str. 1), rozporządzeniu (WE) nr 1371/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 października 2007 r. dotyczącym praw i obowiązków pasażerów w ruchu kolejowym (Dz. Urz. UE L 315 z 03.12.2007, str. 14); rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 392/2009 z dnia 23 kwietnia 2009 r. w sprawie odpowiedzialności przewoźników pasażerskich na morskich drogach wodnych z tytułu wypadków (Dz. Urz. UE L 131 z 28.05.2009, str. 24), rozporządzeniu (UE) nr 1177/2010 i (UE) nr 181/2011.

¹⁴⁰¹ M. Nesterowicz, *Dyrektywa...*, Lex 2018; P. Cybula, *W sprawie...*, <http://ikar.wz.uw.edu.pl/>, (dostęp: 25.05.2024 r.).

¹⁴⁰² Szerzej na temat stwierdzonych wad w nowej ustawie o imprezie turystycznej: M. Nesterowicz, *Dyrektywa...*, Lex 2024; K. Maciąg, *Ochrona podróżnego...*, <http://ikar.wz.uw.edu.pl/>; P. Cybula, *W sprawie...*, <http://ikar.wz.uw.edu.pl/>, (dostęp: 25.05.2024 r.).

¹⁴⁰³ M. Nesterowicz, *Dyrektywa...*, Lex 2018.

dodatkowo należy, iż według przepisów dyrektywy UE 2015/2302 działanie bądź zaniechanie podróżnego lub osoby trzeciej nie musi być zawinione¹⁴⁰⁴. Należy zatem uznać za istotną zmianę wprowadzoną przez polskiego ustawodawcę w zakresie przesłanek zwalniających z odpowiedzialności organizatora turystyki w przypadku niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy w stosunku do art. 14 ust. 3 dyrektywy 90/314/ EWG, jak również art. 11a u. u. t.¹⁴⁰⁵. Wprowadzone zmiany przez polskiego ustawodawcę są bez podstaw prawnych w świetle art. 4 dyrektyw (zasady harmonizacji)¹⁴⁰⁶.

4.4. Konstrukcja prawa art. 50 ustawy o imprezach turystycznych i powiązanych usługach jako nowa konstrukcja prawna dla zadośćuczynienia za zmarnowany urlop

Po wieloletniej interwencji przedstawicieli świata nauki ustawodawca w końcu przygotował podstawę prawną służącą do rekompensowania szkód niemajątkowych w postaci zmarnowanego urlopu, która umożliwia podróżnym uzyskanie zadośćuczynienia za zmarnowany urlop (art. 50 ust. 2 uit.)¹⁴⁰⁷.

Należy jednak zauważyć, iż przy dokonywaniu interpretacji tej podstawy prawnej, mogą powstać wątpliwości z powodu niekonsekwencji ustawodawcy w zakresie użytej terminologii pojęciowej oraz instytucji (poprzez użycie w ustawie instytucji krzywdy oraz zadośćuczynienia): „Zgodnie z art. 50 ust.2 uit. podróżnemu przysługuje odszkodowanie lub zadośćuczynienie za poniesione szkody lub krzywdy, których doznał w wyniku niezgodności”¹⁴⁰⁸. Rozważania w tym zakresie należy rozpocząć od zaprezentowania wyników badań w zakresie terminologii oraz instytucji krzywdy oraz instytucji zadośćuczynienia. Zgodnie z dominującym stanowiskiem krzywda¹⁴⁰⁹ stanowi niemajątkowy skutek naruszenia dóbr osobistych i jest postacią szkody¹⁴¹⁰. Należy dodatkowo wskazać, iż krzywda w kontekście umowy o imprezę turystyczną była określana według starszych i odosobnionych poglądów w doktrynie jako uszczerbek moralny, jaki konsument (turysta) ponosi w związku z utratą zadowolenia z wypoczynku na skutek okoliczności, za które

¹⁴⁰⁴ K. Maciąg, *Ochrona podróżnego...*, <http://ikar.wz.uw.edu.pl/>, (dostęp: 25.05.2024 r.).

¹⁴⁰⁵ M. Nesterowicz, *Dyrektywa...*, Lex 2018.

¹⁴⁰⁶ Ibidem.

¹⁴⁰⁷ Art. 50 ust. 1 uit.

¹⁴⁰⁸ Art. 50 ust. 1 uit.

¹⁴⁰⁹ Przy ustalaniu krzywdy powinno się uwzględniać rodzaj naruszonego dobra, natężenie i czas trwania naruszenia, trwałość skutków naruszenia i stopień ich uciążliwości, a także stopień winy sprawcy i jego zachowanie po dokonaniu naruszenia, A. Kidyba, *Zobowiązania...*, [w:] *Komentarz do Kodeksu...*, t. III, Warszawa 2010, s. 491- 493; M. Matys, *Model...*, 2010, s. 196-201.

¹⁴¹⁰ K. Mularski, *Komentarz do Kodeksu Cywilnego*, t. II, Warszawa 2022, s. 980.

organizator usług turystyki odpowiada¹⁴¹¹. Przyjąć należy, że pojęcie krzywdy łączy się wyłącznie z naruszeniem dóbr osobistych¹⁴¹². Natomiast negatywne przeżycia psychiczne, które są uszczerbkiem niemajątkowym, ale niebędące skutkiem naruszenia dóbr osobistych, nie będą objęte obowiązkiem odszkodowawczym¹⁴¹³. Ponadto zauważyć należy, iż szkodę niemajątkową w postaci zmarnowanego urlopu kwalifikuje się głównie w doktrynie i orzecznictwie jako naruszenie innych interesów niemajątkowych niebędących dobrem osobistym z uwzględnieniem wykładni europejskiej prawa cywilnego¹⁴¹⁴, co umożliwia uzyskanie zadośćuczynienia za zmarnowany urlop w reżimie kontraktowym¹⁴¹⁵. Należy oczywiście wskazać, iż w niektórych sytuacjach działanie bądź zaniechanie organizatora usług turystycznych prowadzące do zmarnowania urlopu, może być skutkiem różnych wydarzeń i spowodować u turysty utratę oczekiwanej przyjemności, stres, dyskomfort psychiczny, fizyczny, rozstrój zdrowia, a w konsekwencji jednocześnie naruszenie jakiegoś dobra osobistego¹⁴¹⁶. Podkreślić należy, iż tylko w takich przypadkach uszczerbki te powinny być zakwalifikowane do krzywdy¹⁴¹⁷.

Można postawić pytanie, czy w przypadku naruszenia wartości w postaci zmarnowanego urlopu, która nie jest uznawana przez doktrynę oraz orzecznictwo za dobro osobiste, wartość ta powinna podlegać rekompensacie na podstawie art. 50 ust. 2 uit.?

Podkreślić należy, iż w tej konstrukcji prawnej ustawodawca użył przecież instytucji krzywdy, która łączy się wyłącznie z naruszeniem dóbr osobistych¹⁴¹⁸. Ponadto zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę stanowi sankcję za naruszenie wszelkiego rodzaju dóbr osobistych¹⁴¹⁹. Stanowi to rekompensatę za negatywne doznania psychiczne

¹⁴¹¹ R. Adamus, *Umowa o podróż...*, s.160-161.

¹⁴¹² A. Śmieja, *Prawo zobowiązań...*, [w:] *System...*, t. 6, 2023, s. 780-783.

¹⁴¹³ Ibidem, s. 780-783.

¹⁴¹⁴ Stanowisko to można uznać za dominujące: tak m.in.: ETS w wyroku z dnia 12.03.2002 r., C-168/00, *Simone Leitner v. TUI Deutschland GmbH and Co. KG*, ECR 2002, s. I- 2631 i n., pkt 13 *in fine*, pkt 21 i n., M. Ciemiński, *Naprawienie...*, s. 357, M. Nesterowicz, *Prawo turystyczne*, 2003, s. 98; J. Luzak, K. Osajda, *Odpowiedzialność...*, 2005, s. 307-312, szerzej na ten temat w uzasadnieniu do wyroku. ETS z dnia 10.04.1984 r., *Colson i Klmann*, C-14/83, ECR 1984, s.1891 i n.; M. Sekuła- Leleno, *Odpowiedzialność...*, s. 165-166.

¹⁴¹⁵ M. Safjan, *Naprawienie krzywdy...*, s. 273-274. Zob. także A. Koronkiewicz – Wiórek, *Zmarnowany urlop w praktyce – kilka uwag na tle orzecznictwa sądów wrocławskich*, „Rejent”, 6/2009, s. 58-66.

¹⁴¹⁶ M. Nesterowicz, *Prawo Turystyczne*, 5 wydanie, Warszawa 2016, s. 116-117.

¹⁴¹⁷ Ibidem, s. 116-117.

¹⁴¹⁸ Tak m. in.: A. Śmieja, *Prawo zobowiązań...*, [w:] *System Prawa...*, t. 6, 2023, s.780-783; M. Sekuła - Leleno, *Odpowiedzialność...*, s. 164-165; A. Cisek, *Komentarz do art. 445 KC*, Warszawa 2023, s. 1070-1071; A. Cisek, *Komentarz do art. 445 KC*, Warszawa 2016, s. 901-904; P. Sobolewski, *Zobowiązania...*, [w:] *Komentarze Prawa...*, Warszawa 2017, s. 161-162; M. Świdowska, *Zadośćuczynienie...*, Warszawa 2007, s. 273; A. Szpunar, *Odszkodowanie za szkodę majątkową...*, Bydgoszcz 1998, s. 24-26; por. pojęcie krzywdy moralnej w prawie polskim: Z. Radwański, *Zadośćuczynienie pieniężne...*, Poznań 1956, s.165-182; zob. także dwa główne stanowiska dot. krzywdy: M. Kaliński, *Szkoda na mieniu...*, Warszawa 2021, s. 219-223.

¹⁴¹⁹ Tak m.in. A. Śmieja, A. Szpunar, M. Sekuła – Leleno.

i fizyczne w postaci krzywd, które zostały wywołane czynem niedozwolonym (deliktem)¹⁴²⁰. W obecnej regulacji prawnej, tj. w KC, możliwe jest uzyskanie zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę za naruszenie jakiegokolwiek dobra osobistego na podstawie art. 448 KC w związku z art. 23 KC i 24 KC. oraz art. 445 KC w związku z art. 444 KC¹⁴²¹. Ponadto według przepisów szczególnych¹⁴²² zadośćuczynienie pieniężne przysługuje tylko w przypadkach wystąpienia krzywdy, która łączy się wyłącznie z naruszeniem dóbr osobistych (art. 94³ kodeksu pracy¹⁴²³; art. 78 ustawy o prawie autorskim¹⁴²⁴; art. 4 ustawy o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw¹⁴²⁵; art. 46 § 1 Kodeksu karnego¹⁴²⁶; art. 1, art. 15, art. 16 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki¹⁴²⁷; art. 552 i następne Kodeksu postępowania karnego¹⁴²⁸). Ponadto zauważyć należy, iż w dyrektywach nr 90/314/EWG, 2015/2302 oraz w orzecznictwie europejskim Trybunał Sprawiedliwości UE ani ustawodawca europejski, nie posługują się instytucją krzywdy oraz zadośćuczynienia, tylko szkody niemajątkowej i rekompensaty¹⁴²⁹. Według orzecznictwa TSUE w zakresie interpretacji art. 5 dyrektywy 90/314/EWG „pojęcie szkody powinno być interpretowane możliwie szeroko i obejmować swoim pojęciem zarówno szkodę majątkową i niemajątkową”¹⁴³⁰. Natomiast w „motywie 34 dyrektywy 2015/2302 zostały określone rodzaje szkody podlegające rekompensacie, że rekompensata powinna pokrywać także szkodę

¹⁴²⁰ A. Śmieja, *Prawo zobowiązań...*, [w:] *System...*, t. 6, 2023, s. 786-802.

¹⁴²¹ Ibidem, s.786-802.

¹⁴²² Szerzej na ten temat w I rozdziale pracy pkt 1.7 (przy analizowaniu pojęcia zadośćuczynienia za doznaną krzywdę).

¹⁴²³ Art. 94³ ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. *Kodeks pracy* (Dz. U. 2024 r. poz. 878 ze zm.).

¹⁴²⁴ Art. 78 ustawy z 4 lutego 1994 r. *o prawie autorskim i prawach pokrewnych* (Dz. U. 2024 r. poz. 1222 ze zm.).

¹⁴²⁵ Art. 78 ustawy z 4 lutego 1994 r. *o prawie autorskim i prawach pokrewnych* (Dz. U. 2024 r. poz. 1222 ze zm.).

¹⁴²⁶ Art. 46 § 1 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks karny*, (Dz. U. 2024 r. poz. 17 ze zm.).

¹⁴²⁷ Art. 1, art. 15, art. 16 ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki, (Dz. U. 2023 r. poz. 1725 ze zm.).

¹⁴²⁸ Art. 552 i n. ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. *Kodeks Postępowania Karnego*, (Dz.U. 2024 r. poz. 37 ze zm.).

¹⁴²⁹ Art. 5 dyrektywa Rady z dnia 13 czerwca 1990 r., nr 90/314 EWG w sprawie zorganizowania podróży, wakacji i wycieczek, Dz. Urz. UE L Nr 158;

¹⁴³⁰ Wyrok ETS z dnia 12.03. 2002r., C-168/00, *Simone Leitner v. TUI Deutschland GmbH and Co. KG*, ECR 2002, s. I- 2631 i n., pkt 13 *in fine*, pkt 21 i n. Motyw 34 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (EU) 2015/2302 z dnia 25.11.2015r. w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, zmieniających rozporządzenie (WE) Nr 2006/2004 i dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE oraz uchylającą dyrektywę Rady 90/314/ EWG (Dz. Urz. EU L Nr 326, s.1). (Dz.U.U.E.L.2015.326.1 z dnia 2015.12.11), Lex 2018 nr celex 32015L2302.

niemajątkową, taką jak rekompensata za utratę przyjemności z danej podróży lub wakacji z powodu poważnych problemów w realizacji odpowiednich usług turystycznych”¹⁴³¹.

Rodzi się pytanie, jakimi przesłankami kierował się polski ustawodawca, że zdecydował się wprowadzić do ustawy o imprezach turystycznych instytucję krzywdy i zadośćuczynienia, które pozostają w sprzeczności z przepisami KC oraz poglądami doktryny oraz judykatury, a mianowicie instytucja krzywdy zarezerwowana jest głównie dla przypadków naruszenia dóbr osobistych (zmarnowany urlop nie został uznany za dobro osobiste przez judykaturę oraz doktrynę).

Instytucja zadośćuczynienia pieniężnego stanowi rekompensatę za naruszenie dóbr osobistych oraz ma zastosowanie tylko do odpowiedzialności deliktowej (według dominującego poglądu doktryny oraz orzecznictwa). Ponadto roszczenie o zadośćuczynienie pieniężne może być obniżone tylko w przypadku przyczynienia się poszkodowanego do powstania szkody na podstawie art. 362 KC, a nie innego ograniczenia wprowadzonego do umowy przez organizatora turystyki¹⁴³². Dodatkowo należy zauważyć, iż niezgodnym z dyrektywą UE2015/2302 jest art. 50 ust. 5 uit., albowiem przepis ten ogranicza na podstawie przepisów szczególnych zakres albo warunki na jakich odszkodowanie bądź zadośćuczynienie jest wypłacane przez dostawcę usług turystycznych, które są częścią imprezy turystycznej¹⁴³³. Z przepisu tego wynika, że w takich przypadkach takie same ograniczenia stosuje się do organizatora turystyki¹⁴³⁴. Stwierdzić należy, iż ograniczenie wprowadzone przez polskiego ustawodawcę jest niezgodne z dyrektywą UE2015/2302¹⁴³⁵.

Po przeprowadzeniu analizy w zakresie podstaw prawnych odpowiedzialności organizatora turystyki w ustawie z dnia 24 listopada 2017 r. o imprezach turystycznych i powiązanych ustawach, stwierdzić należy, iż ustawa ta posiada istotne wady, w szczególności dotyczące naprawienia szkody niemajątkowej, które powinny zostać usunięte przez ustawodawcę. W powszechnej ocenie optymalnym i najbardziej prokonsumenckim rozwiązaniem jest uregulowanie umowy o udział w imprezie turystycznej oraz odpowiedzialności organizatora turystyki za szkody majątkowe i niemajątkowe w KC, co zostanie poddane szczegółowej analizie w dalszej części pracy.

¹⁴³¹ Motyw 34 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (EU) 2015/2302 z dnia 25.11.2015r. w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, zmieniających rozporządzenie (WE) Nr 2006/2004 i dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE oraz uchylająca dyrektywę Rady 90/314/ EWG (Dz. Urz. EU L Nr 326, s.1). (Dz.U.UE.L.2015.326.1 z dnia 2015.12.11), Lex 2018 nr celex 32015L2302.

¹⁴³² Art. 362 KC.

¹⁴³³ P. Cybula, *W sprawie oceny...*, <http://ikar.wz.uw.edu.pl/>, (dostęp: 25.05.2024 r.).

¹⁴³⁴ K. Maciąg, *Ochrona podróжного...*, <http://ikar.wz.uw.edu.pl/>, (dostęp: 25.05.2024 r.).

¹⁴³⁵ M. Nesterowicz, *Dyrektywa...*, Lex 2018.

4.5. Prawo modelowe Unii Europejskiej

4.5.1. Zasady *Pecl the Principles of European Contract Law*

Zasady Europejskiego Prawa (PECL) zostały przygotowane przez niezależnych ekspertów ze wszystkich państw UE¹⁴³⁶. Zgodnie z art. 1:101 celem tych zasad¹⁴³⁷ jest ich stosowanie jako ogólnych reguł prawa kontraktowego w Unii Europejskiej¹⁴³⁸. Zasady te mają charakter prawa modelowego (art. 1:101 pkt 2)¹⁴³⁹. Mogą być stosowane, jeżeli strony umowy włączyły ich postanowienia do umowy bądź poddały umowę regułom określonym w PECL¹⁴⁴⁰. Zatem stosowanie ich uzależnione jest od woli stron, ponieważ nie mają one waloru samodzielnej mocy wiążącej¹⁴⁴¹. Ponadto zasady te mogą być stosowane w przypadkach, gdy strony takiego wyboru dokonały, ale system bądź reguły prawa nie zawierają postanowień pozwalających rozstrzygnąć problemy powstałe w związku z umową; nie poddały umowy pod żaden system prawa ani zasady prawa; poddały umowę ogólnym regułom prawa, *lex mercatoria* bądź innym zasadom¹⁴⁴². Ponadto należy wskazać, iż według ogólnych zasad interpretacji postanowień określonych w art. 1:106 PECL zasady te powinny być interpretowane oraz uzupełniane zgodnie z ich celem, jak również z ogólnymi założeniami omawianego aktu, w szczególności z uwzględnieniem zasady dobrej wiary oraz uczciwego obrotu, pewności w stosunkach umownych i jednolitości w ich stosowaniu¹⁴⁴³. Dodatkowo zauważyć należy, iż twórcy PECL przyjęli, że przy dokonywaniu wykładni¹⁴⁴⁴ umów wartością nadrzędną jest dążenie do odtworzenia wartości umowy zgodnie ze wspólną

¹⁴³⁶ R. Stefański, *Zasady europejskiego prawa umów* (PECL), SP 2005, nr 3, s. 109.; szerzej Cz. Żuławska, *Uwagi o europeizacji prawa umów*, „KPP”, 2001, z. 2., s. 229 i n.; F. Zoll, *Metoda Acquis – Group. Wkład w harmonizację prawa umów w Europie*, [w:] *Europeizacja prawa prywatnego*, red. M. Pazdan, W. Popiołek, E. Rott – Pietrzyk, M. Szpunar, t.1-2, *Materiały konferencyjne*, Wisła, 28.30.2006r. Warszawa 2008, s. 751-771.

¹⁴³⁷ https://www.trans-lex.org/400200/_pecl/#head_145, (dostęp: 26.05.2024 r.). Należy wskazać, iż zadania jakim mają służyć zasady PECL zostały podzielone na krótko i długo terminowe cele. Długo terminowe cele zmierzają do przygotowania Europejskiego Kodeksu Umów bądź harmonizacji prawa umów w państwach członkowskich UE. Natomiast krótko terminowe obejmują możliwość poddania przez strony umowy ponadpaństwowemu systemowi norm prawnych, tj. kodyfikacji *legis mercatoria european* i ustanowieniu modelu dla ustawodawców krajowych do tworzenia i rozwijania wewnętrznego prawa umów oraz dla sądów, K. Kryla-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 224.

¹⁴³⁸ M. Sekuła- Lelenc, *Odpowiedzialność...*, s. 202-203.

¹⁴³⁹ https://www.trans-lex.org/400200/_pecl/#head_145, (dostęp: 26.05.2024 r.).

¹⁴⁴⁰ https://www.trans-lex.org/400200/_pecl/#head_145, (dostęp: 26.05.2024 r.).

¹⁴⁴¹ M. Sekuła- Lelenc, *Odpowiedzialność...*, s. 202-205. Zob. W. J. Kocot, *Odpowiedzialność z tytułu niewykonania zobowiązania w świetle Zasad Europejskiego Prawa Kontraktów z tytułu niewykonania zobowiązania w świetle Zasad Europejskiego Prawa Kontraktów oraz Zasad Międzynarodowych Kontraktów Handlowych UNIDROIT, SI 200, nr XL VII*, s. 133.

¹⁴⁴² https://www.trans-lex.org/400200/_pecl/#head_145, (dostęp: 26.05.2024 r.).

¹⁴⁴³ <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to3.2002>, (dostęp: 25.05.2024 r.).

¹⁴⁴⁴ Szerzej: Ogólne reguły wykładni kontraktów PECL są uregulowane w art. 5:101 PECL. Natomiast szczegółowe reguły wykładni w art. 5:102 – 5:107 PECL.

intencją stron¹⁴⁴⁵. Ponadto należy wskazać, iż założenie to jest uzasadnione aksjologicznie w przyjmowanej zasadzie swobody umów opartej na teorii autonomii woli stron umowy¹⁴⁴⁶. Zasady PECL dopuszczają możliwość naprawienia szkody niemajątkowej w odpowiedzialności kontraktowej, co ma istotne znaczenie z punktu widzenia analizowanej problematyki w niniejszej pracy¹⁴⁴⁷. Możliwość taka wynika z art. 9:501 ust. 2 PECL zgodnie z którym poszkodowany może żądać odszkodowania za szkodę spowodowaną niewykonaniem umowy przez drugą stronę¹⁴⁴⁸. Natomiast drugi ustęp omawianego wyżej. przepisu określa, że szkoda podlegająca naprawieniu obejmuje szkodę niemajątkową oraz szkodę przyszłą, której wystąpienia można rozsądnie oczekiwać¹⁴⁴⁹. Pokreślić należy, iż według twórców PECL odszkodowanie za szkodę niemajątkową przysługuje między innymi za ból, cierpienie, niewygodę, przykrości wynikające z niewykonania bądź nienależytego wykonania zobowiązania¹⁴⁵⁰. Przyjąć należy, iż w przypadku, gdy turysta dozna przykrości i zostanie mu zmarnowany urlop w wyniku niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy o świadczenie usług turystycznych, to według PECL może żądać zadośćuczynienia za zmarnowany urlop¹⁴⁵¹.

4.5.2. *Unidroit Principles of International (PICC)*

Zasady UNIDROIT¹⁴⁵² ustanawiają ogólne normy międzynarodowych umów handlowych i mogą być stosowane, gdy strony tak postanowiły bądź gdy strony uzgodniły, że umowa poddana będzie ogólnym regułom prawa i jeżeli mogą zapewnić rozwiązanie określonej kwestii, dla której nie jest możliwe rozstrzygnięcie w prawie właściwym odpowiedniej normy¹⁴⁵³. Dodatkowo należy wskazać, iż mogą być wykorzystane przy wykładni oraz do uzupełnienia innych aktów międzynarodowego prawa jednolitego i prawa krajowego¹⁴⁵⁴. Ponadto zasady te mogą służyć jako model dla międzynarodowego oraz

¹⁴⁴⁵ M. Sekuła- Lelenc, *Odpowiedzialność...*, s. 202-205.

¹⁴⁴⁶ Ibidem, s. 202-205.

¹⁴⁴⁷ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, Warszawa 2018, s. 224.

¹⁴⁴⁸ Ibidem, s.224.

¹⁴⁴⁹ <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to3.2002>, (dostęp: 25.05.2024 r.).

¹⁴⁵⁰ <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to3.2002>, (dostęp: 25.05.2024 r.).

Por. M. Romanowski, *Ogólne reguły wykładni kontraktów w świetle zasad europejskiego prawa kontraktów a reguły wykładni umów w prawie polskim*, „PPH”, 2004, nr 8, s. 12-18.

¹⁴⁵¹ M. Sekuła- Lelenc, *Odpowiedzialność...*, s. 205-207.

¹⁴⁵² <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2016-English-bl.pdf>, (dostęp: 25.05.2024 r.).

¹⁴⁵³ <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2016-English-bl.pdf>, (dostęp: 25.05.2024r.).

¹⁴⁵⁴ W. J. Kocot, *Odpowiedzialność z tytułu niewykonania...*, s. 132.

krajowego ustawodawcy¹⁴⁵⁵. Zasady UNIDROIT mają charakter dyspozytywny, a zatem strony w ramach swobody umów mogą uzgodnić indywidualny system ochrony umownej, a także zakres odpowiedzialności określić zdarzenie będące niewykonaniem zobowiązania, rodzaj szkody oraz wysokość szkody, za którą będą ponosić odpowiedzialność¹⁴⁵⁶. Prawo międzynarodowe modelowe uznaje za bezskuteczne postanowienia kontraktowe, które ograniczają bądź wyłączają odpowiedzialność jednej ze stron w przypadku niewykonania zobowiązania, jeżeli z uwagi na cel kontraktu takie ograniczenie lub wyłączenie byłoby rażąco nieuczciwe¹⁴⁵⁷. Wskazać należy, iż art. 7.4.2 pkt 2 zasad UNIDROIT dopuszcza możliwość naprawienia szkody niemajątkowej w odpowiedzialności kontraktowej, albowiem według tego przepisu wierzyciel ma prawo do pełnego naprawienia szkody z tytułu niewykonania zobowiązania, szkoda obejmuje zarówno poniesione straty, jak i utracony zysk, biorąc pod uwagę jakąkolwiek korzyść finansową wierzyciela spowodowaną uniknięciem kosztów albo strat¹⁴⁵⁸. Szkoda może mieć również charakter niemajątkowy i obejmować cierpienia psychiczne i emocjonalny niepokój¹⁴⁵⁹.

Zasady UNIDROIT są niewiążącym prawem modelowym, a ich celem jest zaproponowanie regulacji dla potrzeb legislacyjnych międzynarodowych oraz wewnętrznych¹⁴⁶⁰. Ponadto mają być źródłem inspiracji dla legislatorów oraz sądów¹⁴⁶¹. Ponadto zasady te pozbawione są normatywnego charakteru, a zatem mogą być stosowane tylko wtedy, gdy strony włączyły je do umowy bądź poddały kontrakt ich przepisom¹⁴⁶².

4.5.3. *ACQUIS PRINCIPLES*

Zasady *Acquis Principles* zostały opracowane przez grupę *Acquis Group*¹⁴⁶³. Należy wskazać, iż roszczenia odszkodowawcze za szkody wynikłe z niewykonania bądź nienależytego wykonania zobowiązania reguluje art. 8:401 oprócz niewykonania usprawiedliwionego¹⁴⁶⁴. Należy wskazać, iż według tych przepisów niewykonanie zobowiązania jest usprawiedliwione w przypadkach, gdy powodem były okoliczności

¹⁴⁵⁵ Ibidem, s. 132.

¹⁴⁵⁶ K. Kryla-Cudna, *Zadośćuczynienie...*, s. 222-223.

¹⁴⁵⁷ Ibidem, s. 222-223.

¹⁴⁵⁸ R. Adamus, *Umowa o podróż...*, s. 169-170.

¹⁴⁵⁹ W. J. Kocot, *Odpowiedzialność...*, s. 132.

¹⁴⁶⁰ R. Adamus, *Umowa o podróż...*, s. 169-170.

¹⁴⁶¹ Ibidem, s. 169-170.

¹⁴⁶² M. Sekuła- Lelono, *Odpowiedzialność za szkodę niemajątkową ...*, s. 205-207.

¹⁴⁶³ R. Schulze, *Common Frame of Reference and Existing EC Contract Law, Munchen* 2008, s. 330.

¹⁴⁶⁴ Ibidem, s. 330.

pozostające poza kontrolą dłużnika oraz jakiejkolwiek osoby zaangażowanej w realizację zobowiązania przez dłużnika, a skutków tych okoliczności nawet przy dochowaniu należytej staranności nie można było uniknąć¹⁴⁶⁵. Warunkiem uzyskania odszkodowania jest tylko sam fakt naruszenia obowiązków umownych¹⁴⁶⁶. Zaznaczyć należy, że niewykonanie bądź nienależyte wykonanie zobowiązania nie musi mieć charakteru wyjątkowego¹⁴⁶⁷. Ponadto wystarczające jest samo niewykonanie bądź nienależyte wykonanie zobowiązania oraz powstanie szkody, aby wierzyciel mógł dochodzić odszkodowania¹⁴⁶⁸.

Przepisy wyrażone w *Acquis Principles* dopuszczają także rekompensowanie szkody niemajątkowej, a mianowicie zgodnie z art. 8:402 pkt. 4 odszkodowanie obejmuje szkodę niemajątkową w zakresie, w jakim cel zobowiązania obejmuje ochronę bądź zaspokojenie interesów niemajątkowych wierzyciela¹⁴⁶⁹. Ponadto należy wskazać, iż zgodnie z art. 8:402 odszkodowanie następuje przez zapłatę kwoty w wysokości koniecznej do postawienia wierzyciela w stan w którym by się znalazł, gdyby zobowiązanie zostało należycie wykonane¹⁴⁷⁰. Odszkodowanie obejmuje szkodę poniesioną przez wierzyciela, w tym utracone korzyści¹⁴⁷¹.

Acquis Principles ograniczają odszkodowanie za straty niematerialne do zobowiązań niematerialnych związanych w szczególności z rozrywką bądź komfortem¹⁴⁷².

Po przeprowadzonej analizie można przyjąć, iż art. 8:402 pkt. 4 *Acquis* może być podstawą zadośćuczynienia za zmarnowany urlop, ponieważ umowa o świadczenie usług turystycznych służy interesom niemajątkowym, albowiem ma na celu dostarczenie pozytywnych uczuć i wrażeń.

4.5.4. Draft Common Frame of Reference (DCFR)

Projekt został przygotowany przez europejskich naukowców z grup *Study Group on a European Civil Code* i *European Research Group on Existing EC Private Law*¹⁴⁷³. Grupy te

¹⁴⁶⁵ https://max-eup2012.mpipriv.de/index.php/Acquis_Principles, dostęp dnia 25.05.2024r.; https://www.trans-lex.org/400250/_principles-of-the-existing-ec-contract-law-/, (dostęp: 25.05.2024 r.).

¹⁴⁶⁶ https://max-eup2012.mpipriv.de/index.php/Acquis_Principles, dostęp dnia 25.05.2024r.; https://www.trans-lex.org/400250/_principles-of-the-existing-ec-contract-law-/, (dostęp: 25.05.2024 r.).

¹⁴⁶⁷ M. Sekuła- Leleno, *Odpowiedzialność...*, s. 207-209.

¹⁴⁶⁸ Ibidem, s. 207-209.

¹⁴⁶⁹ https://max-eup2012.mpipriv.de/index.php/Acquis_Principles, (dostęp: 25.05.2024 r.); https://www.trans-lex.org/400250/_principles-of-the-existing-ec-contract-law-/, (dostęp: 25.05.2024 r.).

¹⁴⁷⁰ M. Sekuła- Leleno, *Odpowiedzialność za szkodę niemajątkową...*, s. 207-209.

¹⁴⁷¹ Ibidem, s. 207-209.

¹⁴⁷² Ibidem, s. 207-209.

¹⁴⁷³ <https://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002>, (dostęp: 25.05.2024 r.).

współpracowały przy projekcie w ramach Szóstego Ramowego Programu Badawczego Unii Europejskiej¹⁴⁷⁴. *Study Group* została utworzona w 1999 r. i była ona kontynuatorką oraz sukcesorką prac *Commission on European Contract Law*¹⁴⁷⁵. Opracowane przez tę grupę PECL miały istotny wpływ na treść DCFR¹⁴⁷⁶. DCFR został stworzony przy wykorzystaniu metody prawnoporównawczej i miał odzwierciedlać dominujący nurt w legislacjach krajowych¹⁴⁷⁷. Ponadto wskazać należy, iż w przypadku braku jednoznacznie dominującego stanowiska w ustawodawstwach poszczególnych państw formułowano właściwe postanowienia w drodze wyboru (najlepszego rozwiązania)¹⁴⁷⁸. Dodatkowo wskazać należy, iż podstawowym celem autorów DCFR było stworzenie dokumentu stanowiącego źródło zasad, koncepcji oraz pojęć dla unijnych aktów normatywnych i twórców krajowych¹⁴⁷⁹. Podkreślić, iż zgodnie z art. 3:701 DCFR w przypadku naruszenia umowy wierzycielowi przysługuje odszkodowanie również za szkodę niemajątkową, w tym za ból i cierpienie oraz pogorszenie jakości życia¹⁴⁸⁰. Dodatkowo podkreślić należy, iż zostało wskazane w uzasadnieniu do projektu, że rekompensatą mogą zostać objęte również uszczerbki niemajątkowe w postaci niewygody, cierpień psychicznych oraz rozczarowań związanych z niewykonaniem umowy¹⁴⁸¹. Oczywiście trzeba zaznaczyć, że wyliczenie tych uszczerbków ma jedynie charakter przykładowy¹⁴⁸². Należy dodać, że w uzasadnieniu do art. 3:701 DCFR wskazano, iż w sytuacjach, w których zobowiązanie dłużnika zmierza do osiągnięcia pewnego rezultatu, nieosiągnięcie daje wierzycielowi możliwość ubiegania się o odszkodowanie bez względu na to, czy wystąpiła jakakolwiek wina dłużnika - chyba że świadczenie jest usprawiedliwione¹⁴⁸³. Należy stwierdzić, iż art. 3:701 DCFR może być również podstawą prawną do rekompensowania szkody w postaci zmarnowanego urlopu, albowiem w swoim otwartym katalogu posiada takie uszczerbki, jak niewygoda, rozczarowanie, cierpienia psychiczne¹⁴⁸⁴. Nie należy również zapomnieć, iż DCFR z 2008 r.

¹⁴⁷⁴ <https://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002>, (dostęp: 25.05.2024 r.).

¹⁴⁷⁵ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie*..., s. 224-225.

¹⁴⁷⁶ Ibidem, s. 224-225.

¹⁴⁷⁷ E. Clive, Ch. Von Bar, red., *Principles, Definition and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR), Full Edition*, t. 1, Oxford 2010, s. 917.

¹⁴⁷⁸ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie*..., s. 224-225.

¹⁴⁷⁹ M. Sekuła-Leleno, *Odpowiedzialność*..., s. 209-213.

¹⁴⁸⁰ Ibidem, s. 209-213.

¹⁴⁸¹ K. Kryła-Cudna, *Zadośćuczynienie*..., s. 224.

¹⁴⁸² M. Sekuła-Leleno, *Odpowiedzialność*..., s. 209-213.

¹⁴⁸³ E. Clive, Ch. Von Bar, red., *Principles, Definition and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR), Full Edition*, t. 1, Oxford 2010, s. 917.

¹⁴⁸⁴ M. Sekuła-Leleno, *Odpowiedzialność*..., s. 209-213.

stał się punktem odniesienia przy opracowywaniu projektu pierwszej księgi kodeksu cywilnego¹⁴⁸⁵.

Postanowienia prawa modelowego dopuszczają możliwość rekompensowania uszczerbków niemajątkowych takich jak: rozczarowanie, niewygodę, cierpienie psychiczne, przykrości, emocjonalny niepokój w odpowiedzialności kontraktowej. Ponadto prawo modelowe powinno być inspiracją dla polskiego ustawodawcy do przygotowania zmian regulacji prawnych w zakresie naprawiania szkody niemajątkowej w odpowiedzialności kontraktowej.

4.6. Projekty zmian regulacji prawnych w zakresie naprawiania szkody niemajątkowej

W polskiej literaturze przedmiotu w postulacie *de lege ferenda* zaproponowano ograniczenie przyznawania zadośćuczynienia do przypadków, w których szkoda niemajątkowa powstałaby w wyniku rażącego niedbalstwa lub winy umyślnej¹⁴⁸⁶. Dopuszczano ochronę interesu niemajątkowego wierzyciela w ramach *ex contractu*¹⁴⁸⁷. Interes ten powinien być celem zobowiązania, wiadomym oraz akceptowanym przez strony i obiektywnie uznawanym jako wartość doceniana w społeczeństwie¹⁴⁸⁸. Ponadto zaproponowano ograniczenie odpowiedzialności za szkodę niemajątkową tylko do pewnych kategorii umów w obrocie konsumenckim¹⁴⁸⁹. Natomiast nie poparto przyznawania zadośćuczynienia w obrocie gospodarczym¹⁴⁹⁰.

Należy zasygnalizować, iż problem występuje w różnych kontraktach i usługach, tj. turystycznych, medycznych, artystycznych itp. W związku z tym wprowadzenie ograniczenia w zakresie naprawiania szkody niemajątkowej do pewnej tylko kategorii umów mogłoby w niektórych przypadkach pozbawić ochrony wierzyciela. Prezentowane powyżej stanowisko może nie rozwiązać w całości istniejącego problemu w odpowiedzialności kontraktowej w zakresie przyznawania zadośćuczynienia w *ex contractu*¹⁴⁹¹. Ponadto należy się zgodzić z innym poglądem, że możliwość przyznawania zadośćuczynienia powinna być również przewidziana w umowie o dzieło oraz w umowie zlecenia¹⁴⁹². Dotyczyłoby to przypadków,

¹⁴⁸⁵ Ibidem, s. 209-213.

¹⁴⁸⁶ M. Safjan, *Naprawienie krzywdy*.... s. 37; J. Matys, *Zadośćuczynienie*..., s. 358-363.

¹⁴⁸⁷ B. Gnela, *Problem naprawienia*..., [w:] *Umowa*..., Warszawa 2013, s. 264-274.

¹⁴⁸⁸ Ibidem, s. 264-274.

¹⁴⁸⁹ Ibidem, s. 264-274.

¹⁴⁹⁰ R. Trzaskowski, *Zadośćuczynienie*..., s. 37.

¹⁴⁹¹ M. Safjan, *Naprawienie krzywdy*..., s. 258-264; R. Trzaskowski *Zadośćuczynienie*..., s. 37, J. Matys, *Zadośćuczynienie*..., s. 358-363.

¹⁴⁹² B. Gnela, *Problem naprawienia*..., s. 264-274.

gdyby dana czynność prawna bądź przedmiot dzieła miały charakter niemajątkowy¹⁴⁹³. Warto również wspomnieć, iż została przygotowana przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Cywilnego propozycja zmian nazywana „zieloną księgą”¹⁴⁹⁴. Zgodnie z tym projektem zadośćuczynienie za doznaną krzywdę miało przysługiwać w odpowiedzialności kontraktowej¹⁴⁹⁵. Przesłanką odpowiedzialności miała być kwalifikowana postać winy¹⁴⁹⁶. Natomiast prace komisji zostały przerwane w związku tym trudno ocenić wartość tego projektu. Dodatkowo należy wskazać, że w polskiej doktrynie występuje stanowisko negujące rozszerzenie ochrony interesów niemajątkowych w ramach odpowiedzialności kontraktowej¹⁴⁹⁷. Doktryna argumentuje je obawą przed nadmierną ilością powództw, które byłyby kierowane do sądów¹⁴⁹⁸. Stanowisko takie jest jednak mało przekonujące, albowiem wierzyciele nie powinni być pozbawieni ochrony prawnej w przypadkach powstania szkody niemajątkowej.

Zmiany legislacyjne dotyczące uregulowania zadośćuczynienia pieniężnego także w odpowiedzialności kontraktowej w polskim systemie są nieuniknione. Zostaną najprawdopodobniej wymuszone oddziaływaniem prawa Unii Europejskiej na polskie prawodawstwo, co miało już miejsce przy usługach turystycznych w zakresie problematyki przyznawania zadośćuczynienia za zmarnowany urlop. W konsekwencji spowodowało to podjęcie działań przez polską judykaturę oraz polskiego ustawodawcę¹⁴⁹⁹.

Należy stwierdzić, iż polska judykatura i ustawodawca podjęli próbę rozwiązania problemu tylko w zakresie naprawienia szkody niemajątkowej w usługach turystycznych. Natomiast w pozostałych umowach występuje nadal problem z przyznawaniem zadośćuczynienia za uszczerbki niemajątkowe. Inspiracją dla polskiego ustawodawcy do wprowadzenia zmian legislacyjnych powinien być także wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej¹⁵⁰⁰. TS wskazał na konieczność objęcia pojęciem szkody niemajątkowej wiele kontraktów (*service contracts*). Nie tylko dotyczących usług turystycznych¹⁵⁰¹. Ponadto

¹⁴⁹³ M. Matys, *Zadośćuczynienie...*, s. 358-363.

¹⁴⁹⁴ R. Adamus, *Umowa o podróż...*, s. 169-170. Szerzej na temat projektu zmian *Zielona Księga, Optymalna wizja Kodeksu cywilnego w Rzeczypospolitej Polskiej*, red. Z. Radwański, Warszawa 2006, s. 141.

¹⁴⁹⁵ Ibidem, s. 141.

¹⁴⁹⁶ Ibidem, s. 141.

¹⁴⁹⁷ W. Borysiak oraz inni *Komentarz do Kodeksu Cywilnego*, [w:] *Zobowiązania Część ogólna, System Prawa Prywatnego*, t. III, Warszawa 2017, s. 1000-1001.

¹⁴⁹⁸ Ibidem, s. 1000-1001.

¹⁴⁹⁹ Zob. uchwałę SN z dnia 19.11.2010 r., III CZP 79/10, Legalis nr 260723; Dyrektywa Rady z dnia 13.06.1990 r. w sprawie zorganizowanych podróży, wakacji i wycieczek (Dz. Urz. WE L 158 z 23.06.1990 r., s. 59), dalej jako dyrektywa 90/314/EWG.

¹⁵⁰⁰ B. Gneta *Problem...*, Warszawa 2013, s. 264-274.

¹⁵⁰¹ Ibidem, s. 264-274.

TS wskazał, że tego rodzaju umowy są w pewnym zakresie przewidziane w prawie modelowym, tj. w projekcie „Wspólnych Ram Odniesienia”¹⁵⁰².

4.6.1. Projekt M. Nesterowicza dot. zmiany art. 361 KC

M. Nesterowicz trafnie stwierdził, że należy przywrócić dawny art. 242 KZ jako np. 361§ 3 KC w poprawionym brzmieniu: „Odszkodowanie określa się według postanowień umowy lub przepisów ustawy; w braku tychże w razie szkody na osobie stosuje się odpowiednio art. 444-449 KC”¹⁵⁰³. Autor stwierdził, że przepis ten jako wyjęty przed nawias dotyczyłby każdej szkody na osobie, niezależnie od źródła jej powstania i podstawy odpowiedzialności oraz pozwoliłby na realizację zasady pełnego odszkodowania¹⁵⁰⁴. Taka konstrukcja przepisu umożliwiłaby jego stosowanie w zw. z art. 471KC wyłączając zarazem konieczność odwoływania się do konstrukcji zbiegu roszczeń z art. 443 KC¹⁵⁰⁵.

4.6.2. Projekt z uzasadnieniem pod kierunkiem J. Pisulińskiego oraz F. Zolla (Wykonanie i skutki naruszenia zobowiązań)

Należy stwierdzić, iż doktryna prawa próbuje skutecznie rozwiązać problem w zakresie naprawienia szkody niemajątkowej w odpowiedzialności kontraktowej i w związku z tym proponowała swoje rozwiązania. Propozycji zmian regulacji prawnych przygotowanych przez doktrynę było wiele. Natomiast optymalnym rozwiązaniem tego problemu wydaje się być nowy projekt zmian Kodeksu cywilnego w zakresie naprawienia szkody niemajątkowej w odpowiedzialności kontraktowej¹⁵⁰⁶. Projekt ten był wzorowany na prawie modelowym Unii Europejskiej, w szczególności na Zasadach Acquis (*Acquis Principles*) oraz innych porządkach prawnych¹⁵⁰⁷.

Według art. 19 tego projektu „Wierzyciel może domagać się naprawienia szkody niemajątkowej wynikłej z naruszenia zobowiązania tylko wtedy, gdy jest to usprawiedliwione właściwością zobowiązania zmierzającego do zaspokojenia niemajątkowego interesu

¹⁵⁰² U. Walczak, M. Pecyna, red., *Wykonanie i skutki...*, s. 439.

¹⁵⁰³ M. Nesterowicz, *Odpowiedzialność kontraktowa i deliktowa (Uwagi de lege ferenda o stosowaniu prawa)*, PiP 1999, z. 1, s. 22-23.

¹⁵⁰⁴ Ibidem, s. 22-23.

¹⁵⁰⁵ Ibidem, s. 22-23, zob. M. Wilczyńska, *Przyznanie zadośćuczynienia...*, red. P. Stec, M. Załucki, Kraków 2015, s. 328.

¹⁵⁰⁶ B. Gneta *Problem...*, 2013, s. 264- 274.

¹⁵⁰⁷ Ibidem, s. 264- 274.

wierzyciela”¹⁵⁰⁸. Na podstawie art. 19 wierzyciel będzie mógł żądać odszkodowania pieniężnego za doznaną szkodę niemajątkową tylko wtedy, gdy takie roszczenie jest usprawiedliwione właściwością zobowiązania, a celem tego zobowiązania jest zaspokojenie niemajątkowego interesu poszkodowanego¹⁵⁰⁹. Dotyczy to przypadków dostarczenia przyjemności, gdzie ta niemajątkowa wartość miała wystąpić w postaci zysku po stronie świadczenia wierzyciela¹⁵¹⁰. Należy zatem wskazać, iż w razie wyrządzenia szkody niemajątkowej w ramach stosunku, według którego funkcją było zaspokojenie innych niż niemajątkowe interesy wierzyciela uszczerbki takie nie będą podlegały naprawieniu, co może rodzić w praktyce problemy interpretacyjne¹⁵¹¹. Należy zasygnalizować w tej regulacji sytuacje problemowe, które mogą wystąpić. Może dochodzić tu do naruszenia interesów niemajątkowych, a cel niemajątkowy świadczenia będzie miał znaczenie uboczne¹⁵¹². Mogą to być przypadki dotyczące umowy przewozu, gdy w trakcie jej realizacji pasażer dozna dyskomfortu, niewygody, np. zbyt małą ilością miejsca, brakiem ogrzewania, klimatyzacji itp.¹⁵¹³. W takich sytuacjach wierzyciele mogą zostać pozbawieni możliwości dochodzenia roszczeń, ponieważ głównym celem umowy przewozu nie jest dostarczenie przyjemności¹⁵¹⁴. Dodatkowe problemy mogą wystąpić przy ustalaniu wysokości szkody niemajątkowej doznanej przez wierzyciela¹⁵¹⁵.

Wprowadzenie regulacji prawnych proponowanych przez F. Zolla do Kodeksu cywilnego rozwiązałoby na pewno wiele wątpliwości dotyczących naprawienia szkody niemajątkowej we wszystkich zobowiązaniach umownych, nie tylko w umowie o imprezę turystyczną¹⁵¹⁶. Zostałyby zaspokojone interesy niemajątkowe wszystkich usługobiorców, a w odczuciu powszechnym na taką ochronę zasługują¹⁵¹⁷.

4.6.3. Projekt M. Safjana

Zgodnie z poglądem M. Safjana, dla ochrony w ramach reżimu kontraktowego interesu niemajątkowego wierzyciela, niepowiązanego z konkretnym dobrem osobistym,

¹⁵⁰⁸ F. Zoll, *Wykonanie i skutki naruszenia zobowiązań*..., s. 437-428.

¹⁵⁰⁹ Ibidem, s. 437-428.

¹⁵¹⁰ Ibidem, s. 441-443.

¹⁵¹¹ Ibidem, s. 443-445.

¹⁵¹² Ibidem, s. 443-445.

¹⁵¹³ B. Gneta *Problem naprawienia*..., 2013, s. 268-274.

¹⁵¹⁴ Ibidem, s. 268-274.

¹⁵¹⁵ F. Zoll, *Wykonanie i skutki naruszenia zobowiązań*..., s. 442-445.

¹⁵¹⁶ Ibidem, s. 442-445.

¹⁵¹⁷ Ibidem, s. 442-445.

konieczne jest, aby interes ten był celem zobowiązania, wiadomym i akceptowanym przez obie strony i obiektywnie uznawanym jako wartość w społeczeństwie doceniana¹⁵¹⁸. Autor tych poglądów postuluje jednak, aby naruszenie tego rodzaju zobowiązania było efektem zachowania dłużnika przybierającego postać winy umyślnej, z czym trudno się zgodzić, biorąc pod uwagę możliwe stany faktyczne, gdzie wystąpienie szkody będzie wynikiem rażącego niedbalstwa¹⁵¹⁹. Za wprowadzeniem regulacji, o których wyżej mowa, przemawia konieczność uwzględnienia zasady pełnego odszkodowania uwzględniającego także interes niemajątkowy w granicach, które są uznawane w społeczeństwie na zasługujące na ochronę, a także potrzeba szerszej ochrony wartości niemajątkowych wobec coraz powszechniejszego nadawania przez społeczeństwo znaczenia wartościom wpływającym na jakość życia¹⁵²⁰. Argumentem wspierającym powyższe postulaty *de lege ferenda* jest poszanowanie dla idei sprawiedliwości uzasadniającej przekonanie, że kwalifikacja danego stanu faktycznego jako konweniującego z reżimem odpowiedzialności deliktowej lub kontraktowej nie może decydować o zasadności roszczeń z tytułu szkody niemajątkowej w myśl szeroko rozumianej *aequitas* i zagwarantowania funkcji kompensacyjnej poprzez naprawienie szkody niemajątkowej¹⁵²¹. Same trudności w ustaleniu wysokości szkody niemajątkowej nie mogą zaś przesądzać o braku możliwości jej naprawienia, zwłaszcza że trudności tego rodzaju występują także w przypadku orzekania o obowiązku naprawienia szkód o charakterze majątkowym¹⁵²². Racjonalna legislacja powinna uwzględniać nie tylko zasadę pełnego naprawienia szkody majątkowej, ale i chronić interes niemajątkowy wierzyciela tak, aby nie dochodziło do dyskryminacji tej drugiej kategorii roszczeń, zwłaszcza wobec coraz częstszego zaspokajania w ramach reżimu odpowiedzialności kontraktowej interesów niemajątkowych konsumentów¹⁵²³. Naruszenie dóbr osobistych może być wynikiem niewykonania lub nienależytego wykonania umowy, której postanowienia mogą jednocześnie współokreślać zakres ochrony tych dóbr. W konsekwencji podstawą do dochodzenia naprawienia szkody niemajątkowej wynikającej z naruszenia dobra osobistego będą postanowienia umowy¹⁵²⁴. Rosnące znaczenie interesów niemajątkowych, niebędących jednocześnie dobrami osobistymi, ale zasługującymi na ochronę, a przy tym wynikającymi z zawieranych umów o usługi medyczne czy kosmetyczne, skutkuje koniecznością

¹⁵¹⁸ M. Safjan, *Naprawienie krzywdy...*, s. 264-267.

¹⁵¹⁹ Ibidem, s. 264-280.

¹⁵²⁰ B. Gnela, *Problem...*, s. 270-274.

¹⁵²¹ Ibidem, s. 270-274.

¹⁵²² M. Safjan, *Naprawienie krzywdy...*, s. 264-280.

¹⁵²³ Ibidem, s. 264-280.

¹⁵²⁴ B. Gnela, *Problem...*, s. 270-274.

wprowadzenia adekwatnych regulacji prawnych, bowiem pozbawianie możliwości naprawienia w ramach reżimu kontraktowego szkody niemajątkowej powstałej w wymienionych przykładowo umowach o usługi prowadzi do pozbawienia wierzyciela ochrony, a więc także do braku sankcji za „naruszenie” umowy¹⁵²⁵. Ustawodawca winien zatem wyjść naprzeciw oczekiwaniom konsumentów, którzy korzystając ze swobody umów (art. 353¹ KC.), będą coraz częściej zawierać umowy służące do zaspokojenia ich interesów niemajątkowych”¹⁵²⁶. Projekt należy ocenić pozytywnie.

4.6.4. Projekt regulacji umowy o podróż w Kodeksie cywilnym M. Nesterowicza

W 2008 r. został opublikowany projekt regulacji umowy o podróż w Kodeksie cywilnym, którego autorem jest M. Nesterowicz¹⁵²⁷. W projekcie tym autor proponuje uregulować w kodeksie cywilnym umowę o podróż (określa formę oraz treść, obowiązki i uprawnienia stron umowy o podróż w art. 646¹ KC i następne)¹⁵²⁸. Ponadto w art. 646⁸ KC określa sposób naprawienia szkody¹⁵²⁹. Zatem według art. 646⁸ „§ 1 Organizator podróży jest obowiązany do naprawienia wyrządzonej podróżnemu szkody i zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę, wynikłych z niewykonania lub nienależytego wykonania umowy o podróż, chyba że niewykonanie lub nienależyte wykonanie umowy o podróż jest spowodowane działaniem lub zaniechaniem podróżnego albo lub osób trzecich, nieuczestniczących w wykonywaniu usług przewidzianych w umowie, jeżeli tego działania lub zaniechania nie można było przewidzieć ani uniknąć albo siłą wyższą. § 2 Sąd może również przyznać podróżnemu odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za zmarnowany urlop i utratę lub zmniejszenie przyjemności podróży. Suma ta nie może przekraczać wynagrodzenia za podróż. §3 Wyłączenie odpowiedzialności organizatora podróży w przypadkach wymienionych w § 1 nie zwalnia go z obowiązku udzielenia w czasie podróży pomocy podróżnemu”¹⁵³⁰.

Projekt M. Nesterowicza można pozytywnie ocenić, albowiem należy się w pełni zgodzić z autorem. Umowa o podróż oraz sposób naprawienia szkody, w szczególności szkody niemajątkowej w postaci zmarnowanego urlopu wynikającej z niewykonania bądź

¹⁵²⁵ Ibidem, s. 270-274.

¹⁵²⁶ Ibidem, s. 270-274.

¹⁵²⁷ M. Nesterowicz, *Turystyka a prawo. Aktualne problemy legislacyjne i konstrukcyjne*, red. P. Cybuli i J. Raciborskiego, Sucha Beskidzka – Kraków 2008, s. 41-47.

¹⁵²⁸ Ibidem, s. 41-47.

¹⁵²⁹ Ibidem, s. 41-47.

¹⁵³⁰ Ibidem, s. 41-47.

nienależytego wykonania umowy o podróż, powinny być uregulowane w Kodeksie cywilnym, a nie przepisach szczególnych¹⁵³¹. Ponadto M. Nesterowicz wskazuje określoną podstawę prawną, która dopuszcza możliwość uzyskania zadośćuczynienia za zmarnowany urlop¹⁵³². Zastrzeżenia w projekcie M. Nesterowicza może budzić przyjęta przez tego autora terminologia, a mianowicie posługiwanie się pojęciem zadośćuczynienia za zmarnowany urlop w Kodeksie cywilnym (w odpowiedzialności kontraktowej)¹⁵³³. Zaznaczyć należy, iż według ugruntowanego poglądu doktryny oraz judykatury zadośćuczynienie pieniężne nie może być przyznane w przypadku niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy (według przepisów odpowiedzialności kontraktowej). Wskazać należy, iż zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę może być przyznane tylko w przypadku naruszenia dóbr osobistych i powstania krzywdy (według przepisów odpowiedzialności deliktowej). Ponadto wskazać należy, iż zmarnowany urlop nie został uznany za dobro osobiste, co zostało wykazane w niniejszej pracy. Kwoty tytułem zadośćuczynienia pieniężnego według przepisów KC nie mogą zostać ograniczone. Zadośćuczynienie może być tylko pomniejszone w przypadku przyczyniania poszkodowanego do powstania szkody na podstawie art. 362 KC. Natomiast M. Nesterowicz w swoim projekcie ogranicza („suma ta nie może przekraczać wynagrodzenia za podróż”)¹⁵³⁴.

Podstawowe funkcje, jakie ma pełnić zadośćuczynienie to kompensowanie krzywdy. Powstaje wątpliwość, czy w przypadku, gdy zostanie ograniczone kwotowo zadośćuczynienie tylko do ceny podróży, to czy nadal będzie pełnić swoją rolę. Należy wskazać, iż mogą wystąpić przypadki w których np. zostanie zmarnowana podróż młodej parze i szkoda będzie znacznie wyższa niż cena wycieczki. Zasadnym rozwiązaniem wydaje się zrezygnowanie z instytucji krzywdy oraz zadośćuczynienia, a przyjęcie instytucji szkody niemajątkowej w postaci zmarnowanego urlopu oraz odszkodowania za zmarnowany urlop, co stanowi istotny punkt wyjścia przy konstruowaniu optymalnego modelu zadośćuczynienia za zmarnowany urlop. Wskazać należy, iż w podobnym kierunku zmierza projekt F. Zolla: Według „art. 19 wierzyciel może domagać się naprawienia szkody niemajątkowej wynikłej z naruszenia zobowiązania tylko wtedy, gdy jest to usprawiedliwione właściwością zobowiązania zmierzającego do zaspokojenia niemajątkowego interesu wierzyciela”¹⁵³⁵.

¹⁵³¹ Ibidem, s. 41-47.

¹⁵³² Ibidem, s. 41-47.

¹⁵³³ Ibidem, s. 41-47.

¹⁵³⁴ Ibidem, s. 41-47.

¹⁵³⁵ F. Zoll, *Wykonanie i skutki naruszenia zobowiązań*..., s. 437-445.

4.6.5. Projekt dotyczący kompensacji szkody niemajątkowej w KC z 2015 r.

Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego kadencji 2011-2015 przygotowała projekt przepisów dotyczących szkody i jej naprawiania¹⁵³⁶. Projekt ten przewiduje m.in. art. 223a, że w reżimie odpowiedzialności kontraktowej w zakresie nieuregulowanym do naprawienia szkody stosuje się przepisy tytułu II działu II rozdziału II pt. Szkoda i jej naprawienie¹⁵³⁷. Ponadto w projekcie tym zastąpiono adekwatny związek przyczynowy przesłanką przewidywalności szkody¹⁵³⁸. Dłużnik nie odpowiada za szkodę wynikłą z naruszenia zobowiązania, które nie przewidział ani nie mógł rozsądnie przewidzieć w chwili powstania zobowiązania¹⁵³⁹. Należy zauważyć, że w projekcie tym zastąpiono adekwatny związek przyczynowy przesłanką przewidywalności szkody¹⁵⁴⁰. Nastąpiło zerwanie z jednolicie pojmowaną obiektywną przesłanką adekwatnego związku przyczynowego i wprowadzono w reżimie odpowiedzialności kontraktowej przesłanki związku przyczynowego uwzględniającej elementy subiektywne zamiast kryterium normalności¹⁵⁴¹.

Powyższy projekt zasługuje na aprobatę, albowiem model przepisów wspólnych zakłada w szczególności jednolite pojmowanie szkody, związku przyczynowego i przyczynienia w prawie odpowiedzialności cywilnej¹⁵⁴². Należy to uznać za wielką zaletę, ponieważ „zapobiega rozejściu się wykładni tych konstrukcji prawnych w zależności od reżimu prawnego świadczenia odszkodowawczego”¹⁵⁴³. Ponadto Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego kadencji 2007-2010 przygotowała projekt przepisów o szkodzie i jej naprawieniu z 22.11.2009 r. Projekt ten nie został opublikowany¹⁵⁴⁴. Zatem trudno dokonać jego merytorycznej oceny.

4.7. Podsumowanie

Stosowanie poprzedniej dyrektywy 90/314/EWG rodziło wiele wątpliwości interpretacyjnych, które były rozstrzygane przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej oraz sądy krajowe, co spowodowało konieczność wprowadzenia nowej dyrektywy nr UE

¹⁵³⁶ E. Bagińska, *O granicach kompensacji...*, 2021, s. 118.

¹⁵³⁷ Ibidem, s. 118-119.

¹⁵³⁸ Ibidem, s. 118-119.

¹⁵³⁹ Ibidem, s. 118-119.

¹⁵⁴⁰ Ibidem, s. 118-119.

¹⁵⁴¹ Ibidem, s. 118-119.

¹⁵⁴² Ibidem, s. 119-120.

¹⁵⁴³ Ibidem, s. 119-120.

¹⁵⁴⁴ Ibidem, s. 119-120.

2015/2302. Dyrektywa 90/314/EWG była oparta na zasadzie minimalnej harmonizacji, co oznaczało, że określała minimalny standard ochrony, który państwa członkowskie mogły podwyższyć, ale nie mogły go obniżyć. Nowa dyrektywa nr (UE) 2015/2302 wprowadziła jednolity poziom harmonizacji prawa państw członkowskich UE, co oznacza, że państwa członkowskie nie mogą wprowadzać do swojego ustawodawstwa przepisów odbiegających od dyrektywy – ani surowszych.

Podstawowym celem nowej dyrektywy jest objęcie jej zakresem różnych form imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych (*linked travel arrangements*), również tych, które są oferowane *on-line*, natomiast nie wchodziły w zakres poprzedniej dyrektywy, tzw. pakiety dynamiczne (usługi *click-through*). Celem nowej dyrektywy jest także dostosowanie zakresu ochrony prawnej do tych zmian. Zwiększenie przejrzystości i pewności prawa dla podróżnych (turystów) i przedsiębiorców, świadczących usługi turystyczne. Dyrektywa ta nie narusza krajowego prawa umów. Ma charakter bezwzględnie obowiązujący, co oznacza, że organizator imprezy turystycznej albo przedsiębiorca ułatwiający nabywanie powiązanych usług turystycznych nie mogą się zwolnić z obowiązków wynikających z dyrektywy. Ponadto podróżni nie mogą się zrzec swoich praw. Porozumienia umowne bądź oświadczenia podróżnego, które bezpośrednio lub pośrednio ograniczają mu prawa bądź prowadzą do zrzeczenia się praw, obejścia stosowania dyrektywy (UE)2015/2302, nie są dla niego wiążące. Dyrektywa 2015/2302 jest o wiele bardziej korzystna dla konsumenta niż poprzednia dyrektywa 90/314/ EWG, a mianowicie szerzej normuje treść umów oraz uprawnienia i obowiązki stron, w szczególności ochronę konsumenta usług turystycznych. W nowej dyrektywie 2015/2302 w motywie 34 zostały już określone rodzaje szkody podlegające rekompensacie: „że rekompensata powinna pokrywać także szkodę niemajątkową, taką jak rekompensata za utratę przyjemności z danej podróży lub wakacji z powodu poważnych problemów w realizacji odpowiednich usług turystycznych”. Nowa dyrektywa zawiera także wady, a mianowicie w wyniku implementacji nowej dyrektywy mogą nie zostać zrealizowane zamierzone cele tej dyrektywy, albowiem państwa członkowskie mogą skorzystać z odstępstw od zasady harmonizacji maksymalnej (na podstawie motywu 7 preambuły), przez co zakres podmiotowy regulacji związanej z implementacją tej dyrektywy może różnić się w poszczególnych państwach Unii Europejskiej.

Krytycznie należy ocenić w nowej dyrektywie pojęcie podróżnego, które może budzić wątpliwości z uwagi na występowanie go również w prawie przewozowym, albowiem zakres ochrony tego podmiotu w prawie przewozowym jest inny niż w prawie turystycznym.

Nowa ustawa o imprezach turystycznych zawiera istotne wady i rodzi następujące wątpliwości, czy w przypadku naruszenia wartości w postaci zmarnowanego urlopu, która nie jest uznawana przez doktrynę oraz orzecznictwo za dobro osobiste wartość ta powinna podlegać rekompensacie na podstawie art. 50 ust. 2 uit. W tej konstrukcji prawnej ustawodawca użył instytucji krzywdy, która łączy się wyłącznie z naruszeniem dóbr osobistych. Polski ustawodawca nieprawidłowo implementował dyrektywę UE2015/2302 w zakresie art. 50 ust. 1. pkt 1 i 2 oraz art. 50 ust. 5 ustawy o imprezach turystycznych, co naraża Polskę na roszczenia odszkodowawcze z uwagi na nieprawidłową implementację dyrektyw do polskiego porządku prawnego. Zasady PECL dopuszczają możliwość naprawienia szkody niemajątkowej w odpowiedzialności kontraktowej. Możliwość taka wynika z art. 9:501 ust. 2 PECL. Art. 7.4.2 pkt 2 zasad UNIDROIT także umożliwia naprawienia szkody niemajątkowej w odpowiedzialności kontraktowej. Przepisy wyrażone w *Acquis Principles* również zezwalają na rekompensowanie szkody niemajątkowej (art. 8:402 pkt 4). Zgodnie z art. 3:701 DCFR w przypadku naruszenia umowy wierzycielowi przysługuje odszkodowanie również za szkodę niemajątkową, w tym za ból i cierpienie oraz pogorszenie jakości życia. Prawo modelowe powinno być inspiracją dla polskiego ustawodawcy do przygotowania zmian regulacji prawnych w zakresie naprawiania szkody niemajątkowej w odpowiedzialności kontraktowej.

Polska judykatura i ustawodawca podjęli próbę rozwiązania problemu tylko w zakresie naprawienia szkody niemajątkowej w usługach turystycznych. Natomiast w pozostałych umowach występuje nadal problem z przyznawaniem zadośćuczynienia w odpowiedzialności kontraktowej. Problem ten dotyczy różnych umów tj. medycznych czy artystycznych itd. W polskiej doktrynie występuje stanowisko negujące rozszerzenie ochrony interesów niemajątkowych w ramach odpowiedzialności kontraktowej. Doktryna argumentuje je obawą przed nadmierną ilością powództw, które będą kierowane do sądów, co jest nieuzasadnione.

Wprowadzenie regulacji prawnych proponowanych przez F. Zolla do Kodeksu cywilnego rozwiązałoby na pewno wiele wątpliwości dotyczących naprawienia szkody niemajątkowej we wszystkich zobowiązaniach umownych, nie tylko w umowie o imprezę turystyczną. Zostałyby zatem zabezpieczone zaspokojone interesy niemajątkowe wszystkich usługobiorców, które w obecnej regulacji nie są zaspokojone, a w odczuciu powszechnym na taką ochronę zasługują.

Zdaniem M. Safjana, dla ochrony w ramach reżimu kontraktowego interesu niemajątkowego wierzyciela, niepowiązanego z konkretnym dobrem osobistym, konieczne

jest, aby interes ten był celem zobowiązania, wiadomym i akceptowanym przez obie strony i obiektywnie uznawanym jako wartość w społeczeństwie doceniana.

M. Nesterowicz w swoim projekcie trafnie zaproponował uregulować w Kodeksie cywilnym umowę o podróż oraz sposób naprawienia szkody niemajątkowej. W projekcie tym jednak zastrzeżenia może budzić przyjęta przez autora terminologia, a mianowicie posługiwanie się pojęciem zadośćuczynienia za zmarnowany urlop w kodeksie cywilnym (w odpowiedzialności kontraktowej). Ponadto wysokość zadośćuczynienia pieniężnego według przepisów KC nie może zostać ograniczona w umowie, co według poglądu M. Nesterowicza ma miejsce. Nadto zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę może być przyznane tylko w przypadku naruszenia dóbr osobistych i powstania krzywdy (według przepisów odpowiedzialności deliktowej). Zmarnowany urlop nie został uznany za dobro osobiste, co zostało wykazane w trakcie badań w niniejszej pracy.

WNIOSKI KOŃCOWE I POSTULATY *DE LEGE FERENDA*

Głównym celem tej pracy było zweryfikowanie dwóch hipotez. W związku z tym podjęto szereg czynności, a mianowicie zostały przeprowadzone badania których celem było ustalenie, jaki jest stan teorii i obowiązującej doktryny, judykatury w zakresie naprawienia szkody niemajątkowej w postaci zmarnowanego urlopu. Ponadto zbadano, jaki jest stan faktyczny w Polsce funkcjonującego systemu prawnego dotyczącego naprawienia szkody niemajątkowej w postaci zmarnowanego urlopu.

Do przeprowadzenia badań wykorzystano wszystkie metody badawcze wskazane we wstępie pracy: dogmatyczno-prawną, historyczno-prawną oraz metodę studium przypadku (*case study*). Metodą wiodącą była dogmatyczno-prawna. Metodę historyczną wykorzystano głównie w II rozdziale badając ewolucję zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę w odpowiedzialności deliktowej oraz kontraktowej, ewolucję zadośćuczynienia za zmarnowany urlop. Metodę studium przypadku (*case study*) zastosowano do badania orzecznictwa dot. zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę oraz zadośćuczynienia za zmarnowany urlop. Przebadano przypadki, w których sądy zasądziły kwoty tytułem zadośćuczynienia za zmarnowany urlop oraz oddaliły te roszczenia. Nadto ustalono wysokość przyznanych kwot oraz przesłanki pozytywne i negatywne dot. roszczenia w postaci zadośćuczynienia za zmarnowany urlop.

W pierwszym rozdziale przebadano podstawowe pojęcia i ustalono kwestie sporne dotyczące tych pojęć. Przedstawiono także, że zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę na płaszczyźnie KC związane jest tylko z odpowiedzialnością deliktową. Co do zasady niewykonanie zobowiązania nie stanowi podstawy zasądzenia zadośćuczynienia według przepisów KC. Stanowisko takie dominuje w piśmiennictwie oraz orzecznictwie. W obecnym stanie prawnym roszczenie w postaci zadośćuczynienia za zmarnowany urlop może być przyznane na podstawie art. 50 ust. 2 ustawy z dnia 24 listopada 2017 r. o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych. Nadto stwierdzono, że zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę powinno pełnić podstawową funkcję kompensacyjną i uboczne represyjną oraz prewencyjno-wychowawczą. Natomiast zadośćuczynienie za zmarnowany urlop funkcję kompensacyjną.

Z kolei w drugim rozdziale przeprowadzono badania dotyczące ewolucji zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę oraz zadośćuczynienia za zmarnowany urlop. Ustalono, że instytucja zadośćuczynienia wywodzi się z prawa rzymskiego. Ponadto zadośćuczynienie pod postacią pokutnego występowało już w ustawach szczególnych jeszcze

przed wprowadzeniem w życie Kodeksu zobowiązań. Instytucja ta ulegała zmianie w zależności od ustroju politycznego, jaki wtedy obowiązywał. Zgodnie z przepisami KZ szkoda niemajątkowa mogła być naprawiona w odpowiedzialności kontraktowej w analogicznych przypadkach, jak w odpowiedzialności deliktowej - wskazanych (art.165-167 KZ) poprzez zastosowanie tych przepisów wprost. Uchwalenie i wprowadzenie w życie w nowej wersji art. 448 KC stanowiło istotną zmianę w rozwoju instytucji zadośćuczynienia, albowiem ochroną majątkową zostały objęte wszystkie dobra osobiste. Ponadto ustalono, że w odpowiedzialności kontraktowej od wielu lat występuje problem w postaci luki prawnej dotyczącej naprawienia szkody niemajątkowej.

Trzeci i czwarty rozdział został poświęcony poszukiwaniu właściwej podstawy prawnej zadośćuczynienia za zmarnowany urlop. Analizie zostały poddane następującej podstawy prawne oraz projekty: art. 471 KC; art. 322 KPC; art. 56 KC; art. 445 KC i 448 KC; roszczenie mieszane (*ex contractu i ex delicto*); art. 16a ustawy o usługach turystycznych; art. 11a ustawy o usługach turystycznych; przepisy dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (EU) 2015/2302 w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych; przepisy ustawy o imprezach turystycznych i powiązanych usługach z 2017 r.; prawa modelowego Unii Europejskiej tj. Zasady europejskiego prawa umów (Pecl the Principles of European Contract Law); Zasady międzynarodowych umów handlowych *Unidroit Principles of International (PICC)*; Principles of the Existing ec Contrat Law (ACQUIS PRINCIPLES); Draft Common Frame of Reference (DCFR); projekty M. Nesterowicza dot. zmiany art. 361 KC oraz uregulowania umowy o podróż w kodeksie cywilnym; J. Pisulińskiego i F. Zolla dot. wykonania i skutków naruszenia zobowiązań; M. Safjana; projekt dotyczące kompensacji szkody niemajątkowej w KC z 2015 r. W oparciu o uzyskane wyniki badań zostały sformułowane postulany *de lege ferenda*. Wszystkie dwie hipotezy H1 i H2 zostały potwierdzone w całości.

H1. Po przeprowadzeniu badań stwierdzić należy, że w Polsce występowała luka w zakresie podstawy prawnej zadośćuczynienia za zmarnowany urlop. W judykaturze przyjmuje się, że luka w prawie występuje m.in. wtedy, gdy dla danego stanu faktycznego brak jest w ogóle uregulowania¹⁵⁴⁵. Ponadto luka w prawie występuje, gdy dla określonego stosunku społecznego, który nie pozostaje poza sferą zainteresowania prawa (nie jest prawnie obojętny), brak jest normatywnego uregulowania¹⁵⁴⁶. Luka w prawie występuje nie tylko wtedy, gdy dla danego stanu faktycznego brak jest w ogóle uregulowania, ale także wówczas,

¹⁵⁴⁵ Wyrok SN z dnia 25.11.1997 r. III CKN 264/97, Legalis nr 31866.

¹⁵⁴⁶ Uchwała SN z dnia 26.09.1969 r. III CZP 8/69, Legalis nr 14102.

gdy istnieje uregulowanie ogólne, które można odnieść do tego stanu faktycznego, ale które jest całkowicie nieadekwatne do uzasadnionych potrzeb społecznych¹⁵⁴⁷. Z wyników badań wynika, że od 1967 r. do 2002 r. roszczenia o zadośćuczynienie za zmarnowany urlop były zazwyczaj oddalane przez judykaturę z uwagi na lukę dot. podstawy prawnej (do czasu wydania orzeczenia przez Trybunał Sprawiedliwości w sprawie *Leitner*). Natomiast po 2002 r. stanowisko judykatury było niejednolite. W 2005 r. np. roszczenie o zadośćuczynienie za zmarnowany urlop zostało oddalone z uwagi na brak podstawy prawnej. W 2006 r. zostało przyznane, natomiast w 2008 r. i 2009 r. znowu oddalone. Do 2010 r. judykatura i doktryna poszukiwały podstawy prawnej dla zadośćuczynienia za zmarnowany urlop. Sądy dokonywały nieprawidłowych wykładni przepisów kodeksu cywilnego. Tworząc m.in. roszczenie mieszane, tj. kontraktowo-deliktowe. W 2010 r. art. 11a ustawy o usługach turystycznych z 1997 r. został uznany przez Sąd Najwyższy jako podstawa prawna zadośćuczynienia za zmarnowany urlop. Natomiast od 2010 r. do czerwca 2018 r. stanowisko doktryny i judykatury co do art. 11a u.u.t. jako podstawy prawnej było niejednolite. Do zastosowania tego przepisu w praktyce konieczne było dokonywanie skomplikowanych wykładni w oparciu o przepisy międzynarodowe i krajowe, co często zniechęcało konsumentów do prowadzenia procesów. Ostatecznie jednak 1 lipca 2018 r. weszła w życie nowa ustawa o imprezach turystycznych z 2017 r., która posiada podstawę prawną dla zadośćuczynienia za zmarnowany urlop (art. 50 uit.). Natomiast podstawa ta obarczona jest licznymi wadami.

H2. Art. 11a poprzedniej ustawy o usługach turystycznych z 1997 r., jak również art. 50 uit. obecnej ustawy, są niezgodne z zasadą dobrego prawa (przejrzystości prawa). Konstrukcja prawa (art. 11 a) nie przywidywała możliwości naprawienia szkody niemajątkowej w postaci zmarnowanego urlopu. Obecna natomiast konstrukcja prawna (art. 50 uit.) także narusza zasadę przejrzystości prawa, albowiem ustawodawca jest niekonsekwentny w zakresie używanych instytucji i terminologii pojęciowej, a mianowicie posługuje się instytucją krzywdy oraz zadośćuczynienia, które to instytucje związane są wyłącznie z naruszeniem dóbr osobistych i odpowiedzialnością deliktową. Szerzej ten temat został wskazany w treści pracy przy analizowaniu krzywdy oraz nowej ustawy (I i IV rozdział).

Wyniki badań potwierdziły także, że konsumenci, aby uzyskać kwotę tytułem zadośćuczynienia muszą prowadzić długotrwałe i kosztowne procesy o zapłatę

¹⁵⁴⁷ Wyrok SN z dnia 23.03.1999 r. II CKN 24/98, Legalis nr 43645.

zadośćuczynienia. Podróżni muszą wytoczyć powództwo przed właściwym sądem, dokonać opłaty sądowej bądź wystąpić o zwolnienie z kosztów sądowych. W razie potrzeby muszą wynająć także profesjonalnego pełnomocnika procesowego. Ich zadaniem jest też przeprowadzić postępowanie dowodowe i udowodnić swoje roszczenia przy pomocy dowodów z dokumentów np. zdjęć z pokoi hotelowych, plaży, basenów oraz osobowych źródeł dowodowych np. przesłuchanie świadków rezydenta, obsługi hotelu, innych podróżnych uczestniczących w imprezie. Niestety przyznawane kwoty tytułem zadośćuczynienia oraz zastępstwa procesowego są niewspółmierne do poczynionych przez podróżnego nakładów na proces. Podróżny po rocznym procesie uzyskuje zadośćuczynienie w kwocie 500 zł¹⁵⁴⁸ bądź 1.000 zł¹⁵⁴⁹ oraz koszty zastępstwa procesowego w kwocie 270 zł¹⁵⁵⁰. Można z dużą dozą ostrożności przyjąć, że kwoty tytułem zadośćuczynienia przyznane przez sądy wynoszą od 600 zł do 6.000 zł na 1 podróżnego. W związku z powyższym rodzi się pytanie, czy zadośćuczynienie w kwocie 500 zł uzyskane po długoletnim procesie spełniło swoje funkcje i zrekompensowało szkodę niemajątkową. Warto zaryzykować stwierdzenie, że mogło jednak tych funkcji nie spełnić w każdym przypadku. Kwota 500 zł mogła nie dostarczyć odpowiedniej satysfakcji podróżnemu, o działaniu prewencyjnym także nie może być mowy. Symboliczne kwoty tytułem zadośćuczynienia mogą nie realizować we właściwy sposób podstawowej funkcji kompensacyjnej zadośćuczynienia.

Proces określenia kwoty zadośćuczynienia nie jest oparty na sztywnych zasadach. Prawodawca w tym zakresie pozostawił swobodę uznaniu sędziowskiemu. Najprawdopodobniej nie był on w stanie w prawie pozytywnym sformułować ścisłych reguł służących do określania wysokości roszczeń dla poszkodowanych. Sądy powszechne przy przyznawaniu zadośćuczynienia za zmarnowany urlop posiłkują się dorobkiem orzecznictwa dot. zadośćuczynienia za doznaną krzywdę z odpowiedzialności deliktowej. W procesach sądowych występują trudności z wykazaniem wysokości poniesionej szkody niemajątkowej w postaci zmarnowanego urlopu, co znajduje wyraz z przebadanym orzecznictwie.

¹⁵⁴⁸ Zob. wyrok SR w Opolu z dnia 29.12.2016r., IX C 1569/16, Legalis nr 2158020 (500 zł tytułem zadośćuczynienia, 100 zł tytułem kosztów sądowych, czas trwania procesu około 1 roku).

¹⁵⁴⁹ Zob. wyrok SR w Toruniu z dnia 14.03.2017 r., XC 1382/16, Legalis nr 2024132, (1.270 zł tytułem zadośćuczynienia, czas trwania procesu około 2 lat, powódka została zwolniona z kosztów sądowych); wyr. SR dla Warszawy- Mokotowa w Warszawie z dnia 21.09.2021 r., I C 3725/19, Legalis nr 2681231, (1.000 zł tytułem zadośćuczynienia, 144 zł koszty sądowe, czas trwania procesu około 2 lat).

¹⁵⁵⁰ Zob. w jakiej wysokości przysługują koszty zastępstwa procesowego przy sprawach o zapłatę: Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych, Dz. U. z 2015r. poz.1804 z późn. zm. Szerzej: §1- do 500 zł - 90 zł; 2) powyżej 500 zł do 1500 zł - 270 zł; 3) powyżej 1500 zł do 5000 zł - 900 zł; 4) powyżej 5000 zł do 10 000 zł - 1800 zł; 5) powyżej 10 000 zł do 50 000 zł - 3600 zł; 6) powyżej 50 000 zł do 200 000 zł - 5400 zł; 7) powyżej 200 000 zł do 2 000 000 zł - 10 800 zł; 8) powyżej 2 000 000 zł do 5 000 000 zł - 15 000 zł; 9) powyżej 5 000 000 zł - 25 000 zł.

Podsumowując należy stwierdzić, że z punktu widzenia realizacji zasady równości wobec prawa, pewności prawa i przewidywalności rozstrzygnięć sądowych, a także efektywności dochodzenia roszczeń obecne regulacje dotyczące zadośćuczynienia za zmarnowany urlop są niewystarczające.

Główna teza pracy została także potwierdzona, albowiem uzyskane wyniki badań wskazują, iż można zmodyfikować system prawny dotyczący instytucji zadośćuczynienia za zmarnowany urlop poprzez wprowadzenie odpowiednich regulacji prawnych. Koncepcja dotycząca rozwiązania problemu została uzasadniona i przedstawiona poniżej.

POSTULATY DE LEGE FERENDA

I. Najmniej inwazyjnym dla prawa cywilnego sposobem rozwiązania tego problemu jest zmodyfikowanie art. 50 ust. 2 uit. poprzez usunięcie zwrotu krzywdy oraz zadośćuczynienia, a zastąpienie ich szkodą niemajątkową w postaci zmarnowanego urlopu oraz odszkodowaniem za zmarnowany urlop. Po modyfikacji powyższy przepis powinien otrzymać następujące brzmienie „Podróżnemu na podstawie art. 50 ust.2 uit. przysługuje odszkodowanie za szkodę majątkową lub szkodę niemajątkową w postaci zmarnowanego urlopu, których doznał w wyniku niezgodności”. Ponadto polski ustawodawca powinien zmodyfikować art. 50 ust. 1. pkt 1 i 2 oraz art. 50 ust. 5 ustawy o imprezach turystycznych, albowiem błędna implementacja dyrektywy UE2015/2302 powinna zostać poprawiona.

Innym kompleksowym rozwiązaniem jest uregulowanie umowy o udział w imprezie turystycznej oraz odpowiedzialności organizatora turystyki w Kodeksie cywilnym poprzez usunięcie postanowień dotyczących umowy o udział w imprezie turystycznej (art. 42 uit. do art. 49 uit.) i postanowień dotyczących odpowiedzialności organizatora turystyki (art. 50 uit.) i skonstruowanie ich odpowiedników dla KC. Wyjaśnić należy, iż umowa o udział w imprezie turystycznej nie była objęta przedmiotem badań w niniejszej pracy, w związku z tym nie został przygotowany projekt zmian w tym zakresie. Uregulowanie przez polskiego ustawodawcę odpowiedzialności kontraktowej organizatora dotyczącej niewykonania bądź nienależytego wykonania umowy w Kodeksie cywilnym jest konieczne i zasadne m.in. ze względu na najważniejsze cechy dobrego prawa, czyli takiego, które w największym możliwym stopniu spełnia swoje funkcje (stabilność i przejrzystość). Prawodawca powinien starać się, by prawo było przejrzyste, albowiem takie prawo chroni istotne wartości oraz umożliwia osiągnięcie istotnych celów (służy efektywności i pewności prawa)¹⁵⁵¹. Jednym z zasadniczych warunków przejrzystości prawa jest odpowiedni język tekstów aktów normatywnych, zarówno ich słownictwo, jak i składnia¹⁵⁵². Żeby prawo było przejrzyste to prawodawca powinien przestrzegać określonych reguł dotyczących językowych aspektów tworzenia prawa¹⁵⁵³. Przejrzystość powinna umożliwiać przeciętnemu adresatowi łatwe zorientowanie się w tych przepisach prawa, które dotyczą podejmowanej przez niego

¹⁵⁵¹ J. Karczewski, *Postulat jasności prawa w odniesieniu do prawa Unii Europejskiej*, Warszawa 2015, numer 2(11)/2015, s. 42-58, <http://archiwum.ivr.org.pl/536/postulat-jasnosci-prawa-w-odniesieniu-do-prawa-unii-europejskiej/>, (dostęp: 25.05.2024 r.).

¹⁵⁵² <http://archiwum.ivr.org.pl/536/postulat-jasnosci-prawa-w-odniesieniu-do-prawa-unii-europejskiej/>, (dostęp: 25.05.2024 r.).

¹⁵⁵³ <http://dowson-holdings.com/pl/dobre-prawo-prawo-stabilne-przejrzyste/>, (dostęp: 25.05.2024 r.).

działalności¹⁵⁵⁴. Natomiast stabilność prawa oznacza na tyle niewielką częstotliwość zmian (dokonywanych tylko wtedy, kiedy są naprawdę konieczne), że na jego podstawie można podejmować decyzje, a następnie realizować je bez obaw, że radykalne zmiany przepisów zaskoczą adresata w trakcie owej realizacji¹⁵⁵⁵. Przekładając powyższe zasady dobrego prawa na grunt analizowanej problematyki wskazać należy, iż konsument w usługach turystycznych powinien mieć dostęp do prokonsumeckich aktów prawnych. Nie powinien dokonywać skomplikowanych wykładni przepisów żeby uzyskać podstawowe informacje dotyczące np. reklamacji usługi (w jakiej formie i terminie zgłosić reklamację, do kogo), przysługujących mu roszczeniach, terminach przedawniania. Ponadto podkreślić należy, że najczęściej stroną w sporze z organizatorem turystyki jest konsument, który posiada zazwyczaj minimalną wiedzę prawniczą na temat podstawowych aktów prawnych takich jak KC, KK, a nie ustaw szczególnych. Ponadto konsumenci również samodzielnie występuje przed sądem (bez profesjonalnego pełnomocnika). Podyktowane jest to niską wartością sporu (WPS). Wysokość kosztów zastępstwa procesowego (KZP) zależy od WPS. Przy niskimi WPS przyznane koszty KZP są wręcz symboliczne. Procesy o zapłatę odszkodowania lub zadośćuczynienia przeciwko organizatorom są długie i skomplikowane. Sądy przyznają niewielkie kwoty (np. od 500 zł do 5.000 zł). W konsekwencji dla podróżnego wiąże się z wysokimi kosztami obsługi prawnej. Konsumenci dość często samodzielnie – jak pokazuje praktyka - występują przed sądem przeciwko organizatorom. Kolejnym argumentem za wprowadzeniem zmian do KC jest fakt, iż inne umowy zostały już uregulowane w KC, z których nie korzysta konsument, jak np. umowa spedycji bądź inne umowy. Natomiast z usług turystycznych w sezonie wakacyjnym korzysta wielu konsumentów.

Podsumowując, z uwagi na zupełność i integralność KC, rangę ochrony konsumentów, nieprzejrzystość obecnych regulacji prawnych konieczne jest uregulowanie sposobu naprawienia szkody w postaci zmarnowanego urlopu w Kodeksie cywilnym, a nie przepisach szczególnych.

Art. 860 KC (Roszczenia przysługujące podróżnemu).

1. *Podróżnemu przysługuje obniżka ceny za każdy okres, w trakcie którego stwierdzono niezgodność, chyba że została ona spowodowana wyłącznym działaniem lub zaniechaniem podróżnego.*

¹⁵⁵⁴ <http://dowson-holdings.com/pl/dobre-prawo-prawo-stabilne-przejrzyste/>, (dostęp: 25.05.2024 r.).

¹⁵⁵⁵ J. Karczewski, *Postulat jasności prawa w odniesieniu do prawa Unii Europejskiej*, Warszawa 2015, numer 2(11)/2015, s. 42-58, <http://archiwum.ivr.org.pl/536/postulat-jasnosci-prawa-w-odniesieniu-do-prawa-unii-europejskiej/>, (dostęp: 25.05.2024 r.).

2. *Podróżnemu przysługuje odszkodowanie za szkody majątkowe lub szkody niemajątkowe w postaci zmarnowanego urlopu. Organizator niezwłocznie wypłaca odszkodowanie za szkody.*
3. *Podróżnemu nie przysługuje odszkodowanie za szkody, jeśli wykonanie lub nienależyte wykonanie jest spowodowane działaniem lub zaniechaniem podróżnego albo lub osób trzecich, nieuczestniczących w wykonywaniu usług objętych umową, jeżeli tego działania bądź zaniechania nie można było uniknąć albo było siłą wyższą.*

II. Należy także rozważyć przygotowanie tabeli normatywnych precyzujących ramy kwotowe zadośćuczynienia za zmarnowany urlop (kwoty minimalne oraz maksymalne). Pożądanym rozwiązaniem byłoby opracowanie narzędzia informatycznego służącego do ustalenia kwot zadośćuczynienia. Tabele takie powinny uwzględniać takie kryteria jak: wiek powoda, ilość zmarnowanych dni urlopu, ilość godzin opóźnienia lotu. Ponadto tabele takie powinny mieć możliwość zwiększenia kwoty w wyjątkowych przypadkach. Bazy danych powinny podlegać systematycznej aktualizacji. Powinno się także uwzględniać wskaźnik inflacji. Jako model można wskazać narzędzie przygotowane przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury służące do ustalania kwot zadośćuczynienia: „Standaryzacja zadośćuczynień za krzywdę spowodowaną śmiercią osoby najbliższej (art. 446 § 4 k.c.)”¹⁵⁵⁶. Do ustalenia kwoty zadośćuczynienia należy podać następujące informacje: płeć powoda, wiek powoda, wiek zmarłego, udzielić informacji czy strony wspólnie zamieszkiwały, czy było to jedyne dziecko, rok wniesienia pozwu, rok wydanie wyroku, płeć zmarłego, staż małżeński, szczególne okoliczności, stopień bliskości relacji.

Konkludując, w ocenie autora cel pracy został osiągnięty i problem rozwiązany. Ponadto została udzielona odpowiedź na pytania badawcze.

¹⁵⁵⁶ <https://www.kssip.gov.pl/node/9003>, (dostęp: 28.11.2024 r.).

BIBLIOGRAFIA

Literatura przedmiotu i uzupełniająca

1. Adamus R., *Umowa o podróż w prawie polskim*, Difin 2012.
2. Agopszowicz A., *Obowiązek zapobieżenia szkodzie*, Wrocław 1978.
3. Bagińska E., *O granicach kompensacji szkody niemajątkowej w przyszłym kodeksie cywilnym (uwagi na tle prac Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego)*, „Państwo i Prawo”, Polska Akademia Nauk Komitet Nauk Prawnych, Zeszyt 3 (901), Marzec 2021, Warszawa 2021 r.
4. Balwicka-Szczyrba M., *Przedawnienie roszczeń z tytułu odpowiedzialności deliktowej za szkody przysze na osobie*, Poznań 2008.
5. Banaszczyk Z., *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, t. I, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2004.
6. Banaszczyk Z., *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, t. I, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2020.
7. Banaszczyk Z., *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, t. I, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2015.
8. Barankiewicz T., Hołyst B., Izdebski H., Łazarska A., Sobczak J., Stefański R. A., *Metodologia dysertacji doktorskiej dla prawników. Teoria i praktyka*, Warszawa 2022.
9. Bardach, J., *Themis a Clio, czyli prawo a historia*, Warszawa 2001.
10. Beyer W., *Umowy w turystyce międzynarodowej*, Warszawa 1976.
11. Bieniek G., *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, [w:] *Zobowiązania*, t.1, Warszawa 2002.
12. Bieniek G., *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, [w:] *Zobowiązania*, t.1, Warszawa 2011.
13. Bładowski B., A., Gola, *Szkoda i odszkodowanie*, Warszawa 1984.
14. Błahuta F., *Kodeks cywilny. Komentarz do Kodeksu cywilnego*. t. II, ks. 3, Warszawa 1972.
15. Bogucka I., *Funkcje prawa, Analiza pojęć*, Kraków 2000.
16. Borucka – Arctowa M., *Obraz funkcji prawa w świadomości działaczy społecznych i prawników*, [w:] Kojder A., Łojko E., Staśkiewicz W., Turska A., *Elementy socjologii prawa. Wybór tekstów*, t. 2, Warszawa 1990.
17. Bosek L., *Gwarancje godności ludzkiej i ich wpływ na polskie prawo cywilne*, Warszawa 2012.

18. Boszko M., *Wyrok Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości w sprawie Leitner. Odszkodowanie za szkodę niematerialną oraz model odpowiedzialności odszkodowawczej w Dyrektywie w sprawie zorganizowanych podróży, wakacji i wycieczek*, „TPP”, 2007, nr 1.
19. Brzozowska A., Safjan M., Skowrońska – Bocian E., *Zobowiązania. Zarys wykładu*. Warszawa 2022.
20. Brzozowski A., Jastrzębski J., Kaliński M., Skowrońska-Bocian E., *Zobowiązania Część Ogólna*, wydanie III, Warszawa 2019.
21. Bucoń P., *Odpowiedzialność cywilna uczestników wypadku komunikacyjnego*, Warszawa 2008.
22. Budziński Z., *Uwagi do projektów nowelizacji prawa cywilnego*, „KPP”, 1994.
23. Cern G., *Odpowiedzialność biura podróży za zmarnowany urlop w prawie turystycznym*, „Przegląd ustawodawstwa gospodarczego”, Rok LX III, nr 6 (744), Warszawa, Czerwiec 2010, nr indeksu 371319.
24. Chlamtacz M., *Sposoby wynagrodzenia szkody w polskim Kodeksie zobowiązań i prawodawstwach nowożytnych*, Lwów 1936.
25. Chlebowski J., *Odpowiedzialność za zmarnowany urlop w prawie Polskim i Wspólnotowym*, „Zeszyty Cywilistyczne Lege Artis”, t. V, Warszawa 2013.
26. Ciemiński M., *Naprawienie uszczerbku polegającego na utraconej przyjemności z podróży*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego”, 2005, nr 2.
27. Ciemiński M., *Odszkodowanie za szkodę niemajątkową w ramach odpowiedzialności ex contractu*, Warszawa 2015.
28. Cisek A., *Komentarz do art. 24 i 448 Kodeksu cywilnego*, Warszawa 2011.
29. Cisek A., *Komentarz do art. 445 Kodeksu cywilnego*, Warszawa 2016.
30. Cisek A., *Komentarz do art. 445 KC Kodeksu cywilnego*, Warszawa 2017.
31. Cisek A., *Dobra osobiste i ich niemajątkowa ochrona w kodeksie cywilnym*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo” 1989, vol. CLXVII, nr 1016,
32. Ciszewski J., *Komentarz do art. 445 KC*, wyd. II, LexisNexis 2014.
33. Clive E., Ch. Von Bar, red., *Principles, Definition and Model Rules of European Private Law: Draft Common Frame of Reference (DCFR)*, Full Edition, t. 1, Oxford 2010.
34. Cybula P., *Umowa o imprezę turystyczną w praktyce biur podróży*, [w:] *Prawo w praktyce biur podróży*, red. P. Cybula, Warszawa 2006.
35. Cybula P., *Usługi Turystyczne – Komentarz*, Warszawa 2012.

36. Cybula P., *W sprawie oceny dopuszczalności powoływania się przez organizatora turystyki na przepisy szczególne ograniczające zakres albo warunki na jakich odszkodowanie lub zadośćuczynienie jest wypłacane przez dostawcę usług turystycznych (czyli potrzebie zmiany art. 50 ust. 5 ustawy o imprezach turystycznych i powiązanych usługach*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny”, 2018, nr 4, <http://ikar.wz.uw.edu.pl/>.
37. Czachórski W., *Zbieg odpowiedzialności cywilnej według Kodeksu zobowiązań*, Warszawa 1960.
38. Czachórski W., *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, [w:] *Prawo Zobowiązań. System prawa cywilnego*, t. III, cz. I, red. W. Czachórski, Ossolineum 1981.
39. Czachórski W., *Zarys zobowiązań. Część ogólna*, Warszawa 1963.
40. Czachórski W., *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 1998.
41. Czekał R., Kulig K., *Umowa o imprezę turystyczną. Część I – charakter prawny umowy o podróż*, t. 6, nr 2, 109-124, czerwiec 2018, <https://ceejme.eu/volumes-2018-02/>.
42. Czub K., *Komentarz do KC*, red. M. Balwicka- Szczyrba Warszawa 2022.
43. Ćwikła L., *Wpływ dorobku prawa UE na zmiany linii orzeczniczej sądów polskich w sprawach dotyczących odpowiedzialności organizatora turystyki za tzw. zmarnowany urlop*, [w:] *Sądownictwo polskie wobec dorobku prawa UE*, Lublin 2015.
44. Domańska M., *Orzecznictwo Sądu Najwyższego i Naczelnego Sądu Administracyjnego, Podstawa prawna zadośćuczynienia za zmarnowany urlop w prawie polskim i prawie Unii Europejskiej*, opublikowane EPS 2011/9/59-64, Lex , (dostęp: 10.10. 2024 r.).
45. Domańska M., Wąsek – Wiaderek M., Wojtaszek – Mik E., Zielony A., *Pytanie prejudycjalne do Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich*, red. M. Wąsek – Wiaderek, 2007.
46. Domański L., *Instytucje Kodeksu zobowiązań – część ogólna*, [w:] *Komentarz teoretyczno – prawno – praktyczny*, t. 2, Warszawa 1936.
47. Duży A., *Dyferencyjna metoda ustalania wysokości szkody*, „PiP”, 1993, nr 10, s. 55.
48. Dybowski T., *Prawo zobowiązań - część ogólna*, [w:] *System Prawa Cywilnego*, t. III. cz.1, red. Z. Radwański, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź, Ossolineum 1981.
49. Dyka I., *Zasady przyznawania i ustalania wysokości zadośćuczynienia pieniężnego w razie naruszenia dobra osobistego*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego”, nr 3/2001.
50. *Encyklopedia Popularna PWN*, red. A. Karwowski, Warszawa 1991.

51. *Encyklopedia prawa*, red. Urszula Kalina-Prasznic, Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Wrocławskiego, Warszawa 1999.
52. *Encyklopedia prawa*, wydanie 4, red. U. K. Prasznic, Warszawa 2007.
53. Fermus – Bobowiec A., *Od ryczałtu odszkodowania do miarkowania – kompensacyjny charakter kary umownej w prawie polskim na tle rozwiązań przyjętych w dziewiętnastowiecznym prawie cywilnym*, „Studia Iuridica Lublinensia”, vol. XXV, 3, 2016 nr DOI: 10.17951/sil.2016.25.3.287, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.
54. Fień, J., *Ewolucja zasad zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę w polskim prawie cywilnym*, opublikowane na stronie internetowej: <http://www.wspia.eu/file/20325/40-FIE%C5%83+JOLANTA.pdf>.
55. Garlicki S., *Odpowiedzialność cywilna za nieszczęśliwe wypadki*, Warszawa 1971.
56. Gawlik Z., *Odpowiedzialność absolutna w polskim prawie odszkodowawczym*, [w:] *Prace cywilistyczne*, red. S. Wójcik, Warszawa 1990.
57. Gnela B., *Problem naprawienia szkody niemajątkowej w ramach reżimu kontraktowego* [w:] *Zaciąganie i wykonywanie zobowiązań*. Materiał III Ogólnopolskiego Zjazdu Cywilistów (Wrocław, 25-27.9.2008r.), pod red. E. Gniewka, K. Górskiej i P. Machnikowskiego, Warszawa 2010.
58. Gnela B., *Problem naprawienia szkody niemajątkowej związanej z naruszeniem umowy konsumenckiej*, [w:] *Umowa konsumencka w polskim prawie cywilnym i prywatnym międzynarodowym*, red. E. Fonkowicz, Warszawa 2013.
59. Gnela B., *Zakres podmiotowy dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (EU) 2015/2302 w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych*, [w:] *Ochrona konsumenta na rynku usług*, redakcja Monika Jagielska, Elżbieta Sługocka Krupa, Krzysztof Podgórski, Warszawa 2016.
60. Gniewek E., *Komentarz do art. 446² KC*, red. P. Machnikowski, wydanie 11, Warszawa 2023, Legalis 2024
61. Gniewek E., Machnikowski P., *Komentarz do art. 445 Kodeksu Cywilnego*, LEX 2013.
62. Gospodarek J., *Celowość ustawowych ograniczeń swobody kontraktowej w turystyce i rekreacji*, [w:] B. Gnela, *Ustawowe ograniczenia swobody umów. Zagadnienia wybrane*, Warszawa 2010.
63. Gospodarek J., *Odpowiedzialność cywilna w turystyce i rekreacji*, [w:] *Prawo w turystyce i rekreacji*, Difin 2007.

64. Górnicka M., *Wersja systemowa metody historyczno-prawnej na przykładzie prawa dowodowego w polskiej procedurze karnej*, Uniwersytet Wrocławski, 2015, vol. 4(2), 9-34.
65. Górnicki L., *Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939*, Wrocław 2000.
66. Górski J., Ohamowicz A., *Zarys prawa zobowiązań*, Warszawa 1970.
67. Górski J., Ohamowicz A., *Zobowiązania zarys według kodeksu cywilnego*, PWN 1966.
68. Granecki P., *Dobra osobiste w prawie polskim – zagadnienie dóbr osobistych osób prawnych*, „PS”, 2002, Nr 2.
69. Granecki P., *Odpowiedzialność sprawcy szkody niemajątkowej na podstawie art. 448 k.c.*, „Studia Prawnicze”, Wrocław 2002, nr 0039-3312. 2002, z. 2.
70. Grodziski S., *Parce nad kodyfikacją i unifikacją polskiego prawa prywatnego (1919-1947)*, „KPP”, 1992, Nr 1-4.
71. Grzybowski S., *Rozwój systemu ochrony dóbr osobistych w trzydziestu latach Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, „PiP”, 1974, Nr 4.
72. Gudowski J., *Księga trzecia. Zobowiązania*, [w:] *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, LexisNexis 2013.
73. Gutowski M., *Komentarz do Kodeksu cywilnego art. 471 KC*, [w:] *Komentarz do art. 450 -1088 KC*, t. II, red. M. Gutowski, Warszawa 2016.
74. Horowiec K., Raciborski J., *Prawo turystyczne*, Warszawa 1999.
75. Ignatowicz J., Stelmachowski A., *Podstawy prawne majątkowej odpowiedzialności pracowników*, „PiP”, 1956.
76. Jastrzębski J., *Kara umowna a ochrona interesów niemajątkowych w reżimie kontraktowym*, „KPP”, 2006, Nr 4.
77. Jastrzębski J., *Kara umowna*, Warszawa 2006.
78. Jastrzębski J., *Kilka uwag o szkodzie niemajątkowej*, „Palestra”, 2005, z. 3-4.
79. Kryła K., Glosa do uchwały z dnia 19 listopada 2010 r. III CZP 79/10, PS 2011, wrzesień.
80. Kaczmarek R., *Pojęcie szkody w literaturze karnistycznej w porównaniu z cywilistyczną jej kwalifikacją*, NP. 1982, nr 11-12.
81. Kaliński M., *Prawo zobowiązań-część ogólna*, [w:] *System Prawa Prywatnego*. t. 6, red. A. Olejniczak, wydanie 2, Warszawa 2014.
82. Kaliński M., *Prawo zobowiązań - część ogólna*, [w:] *System Prawa Prywatnego*. t. 6, red. A. Olejniczak, wydanie 2, Warszawa 2018.

83. Kaliński M., *Szkoda na mieniu i jej naprawienie. Instytucje Prawa Prywatnego*, Warszawa 2014, wydanie II.
84. Karaszewski G., *Komentarz do KC*, red. J. Ciszewski Warszawa 2019.
85. Karczewski J., *Postulat jasności prawa w odniesieniu do prawa Unii Europejskiej*, Warszawa 2015, numer 2(11)/2015, s. 42-58, <http://archiwum.ivr.org.pl/536/postulat-jasnosci-prawa-w-odniesieniu-do-prawa-unii-europejskiej/>.
86. Kędzierska-Cieślak A., *Zagadnienie funkcji prawa cywilnego w związku z unormowaniem odszkodowania w ustawodawstwie polskim* [w:] *Odpowiedzialność cywilna za wyrządzenie szkody*, red. S. Grzybowski, Warszawa 1969.
87. Kędzierska A., *Polemika w sprawie zadośćuczynienia za krzywdę moralną w prawie polskim*, „PiP”, 1955, Nr 2.
88. Kidyba A., *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, [w:] *Zobowiązania – część ogólna*, t. III, wyd. II, Lex 2014.
89. Kierzyk T., *Ochrona konsumentów na rynku usług turystycznych*, „Rejent” 2002, nr 12.
90. Koch A., *Komentarz do KC*, red. M. Gutowski, t. II, Warszawa 2022.
91. Koch A., *Komentarz do Kodeksu Cywilnego*, t. I, red. M. Gutkowski, Warszawa 2016.
92. Koch A., *Związek przyczynowy jako podstawa odpowiedzialności odszkodowawczej w prawie cywilnym*, Warszawa 1975.
93. Kocot W. J., *Odpowiedzialność z tytułu niewykonania zobowiązania w świetle Zasad Europejskiego Prawa Kontraktów z tytułu niewykonania zobowiązania w świetle Zasad Europejskiego Prawa Kontraktów oraz Zasad Międzynarodowych Kontraktów Handlowych UNIDROIT*, SI 200, nr XL VII.
94. Kolańczyk K., *Prawo rzymskie*, wyd. V. Warszawa 1997.
95. Kopff A., Recenzja: A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych*, „PiP”, 1980, z. 6.
96. Kordasiewicz B., *W sprawie obiektywnych i subiektywnych kryteriów oceny naruszenia dóbr osobistych*, [w:] *Prace z prawa cywilnego*, Wrocław – Warszawa 1985.
97. Koronkiewicz-Wiórek A., *Zmarnowany urlop w praktyce – kilka uwag na tle orzecznictwa sądów wrocławskich*, „Rejent”, 6/2009.
98. Kosicki K., *Kompensacja szkody niemajątkowej, innej niż na osobie, w reżimie kontraktowym w prawie polskim i niemieckim*, [w:] *Odpowiedzialność odszkodowawcza*, red. J. Jastrzębski, Warszawa 2007.
99. Koszowski M., *Granice związane orzecznictwem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej*, [w:] *Granice państwa jako granice jurysdykcji w Unii Europejskiej*, red. S. M. Grochalski, Dąbrowa Górnicza 2012.

100. Kozieł G, *Komentarz do KC*, red. M. Załucki, wydanie III, Warszawa 2023.
101. Kryła-Cudna K., *Komentarz do ustawy o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych*, wydanie 3, 2021r., red. K. Osajda, Legalis 2024 r.
102. Kryła-Cudna K., *Zadośćuczynienie pieniężne za szkodę niemajątkową powstałą wskutek niewykonania lub nienależytego wykonania umowy*, *Instytucje Prawa Prywatnego*, Warszawa 2018.
103. Księżak P., *Komentarz orzeczniczy do art. 445 KC. Kodeks cywilny. Wybór orzecznictwa*, opublikowano: WK 2015
104. Kunkiel – Kryńska A., *Metody harmonizacji prawa konsumenckiego w Unii Europejskiej i ich wpływ na procesy implementacyjne w państwach członkowskich*, Warszawa 2013.
105. Kuska – Żak I., *Odpowiedzialność organizatora turystyki za szkodę niemajątkową powstałą na skutek niewykonania lub nienależytego wykonania umowy o imprezę turystyczną*, [w:] *Turystyka a prawo. Aktualne problemy legislacyjne i konkurencyjne*, Sucha Beskidzka Kraków 2008.
106. Leszczyński L., *Zagadnienia teorii stosowania prawa. Doktryna i tezy orzecznictwa*, Kraków 2000.
107. Lewaszkiewicz – Petrykowska B., *W sprawie wykładni art. 448 KC*, „PS”, 1997, Nr 1.
108. Lewaszkiewicz – Petrykowska B., *Wyrządzenie szkody przez kilka osób*, Warszawa 1978.
109. Litewski W., *Rzymskie prawo prywatne*, Warszawa 1999.
110. Longchamps de Berier R., *Uzasadnienie projektu kodeksu zobowiązań z uwzględnieniem ostatecznego tekstu kodeksu*, z. 4, Warszawa 1934.
111. Longchamps de Berier R., *Polskie prawo cywilne - zobowiązania*, wydanie drugie, Lwów 1939, wydanie anastatyczne, Poznań 1999.
112. Luzak J., Osajda K., *Odpowiedzialność za zmarnowany urlop w prawie polskim*, „Kwartalik Prawa Prywatnego”, 2005, nr XIV.
113. Łazarewicz S., *Odpowiedzialność za zmarnowany urlop w świetle ustawy o usługach turystycznych, prawa Unii Europejskiej oraz orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości*, „Studia Prawnoustrojowe”, nr 17, Olsztyn 2012.
114. Łętowska E., *Europejskie prawo umów konsumenckich*, Warszawa 2004.
115. Łętowska E., *Prawo umów konsumenckich*, Warszawa 2002.
116. Łętowska M., *Prawo Zobowiązań-część ogólna*, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 5, red. E. Łętowska, wydanie 2, Warszawa 2013.

117. Łętowska M., *Zbieg Norm w prawie cywilnym*, Warszawa 2002.
118. Łolik M., *Odpowiedzialność za szkodę niemajątkową w ramach reżimu kontraktowego*, „KPP”, 2012, Nr 1.
119. Nesterowicz M., Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 06.05.2015 r., I ACa 245/15, PS 2018/2/107-115.
120. Zieliński M., *Wykładania prawa. Zasady, reguły, wskazówki*, Warszawa 2017.
121. Łolik M., Odpowiedzialność organizatora turystyki za zmarnowany urlop – Glosa do uchwały SN z 19.11. 2010 r. (III CZP 79/10), EPS 2011.
122. Machnikowski P., *Komentarz do KC*, red. P. Machnikowski, t. I, Warszawa 2022.
123. Machnikowski P., *Ocena funkcjonowania i kierunki zmian prawa UE w zakresie ochrony konsumentów na przykładzie dyrektywy o podróżach*, [w:] R. Stefański, *Aktualne tendencje w prawie konsumenckim*, Warszawa 2010.
124. Maciąg K., *Ochrona podróżnego na tle ustawy o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych oraz ustawy o usługach turystycznych – analiza porównawcza*, „Internetowy Kwartalnik Antymonopolowy i Regulacyjny 2018”, nr 47, <http://ikar.wz.uw.edu.pl/>.
125. Maliszewska M., *Zadośćuczynienie pieniężne jako instrument ekonomizacji prawa*, Wrocław 2021.
126. *Mała Encyklopedia Prawa*, red. U. Karina – Prasznic Warszawa 2005.
127. *Mała Encyklopedia Prawa*, red. Z. Rybicki, Warszawa 1980.
128. Marek A., *Naprawienie szkody niemajątkowej w ramach odpowiedzialności ex contractu*, Państwo i Społeczeństwo, 2015 (XV) nr 1.
129. Marek K., *Harmonizacja maksymalna projektowanej dyrektywy turystycznej i możliwe odstępstwa od tak wyznaczonego poziomu harmonizacji*, [w:] *Współczesne wyzwania prawa konsumenckiego*, red. K. Michałowska, Warszawa 2015.
130. Masłowski M., *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, t. 2, Warszawa 1972.
131. Matys M., *Model zadośćuczynienia pieniężnego z tytułu szkody niemajątkowej w kodeksie cywilnym*, Warszawa 2010.
132. Mazur P., *Prawo osobiste do korzystania z wartości środowiska naturalnego*, „PiP”, 1999.
133. Mazurek M., *Wpływ maksymalnych dyrektyw konsumenckich na funkcjonowanie skodyfikowanych systemów prawa cywilnego*, „TPP”, 2008, Nr 2.
134. Mączyński A., Zawada K., *Zamierzona nowelizacja kodeksu cywilnego*, „KPP”, 1995.

135. McKendrick E., [w:] S. Vogenauer, J. Kleinheisterkamp, red. *Commentary on the Unidroit Principles of International Commercial Contract*.
136. Mularski K., *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, t. I, Warszawa 2016.
137. Namitkiewicz J., *Kodeks zobowiązań, Komentarz dla praktyki*, t. 1, Łódź 1949.
138. Nesterowicz M., *Dyrektywa Unii Europejskiej o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych, jej implementacja do prawa polskiego i odpowiedzialność biur podróży*, opublikowano: PS 2018/9/44-57, Lex 2018.
139. Nesterowicz M., *Odpowiedzialność kontraktowa i deliktowa (uwagi de lege ferenda i o stosowaniu prawa)*, „PiP”, 1999, Nr 1.
140. Nesterowicz M., *Prawo Turystyczne*, wydanie 3, red. A. Hara, Warszawa 2009.
141. Nesterowicz M., *Prawo turystyczne*, wydanie 5, Warszawa 2003.
142. Nesterowicz M., *Prawo turystyczne*, wydanie 5, Warszawa 2016.
143. Nesterowicz M., *Prawo zobowiązań część szczególna*, t.7, [w:] *System Prawa Prywatnego*, red. J. Rajski, wydanie 3, Warszawa 2011.
144. Nesterowicz M., *Turystyka a prawo Aktualne problemy legislacyjne i konstrukcyjne*, red. P. Cybuli i J. Raciborskiego Kraków 2008.
145. Nesterowicz M., *Umowa o podróż. Zobowiązania część szczególna*, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t.7, red. Z. Radwański, Warszawa 2004.
146. Nesterowicz M., *Zadośćuczynienie pieniężne za zmarnowany urlop podczas wycieczki turystycznej*, „Państwo i Prawo”, 2002, t. 57, z. 10.
147. Nowakowski L., *Ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej*, Warszawa 2002.
148. Ohanowicz A., *Zbieg norm w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 1963.
149. Ohanowicz, A., Górski J., *Zarys prawa zobowiązań*, Warszawa 1970.
150. Ohanowicz, A., *Zobowiązania. Zarys według kodeksu cywilnego. Część Ogólna*, Poznań – Warszawa 1965.
151. Olejniczak A., *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, t. III, cz.1, Warszawa 2010.
152. Olejniczak A., *Komentarz do Kodeksu Cywilnego, Zobowiązania. Część ogólna*, red. A. Kidyba, t. III, red. Warszawa 2014.
153. Osajda K., *Wielość funkcji zadośćuczynienia a zakres swobody sędziowskiej przy określeniu wysokości zadośćuczynienia*, [w:] *Współczesne problemy prawa zobowiązań*, red. Adam Olejniczak, Warszawa 2015.
154. Bogdanowicz P., Glosa do postanowienia Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 31 marca 2010r., I FSK 608/09, ZNSA 2011, z. 1 (34).
155. Pajor T., *Odpowiedzialność dłużnika za niewykonanie zobowiązania*, Warszawa 1982.

156. Pajor T., *Odpowiedzialność państwa członkowskiego Unii Europejskiej za szkodę wyrządzoną jednostce wskutek naruszenia prawa wspólnotowego* [w:] *Studia z prawa prywatnego*. Księga pamiątkowa ku ci Profesor Biruty Lewaszkiewicz – Petrykowskiej, red. A. Szpunar et al., Łódź 1997.
157. Pajor T., *Przemiany w funkcjach odpowiedzialności cywilnej* [w:] *Rozprawy z polskiego i europejskiego prawa prywatnego*. Księga pamiątkowa oferowana Prof. J. Skąpskiemu, red. A. Mączyński, M. Pazdan, A. Szpunar, Kraków 1994.
158. Panowicz – Lipska J., *Majątkowa ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1970.
159. Piasecki, K., *Komentarz*, red. J. Jodłowskiego, t. II, Warszawa 1989.
160. Piątkowski, J. S., *Ewolucja ochrony dóbr osobistych*, [w:] *Materiały z konferencji naukowej nt., Problemy współczesnego prawa cywilnego*”, Warszawa 1982.
161. Piskozub P., *Odpowiedzialność przedsiębiorcy turystycznego za niewykonanie lub nienależyte wykonanie umowy o świadczenie usług turystycznych*, Lublin 2017.
162. Popiołek W., *Odpowiedzialność odszkodowawcza dłużnika*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Cywilnego*, red. K. Pietrzykowski, wyd. 8. Lex 2015.
163. Projekt Kodeksu cywilnego PRL, Warszawa 1954.
164. Projekt Kodeksu cywilnego PRL, Warszawa 1955.
165. Projekt Kodeksu cywilnego PRL, Warszawa 1960.
166. Projekt Kodeksu cywilnego PRL, Warszawa 1960.
167. Projekt księgi trzeciej Kodeksu cywilnego. Zobowiązania, Demokratyczny Przegląd Prawniczy 1948, Nr 10.
168. Raczyński A., *Sytuacja prawna poszkodowanego w ubezpieczeniu odpowiedzialności cywilnej*, Warszawa 2010.
169. Radecki W., *Ochrona środowiska naturalnego a ochrona dóbr osobistych*, [w:] *Dobra osobiste i ich ochrona w polskim prawie cywilnym*, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź 1986.
170. Radwański Z., *Prawo zobowiązań – część ogólna, część 1*, [w:] *System prawa cywilnego*, t. III, red. Z. Radwański, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź, Ossolineum 1981.
171. Radwański Z., *Zadośćuczynienie pieniężne z szkodę niemajątkową*, Poznań 1956.
172. Radwański Z., *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 2001.
173. Radwański Z., *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 2003.
174. Rezler J., *Naprawienie szkody wynikłej ze spowodowania uszczerbku na ciele lub zdrowiu (według prawa cywilnego)*, Warszawa 1968.

175. Rezler J., *Przyczynek do charakterystyki sytuacji prawnej dziecka poczętego*, „Nowe Prawo”, 1970, nr 9.
176. Romanowski M., *Ogółe reguły wykładni kontraktów w świetle zasad europejskiego prawa kontraktów a reguły wykładni umów w prawie polskim*, „PPH”, 2004, nr 8.
177. Rzetecka – Gil A., *Zobowiązania-część ogólna*, [w:] *Komentarz do art. 445 Kodeksu Cywilnego*, Lex/EL. 2011.
178. Safjan M., *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, t. I, 2015.
179. Safjan, M., *Naprawienie krzywdy niemajątkowej w ramach odpowiedzialności ex contractu*, [w:] *Odpowiedzialność cywilna. Księga Pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara*, Kraków 2004.
180. Schulze R., *Common Frame of Reference and Existing EC Contract Law*, Munchen 2008.
181. Sekuła – Leleno M., *Odpowiedzialność za szkodę niemajątkową wyrządzoną niewykonaniem umowy o imprezę turystyczną*, Warszawa 2014.
182. Siedlecki, G., *Zadośćuczynienie za zmarnowany urlop*, „Studenckie Zeszyty Naukowe”, *Zeszyt 24, Studenckie Koło Naukowe Prawników UMCS*, Lublin Rok XVII, 2014.
183. Sinkiewicz, A., *Pojęcie i rodzaje szkody w prawie polskim*, „Rejent”, 1998, nr 2.
184. Skowrońska – Bocian E., *Kara umowna – kompensacja czy represja*, „Zeszyty Prawnicze UKSW”, 3.2(2003), Uniwersytet Warszawski.
185. *Słownik języka polskiego PWN*, red. A. Więcek, Warszawa 2002.
186. *Słownik języka polskiego PWN*, red. M. Szymczak, t. 3, Warszawa 1989.
187. *Słownik języka polskiego*, red. M. Bańko, t. 5, Warszawa 2007.
188. *Słownik języka polskiego*, t. I, red. M. Szymczak, Warszawa 1982.
189. Sobolewski P., *Komentarz do art. 448 KC*, red. t. W. Borysiak, Warszawa 2023, wyd. 31, Legalis 2024.
190. Sobolewski P., *Zobowiązania Część Ogólna. Komentarz do Kodeksu Cywilnego*, [w:] *Komentarze Prawa Prywatnego*, red. K. Osajda, t. III, wydanie 16, Warszawa 2017.
191. Sondel J., *O początkach i rozwoju doktryny prawa turystycznego*. Polska Akademia Umiejętności, t. XIII *Prace Komisji Historii Nauki Pau*, 2014, <https://pau.krakow.pl/PKHN-PAU/pkhn-pau-XIII-2014-3.pdf>.
192. Sondel K., *Problematyka tzw. wycieczek fakultatywnych a cywilnoprawna odpowiedzialność organizatora turystyki względem klienta* [w:] *Turystyka a prawo*.

- Aktualne problemy legislacyjne i konstrukcyjne*, red. P. Cybula, J. Raciborski, Sucha Beskidzka–Kraków 2008.
193. Sośniak M., *Prawo cywilne i rodzinne w zarysie. Zobowiązania*, t. II, Katowice 1986.
194. Sowiński P., *Turystyka zagraniczna w Polsce w latach 1956-1980* Warszawa, „Dzieje Najnowsze”, Rocznik XXXIV — 2002,1 PL ISSN 0419-8824,
https://rcin.org.pl/Content/45665/PDF/WA303_61404_A507-DN-R-34-1_Sowinski.pdf.
195. Stawarska- Rippel A., *Kodeks zobowiązań w pierwszych latach polski Ludowej*, „KPP”, 2004, Nr 3.
196. Stefański R., *Zasady europejskiego prawa umów (PECL)*, SP 2005, nr 3.
197. Stelmach J., Brożek B., *Metody prawnicze*. Kraków 2006 r.
198. Stelmachowski A., Recenzje pracy Jana Rezlera, *Naprawienie szkody wynikłej ze spowodowania uszczerbku na ciele lub zdrowiu (według prawa cywilnego)*, „NP”, 1969, Nr 11-12.
199. Stelmachowski A., *Wstęp do teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1969.
200. Szczerbowski Jakub J., *InsurTech Nowe technologie w branży ubezpieczeń*, red. K. Szpyt, Warszawa 2023
201. Szczerbowski Jakub J., *Komentarz do ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych, Komentarz*, red. naukowa G. Dybała, K. Szpyt, Warszawa 2022.
202. Szczerbowski Jakub J., *Szkoda czysto majątkowa w kontekście unifikacji prawa prywatnego w Europie*, Olsztyn 2013.
203. Szer S., *Kodeks rodzinny*, „DPP”, 1950, nr 3.
204. Szpunar A., *O zadośćuczynieniu z tytułu uszkodzenia ciała*, „Studia Iuridica”, XXI/1994.
205. Szpunar A., *Ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1975.
206. Szpunar A., *Odszkodowanie za szkodę majątkową. Szkoda na mieniu i osobie*, Bydgoszcz 1998.
207. Szpunar A., *Rozważania nad odszkodowaniem i karą*, „PiP”, 1974, z. 6.
208. Szpunar A., *Ustalenie odszkodowania w prawie cywilnym*, Warszawa 1975.
209. Szpunar A., *Ustalenie wysokości odszkodowania według przepisów kodeksu cywilnego*, „NP”, 1965, nr 4.
210. Szpunar A., *Uwagi o funkcjach odpowiedzialności odszkodowawczej*, „PiP”, 2003, z. 1.
211. Szpunar A., *Zadośćuczynienie za krzywdę niemajątkową w kodeksie cywilnym*, „PIP”, 1965.

212. Szpunar A., *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999.
213. Szpunar A., *Zakres obowiązku naprawienia szkody*, „PiP”, 1980, nr 1.
214. Śmieja A., *Instytucja zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę w kodeksie zobowiązań i w kodeksie cywilnym*, Acta Universitatis Wratislaviensis No 3161, Prawo CCC VIII, Wrocław 2009.
215. Śmieja A., *Prawo zobowiązań część ogólna*, [w:] *System Prawa Cywilnego*, t. 6, wydanie 2, red. A. Olejniczak, Warszawa 2014.
216. Śmieja A., *Prawo zobowiązań część ogólna*, [w:] *System Prawa Prywatnego*, wydanie 2, Warszawa 2009.
217. Śmieja A., *Współczesne problemy prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci profesora Edwarda Gniewka*, Warszawa 2010.
218. Śmieja A., *Z problematyki funkcji odpowiedzialności odszkodowawczej*. „Prace cywilistyczne”, Warszawa 1990.
219. Śmieja A., *Z problematyki odpowiedzialności uregulowanej w art. 448 KC*, [w:] *Odpowiedzialność cywilna. Księga pamiątka ku czci Profesora Adama Szpunara* (pod. M. Pyziak – Szafnickiej), Kraków 2004.
220. Śmieja A., *Prawo Zobowiązań – część ogólna*, t. 6, [w:] *System Prawa Prywatnego*, red. A. Olejniczak, wydanie 3, Warszawa 2018.
221. Świdowska M., *Zadośćuczynienia jako środek rekompensaty szkód niemajątkowych w przypadku naruszenia dóbr osobistych osób prawnych*, [w:] *Odpowiedzialność Odszkodowawcza*, red. J. Jastrzębski, Warszawa 2007.
222. Till E., *Polskie prawo zobowiązań (część ogólna). Projekt wstępny z motywami*, Lwów 1923.
223. Trzaskowski R., *Zadośćuczynienie za krzywdę związaną z niewykonaniem lub nienależytym wykonaniem zobowiązania*, „PS”, Nr 5/2006.
224. UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts – *the Official Comment*, Rome 2016.
225. Walczak U., *Naprawienie szkody niemajątkowej*, [w:] *Wykonanie i skutki naruszenia zobowiązań, projekt z uzasadnieniem pod kierunkiem J. Pisulińskiego i F. Zolla*, red. M. Pecyna, wydanie I Kraków 2009.
226. Wałachowska M., *Komentarz do art. 446 KC, Zobowiązania. Część ogólna (art.354-535)*, t. III red. M. Habdas, M. Fras. Warszawa 2018.
227. Wałachowska M., *Odpowiedzialność biur podróży a ochrona klientów w prawie polskim i Unii Europejskiej*, „Monografie i opracowania naukowe” nr 4, Toruń 2013.

228. Wałachowska M., *Odszkodowanie za niewykonanie lub nienależyte wykonanie umowy o podróż i zadośćuczynienie za zmarnowany urlop*, [w:] M. Nestorowicz (red.), *Odpowiedzialność biur podróży a ochrona klientów w prawie polskim i Unii Europejskiej*, Toruń 2013. Artykuł naukowy opublikowany na stronie Wyższej Szkoły Bankowej w Toruniu: <http://www.wsb.pl/sites/wsb.pl.torun/files/biblioteka/5.pdf>.
229. Wałachowska M., *Zadośćuczynienie pieniężne za krzywdę*, Toruń 2007.
230. Warkało W., *Odpowiedzialność odszkodowawcza. Funkcje, rodzaje, granice*, Warszawa 1972.
231. Warkało W., *Perspektywy rozwojowe ubezpieczeń w świetle teorii prawa odszkodowawczego*, WU 1972.
232. Warkało W., Zwolińska H., *Odpowiedzialność odszkodowawcza- funkcje, rodzaje, granice*, Warszawa 1962.
233. Warkało W., Zwolińska H., *Odszkodowanie i inne świadczenia wypadkowe*, Warszawa 1951.
234. Wawilowa M., *Zadośćuczynienie za krzywdę moralną w prawie polskim*, „PiP”, 1954, nr 6.
235. *Wielka Encyklopedia Prawa*, wydanie drugie, red. B. Hołyst, E. Smoktunowicz, *Prawo i Praktyka Gospodarcza*, 2000.
236. Wilczyńska M., *Przyznanie zadośćuczynienia w ramach reżimu kontraktowego- wnioski de lege lata i de lege ferenda* [w:] *Wokół rekodyfikacji prawa cywilnego. Prace jubileuszowe*, red. P. Stec, M. Załucki, Kraków 2015.
237. Wild M., *Wykonanie zobowiązań a ochrona dóbr osobistych w prawie cywilnym*. Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2009.
238. Winiarz J., *Obowiązek naprawienia szkody*, Warszawa 1970.
239. Winiarz J., *Ustalenie wysokości odszkodowania*, Warszawa 1962.
240. Wąsowicz M., *Rola dyscypliny historyczno-prawnych i metody historyczno-prawnej w formie współczesnego prawnika*, [w:] *Dziedziny prawa, dyscypliny i metody, prawnicze*, red. T. Giaro, Warszawa 2013.
241. Wojcieszak Ł., *Prawo Turystyczne. Wybór źródeł oraz kazusy*, Wyższa Szkoła Administracji, Bielsko Biała 2010.
242. Wojtyniak B., *Odpowiedzialność za zmarnowany urlop w rękach prawa czy dobrych praktyk*, [w:] *Prawo sportowe i turystyczne – między regulacją a deregulacją*, Kraków 2011.
243. Wolter A., *Prawo cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1955.

244. Zagrobelny K., *Komentarz do Kodeksu cywilnego do art. 471 KC*, [w:] *Komentarze Kodeksowe do Kodeksu Cywilnego*, red. E. Gniewek, wydanie 8, Warszawa 2017.
245. Zagrobelny K., *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, red. E. Gniewek, Warszawa 2011.
246. Zagrobelny K., *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, red. E. Gniewek, Warszawa 2016.
247. Ziemiński Z., *Metodologia nauk prawnych. Przewodnik dla studentów studiów dla pracujących*, Poznań 1972 r.
248. Ziemiński Z., *Problemy podstawowe prawoznawstwa*, Warszawa 1980.
249. Zoll F., *Metoda Acquis – Group. Wkład w harmonizację prawa umów w Europie*, [w:] *Europeizacja prawa prywatnego*, red. M. Pazdan, W. Popiołek, E. Rott – Pietrzyk, M. Szpunar, t.1-2, Materiały konferencyjne, Wisła, 28.30.2006 r. Warszawa 2008.
250. Zoll F., *The Remedies for Non- Performance in System of the Acquis Group*, [w:] *Comon Frame of Reference and Existig EC Contract Law*, Schulze R., Munchen, SELLIER, EUROPEAN LAW PUBLISHERS.
251. Lackoroński B., *Komentarz do art. 446² KC*, red. K. Osajda, wydanie 33, Legalis 2024.
252. Machnikowski P., Śmieja A., *Komentarz do art. 446² KC, Prawo zobowiązań część ogólna*, t.6, [w:] *System Prawa Prywatnego*, red. A. Olejniczak, Warszawa 2023, Legalis 2024.
253. Mularski K., Klaczak P., *Komentarz do art. 446² KC*, red. M. Gutowski, Warszawa 2022, Legalis 2024.
254. Strugała R., *Komentarz do art. 446² KC*, red. E. Gniewek, M. Machnikowski, Warszawa 2023.
255. Ohanowicz A., Glosa do wyroku SN z dnia 17.02.1964 r., , I CR 30/63, OSPiKA 1966, Nr 4. poz. 90.
256. Szpunar A., Glosa do wyroku SN z dnia 04.07.1969 r., II CR 208/69, OSPiKA 1971, Nr 5 poz. 87.
257. Szpunar A., Glosa do uchwały siedmiu sędziów SN z dnia 28.09.1970 r., OSNCP 1971, poz. 5, „PiP”, 1971, z. 7, s. 180.
258. Łopuski J., Glosa do wyroku SN z dnia 07.01.1972 r., I CR 12/71, NP. 1973, Nr 7-8.
259. Budzinowski R., Glosa do uchwały SN z dnia 08.12.1973, III CZP 37/73, OSNCP 1974, poz. 145, PiP 1975, nr 3, s. 163.
260. Wesołowski K. Glosa do wyroku SN z dnia 25.02.1986 r., III CZP 2/86, *Orzecznictwo Sądów Polskich 1988*, nr 2, poz. 28.
261. Nesterowicz M., Glosa do wyroku SN z dnia 25.02.1986 r., III CZP 2/86, *Nowe Prawo 1988*, nr 9.

262. Łolik M., Glosa do wyroku SN z dnia 25.02.1986 r., III CZP 2/86, EPS 2011, nr 9.
263. Gierada A., Glosa do uchwały SN z dnia 25.03.1986 r., III CZP 2/86, [w:] *Prawo cywilne.*, red. F. Zoll, S. Daniluk, Warszawa 2016.
264. Gospodarek J., Glosa do uchwały SN z dnia 25.03.1986 r., III CZP 2/86, OSP 2012, z.1, poz. 2.
265. Lewaszkiewicz – Petrykowska B., Glosa do wyroku SN z dnia 03.07.1969 r., II CR 208/69, OSPiKA 1971, z. 5.
266. Jastrzębski J., Glosa do wyroku SN z dnia 17.12.2004 r., II CK 300/04, *Przegląd Sądowy* 2006, nr 9.
267. Osajda K., Glosa do wyroku SN z dnia 17.12.2004 r., II CK 300/04, *Przegląd Sądowy nr 9/2006*.
268. Osajda K., Glosa do wyroku SN z dnia 17.12.2004 r., II CK 300/04PS Nr 7–8/2006.
269. Warzecha K., Glosa do wyroku SN z dnia 17.12.2004 r., II CK 300/04, *Palestra* nr 1-2/2007.
270. Ciemiński M., Glosa do wyroku SN z dnia 17.12.2004 r., II CK 300/04; PS Nr 3/2007.
271. Nesterowicz M., Glosa do wyroku SN z dnia 17.12.2004 r., II CK 300/04, OSP Nr 2/2006.
272. Sobolewski P., Glosa do wyroku SN z dnia 17.12.2004r., II CK 300/04, *M. Praw* 2007, nr 24, s. 1386.
273. Borysiak W., Glosa do wyroku SN z dnia 17.12.2004r., II CK 300/04, *Palestra* 1-2/2008.
274. Gospodarek J., Glosa do uchwały SN z dnia 19.11.2010r., III CZP 79/10, opublikowano OSP 2012/1/2.
275. Nesterowicz M., Glosa do wyroku SN z dnia 03.06.2011r., III CSK 279/10, OSP 2012, nr 4, poz. 44.
276. Borysiak W., Glosa do wyroku SN z dnia 02.12.2013 r., III CK 430/03, OSNC nr 1/2005, poz. 10.
277. Izba Cywilna Biuletyn Sądu Najwyższego nr 12/2016, red. J. Gudowski, M. Machowski, Warszawa 2016.
278. Zych J., *Zadośćuczynienie w doktrynie, orzecznictwie sądowym i praktyce ubezpieczeniowej*, [w:] *Studia i Analizy Sądu Najwyższego Materiały Naukowe, Zadośćuczynienie na rzecz poszkodowanego w wypadku komunikacyjnym i na rzecz osób najbliższych*, t. V, Warszawa 2017.
279. Żuławska Cz., *Uwagi o europeizacji prawa umów*, „KPP”, 2001.

Netografia

1. <https://www.link4.pl/blog/co-jest-i-jak-dziala-franszyza-redukcyjna-wyjasnia-ekspert>, (dostęp: 26.03.2024 r.).
2. <https://rf.gov.pl/serwis-prawny/>, (dostęp: 26.03.2024 r.).
3. <https://www.uniqa.pl/porady-komunikacja/franszyza-redukcyjna/>, (dostęp: 26.03.2024 r.).
4. <https://rf.gov.pl/serwis-prawny/>, (dostęp: 26.03.2024 r.).
5. <https://www.uniqa.pl/porady-komunikacja/franszyza-redukcyjna/>, (dostęp: 26.03.2024 r.).
6. <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/orbis-travel-almatur-i-gromada-tak-kiedys-jezdziło-sie-na-wakacje/12cv87b>, (dostęp: 05.05.2024 r.).
7. <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=1125>, (dostęp: 10.05.2024 r.).
8. https://www.trans-lex.org/400200/_/pecl/#head_145, (dostęp: 26.05.2024 r.).
9. <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to3.2002>, (dostęp: 25.05.2024 r.).
10. <https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2016-English-bl.pdf>, (dostęp: 25.05.2024 r.).
11. https://max-eup2012.mpipriv.de/index.php/Acquis_Principles, (dostęp: 25.05.2024 r.).
12. https://www.trans-lex.org/400250/_/principles-of-the-existing-ec-contract-law-/, (dostęp: 25.05.2024 r.).
13. <http://archiwum.ivr.org.pl/536/postulat-jasnosci-prawa-w-odniesieniu-do-prawa-unii-europejskiej/>, (dostęp: 25.05.2024 r.).
14. <http://dowson-holdings.com/pl/dobre-prawo-prawo-stabilne-przejrzyste/>, (dostęp: 25.05.2024 r.).

Akty normatywne prawa polskiego

1. Ustawa z dnia 3 czerwca 1919 r. o komisji kodyfikacyjnej (Dz. Pr. Nr 44, poz. 315).
2. Ustawa z dnia 5 lutego 1924 r. o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych (Dz. U. Nr 3, poz. 306 z poz. zm.).
3. Ustawa z dnia 29 marca 1926 r. o prawie autorskim (Dz. U. z 1930r. Nr 56, poz. 467).
4. Ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji (Dz. U. Nr 96, poz. 559, z poz. zm.).

5. Rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 19 marca 1928 r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 33, poz. 313).
6. Rozporządzenie Prezydenta z dnia 22 marca 1928 r. o ochronie wynalazków, wzorów i znaków towarowych (Dz. U. Nr 39, poz. 384, ze zm.).
7. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. Kodeks Zobowiązań (Dz. U. R. P. Nr 82, poz. 598).
8. Dekret z dnia 25 września 1945 r. Prawo małżeńskie (Dz. U. Nr 48, poz. 270).
9. Dekret z dnia 22 stycznia 1946 r. Prawo rodzinnego (Dz. U. z 1946 r., Nr 6, poz. 52).
10. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1949 r. o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 25, poz. 180 ze zm.).
11. Ustawa z dnia 27 czerwca 1950 r. Kodeks rodzinny (Dz. U. Nr 34, poz. 308 ze zm.).
12. Ustawa o prawie autorskim z dnia 10 lipca 1952 r. (Dz. U. Nr 34, poz. 234 ze zm.).
13. Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 1061 ze zm.).
14. Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz.U. 2024 r. poz. 1568 ze zm.).
15. Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny (tekst jedn. Dz. U. 2024 r. poz. 17 ze zm.).
16. Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks postępowania karnego (tekst jedn. Dz. U. 2024 r. poz. 37 ze zm.).
17. Ustawa o wynalazczości z dnia 19 października 1972 r. (Dz. U. Nr 43, poz. 272, ze zm.).
18. Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (tekst jedn. Dz. U. 2024 r. poz. 878 ze zm.).
19. Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 r. Prawo prasowe (tekst jedn. Dz. U. 2018 r. poz. 1914 ze zm.).
20. Ustawa z dnia 30 sierpnia 1991 r. o zakładach opieki zdrowotnej (tekst jedn. Dz. U. 2011r. Nr 45, poz. 235 ze zm.)
21. Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 1222 ze zm.)
22. Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (tekst jedn. Dz. U. z 2024 r. poz. 917 ze zm.).
23. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych (Dz. U. 2004, Nr 223, poz. 2268 ze zm.).

24. Ustawa z dnia 17 czerwca 2004 r. o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (tekst jedn. Dz. U. 2023 r. poz. 1725 ze zm.)
25. Ustawa z dnia 30 maja 2008 r. o zmianie ustawy – kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 116, poz. 731).
26. Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (tekst jedn. Dz.U. 2024 r. poz. 581 ze zm.).
27. Ustawa z dnia 24 listopada 2017 r. o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych (tekst jedn. Dz. U. z 2023 r. poz. 2211 ze zm.).
28. Ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych, ubezpieczeniowym funduszu gwarancyjnym i polskim biurze ubezpieczycieli komunikacyjnych, z dnia 22 maja 2003 r. (Dz.U. z 2024 r. poz. 1565 ze zm.).

Wykaz orzeczeń sądów powszechnych

1. Wyrok Sądu Rejonowego dla Miasta stołecznego Warszawy z dnia 11.11.1967 r., sygn. akt XC 2687/67, niepublikowany.
2. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 10.06.2005 r., sygn. akt I ACa 941/04, Lex nr 1642238.
3. Wyroku, Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 22.06.2006 r., sygn. akt V ACA 2387/05, Lex nr 1714175.
4. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 09.08.2006 r., sygn. akt I ACa 161/06, Lex nr 278433.
5. Wyroku Sądu Okręgowego w Szczecinie z dnia 04.11.2008 r., sygn. akt II Ca 812/08, niepublikowany.
6. Wyrok Sądu Rejonowego dla Warszawy – Śródmieście z dnia 23.07. 2008 r., sygn. akt V I C – upr 160/07, niepublikowany.
7. Wyrok Sądu Rejonowego dla Warszawy- Mokotów w Warszawie z dnia 21.08.2008 r., sygn. I C 155/08, niepublikowany.
8. Wyrok Sądu Okręgowego w Lublinie z 2008 r., sygn. akt II Ca 835/07, niepublikowany.
9. Wyrok Sądu Apelacyjnego z dnia 09.09.2009 r., sygn. akt VI ACa 201/09, Lex Polonica nr 2073868.

10. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 14.04.2010 r., sygn. akt I ACa 178/10, OSA/ Łdz. z 2010, Nr 3, poz. 24.
11. Wyrok Sądu Okręgowego w Lublinie z dnia 14.04.2011 r., sygn. akt II Ca 122/11, niepublikowany.
12. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 07.03.2012 r., sygn. akt I ACa 774/11, Legalis nr 491946.
13. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 16.05.2012 r., sygn. akt I ACa 301/12, Legalis nr 737664.
14. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 9.11.2012 r., sygn. akt I ACa 1018/12, Legalis nr 721909.
15. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 13.11.2012 r., sygn. akt V ACa 849/12, Legalis nr 1025281.
16. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 23.01.2013 r., sygn. akt I ACa 750/12, Legalis nr 732541.
17. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 26.2.2013r., I ACa 1218/12, Legalis nr 734250.
18. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 14.03.2013r., sygn. akt I ACa 835/12, Legalis nr 738815.
19. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 29.04.2013 r., sygn. akt VI ACA 1357/12, niepublikowany.
20. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 2.07.2013 r., sygn. akt I ACa 225/13, Legalis nr 739142.
21. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 11.10.2013 r., sygn. akt I ACa 439/13, Legalis nr 743019.
22. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 30.10.2013 r., sygn. akt I ACa 591/13, Legalis nr 747139.
23. Wyrok Sądu Okręgowego w Radomiu z dnia 21.11.2013 r., sygn. akt IV Ca 466/13, Lex nr 1716333.
24. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie dnia 28.11.2014 r., sygn. akt I ACa 566/14, Legalis nr 1242569.
25. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 3.12.2014 r., sygn. akt ACa 1225/14, Legalis nr 1213269.
26. Wyrok Sądu Okręgowego w Gliwicach z dnia 28.01.2015 r., sygn. akt III Ca 1492/14, Legalis nr 2029814.

27. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 29.04.2015 r., sygn. akt I ACa 1141/14, niepublikowany.
28. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi - I Wydział Cywilny z dnia 6.07.2016 r., sygn. akt I ACa 17/16, Legalis nr 1508793.
29. Wyrok Sądu Okręgowego w Gdańsku z dnia 06.07.2016 r., sygn. akt III Ca 406/16, Legalis nr 1580885.
30. Wyrok Sądu Rejonowego w Opolu z dnia 29.12.2016 r., sygn. akt IX C 1569/16, Legalis nr 2158020.
31. Wyrok Sądu Rejonowego w Toruniu z dnia 14.03.2017 r., sygn. akt XC 1382/16, Legalis nr 2024132.
32. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 6.03.2019r., sygn. akt IACa 563/18, Legalis nr 2784104
33. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 24.09.2019 r., sygn. akt I ACa 403/19, Legalis 2277012.
34. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 5.11.2019 r., sygn. akt V ACa 156/18, Legalis 2470776.
35. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 12.05.2020 r., sygn. akt I ACa 117/20, Legalis nr 2449781.
36. Wyrok Sądu Okręgowego w Łodzi z dnia 23.7. 2020 r., sygn.. akt III Ca 291/20, Legalis 2555796.
37. Wyro Sądu Okręgowego w Kaliszu z dnia 24.07.2020r., sygn. akt I C 419/18, Legalis 2591224.
38. Wyrok Sądu Rejonowego Lublin – Zachód w Lubinie z dnia 30.10.2020r., sygn. akt I C 749/20, Legalis nr 2599234.
39. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 18.11.2020 r., sygn. akt V ACA 448/20, Legalis nr 2526216.
40. Wyrok Sądu Rejonowego dla Warszawy- Mokotowa w Warszawie z dnia 21.09.2021 r., sygn. akt I C 3725/19, Legalis nr 2681231.
41. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 30.11.2021 r., sygn. akt V ACa 442/20, Legalis nr 2712320.
42. Wyrok Sądu Rejonowego dla Warszawy- Mokotowa w Warszawie z dnia 26.01.2022r., sygn. akt I C 3242/20, Legalis nr 2687850.
43. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 11.08.2022r., sygn. akt I ACa 104/22, nr 2727992.

Wykaz orzeczeń Sądu Najwyższego

1. Uchwała SN z dnia 01.12.1951r., sygn. akt C 15/51, PiP 1952, nr 12.
2. Orzeczenie SN - Izba Cywilna z dnia 6.10.1953 r., sygn.. akt II C 1141/53, Legalis nr 666367.
3. Orzeczenie SN z dnia 28.04.1958 r., sygn. akt II CR 460/57, OSNCK 1959/2/53.
4. Wyrok SN z dnia 26.02.1962r., sygn. akt IV CR 902/61, OSNCP 1963, poz. 105.
5. Wyrok SN z dnia 14.11.1963 r., sygn. akt I CR 870/62, OSNC 1964/10/210.
6. Wyrok SN z dnia 28.04.1964 r., sygn. akt II CR 540/63, OSNC 1965, nr 2, poz.32.
7. Wyrok SN z dnia 24.04.1965 r., sygn. akt I PR 203/65, OPiKA 1966, poz. 92.
8. Wyroku SN z dnia 06.07.1966 r., sygn. akt I CR 134/66, OSPiKA 1967, nr 7/8, poz. 183.
9. Wyroku SN z dnia 15.04.1966 r., sygn. akt II PR102/66, Legalis nr 12644.
10. Uchwała składu 7 sędziów SN - zasada prawna z dnia 21.11.1967 r., sygn. akt III PZP 37/67, OSNC 1968, nr 7, poz. 113.
11. Wyrok SN z dnia 10.10.1967 r., sygn. akt I CR 224/67, OSNC 1968, nr 6, poz. 107.
12. Wyrok SN z dnia 19.07.1968 r., sygn. akt I PR 228/68, Lex nr 13977.
13. Wyrok SN z dnia 28.03.1968 r. sygn. akt I CR 64/68, Lex nr 1633936.
14. Wyrok SN z dnia 04. 07.1969 r., sygn. akt I PR 178/69, OSNC 1970, nr 4, poz. 71.
15. Wyrok SN z dnia 09.07.1970 r., sygn. akt III PRN 39/70, OSNCP 1971/3/53.
16. Wyrok SN z dnia 24.02.1971 r., OSNC 1971/10/182, Lex nr 1252.
17. Wyrok SN z dnia 06.12.1972 r., sygn. akt I PR 352/72, OSNC 1973, nr 6, poz. 115.
18. Wyrok SN z dnia 12.04.1972 r., sygn. akt II CR 57/72, OSNC 1972, nr 10, poz. 183.
19. Uchwała SN z dnia 08.12.1973 r., sygn. akt III CZP 37/73, Legalis nr 17569.
20. Wyrok SN z dnia 10.07.1975 r., sygn. akt I CR 356/75, OSP 1976/12/232, Lex 2017, nr 344145.
21. Wyrok SN z dnia 20.10.1976 r., sygn. akt I CR 324/76, OSNC 1977/8/135, LEX nr 2082.
22. Wyrok SN z dnia 06.04.1977 r., sygn. akt IV CP 90/77, OSPiKA 1978 nr 11, poz. 200, Legalis, nr 20000.
23. Wyrok SN z dnia 30.11.1977 r., sygn. akt. IV CR 458/77, Legalis nr 20000.
24. Wyrok SN z dnia 10.06. 1977 r., sygn. akt II CR 187/77, Lex nr 7947.
25. Wyrok SN z dnia 22.02.1978 r., sygn. akt IV CR 79/78, Lex nr 8087.

26. Wyrok SN z dnia 09.01.1978 r., sygn. akt IV CR 510/77, OSNCP 1978, Nr 11, poz. 210.
27. Wyrok SN z dnia 19.08.1980 r., sygn. akt IV CR 283/80, OSNCP 1981, nr 5, poz. 81.
28. Wyrok SN z dnia 02.04.1981 r., sygn. akt I CR 80/81, OSNC 1981/12/241, LEX nr 2677.
29. Wyrok SN z dnia 22.04.1985 r., sygn. akt II CR 94/85, Legalis nr 24733.
30. Wyrok SN z dnia 25.02.1986 r., sygn. akt III CZ P 2/86, OSNCP 1987, Nr 1, poz. 10.
31. Wyrok SN z dnia 18.04.1987 r., sygn. akt IV CR 99/78, Legalis nr 20819.
32. Wyrok SN z dnia 10.06.1999 r., sygn. akt II UKN 681/98, Legalis nr 47791.
33. Wyrok SN z dnia 07.01.2000r., sygn. akt II CKN 651/98, Legalis 354559.
34. Wyrok SN z dnia 23 lutego 2001 r., sygn. akt II CKN 394/00, Lex nr 52630.
35. Wyrok SN z dnia 28.09.2001 r., sygn. akt III CKN 427/00, Lex nr 52766.
36. Wyrok SN z dnia 11.10.2001 r., sygn. akt II CKN 559/99, OSNC 2002, nr 6, poz. 82.
37. Wyrok SN z dnia 20.03.2002 r., sygn. akt V CKN 909/00, Lex nr 56027.
38. Wyrok SN z dnia 12.07.2002 r., sygn. akt V CKN 1114/00, Lex nr 56055.
39. Wyrok SN z dnia 16.04.2002 r., sygn. akt V CKN 1010/00, OSNC 2003, Nr 4, poz. 56.
40. Wyrok SN z dnia 12.12.2002 r., sygn. akt VCKN 1581/00, Legalis nr 56455.
41. Wyrok SN z dnia 26.09. 2003 r., sygn. akt IV CK 8/02, OSNC nr 11/ 2004.
42. Wyrok SN z dnia 07.08.2003 r., sygn. akt IV CKN 387/01.
43. Wyrok SN z dnia 28.10.2003 r., sygn. akt I CK 185/02, Legalis 2017.
44. Uchwała SN z dnia 06.11.2003 r., sygn. akt III CZP 61/03, OSNC 2004/5/69, OSP 2004/9/115, LEX nr 81615.
45. Wyrok SN z dnia 30.01.2004 r., sygn. akt I CK 131/03, OSNC 2005, nr 2, poz.40.
46. Wyrok SN z dnia 18.11.2004 r., sygn. akt I CK 219/04, Legalis nr 208587.
47. Wyrok SN z dnia 17.12.2004 r., sygn. akt II CK 300/04, OSP 2006 nr 2, poz. 20, Legalis Nr 72627.
48. Wyrok SN z dnia 15.06.2005 r., sygn. akt IV CK 805/04, Legalis nr 76124.
49. Postanowienie SN z dnia 05.07.2005 r., sygn. akt II KK54/05, Legalis. 96556
50. Wyrok SN z dnia 20.07. 2005 r., sygn. akt II CK 794/04;
<https://www.saos.org.pl/judgments/163452>.
51. Wyrok SN z dnia 09.08.2005 r., sygn. akt IV CK 69/2005, LexisNexis nr 1327410.
52. Uchwała składu 7 sędziów SN z dnia 18.02.2005 r., sygn. akt III CZP 53/04, OSNC 2005, nr 7-8, poz. 114.

53. Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 23.08.2006 r., sygn. akt III CZP 56/06, OSNC 2007, nr 3, poz. 43.
54. Wyrok SN z dnia 21.09. 2006 r., sygn. akt I CSK 118/06, OSNC 2007, nr 5, poz. 77.
55. Wyrok SN z dnia 10 marca 2006 r., sygn. akt IV CSK 80/05, OSNC 2006, nr 10, poz. 175.
56. Wyrok SN z dnia 25.01.2007 r., sygn. akt V CSK 423/06, Legalis nr 141349.
57. Wyrok SN z dnia 09.11. 2007 r., sygn. akt V CSK 245/07, OSNC-ZD 2008, nr 4, poz. 95.
58. Wyrok SN z dnia 24.10.2007r., sygn. akt IV CSK 192/07, Legalis 2017.
59. Wyrok SN z dnia 14.02.2008 r., sygn. akt II CSK 536/07, OSP 2010, z. 5, poz. 47.
60. Wyrok SN z dnia 29.05. 2008 r., sygn. akt II CSK 78/08, Legalis nr 133158.
61. Uchwała składu 7 sędziów SN z dnia 09.09.2008r., sygn. akt III CZP 31/08, Legalis nr 107308.
62. Wyrok SN z dnia 26.11.2009 r., sygn. akt II CSK 62/09, OSNC-ZD 2010, nr 3, poz. 80.
63. Uchwała SN z dnia 14.1.2010 r., sygn. akt IV CK 307/09, OSP 2011, Nr 2, poz. 15.
64. Wyrok SN z dnia 5.03.2010r., sygn. akt IV CSK 340/09, Legalis nr 358159.
65. Wyrok SN z dnia 10.05.2010 r., sygn. akt IV CSK 416/11, BSN 2013, Nr 7-8.
66. Wyrok SN z dnia 17.09.2010 r., sygn. akt II CSK 94/10, OSNC 2011, nr 4.
67. Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19.11.2010 r., sygn. akt III CZP 79/10, Legalis nr 260723.
68. Wyrok SN z dnia 29.10. 2010 r., sygn. akt I CSK 651/09, OSNC 2011, nr 6, poz.74.
69. Wyrok SN z dnia 22.09.2011 r., sygn. akt V CSK 401/10, OSNC-ZD 2012, nr 3, poz. 51.
70. Wyrok SN z dnia 28.9.2011 r., I CSK 33/11, Legalis nr 461891.
71. Uchwała składu 7 sędziów SN z dnia 18.10.2011 r., sygn. akt III CZP 25/11, OSNC 2012, nr 2, poz. 15.
72. Wyroku Sądu Najwyższego z dnia 24.03.2011r., sygn. akt I CSK 372/10, OSP 2012, z.1, poz. 3.
73. Wyrok SN z dnia 3.06. 2011r., sygn. akt III CSK 279/10, OSP 2012, z. 4, poz. 44.
74. Uchwała SN z dnia 13.07. 2011 r., sygn. akt III CZP 32/11, OSNC 2012, nr 1, poz. 10.
75. Wyrok SN z dnia 05.10.2011r., sygn. akt IV CSK 10/11, Legalis nr 418091.
76. Wyrok SN z dnia 07.12.2011r., sygn. akt II CSK 160/11, Legalis nr 429213.
77. Wyrok SN z dnia 09.03.2012 r., sygn. akt I CSK 282/11, OSNC 2012, nr 11, poz. 130.

78. Wyrok SN z dnia 09.03.2012 r., sygn. akt I CSK 282/11, Legalis nr 496871
79. Wyrok SN z dnia 20.12.2012r., sygn. akt IV CSK 192/12, Legalis nr 607831.
80. Wyrok SN z dnia 18.01.2013 r., sygn. akt IV CSK 270/12, OSNC 2013, nr 7-8, poz. 94.
81. Wyrok SN z dnia 05.04.2013r., sygn. akt III CSK 198/12, Legalis nr 734582.
82. Wyrok SN z dnia 12.09.2013 r., sygn. akt IV CSK 87/13, Legalis nr 728663.
83. Wyrok SN z dnia 02.12.2013r., sygn. akt III CK 430/03, OSNC nr 1/2005.
84. Wyrok SN z dnia 11.12.2013 r., sygn. akt IV CSK 188/13, Legalis nr 1066926.
85. Wyrok SN z dnia 07.08.2014 r., sygn. akt II CSK 552/13, LEX nr 1504553.
86. Postanowienie składu 7 sędziów SN z dnia 27.06.2014 r., sygn. akt III CZP 2/14, Biul. SN 2014, nr 10.
87. Wyrok SN z dnia 16.04.2015r., sygn. akt I CSK 434/14, Legalis 1260024.
88. Wyrok SN z dnia 24.9.2015r., sygn. akt V CSK 741/14, Legalis nr 1358761.
89. Uchwała składu 7 sędziów SN z dnia 27.03.2018 r., sygn. akt III CZP 60/17, Legalis nr 1781927.
90. Wyrok SN z dnia 25. 02. 2021 r., sygn. akt III PSKP 7/21, Legalis nr 2552405.
91. Uchwała z SN z dnia 28.05.2021r., III CZP 27/20, Legalis nr 2580338.
92. Wyrok SN z dnia 25.11.2021r., sygn. akt I PSKP 10/21, Legalis 2712664.
93. Postanowienie SN z dnia 23.11.2022 r., sygn. akt I CSK 1604/22, Legalis nr 2927007.
94. Uchwała składu 7 sędziów SN z dnia 22.10.2019r., sygn. akt I NSNZP 2/19, Legalis nr 2236263.
95. Wyrok SN z dnia 26.01.2023 r., sygn. akt II CSKP 292/22, Legalis nr 2916561.
96. Wyrok SN z dnia 05. 04. 2023 r., sygn. akt II CSKP 1105/22, Legalis nr 2952131.
97. Wyrok SN z dnia 25.11.1997 r., sygn. akt III CKN 264/97, Legalis nr 31866.
98. Uchwała SN z dnia 26.09.1969 r., sygn. akt III CZP 8/69, Legalis nr 14102.
99. Wyrok SN z dnia 23.03.1999 r., sygn. akt II CKN 24/98, Legalis nr 43645.

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego

1. Wyrok TK z dnia 07.02.2005r., sygn. akt 49/03, OTK 2005, nr 2, poz.13

Orzecznictwo Unii Europejskiej

1. Wyrok TS z dnia 12 marca 2002 r. w sprawie S. Leitner V. TUI Deutschland GmbH, C-168/00, EuroLex nr 62000J0168.

Wyroki Sądów Administracyjnych

1. Wyrok WSA w Kielcach z dnia 21 marca 2013 r., sygn. akt II SA/Ke 119/13.

Dyrektywy

1. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/2302 z dnia 25.11.2015r. w sprawie imprez turystycznych i powiązanych usług turystycznych, zmieniająca rozporządzenie (WE) Nr 2006/2004 i dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE oraz uchylająca dyrektywę Rady 90/314/ EWG (Dz. Urz. UE L Nr 326, s.1). (Dz.U.UE.L.2015.326.1 z dnia 2015.12.11), Lex 2018 nr celex 32015L2302.
2. Dyrektywa Rady z dnia 13 czerwca 1990 r., nr 90/314 EWG w sprawie zorganizowania podróży, wakacji i wycieczek, Dz. Urz. UE L Nr 158, s. 59.
3. Układ Europejski ustanawiający stowarzyszenie pomiędzy RP a Wspólnotami Europejskimi i ich Państwami Członkowskimi z 16 grudnia 1991.

Traktaty (prawo Unii Europejskiej)

1. Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej Rzym.1957.03.25. (Dz.U.2004.90.864/2 z dnia 2004.04.30, Lex 2017.
2. Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Rzym.1950.11.04. (Dz.U.1993.61.284 z dnia 1993.07.10), Lex 2017.
3. Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz.U.UE.C.2007.303.1 z dnia 2007.12.14), Lex 2017.

Uchwały Rady Ministrów

1. Uchwałę Rady Ministrów z 5.8.1946r. o nadanie statutu organizacyjnego przedsiębiorstwu Polskie Biuro Podróży Orbis „Orbis”,
<https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP19461330246/O/M19460246.pdf>,
dnia 5.05.20224r.

WYKAZ SKRÓTÓW

KC - ustawa z dnia 23.04.1964 r. - Kodeks Cywilny (Dz. U. z 2018.poz. 1025 z zm.)

KZ - rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27.10.1933 r. – Kodeks zobowiązań
(Dz. U. R. P. Nr 82, poz. 598)

BGB – Niemiecki Kodeks Cywilny

OWU - Ogólne warunki ubezpieczenia

UFG - Ubezpieczeniowy Fundusz Gwarancyjny

PKO - Powszechna Kasa Oszczędności Bank Polski Spółka Akcyjna

PCK – Polski Czerwony Krzyż

ZmKC z 28.7.2023 r. - ustawa z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U.2023.1615), która wprowadziła zmiany do polskiego kodeksu cywilnego, a także do innych ustaw.

TUI – Touristik Union International (niemiecki koncern turystyczny)

WPS – wartość przedmiotu sporu

KZP – koszty zastępstwa procesowego

u. u. t. - ustawa z dnia 29 sierpnia 1997r. o usługach turystycznych (Dz. U. 2004, Nr 223, poz. 2268 ze zm.).

uit. - ustawa z dnia 24 listopada 2017 r. o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych (Dz.U. z 2017, poz. 2361 z późn. zm.

ImprTurU- - ustawa z dnia 24 listopada 2017 r. o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych (Dz.U. z 2017, poz. 2361 z późn. zm.

KP - ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (Dz. U. z 1974 r., Nr 24, poz. 141).

KK - ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz.U.2016.1137).

KPK - ustawa z dnia z dnia 19 kwietnia 1969r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 13(Dz. U. Nr 13, poz. 96 ze zm.).

KPC - ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U.2018.1360).

Akty europejskie i międzynarodowe

dyrektywa 90/314/EWG - dyrektywa Rady z dnia 13 czerwca 1990 r., nr 90/314 EWG
w sprawie zorganizowania podróży, wakacji i wycieczek, Dz.
Urz. UE L Nr 158.

dyrektywa (EU) 2015/2302 - dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (EU) 2015/2302 z dnia 25.11.2015r. w sprawie imprez turystycznych powiązanych usług turystycznych, zmieniających rozporządzenie (WE) Nr 2006/2004 i dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE oraz uchylająca dyrektywę Rady 90/314/ EWG (Dz. Urz. EU L Nr 326, s.1).
(Dz.U.U.E.L.2015.326.1 z dnia 2015.12.11), Lex 2018 nr celex 32015L2302.

traktat z Maastricht (TUE) - Traktat o Unii Europejskiej podpisany dnia 7.02. 1992r.
w Maastricht (Dz. Urz. WE C 191 z 29.07.1992, s. 1-110;
wersja skonsolidowana 2012 Dz. Urz. UE. C 326 z
26.10.2012, s. 13-390)

Inne

Dz. U. - Dziennik Ustaw

Dz. Urz. UE - Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej

EP - Edukacja Prawnicza

EPS - Europejski Przegląd Sądowy

TSUE - Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (poprzednio ETS)

EWG - Europejska Wspólnota Gospodarcza

BMSiG - Biuletyn Monitora Sądowego i Gospodarczego

KPP - Kwartalnik Prawa Prywatnego

Lex - System Informacji Prawniczej LEX wydawany przez Wydawnictwo Wolters Kluwer
Sp. z o.o.

M.P. - Monitor Polski

MoP - Monitor Prawniczy

OSNC - Orzecznictwo Izby Cywilnej Sądu Najwyższego

PiP - Państwo i Prawo

PPH - Przegląd Prawa Handlowego

PS - Przegląd Sądowy

RE - Rada Europy

SA - Sąd Apelacyjny

SN - Sąd Najwyższy

TPP - Transformacje Prawa Prywatnego

TK - Trybunał Konstytucyjny

UE - Unia Europejska

UOKiK - Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumenta

SOKiK - Sąd Okręgowy – Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów

UNIDROIT - Międzynarodowy Instytut Unifikacji Prawa Prywatnego

PECL - Zasady europejskiego prawa umów

DCFR - Wspólny System Odniesienia (*Draft Common Frame of Reference*)